

INDSAT FAR UDSAT BARN?

HVERDAGSLIV OG TRIVSEL BLANDT BØRN AF FÆNGSLEDE

HELENE OLDRUP
SIGNE FREDERIKSEN
SOFIE HENZE-PEDERSEN
RIKKE FUGLSANG OLSEN

16:17

INDSAT FAR UDSAT BARN?

HVERDAGSLIV OG TRIVSEL BLANDT BØRN AF FÆNGSLEDE

HELENE OLDRUP
SIGNE FREDERIKSEN
SOFIE HENZE-PEDERSEN
RIKKE FUGLSANG OLSEN

16:17

INDSAT FAR, UDSAT BARN?
HVERDAGSLIV OG TRIVSEL BLANDT BØRN AF FÆNGSLEDE

e-ISBN: 978-87-7119-380-0

ISSN: 1396-1810

Layout: Hedda Bank

Forsidefoto: Svend Erik Andersen

© 2016 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11

1052 København K

Tlf. 33 48 08 00

sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver SFI's publikationer, bedes sendt til centret.

INDHOLD

4	FORORD
5	SAMMENFATNING
15	KAPITEL 1 – BAGGRUND OG FORMÅL
21	KAPITEL 2 – UNDERSØGELSENS DESIGN
28	KAPITEL 3 – HVERDAGSLIV MED FAR I FÆNGSEL
42	KAPITEL 4 – FORÆLDRE I FÆNGSEL OG DERES BØRN – ET OVERBLIK
49	KAPITEL 5 – FORSKELLIGE FÆNGSLINGSFORLØB Gennem EN BARNDOM – HAR DET EN BETYDNING?
60	KAPITEL 6 – FÆDRES FÆNGSLINGSFORLØB OG BØRNS TRIVSEL HER OG NU
64	KAPITEL 7 – MATERIEL VELFÆRD OG STØTTE FRA OMVERDENEN
71	KAPITEL 8 – FAMILIENS STRUKTUR OG OMSORGS PRAKSISSER
79	KAPITEL 9 – RELATIONER TIL FAR I FÆNGSEL
88	KAPITEL 10 – UNGE OMSORGS GIVERE: NÅR ROLLERNE I FAMILIEN FORANDRES
96	KAPITEL 11 – HEMMELIGHEDER I OG UDEN FOR FAMILIEN
105	KAPITEL 12 – SKOLELIV FOR BØRN AF FÆNGSLEDE – FAGLIG OG SOCIAL TRIVSEL
113	KAPITEL 13 – FRITID OG LIVSSTIL
119	KAPITEL 14 – SUBJEKTIV TRIVSEL
123	BILAG
130	REFERENCER

FORORD

Denne rapport præsenterer resultaterne af en undersøgelse af vilkår, hverdagsliv og trivsel blandt børn af fængslede. Undersøgelsen belyser sammenhænge mellem fængselsforløb og børnetrivsel samt afdækker omfang og karakteren af de problemer, som børn af fængslede oplever. Dermed bidrager undersøgelsen med et større vidensgrundlag om børn af fængslede, således at relevante aktører i Kriminalforsorgen, kommuner og frivillige organisationer i fremtiden bedre kan udvikle relevante tiltag og tilrette indsatser målrettet de særlige problemer og udfordringer, som denne børnegruppe har.

Vi retter en stor tak til de børn, unge og familier, som har ladet sig interviewe til undersøgelsen og givet os indblik i deres verden. En stor tak til Kriminalforsorgen og særligt til de børneansvarlige, der viste os rundt i fængslerne og besvarede vores mange spørgsmål. Endelig en stor tak til pårørendeforeningerne SAVN og AFSAVN, der var behjælpelige med at fortælle om deres arbejde.

Undersøgelsen har været fulgt af en følgegruppe, som bestod af Anne-Julie Boesen Pedersen (Justitsministeriets Forskningskontor); Hannah Hagerup (Kriminalforsorgen); Maria Bislev (Rigspolitiet); Peter Scharff Schmidt (Institut for Menneskerettigheder); Charlotte Mathiassen (Århus Universitet); Emilie Normann Hovgaard (Socialstyrelsen); Susse Kolster (Kommunernes Landsforening); Søren Gade (Børnerådet) og Line Krebsen (SAVN). Følgegruppen har fulgt projektets faser og takkes for værdifulde kommentarer til både oplæg til undersøgelse og til rapporten.

København, maj 2016

Agi Csonka

Som noget særligt har der været tilknyttet en sparringsgruppe til undersøgelsen. Sparringsgruppen bestod af praktikere med førstehåndskendskab til målgruppen, familier med fængslede forældre. Medlemmer af gruppen var: Rikke Betak (Kriminalforsorgen), Elisabeth Toft Rasmussen (Kriminalforsorgen), Line Lausten (Røde Kors), Dorthe Sjøgren (SAVN), Linda Christoffersen (Exit), Bettina Strube Korning Andersen (Kriminalforsorgens Uddannelsescenter), Tilde Møller Rasmussen (Kriminalforsorgen), Maria Kierkegård Mortensen (Kriminalforsorgen) og Kate Fleron (lærer). Sparringsgruppen bidrog med input om målgruppen, input til fokusering af undersøgelsen og med forslag til mulige tiltag over for børnegruppen på baggrund af foreløbige resultater. Forsker Lars Højsgaard Andersen (Rockwool Fonden) har været referee på rapporten, og vi takker for gode og konstruktive kommentarer til selve rapporten.

Forsker Helene Oldrup har været projektleder, og forskerne Signe Frederiksen og Rikke Fuglsang Olsen samt videnskabelig assistent Sofie Henze-Pedersen har været projektmedarbejdere på undersøgelsen. Student Asger Graa Andreasen har bidraget med databearbejdning og ph.d.-stipendiat Alva Albæk Nielsen med gennemførelse af de kvalitative interview.

Undersøgelsen er finansieret af Egmont Fonden og gennemført af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

SAMMENFATNING

FORMÅL

Denne undersøgelse afdækker hverdagsliv og trivsel blandt børn af fængslede i en dansk kontekst. Undersøgelsen giver viden om, hvordan forældres – særligt fædres – fængsling har betydning for deres børn. Det gør den ved at belyse, hvordan indsatte forældres forskellige fængselsforløb og forskellige familiebaggrunde har betydning for børnenes hverdagsliv og trivsel. Undersøgelsen beskriver desuden børnenes vilkår med fokus på deres materielle vilkår, deres familieliv med en far i fængsel, relationen til faren og hverdagen i skolen og fritiden. Undersøgelsen har særligt fokus på børn med fængslede fædre. Undersøgelsen betragter forældres fængsling fra børnenes perspektiv. I rapporten dækker betegnelsen børn af fængslede over både børn og unge med forældre i fængsel, med særligt fokus på far i fængsel. Fædre i fængsel udgør langt den største del af forældre i fængsel, i 2013 udgjorde de 95 pct. af alle forældre i fængsel. Undersøgelsen skal bidrage til at skabe et større vidensgrundlag for relevante aktører, der har fokus på denne børnegruppe, herunder Kriminalforsorgen, kommuner og frivillige organisationer.

PROBLEMSTILLING

Omkring 5-6 pct. af en børneårgang oplever, at mindst én forælder afsoner en fængselsdom, og det er en andel, der er sammenlignelig med den andel af børn, der anbringes, eller børn, der lever i konstant fattigdom. Mens der er en betydelig politisk opmærksomhed og særlige tiltag og indsatser rettet mod eksempelvis

nuværende og tidligere anbragte, er der mindre specifik social- og børnepolitisk opmærksomhed på børn af fængslede. Fra den nyere og voksende internationale – og også danske – forskningslitteratur om børn af fængslede ved vi, at forældres fængsling på kort og langt sigt har betydning for de indsatte børn. Det gælder for så vidt, at de mister kontakten med faren i hverdagen, men der er også afledte konsekvenser for barn og familie – i hvert fald på det korte sigt – som fx dårligere økonomi og vanskeligere familieliv, hemmeligheder for barnet omkring fængslingen, drilleri og mobning i skolen og risiko for en række vanskeligheder for barnet i form af eksempelvis antisocial adfærd, aggression, kriminelle aktiviteter mv. Hertil kommer, at fængslede forældre oftere har ringere ressourcer (uddannelse, indtægt) og flere problemer (fx kriminalitet, mentale problemer) end andre forældre. Selvom der de seneste år er kommet flere nye danske bidrag, er den samlede forskningslitteratur om børn af fængslede international og særligt fra USA. Der er derfor behov for at få kortlagt og beskrevet vilkår og udfordringer for børn af fængslede i en dansk kontekst. Inden for de seneste 5 år er der kommet større fokus på denne børnegruppe i Kriminalforsorgen og hos frivillige foreninger, hvor forskellige indsatser for denne børnegruppe er sat i værk. Undersøgelsen kan bidrage til at fokusere denne aktivitet yderligere samt bidrage til udviklingen af nye strategier og indsatser med tiltag målrettet de udfordringer, som børn af fængslede i Danmark har.

RESULTATER

I det følgende fremlægger vi de væsentligste resultater i rapporten med afsæt i undersøgelsens formål: 1) At skaffe viden om betydningen af familiebaggrund og fængslingsforløb for børns hverdagsliv og trivsel, og 2) at kortlægge og beskrive omfanget og karakteren af de problemer, som børn oplever, når forældre kommer i fængsel. I undersøgelsen fokuserer vi på børn af fængslede fædre, som er langt den største andel af fængslede. Hvor det er muligt, indgår fængslede mødre.

Undersøgelsen er baseret på et mixed-methods design, hvor vi anvender registerdata, spørgeskemadata og kvalitative data. Kombinationen af flere datakilder betyder dog også, at *mixed-methods*-designet formidlingsmæssigt er vanskeligt at afrapportere, i og med at læseren skal forholde sig til skiftende undersøgelsesgrupper i forhold til de forskellige temaer. Som afsæt for at læse hovedresultaterne giver vi herunder et overblik over de forskellige temaer, og hvilke data vi baserer dem på.

Vi begynder med at beskrive betydningen af familiebaggrund og af fædres fængslingsforløb for trivslen blandt børn af fængslede.

FAMILIEBAGGRUND OG RESSOURCER

Vi har undersøgt familiebaggrund for børn af fængslede med fokus på forældres kriminalitet, familietype og socioøkonomiske ressourcer. Helt overordnet viser analysen, at der er et fald i antallet af indsatte forældre fra 2000 til 2013 – primært på grund af introduktionen af alternative afsoningsmuligheder. Fængslede, der har børn, er kendetegnet ved at være ældre, have kortere domme og være fængslet af andre årsager end fængslede generelt. Typen af kriminalitet, som fædre hhv. mødre begår, er stabil og ændrede sig minimalt fra 2000 til 2013, og begge køn begår primært ejendoms- og voldskriminalitet og færdselslovsovertræ-

delser. Det er særligt i forhold til færdselslovsovertrædelser, at der er sket et fald, hvor introduktionen af alternativ afsoningsform med fodlænke afspejler sig.

Ser vi på familiernes ressourcer, viser analysen, at børn af fængslede har mere komplekse familieforhold end familier generelt – der er mange enlige mødre og fædre, men også mange stedfamilier. Børnene har i højere grad flere halvsøskende end børn generelt. Hertil kommer, at færre af forældrene er af dansk oprindelse end blandt familier generelt, og der er en overhyppighed af børn af efterkommere. Ser vi på de socioøkonomiske ressourcer (bl.a. uddannelse, beskæftigelse, indtægt), har *mødre* til børn af fængslede færre ressourcer end mødre generelt – men flere end sammenligningsgruppen af mødre til anbragte børn. For *fædre* til børn af fængslede ses ligeledes, at de har færre ressourcer end fædre generelt. Men til forskel fra mødre har de også færre ressourcer end fædre til anbragte børn – eksempelvis har fængslede fædre i langt højere grad en indkomst på under 50 pct. af medianindkomsten, og de har svagere tilknytning til arbejdsmarkedet. Desuden har den fængslede far i højere grad selv været anbragt og har oftere en psykisk diagnose. Fædre har altså generelt færre ressourcer end mødre. Samlet viser denne analyse altså, at børn af fængslede har forældre med relativt få ressourcer.

SAMMENHÆNGE MELLE FÆNGSELSFORLØB OG BØRNS UDSATHED OG TRIVSEL

Undersøgelsen belyser sammenhænge mellem fædres forskellige fængselsforløb og børns udsathed og trivsel for at se, om der er forskelle i forhold til typen af fædres fængselsforløb. Analysen falder i to dele med afsæt i hhv. registerdata og spørgeskemadata.

Overblik over temaer og anvendte data

	Register- data	Spørgeskema data	Kvalitative data
Forældrebaggrund	X	X	
Fængslingsforløb	X	X	
Børns trivsel og udsathed	X	X	X
Hverdagsliv			X
Materiel velfærd		X	
Familiepraksisser		X	X
Relation til far			X
Skoleliv, fritid og livsstil		X	X

Den første analyse undersøger med afsæt i registerdata de forskellige fædre-fængselsforløb, som børn født i 1994 og 1995 oplever i løbet af deres opvækst. Disse fængselsforløb sammenholdes med oplysninger om forældrebaggrund og børnenes karakteristika. Analyserne viser, at i alt 6.559 børn fra de to årgange 1994 og 1995 har haft en far i fængsel i kortere eller længere tid i løbet af deres barndom. Kun få børn havde identiske forløb, men en del børn har oplevet forløb med fædres fængsling, der ligner hinanden så meget, at de kan grupperes sammen. På den baggrund fremkommer seks grupper af børn med forskellige typer af fædres fængslingsforløb. Helt kort er disse seks typer af forløb kendetegnet ved:

- Den store gruppe (få og korte fængslinger med gennemsnitlig start, når barnet er 5,5 år)
- Kort varighed (mange domme af kort varighed, starter når barnet er ca. i 2-års-alderen)
- Lang varighed og sen fængsling (få fængslinger, lange domme, som starter, når barnet er i 9-års-alderen)
- Mange fængslinger (mange kortere fængslinger, fra barnet er 1-2 år)
- Meget lang varighed (få fængslinger, med meget lang varighed, fra barnet er ca. 2 år)
- Mellemlang varighed (få fængslinger af mellemlang varighed, første fængsling indtræffer før barnets første år).

For de seks grupper af børn med fængslede fædre finder vi, at de ud over, hvad angår forskelle i fædre-fængslingsforløb, også ad-

skiller sig i forhold til individuelle karakteristika såsom etnisk oprindelse, anbringelse i løbet af barndommen og/eller psykiatriske diagnoser. De adskiller sig også i forhold til forældrebaggrund, både når vi ser på, om forældrene er i en lavindkomstgruppe, om de har lave uddannelser, og/eller om de har psykiatriske diagnoser. Inden for gruppen af børn med fængslede fædre ser vi derfor en relativt stor heterogenitet i forhold til både fædrenes fængslingsforløb, børnenes objektive opvækstbetingelser og deres sandsynlighed for anbringelse og sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose i løbet af opvæksten.

Det kan særligt fremhæves, at den store gruppe af børn med fængslede fædre, hvor fængslingerne er *få, korte og sker ved skolestartsalderen*, og som udgør den altovervejende andel af børn med fængslede fædre (88 pct.), er den gruppe, der er mindst udsat, både når vi ser på generelle opvækstbetingelser, og vi ser på deres udsathed målt ved anbringelser og psykiatriske diagnoser. Heroverfor er der så fem mindre grupper, hvor fængslingsforløbene har andre, mere komplekse og længerevarende forløb, som er væsentligt mere udsat – og som kan tænkes at have behov for mere intensive indsatser end det, de tilbydes p.t.

BØRNENES OPLEVELSER AF TRIVSEL

Den anden analyse undersøger sammenhængen mellem forskellige typer af fædres fængselsforløb samt på baggrundskarakteristika og børnenes hverdagstrivsel, med afsæt i spørgeskemadata. Disse data er indsamlet blandt 11-, 13-, 15- og 17-årige i 2015 blandt børn og unge, som har eller har haft en far i fængsel i 2013 – for mange af de adspurgtes vedkommende var faren derfor løsladt.

Ud fra karakteristika ved fars fængsling(er) kan vi opdele de 11-17-årige i fire grupper med forskellige typer af forløb og vise, at forældrene til børn i de fire grupper har forskellige baggrundskarakteristika.

rakteristika målt på deres eventuelle psykiatriske diagnose og på deres etnicitet, uddannelse og indkomst. Der er forskel i hverdags-trivsel mellem grupperne. I forhold til trivsel i skolen er der større sandsynlighed for, at børn, hvis far kom i fængsel, da de var store (+7,5 år), synes, at de klarer sig dårligt i skolen rent fagligt, end der er blandt børn, hvis far kom i fængsel, da de var mindre – begge grupper med en kortere fængsling af faren. Børn, som var større, da deres far kom i fængsel, føler sig oftere mobbet end børn, hvis far kom i fængsel, da de var små, og er langvarigt fængslet. Store børn og unge berøres altså i deres hverdagsliv uden for hjemmet, når faren kommer i fængsel relativt sent i barndommen.

Gruppen af børn, hvis far kom i fængsel, da de var små, og med en lang fængsling, har oftere konflikter hjemme end de øvrige grupper. I forhold til den subjektive trivsel socialt og følelsesmæssigt er der – overraskende – ikke forskel mellem grupperne.

Samlet viser de to analyser af sammenhænge mellem fædres forskellige fængselsforløb, at der er *stor heterogenitet*, hvad angår opvækstvilkårene for børn af fængslede, både når vi ser på udsathed gennem barndommen, og når vi ser på bløde mål for hverdagstrivsel.

OMFANG OG KARAKTER AF DE PROBLEMER, BØRN OPLEVER, NÅR EN FORÆLDER KOMMER I FÆNGSEL

I det følgende præsenterer vi resultater, der kortlægger og beskriver karakteren og omfanget af de problemer, som børn oplever, når en forælder kommer i fængsel.

HVERDAGSLIV MED FAR I FÆNGSEL – BØRNENES FORTÆLLINGER

For at belyse fængslingens betydning for børn og unge tager vi afsæt i børnenes egne fortællinger om, hvad det betyder i deres

hverdagsliv, at far er i fængsel. Analysen viser, at fængsling har betydning på flere områder i børnenes hverdagsliv, men også, at fængslingens betydning for børnene kan være kompleks. Fængslingen har således betydning ikke blot i hjemmet, men også i skolen og nu også fængslet, som er et nyt sted, børnene skal forholde sig til i deres hverdag. Børnene kan derfor både opleve farens fængsling som et stort savn, idet faren mangler i hjemmet og hverdagen – men de kan også opleve den som en lettelse, idet de nu ved, hvor faren er, og der er færre problemer i hjemmet.

Selvom barnet ikke bliver drillet i skolen, kan barnet være sårbart over for andre børn og voksnes interesse for fængslingen, når man ikke selv er afklaret med situationen og skal svare på spørgsmål. Besøg i fængslet kan give anledning til modsatrettede følelser – det kan være godt at besøge sin far, men vanskeligt at være sammen. Fængslingen har også betydning for børnenes hverdagsrutiner og forestillinger om fremtiden. For nogle børn er besøg hos og kontakt med faren en regelmæssig del af hverdagen, men for andre kan besøg være vanskeligt at inkorporere i de daglige rutiner og give anledning til konflikter, fordi de støder mod andre behov i et barns eller en ungs liv.

De unge har en oplevelse af, at besøgsordningerne er tilrettelagt efter voksnes behov, men ikke tager højde for unges synspunkter. De unge giver konkrete eksempler, fx at far godt kan få udgang til en 50- eller 60-års-fødselsdag, men ikke til sin egen søns 18-årsdag, som sønnen oplevede som meget vigtig. Også formmæssigt er der et voksenperspektiv på ordningen. For de store børn og unge kan man primært tilbyde samvær i form af en 2-timers samtale hen over et bord. Men som de unge siger: "Vi har aldrig talt sammen i 2 timer før".

Fængslingen kan skabe en stor usikkerhed i forhold til fremtiden – om, hvordan livet med faren vil være bagefter. Samlet viser børnenes fortællinger, at farens fængsling fylder meget hos dem og giver anledning til tanker, situationer og følelser, de skal håndtere.

FAMILIELIV MED FAR I FÆNGSEL

Vi har undersøgt, om børn af fængslede bor i familier med økonomisk afsavn, og vi kan se, at omsorgsgivere (ofte moren) i højere grad undlader at forbruge daglige fornødenheder, foretage boligforbedringer og dyrke fritidsaktiviteter end omsorgsgivere til børn generelt. De lider også oftere af multiafsavn, dvs. de oplever afsavn inden for både daglige fornødenheder, boligaktiviteter og personlige aktiviteter. Det gælder 25 pct. af familierne eller dobbelt så mange som blandt familier generelt. Samtidig oplever 15 pct. deres økonomiske situation som decideret dårlig, knap 3 gange så mange som blandt familier generelt. Alt sammen noget, som kan påvirke de vilkår, som børn af fængslede vokser op under.

Sociale netværk kan være en vigtig støtte for udsatte familier, og her viser undersøgelsen, at omsorgsgivere til børn af fængslede oftest får støtte fra egne forældre og i mindre grad af faren eller farens familie. Nogle familier søger kommunen om hjælp i forhold til problemer relateret til barnet – lidt over halvdelen af omsorgsgiverne har søgt hjælp hos kommunen de seneste 5 år, hvilket er langt flere end blandt omsorgsgivere generelt. Når omsorgsgivere tager kontakt til kommunen, er det ofte omkring problemer med barnet i skolen (14 pct.). Hjælpen fra kommunen er typisk mindre massiv og i form af råd og vejledning. Herudover søger nogle familier støtte hos frivillige organisationer, særligt til weekendophold med familierterapi.

De omsorgspraksisser, som børnene oplever i hjemmet, har betydning for deres trivsel. Vi har derfor undersøgt, om børnene oplever at blive støttet af deres omsorgsgiver (oftest mor), og undersøgt deres oplevelse af harmoni og konflikter samt af forældresamarbejde. Analysen af omsorgsgiverens støtte til barnet viser, at de yngre (11- og 13-årige) i højere grad oplever social støtte og følelsesmæssig tilknytning og i højere grad føler, at den primære omsorgsgiver holder af dem, sammenlignet med 15- og 17-årige med en far i fængsel. Samme tendenser gør sig gældende for børn generelt, hvor man må formode, at unges uafhængighedstendenser gør sig gældende. Derudover viser analysen, at særligt børn fra stedfamilier oplever en lavere grad af støtte og omsorg fra den primære omsorgsgiver end børn af fængslede fra kernefamilier eller eneforsørgerfamilier.

Ser vi på børnenes oplevelse af harmoni, viser analysen, at børn af fængslede, der vokser op i stedfamilier, i mindre grad oplever hjemmet og familien som harmonisk sammenlignet med børn af fængslede fra kernefamilier og eneforsørgerfamilier.

Endelig har vi undersøgt børnenes oplevelse af forældrenes samarbejde. Her ser vi, at de 11- og 13-årige i højere grad synes, at forældrene er gode til at tale sammen, end de 15- og 17-årige. Derudover er der flere 15- og 17-årige, som oplever, at forældrene bagtaler hinanden eller slet ikke taler sammen, sammenlignet med de yngre børn af fængslede.

Samlet viser undersøgelsen – ikke overraskende – at nogle af de samme tendenser gør sig gældende blandt børn af fængslede som blandt andre børn, nemlig at barnets alder har betydning, og at familietype har betydning. Fra registerundersøgelsen ved vi, at disse børn i langt højere grad bor i stedfamilier, og når vi kan se,

at børnene her oplever lavere grad af støtte og flere konflikter, er der god grund til at være opmærksom på disse familier.

NYE ROLLER I FAMILIEN EFTER FÆNGSLINGEN

I den kvalitative del har vi sat særligt fokus på, hvordan de kendte roller i familien kan forandre sig som følge af farens fængsling. Vi viser, hvordan flere af de unge påtager sig en øget omsorgs- og ansvarsrolle som følge af farens fængsling eller kriminelle adfærd. Vi identificerer tre områder, hvor de unges omsorgsgiverrolle kommer til udtryk i familien: praktisk, økonomisk og følelsesmæssig omsorg. Vi finder, at de unges øgede ansvar og omsorg findes i familier med forskellige ressourcer, om end vi i vores kvalitative materiale kun ser den økonomiske omsorg i familier med lav grad af materiel velfærd. For nogle af de unge medfører omsorgsgiverrollen en personlig udvikling, som nogle unge oplever positivt (fx øget modenhed), mens andre opfatter den negativt, da de har en følelse af at blive voksne for hurtigt. Rollen kan samtidig få betydning for de unges ungdomsliv, da ansvars- og omsorgsfølelsen over for familien og den fængslede forælder kan trække i én retning (fx at prioritere besøg i fængslet i weekenden), mens samværet med vennerne kan trække i en anden retning.

Endelig er det vigtigt at fremhæve, at de unges udsagn i denne del af undersøgelsen peger på, at den ændrede barnerolle med øget ansvar og omsorg ikke nødvendigvis er en midlertidig rolle, der er begrænset til den periode, hvor faren er i fængsel. Derimod peger eksemplerne på, at rollen som ung omsorgsgiver kan optræde både før, under og efter farens fængsling samt mellem flere fængslinger. Samlet peger denne analyse derfor på, at det er vigtigt at være opmærksom på, at der kan ske forandringer i særligt de unges omsorgsrolle i familien.

RELATIONER TIL DEN FÆNGSLEDE

Relativt mange børn af fængslede bor i brudte familier, dvs. deres forældre er skilt, eller de bor hos den ene forælder. Vi har spurgt børnene om deres kontakt til faren – hvis de vel at mærke ikke bor sammen med ham. Her ser vi, at kontakten er hyppigst hos de 11- og 13-årige, men at også en del af de 15- og 17-årige har jævnlig kontakt med deres far. Vi har også spurgt børnene, om de oplever faren som betydningsfuld, og om de kan få råd og støtte fra ham. Det gør børn og unge, der bor i kernefamilie, mens det i noget mindre omfang gælder i andre familietyper. Der er stor forskellighed og også iboende modsætninger i børnenes og de unges relation til faren. Relationen kan være betydningsfuld, fyldt af vrede, distanceret, brudt og præget af intense følelser. Samlet viser analysen, at børn og unge forholder sig aktivt og reflekteret til deres far. Nogle børn forholder sig mere aktivt til det, han har gjort, end andre, og det får negativ betydning for deres relation, mens det ikke er aktuelt for andre.

HVERDAG I SKOLE OG FRITIDSLIV

Stort set alle børn af fængslede modtager skoleundervisning og har en nogenlunde eller høj grad af generel trivsel i skolen. Når vi derimod kigger på specifikke aspekter af børnenes faglige og sociale deltagelse i skolen, ser vi dog, hvordan fængslingen eller forhold i familien kan påvirke børnenes skoletrivsel. Børn af fængslede har flere skoleskift og en højere grad af pjækkeri end børn generelt. Samtidig ser vi, at børn af fængslede i højere grad end børn generelt giver udtryk for, at de har faglige og sociale udfordringer i skolen i form af et lavere fagligt niveau samt flere oplevelser med drilleri og mobning.

Ligeledes viser en analyse af børnenes og de unges trivsel, at de har meget dårligere trivsel, (målt på SDQ) end andre børn. Dermed understøtter undersøgelsen resultaterne i internationale

undersøgelser om trivslen blandt børn af fængslede. Det tydeliggør, at børn af fængslede har særlige adfærdsmæssige udfordringer. Her er det vigtigt at være opmærksom på, at den subjektive trivsel, som SDQ måler, påvirker på tværs i børnenes hverdagsliv, dvs. at det må forventes, at det har betydning for, hvordan børnene klarer sig i skolen, og hvordan de klarer sig socialt.

Vi undersøger desuden "livsstilen" blandt børn af fængslede. Overordnet finder vi, at børn af fængslede har en mere risikobetonet adfærd – særligt i en ung alder, men at denne mere risikobetonede adfærd udlignes gennem ungdomsårene i forhold til andre unge uden far i fængsel. Det vil sige, at der tegner sig et billede af, at børn af fængslede debuterer tidligere med risikobetonet adfærd end deres jævnaldrende, men at deres jævnaldrende så at sige indhenter dem op gennem ungdomsårene. Flere blandt børn af fængslede er ofre for kriminalitet end blandt børn generelt. Der er markant flere børn af fængslede i alle aldersgrupper, som har været ofre for kriminalitet, og dermed er det både et tidligt, men også et vedblivende problem for denne gruppe.

Sociale relationer og fritidsaktiviteter kan være vigtige beskyttelsesfaktorer for børn. Børn af fængslede har i mindre grad venner med hjem end andre børn, og de ser deres bedsteforældre mindre. Det peger i retning af, at børn af fængslede er sårbare i forhold til relationer og netværk. Børn af fængslede går ligeledes i lidt mindre grad til fritidsaktiviteter. Fritidsaktiviteter er en god forudsætning for at danne netværk og et godt udgangspunkt for et prosocialt liv, hvor venskaber og bekendtskaber kan opstå.

For alle de aspekter af livsstil, vi har undersøgt, viser det sig, at børn af fængslede, der bor i kernefamilier, har en betydeligt mindre risikobetonet adfærd (med hensyn til at ryge, drikke, ryge hash, seksuelle erfaringer, være udsat for kriminalitet og begå

kriminalitet) og en større aktiv deltagelse i positive fællesskaber end børn, som bor i stedfamilier, alene med moren eller er anbragt uden for hjemmet.

FAMILIEHEMMEIGHEDER

Det er et gennemgående tema i forskningslitteraturen om fængslede familier, at der er en stor grad af hemmeligholdelse af fængslingen – det kan være over for barnet eller over for omverdenen. Samtidig anbefaler Kriminalforsorgen og frivillige organisationer familierne at have en udstrakt grad af åbenhed over for deres børn. De interviewede mødre praktiserer også åbenhed, men alligevel hemmeligholder de aspekter af fængslingen. Nogle mødre hemmeligholder fx, hvor længe faren skal være i fængsel, og hvad han har gjort. Årsagerne til dette kan være mange. Hemmeligholdelsen kan udspringe af vanskeligheder ved fx at formidle til barnet, hvor længe faren skal være væk, men den kan også udspringe af et ønske om at beskytte barnet eller et ønske om at understøtte relationen mellem far og barn. Hemmeligholdelsen er dog ikke uproblematisk, da børnene kan reagere med mistillid over for forældrene.

Hemmeligholdelse optræder også som en del af de unges hverdagsliv, om end på en lidt anden måde end hos mødre. De unge hemmeligholder ofte fængslingen i det offentlige rum. Årsagen til dette kan findes i frygten for omverdenens negative reaktioner, hvor de unge ved ikke at fortælle om fængslingen forsøger at understøtte eksisterende eller nye potentielle relationer. Årsagen kan desuden findes i de unges opfattelse af fængslingen som en privat viden, som de primært forbeholder personer i deres nære netværk. Når de unge deler viden om fængslingen med deres tætteste venner, kan det således både være en måde at bearbejde fængslingen på og være med til at styrke relationer i deres vennekreds. Analysen peger således på, at unge på den ene side

gerne vil og har brug for at snakke med nogen om fængslingen, men at det på den anden side skal ske på en diskret måde.

KONKLUSION

I undersøgelsen har vi undersøgt betydningen af familiebaggrund og fængselsforløb for børns trivsel, og vi har beskrevet og kortlagt omfanget og karakteren af de problemer, som barnet oplever, når en far kommer i fængsel. I tråd med den eksisterende forskning peger undersøgelsen således på, at denne børne- og ungegruppe er udsat på de traditionelle og objektive mål for udsathed, nemlig forældres socioøkonomiske og helbredsmæssige ressourcer og familietypen, men også på, at fædres fængslingsforløb kan have betydning. Samtidig er det ikke alle børn og unge, som er udsat på disse mål. Undersøgelsen peger samtidig på, at mere bløde eller subjektive mål har betydning for børnenes udsathed. Når vi ser på den samlede gruppe af børn af fængslede i spørgeskemaundersøgelsen, viser den, at de er udsat i forhold til omsorgspraksisser i familien, livsstil og adfærd i fritiden og den subjektive trivsel, særligt i brudte familier. Det er i tråd med andre undersøgelser af brudte familier, men det tyder på, at familiepraksisser og børneadfærd bliver udfordret. Som med de objektive mål viser forskningen, at disse forhold kan betyde, at børnene på længere sigt klarer sig dårligere i uddannelsessystemet og socialt. Samtidig viser undersøgelsen, at børn og unge faktisk har en god generel trivsel i skolen.

Endelig har vi anvendt kvalitative interview til at få beskrevet børn og unges egne erfaringer og perspektiver og til at forklare, at børnene er udsat. Børn og unges beskrivelser af deres hverdagsliv viser, at betydningen af farens fængsling er omfattende – både deres liv i hjemmet og skolen berøres, ligesom de skal forholde sig til fængslet og deres fars liv der. De får nye rutiner og skal inkorporere besøg hos far, hvilket skaber konflikter. Der rejses

ligeledes tvivl om deres fremtidige liv som familie – hvornår de skal være sammen igen, og hvordan de skal være sammen. Forældrens fængsling skaber derved en helt grundlæggende usikkerhed for børnene.

Børnenes fortællinger viser ligeledes, at deres roller i familien og i forhold til faren kan forandres og være modsætningsfyldte. Særligt de unge fortæller om ændrede omsorgsroller, hvor de får en ny rolle i familien, hvor de kan bidrage praktisk, økonomisk og følelsesmæssigt. Om deres relation til faren fortæller nogle børn om et godt forhold, men der er dog også mange, der skal forholde sig til modsatrettede følelser og må bruge energi på at finde ud af, hvordan de skal forholde sig til deres far. Børn og unges fortællinger viser, at farens fængsling er et aspekt af deres liv, som det kan være vanskeligt at tale om. Det gælder for de yngre børn særligt i hjemmet, hvor de ikke altid får alt at vide, og for de unge i og med, at de skal lære at navigere i forhold til, hvem de kan tale med om det. Børn og unges hverdagsliv bliver derfor langt mere kompliceret og modsætningsfuldt, både i forhold til praktisk gennemførelse af hverdagen, men også i forhold til roller og relationer. Det kan være med til at forklare, at børn og unge har dårligere trivsel på de subjektive mål.

PERSPEKTIVERING I FORHOLD TIL SOCIALFAGLIGT ARBEJDE

Vi vil afslutningsvis perspektivere undersøgelsen i forhold til den socialfaglige praksis, der foregår med denne børnegruppe, og pege på nogle implikationer af undersøgelsen.

I de senere år er der kommet stigende fokus på børn af fængslede som en børnegruppe, der har brug for støtte. Dette fokus er særligt tilstede i Kriminalforsorgen, hvor der fx i fængslerne er flere forskellige tiltag som børneansvarlige og forældregrupper.

I tråd med tidligere undersøgelser viser denne undersøgelse, at fædres fængsling umiddelbart har betydning for de børn, der har samvær med faren, idet farens fængsling giver særlige og vanskelige vilkår for deres samvær og også deres relation til ham. Der bør derfor fortsat være opmærksomhed på at støtte og styrke relationer mellem far og barn, når faren er i fængsel. Dog er det også vigtigt at være opmærksom på, at dette samvær – i form af både besøg og telefonkontakt – kan være vanskeligt for børnene, både følelsesmæssigt og i forhold til opretholdelsen af deres hverdagsliv. Når man søger at understøtte relationerne mellem far og barn, er det derfor også vigtigt at indtænke børnenes og de unges behov og ønsker.

Undersøgelsen viser også, at fængsling har langt bredere betydning for børn og unges trivsel i hverdagslivet – for deres familieliv og skole- og fritidsliv. Betydningen af farens fængsling er derfor ikke begrænset til en særlig del af børnenes hverdagsliv – fraværet af faren i hjemmet og samværet i fængslet. Fængslingen har tværgående betydning og berører børnenes og de unges liv i hjemmet, skolen og fritiden, ligesom det berører deres trivsel. Det betyder, at der skal være en mere bred opmærksomhed mod børne- og ungegruppen. I forlængelse heraf skal indsatsen og tiltag over for disse børn og unge ikke kun have fængslet og Kriminalforsorgen som institutionel ramme – også andre aktører skal have fokus på denne børnegruppe. Det kan eksempelvis være de institutioner og skoler, hvor børn og unge kommer, samt børne- og ungeforvaltninger og frivillige organisationer.

Det kan fremhæves, at børne- og ungegruppen giver udtryk for, at de generelt trives i skolen – på niveau med andre børn og unge, ligesom de fortæller, at de har det godt, og at de måske opfatter skolen som et sted, hvor de kommer væk fra vanskeligheder hjemme. Skolen bidrager på denne måde positivt til oplevelsen af

trivsel hos disse børn og unge. Samtidig har børne- og ungegruppen i mindre omfang et fritidsliv, hvorfor skolen bliver et vigtigt sted i børnenes hverdagsliv. Der bør derfor være opmærksomhed omkring denne børne- og ungegruppes trivsel og deltagelse i skolen, men også omkring deres muligheder for fritidsaktiviteter.

Undersøgelsen viser, at gruppen af børn af fængslede i høj grad er heterogen, hvad angår fx familiebaggrund, opvækstvilkår og det oplevede fængslingsforløb. Der bør derfor i højere grad være en differentieret tilgang til børnegruppen, hvor der arbejdes med en forståelse af, at børnene deler oplevelsen af at have en far i fængsel, men at de derudover har forskellige vilkår og udfordringer. Der kan være brug for tiltag, der målretter sig hele børnegruppen, såvel som mere omfattende tiltag, der retter sig mod de børn og unge, der lever med mere komplekse og vanskelige vilkår.

Af undersøgelsen fremgår det, at børn og unge med far i fængsel ofte er sårbare og berørte af deres fars fængsling. Ligeledes fremgår det, at de har egne perspektiver og erfaringer med at have en far i fængsel. Særligt de unge giver udtryk for, at de har brug for at dele dette med andre, men også, at de ikke deler det med alle. Både Kriminalforsorgen, Røde Kors, pårørendeorganisationerne Savn og Afsavn har allerede opmærksomheden rettet mod betydningen af at give børn og unge mulighed for at dele deres erfaringer. Der bør fortsat være opmærksomhed omkring dette, men også omkring, at det kan være vanskeligt at etablere sådanne muligheder. Inden for rammerne af familien kan det være vanskeligt i forhold til de yngre børn, fordi både mødre og børn tager hensyn til hinanden. Unge kan have brug for at tale med andre end deres forældre om det, men ønsker samtidig at opretholde en privathed. Det er derfor vigtigt at udvikle de rette rammer, inden for hvilke børn og unge kan støttes til at dele deres erfaringer og perspektiver.

METODE OG DATA

Undersøgelsen er gennemført som et *mixed-methods*-studie, der inddrager registerdata, spørgeskemadata og kvalitative data. Der indgår derfor et omfattende og unikt datamateriale, der giver mulighed for at undersøge børn af fængslede i Danmark.

REGISTERDATA

I den registerbaserede del af undersøgelsen anvendes nationale administrative registre, hvilket betyder, at informationerne er indsamlet via kommunale, regionale eller nationale institutioner.

SPØRGESKEMADATA

Der er gennemført en spørgeskemaundersøgelse blandt børn af fængslede og den omsorgsgiver, de bor hos. For at kunne vurdere, om børn af fængslede adskiller sig fra andre børn, er spørgeskemaundersøgelsen i videst muligt omfang designet i overensstemmelse med undersøgelsen *Børn og unge i Danmark* (Ottosen m.fl., 2014), som er en spørgeskemabaseret undersøgelse af et tilfældigt udtræk blandt alle børn i Danmark, og som giver indblik i, hvordan den brede del af børnepopulationen trives på forskellige livsområder. Dermed har vi mulighed for at sammenligne børn af fængslede og børn generelt på en lang række trivselsparametre og vurdere, om der er forskel på deres trivsel. I nogle tilfælde har vi dog ønsket at opnå en specifik viden om både barnets relation til den primære omsorgsperson og til faren.

Spørgeskemaundersøgelsen er gennemført af DST Survey, der inviterede 3.744 børn til at deltage. DST Survey har inviteret 11-, 13-, 15- og 17-årige, som i hele eller en del af 2013 havde en far i fængsel, til at deltage. Derudover er en sammenligningsgruppe blandt tilfældigt udvalgte 13- og 17-årige blevet inviteret til at deltage i undersøgelsen. Besvarelser fra 11- og 15-årige er baseret på besvarelser fra undersøgelsen *Børn og unge i Dan-*

mark. I alt 43 pct. af de inviterede børn har svaret – det dækker dog over en vis variation mellem de forskellige aldersgrupper. Unge på 15 og 17 år har svaret i mindre grad, ligesom drenge i mindre grad har svaret. Bortfaldsanalysen viser, at børn af fængslede, som ikke har svaret, er ældre børn og mere udsatte børn både med hensyn til egne kendetegn (er registreret i psykiatrien, er eller har været anbragt uden for hjemmet eller modtager forebyggende foranstaltninger) og forældres kendetegn (fædre og mødre har en anden oprindelse end dansk og har ikke uddannelse ud over folkeskolen, far har lidt flere fængslinger, mor er registreret i psykiatrien).

KVALITATIVE DATA

I undersøgelsen er der gennemført interview med 36 børn og unge og med 19 forældre. Børn og unge er i alderen 5-25 år. De har forældre med forskellig baggrund. Interviewene med børn og unge er gennemført som semistrukturerede kvalitative interview med interviewguide. Vi benyttede særlige modenhedsstilpassede strategier i interviewene: visuelle metoder som tegninger, følelsesikoner og koncentriske cirkler, og for de unge er anvendt tidslinjer (Punch, 2002; Thomson, 2008). Både forældre og børn gav informeret samtykke. Interview med forældrene blev ligeledes gennemført som individuelle semistrukturerede interview med interviewguide.

KAPITEL 1

BAGGRUND OG FORMÅL

Omkring 5-6 pct. af en børneårgang oplever, at mindst én forælder har afsonet en kortere eller længere straf i løbet af deres barndom (0-17 år) (Olsen, 2013; Olsen & Frederiksen, 2015). Dette er sammenligneligt, ja, det er faktisk mere end andelen af en børneårgang, der bliver anbragt uden for hjemmet, 4-5 pct. (Olsen, Egelund & Lausten, 2011), eller med andelen af alle børn i 2006, der levede i konstant fattigdom i Danmark (Deding & Gerstoft, 2009). Forældres fængsling er således et lige så udbredt fænomen som andre sociale fænomener, der hidtil har modtaget væsentligt større forskningsmæssig og politisk opmærksomhed. Indtil for få årtier siden blev det at være barn af en fængslet betragtet som et privat forhold og et praktisk problem, som den fængslede selv måtte tage sig af. Børns ophold og besøg i fængslet samt deres øvrige trivsel blev ikke set som noget, Kriminalforsorgen eller de sociale myndigheder burde forholde sig til, eller som man behøvede særlig viden omkring (Enroos, 2015). Gennem de seneste årtier er der imidlertid kommet stigende fokus på denne børnegruppe, både i Kriminalforsorgen, hos frivillige organisationer og i forskningen.

Når vi som samfund fængsler, har sanktionen i sagens natur omfattende konsekvenser for det lovbyggende individ. Men den får også ofte konsekvenser for den indsatte familie og ikke mindst den indsatte børn, idet en fængsling afbryder familielivet. Vi ved allerede fra den nyere, men voksende forskningslitteratur om børn af fængslede, at forældres fængsling både på kort og på langt sigt er associeret med negative konsekvenser for den

indsatte børn, idet fængsling skaber helt særlige vilkår for børneliv (Andersen & Wildeman, 2014; Christensen, 1999; Murray, Farrington & Sekol, 2012; Smith & Jakobsen, 2010; Wakefield & Wildeman, 2014). Forskningen har dog svært ved at adskille betydningen af fængsling og forældrenes baggrundskarakteristika for børnenes liv, og det er vanskeligt at konkludere entydigt, at fængsling i sig selv fører til ringere børneliv.

De direkte konsekvenser af fængslingen er, at barnet mister den nære kontakt med den fængslede forælder i hverdagen og dermed hans/hendes umiddelbare involvering i barnets liv gennem eksempelvis råd, støtte og samvær, idet der er store barrierer for positivt samvær med børn under en fængsling (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2002; Arditti, Smock & Parkman, 2005), når forældre og barn skal forholde sig til og indordne sig under fængselsystemets præmisser for kontakt. Betydningen af fængslingen vil typisk afhænge af barnets relation til og samvær med forældrer før selve fængslingen, som kan variere meget, afhængigt af, hvilken gruppe barnet tilhører. En gruppe af børn bor med begge forældre før den ene fængsling. Her betyder fængslingen, at samlivet ophører og erstattes af besøg og kontakt, som kan være af begrænset omfang. Ligeledes kan forholdet mellem faren og moren ændres og føre til skilsmisse, som igen påvirker barnet. En anden gruppe af børn boede ikke med forældrer før fængslingen, men havde regelmæssigt samvær før fængslingen. Deres kontakt til den fængslede forælder begrænses ligeledes af fængsling, særligt da moren ofte er den "gatekeeper", der skal

formidle besøgene, enten ved at deltage eller ved at organisere dem. En tredje gruppe af børn boede heller ikke med den fængslede forælder og havde allerede før fængslingen ustabil kontakt. Afhængigt af om barnet i perioden op til fængslingen har haft kontakt, vil det blive mere eller mindre berørt. En fjerde gruppe af børn havde slet ingen kontakt med den fængslede forælder før fængslingen og berøres derfor ikke praktisk af dennes fængsling.

Ud over at kontakten til den fængslede forælder ændres med fængslingen, har fængslingen også afledte konsekvenser for barnet i dets hverdagsliv. Set fra et familieperspektiv vanskeliggøres forældreskabet for den tilbageblevne forælder (Arditti, 2012). Ud over at den ene forælder er fraværende, kan pasning og omsorgskvalitet i familien forandres, idet den tilbageblevne forælder kan blive mere isoleret, følelsesmæssigt påvirket af fængslingen og eneansvarlig for omsorg for børnene. Hvis forældrene havde samliv før fængslingen, øges sandsynligheden for parforholdsbrud (Geller, 2013). Familiernes økonomiske situation vil oftest forringes, idet familien mister indkomst, og nogle børn vil opleve flytninger som følge af dette. I de tilfælde, hvor den fængslede forælder er enlig, hvor begge forældre fængsles, eller hvor den tilbageværende forælder er meget ressourcesvag, kan forældres fængsling også resultere i en anbringelse af barnet uden for hjemmet.

En anden afledt problematik af fængsling er, at fængslingen kan være stigmatiserende, både for partneren og de fængslede børn. For at beskytte børnene vil nogle forældre holde forklaringen på fængslingen tilbage (Christensen, 1999). Nogle vælger helt at undlade at fortælle børnene om fængslingen, men mange børn fornemmer alligevel, at der er noget, der ikke stemmer – og nogle opdager således, at forældrene ikke har fortalt sandheden. Barnet kan have følelser af skam og mindreværd som følge af, at dets familiesituation ikke er "normal". Endvidere beretter en del

børn om mobning og drillerier og dermed om social eksklusion, som kan forværre deres livskrise yderligere (Christensen, 1999).

Gennem de seneste år er der kommet særligt fokus på at belyse konsekvenserne af forældrenes fængsling for børns trivsel. Studier viser, at forældres fængsling er relateret til en række vanskeligheder, som børn har, herunder anti-social adfærd, aggression, mentale problemer, social marginalisering, misbrug, kriminelle aktiviteter og senere arbejdsløshed (Murray m.fl., 2014; Wakefield & Wildeman, 2014). Disse sammenhænge varierer dog mellem lande med forskellige velfærdssystemer. Ligeledes kan det i sådanne studier være svært at vurdere, om børnenes problemer er forårsaget af forældrefængsling eller er et resultat af andre forhold i barnets liv. Ofte har forældre til børn af fængslede således en række problemer ud over de kriminelle aktiviteter, som fx færre uddannelsesmæssige ressourcer og mentale problemer, som også vil påvirke barnet (Andersen & Wilderman 2014; Murray & Farrington, 2008; Olsen, 2013).

FORMÅL

Formålet med undersøgelsen er at afdække trivslen og hverdagslivet for børn af fængslede i en dansk kontekst. Konkret ønsker vi, at:

- opnå en større viden om, hvilken betydning forældres forskellige fængslingsforløb og forskellige familiebaggrunde har for deres børns hverdagsliv og trivsel
- kortlægge og beskrive omfanget og karakteren af de problemer, som børn oplever, når en forælder kommer i fængsel.

Da det i høj grad er mænd, og dermed også fædre, der fængsles, vil fokus tilsvarende være på børn med en far i fængsel. I 2013 var det således 94,5 pct. af alle børn af fængslede, der havde en

far i fængsel. I det omfang det er muligt, vises også resultater for fængslede mødre. Andre undersøgelser viser, at fængslede mødre er en meget udsat gruppe, og at deres børn vokser op under meget svære vilkår (Mathiassen, 2009; Olsen & Frederiksen, 2015), og det er derfor formålstjenstligt at undersøge denne gruppe særskilt.

BIDRAG TIL SOCIALFAGLIG PRAKSIS

Samlet set bidrager undersøgelsen til den eksisterende viden om hverdagslivet og trivselen for børn af fængslede. I forlængelse heraf tilvejebringer undersøgelsen nødvendig viden om, hvilke problematikker der kan afhjælpes med sociale indsatser udført af både Kriminalforsorgen og andre institutioner i børns liv, herunder skoler, sociale institutioner for børn og unge, socialforvaltning mv. Ud over at præsentere denne viden er det således et formål med undersøgelsen at præsentere vidensbaserede løsningsforslag til konkrete og realistisk implementerbare indsatser, der kan afhjælpe eller reducere de negative konsekvenser, som børn oplever under og efter en forælders fængselsophold. Disse forslag præsenteres i en særskilt, efterfølgende publikation (Oldrup m.fl., under udgivelse) sammen med kondenserede resultater fra denne rapport.

DESIGN OG BIDRAG TIL FORSKNINGEN

Undersøgelsen bidrager til både dansk og international forskning. I undersøgelsen anvender vi *mixed-methods*-design, med både register-, survey- og kvalitative data. Der findes stort set ingen danske eller internationale undersøgelser med et sådant design, der tager afsæt i børnenes perspektiv, og undersøgelsen er derfor *enestående i forhold til at få børnenes vilkår og stemme frem*. De danske registerdata giver en helt unik mulighed for at identificere fængslede individer, deres kriminalitetstype, domstype og domslængde såvel som deres socioøkonomiske baggrund samt at koble disse informationer til informationer om deres børn. Endvidere anvender vi data fra en spørgeskemaundersøgelse, der som *den*

første i dansk sammenhæng har både børn af fængslede og deres mødre eller eventuelt anden omsorgsgivere som respondenter. Endelig anvender vi interviewmateriale fra en omfattende kvalitativ interviewundersøgelse, hvor børn og unge, der har eller har haft en forælder i fængsel, er blevet interviewet dybtgående om dette.

Undersøgelsens design tager udgangspunkt i et børneperspektiv, således at der i videst muligt omfang arbejdes med barnet som analyseenhed, hvorfor det først og fremmest er børnenes perspektiver og oplevelser, undersøgelsen belyser. Kombinationen af flere datakilder betyder dog også, at *mixed-methods*-designet formidlingsmæssigt er vanskeligt at afrapportere, i og med at undersøgelsesgruppen og de data, vi baserer analyserne på, varierer fra kapitel til kapitel, så læseren skal forholde sig til skiftende undersøgelsesgrupper.

I en dansk kontekst var der indtil for få år siden kun lavet få undersøgelser om børnenes forhold. Særligt kan fremhæves en ældre, kvalitativ undersøgelse af børnenes trivsel (Christensen, 1999) og studier af, hvordan fængslingen påvirker børn (Scharff-Smith, 2014). De seneste år er der fremkommet flere registerbaserede studier om børn af fængslede (Andersen & Wildeman, 2014; Olsen, 2013; Olsen & Frederiksen, 2015; Wildeman m.fl., 2014). I denne undersøgelse bygger vi videre på den eksisterende forskning, når vi belyser trivsel og hverdagsliv for børn af fængslede i en dansk kontekst.

ANALYSEPERSPEKTIVER PÅ BØRN AF FÆNGSLEDE

Vi har ikke én samlet, overordnet teoretisk ramme for undersøgelsen, der har været styrende for tilrettelæggelse og analyse. Vi tager afsæt i den danske og internationale viden, der efterhånden findes om børn af fængslede, og som har formet valget af de te-

maer, vi tager op i de enkelte kapitler. Eksempelvis lægger vi stor vægt på at belyse familieforhold, da forskningen viser, at fængsling giver særlige vilkår for familieliv. Herudover bygger undersøgelsen på en række for-forståelser og begreber, som vi præsenterer her.

Trivsel er et centralt perspektiv i vores undersøgelse. Når vi skal undersøge, hvordan fars fængsling har betydning for børns liv, bidrager trivselsbegrebet med en bred forståelse af børneliv og åbner op for at se på potentielle afledte konsekvenser inden for mange områder af børns liv. Trivsel er et forhold, der ikke lader sig entydigt definere, og som refererer til kvaliteten ved børns liv. Børns trivsel og afsavn kan derfor forstås som to sider af samme sag (Bradshaw, Hoelscher & Richardson, 2006). Fra et børnerettigheds-perspektiv kan trivsel forstås som både opfyldelse af børns basale behov og som sikring af deres civile, politiske, sociale, økonomiske og kulturelle rettigheder. I denne undersøgelse tager vi afsæt i det udviklingsøkonomiske perspektiv, hvor der er en dobbelthed mellem mikro- og makrosystemiske niveauer. Børns udvikling og trivsel ses i konteksten af det primære opvækstmiljø, som typisk er familien, men børns liv påvirkes også af domæner på forskellige systemiske niveauer. Det kan fx være skolen, gruppen af jævnaldrende og lokalsamfundet (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner & Morris, 1998). Børns trivsel må derfor ses inden for mange domæner og på forskellige niveauer såvel som i et samspil mellem niveauer og domæner. Der anlægges dermed et bredt perspektiv på børns trivsel, der vurderes inden for en række områder og ikke blot i forhold til et enkelt område, fx økonomiske forhold.

Undersøgelser af børns trivsel har udmøntet sig i det primært kvantitative internationale forskningsfelt, der kaldes *child indicators research*. Her er der gennemført nationale og komparativt anlagte "state-of-the-child"-undersøgelser (Ben-Arieh, 2008), der gennemføres som store survey-undersøgelser og registerunder-

søgelser. Fra Danmark kan fremhæves undersøgelserne *Børn og unge i Danmark* (Ottosen m.fl., 2010, 2014) og *Anbragte børn og unges trivsel 2014* (Ottosen m.fl., 2015), som vi i denne undersøgelse anvender som sammenligningsgrundlag. Inddragelsen af disse undersøgelser betyder, at vi kan sammenligne trivslen hos børn af fængslede med andre børns trivsel.

Trivselsperspektivet giver et bredt og repræsentativt blik på børnenes trivsel. Selvom besvarelsene tager afsæt i børnenes egne besvarelser, så er de samtidig udviklet med forud-definerede emner og spørgsmål. Vi ønsker i højere grad at inddrage og nuancere børnenes egne perspektiver og erfaringer ved at have en forælder i fængsel, end det er muligt gennem spørgeskemaer. Vi anvender derfor to andre perspektiver, nemlig hverdagsliv og den nye barndomssociologi, der placerer børns stemme centralt.

Hverdagslivsbegrebet: For at belyse børn og unges egne erfaringer og forståelser af deres situation tager vi afsæt i *hverdagslivsbegrebet*, der anvendes i kvalitativ forskning, eksempelvis i den danske barndomsforskning (Rasmussen, 2004). Det er et særligt blik på det sociale liv, hvor der er fokus på den enkeltes livsverden, men også på de vilkår, den enkelte har. Hverdagslivet er tænkt som et helhedsbegreb, der omhandler hele det daglige liv, både i hjem, fritid, skole – og for børnene i denne undersøgelse også fængslet. Hverdagslivet kan ses som de overordnede og centrale træk ved børnenes daglige liv, som de hver for sig beretter om. Dette perspektiv tager vi afsæt i i analyser af børneinterviewene.

Endelig er vi inspireret af den nye *barndomssociologi* fra 1990'erne, der understreger vigtigheden af at se børn som agenter, der aktivt er med til at konstruere deres egen livsverden og påvirke deres egen relation til familie og venner (James & Prout, 1997; Qvortrup m.fl., 1994). Samtidig skal man ikke overse betyd-

ningen af bredere sociale strukturer, som begrænser handlemuligheder. I denne undersøgelse er vi inspireret af dette perspektiv, når vi sætter børn og unges perspektiv centralt i både kvantitative og kvalitative analyser. I de kvantitative undersøgelser har vi primært børnene som analyseenhed og anvender mål, der er tæt på deres livsverden, eksempelvis spørgsmål om deres trivsel i skolen, om de oplever tryk i hjemmet, og om de har fritidsaktiviteter. I de kvalitative undersøgelser tager vi afsæt i børnenes egne fortællinger om deres livsverden og er opmærksom på, hvordan børn og unge aktivt handler og fortolker de særlige vilkår, de har.

RAPPORTENS OPBYGNING

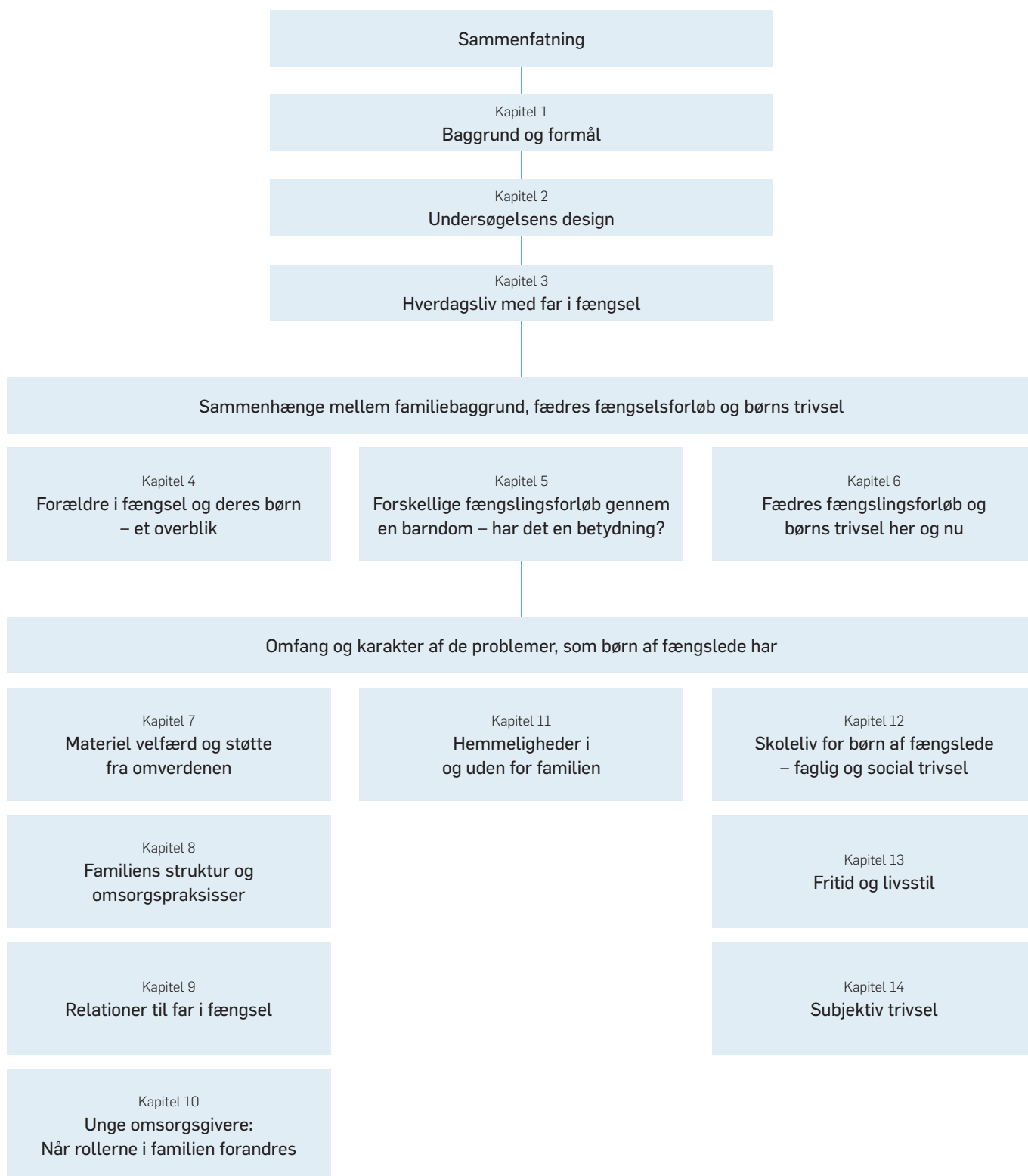
Rapporten består af tre hoveddele. Efter dette kapitel 1, der beskriver undersøgelsens *Baggrund og formål*, beskriver kapitel 2 *Undersøgelsens design*. Kapitel 3, *Hverdagsliv med far i fængsel*, tager afsæt i børnenes fortællinger om, hvordan deres hverdagsliv påvirkes, når far er i fængsel. Kapitlet viser, hvordan børn og unges hverdagsliv påvirkes på tværs, både hjemme, i skolen og med besøg i fængsel, ligesom deres rutiner og forestillinger om fremtiden påvirkes. De næste tre kapitler belyser sammenhænge mellem familiebaggrund, fædres fængselsforløb og børns trivsel. Kapitel 4 dokumenterer vigtige karakteristika ved *Fængslede forældre og deres børn – et overblik*. Kapitlet beskriver, hvem de fængslede forældre er – deres historiske udvikling, hvilke domme de har, samt hvilke sociale kendetræk fængslede fædre, børnenes mødre og børnene selv har. Kapitel 5 og 6 undersøger tværgående sammenhænge mellem forskellige fængselsforløb og børnenes trivsel. Kapitel 5, *Forskellige fængselsforløb gennem en barndom – har det en betydning?*, er baseret på registerdata og beskriver de forskellige typer af fængselsforløb, som fædre til alle børn af fængslede født i 1994 og 1995 har oplevet gennem opvæksten. Disse data giver mulighed for at analysere konsekvenserne af et fængselsforløb for en hel barndom. Det undersøges, om børnenes individuelle karakteristika, trivsel og forældrebaggrund hænger sammen med disse typer af fædres fængselsforløb. I kapitel 6, *Fædres fængselsforløb og børns trivsel her og nu*, undersøges sammenhænge mellem forskellige fængselsforløb og børns triv-

sel baseret på spørgeskemaundersøgelsen, hvor en selekteret gruppe af børn i alderen 11-17 år, hvis fædre var i fængsel i 2013, svarede på undersøgelsen. Hvor der i registrene kun er få trivselsmål for børn, gav spørgeskemaundersøgelsen mulighed for at spørge ind til forskellige aspekter af børns trivsel. Børnene er i analyserne opdelt afhængig af deres fars fængselsforløb for at se, om det giver en forskel i børnenes trivsel.

De næste kapitler (7-14) undersøger omfang og karakter af de problemer, som børn og unge med far i fængsel oplever, ved at kombinere data om den samlede gruppe af børn og unge i hhv. spørgeskemaundersøgelsen og i de kvalitative interview. I kapitel 7-10 undersøges børn og unges vilkår samt praksisser i familien. I kapitel 7, *Materiel velfærd og støtte fra omverdenen*, undersøges familiens materielle ressourcer og netværksressourcer. I kapitel 8, *Familiens struktur og omsorgspraksisser*, undersøges familietyper og omsorgspraksisser i familierne. Kapitel 9, *Relationer til far i fængsel*, beskriver de forskellige typer af relationer, børnene har til deres far i fængsel. Endelig undersøges i kapitel 10, *Unge omsorgsgivere: Når rollerne i familien forandres*, unge som omsorgsgivere i familien.

Kapitel 11, *Hemmeligheder i og uden for familien*, tager et tema op, som har vist sig at være et særligt vilkår for denne børnegruppe og deres familier, såvel som en udfordring i det socialfaglige arbejde. Vi undersøger, hvordan farens fængsling kan være en hemmelighed i familien, og hvordan man taler om den i familien. Ligeledes undersøger vi, hvordan børn og unge taler eller ikke taler med andre om det. I kapitel 12-14 undersøger vi børns trivsel uden for hjemmet. I kapitel 12, *Skoleliv for børn af fængslede – faglig og social trivsel*, undersøger vi børnenes faglige og sociale trivsel i skolen. I kapitel 13, *Fritid og livsstil*, undersøger vi børnenes fritidsliv og deres eventuelle risikobetonede adfærd, mens vi i kapitel 14, *Subjektiv trivsel*, belyser børnenes subjektive trivsel.

Særligt om figurer: Procenttal i søjlerne er afrundede, og nogle søjler med samme procenttal kan derfor være af forskellig størrelse.

KAPITEL 2

UNDERSØGELSENS DESIGN

Undersøgelsen er gennemført som et *mixed-methods*-studie, der inddrager registerdata, spørgeskemadata og kvalitative data. Der indgår derfor et omfattende og unikt datamateriale, der giver mulighed for at undersøge børn af fængslede i Danmark. I fremstillingen giver det mulighed for at belyse temaer fra forskellige vinkler. Kombinationen af flere datakilder betyder dog også, at *mixed-methods*-designet er komplekst.

Indledningsvis gives en oversigt over muligheder og begrænsninger ved de forskellige datakilder (tabel 2.1) efterfulgt af en detaljeret beskrivelse af indsamling og brug af de forskellige datatyper.

Tabel 2.1 skal ses som en opsummering af de tre forskellige datakilders bidrag. Tabellen viser, at vi med registerdata har mulighed for at sige noget om 100 pct., altså samtlige børn i aldersgruppen med en fængslet forælder, ud fra nogle objektive mål. Når vi ønsker at kunne vise nogle subjektive mål for børn af fængslede gennem spørgeskemaundersøgelsen, begrænses repræsentativiteten, fordi ikke alle svarer. Til gengæld opnås nuancer af børns egne oplevelser af deres hverdagsliv. Når vi yderligere ønsker børnenes fortolkning og perspektiver på deres liv, begrænses repræsentativiteten yderligere til fordel for en meget høj detaljeringsgrad, som er den særlige mulighed, som dybtgående kvalitative interview giver. Der er således fordele og begrænsninger ved alle datakilder. Fordelen ved at benytte et *mixed-methods*-design netop i dette studie er, at trivsel og

hverdagsliv blandt børn af fængslede ikke hidtil har været belyst, og at vi via kombinationen af datakilder opnår mest mulig viden, fordi datakilderne supplerer hinanden og skaber et bredt billede af trivslen og hverdagslivet for børn af fængslede.

I flere undersøgelser af børn af fængslede fremhæves det, at resultater kan hænge tæt sammen med de valgte datasæt og den valgte analysestrategi (Wakefield & Wildeman, 2014). I denne undersøgelse anvender vi således også forskellige analytiske strategier for at belyse samme temaer undervejs i rapporten, hvilket også øger kompleksiteten.

REGISTERDATA

I den registerbaserede del af undersøgelsen anvendes nationale administrative registre, hvilket betyder, at informationerne er indsamlet via kommunale, regionale eller nationale institutioner. Der er ikke et bortfald på grund af, at nogen ikke ønsker at svare eller ikke husker detaljer, hvilket gør, at vi i denne del af analysen kan skabe et overblik over hele populationen. De danske – og skandinaviske – registerdata er unikke, fordi der ikke på samme måde andre steder i verden har foregået den samme systematiske og kontinuerlige indsamling af oplysninger om alle borgere i hele landet over en lang periode. Således har vi i Danmark, og i Skandinavien, mulighed for til forskningsbrug at koble anonymiserede data om indsatte i fængslerne og deres børn til hinanden og derved tilvejebringe viden om alle indsatte i fængslerne og deres familier. De fleste andre lande vil kun have mulighed for at beskrive

TABEL 2.1 De forskellige datakilders bidrag til undersøgelsen af børn af fængslede.

Datakilde	Metode	Primær fordel ved metoden	Primær begrænsning ved metoden	Antal børn	Svarprocent
Registerdata	Kvantitativ	Fuld repræsentativitet	Kun objektive mål	Kapitel 5: 6.559 børn af fængslede fra årgang 1994 og 1995	100
Spørgeskema	Kvantitativ	Subjektive mål	Ikke fuld repræsentativitet	Børn af fængslede: 1.137 Børn i sammenligningsgruppe: 350 Børn generelt (fra undersøgelsen og unge i Danmark): 3.194	Børn af fængslede: 40 pct. Børn generelt: 58 pct.
Interview	Kvalitativ	Indblik i levet liv og fortolkning	Ej generaliserbarhed	36	Ikke relevant

Levevilkårene for indsatte familier i begrænset omfang og/eller for familierne til dele af populationen af indsatte. Vi kan således udtale os dels om alle personer, som fx er i fængsel på et bestemt tidspunkt (kapitel 4), dels følge børn med forældre i fængsel over tid (kapitel 5). I Danmark har vi systematisk indsamlet detaljerede registerdata siden starten af 1980'erne, hvilket giver en unik viden om mange aspekter af danskernes liv, hvilket er den største force ved denne datakilde. Begrænsningen er dog, at de informationer, registre indeholder, netop er begrænset til den viden, der findes i de administrative systemer.

Når vi vil undersøge børn af fængslede, er relationen mellem den indsatte og barnet naturligvis et relevant opmærksomhedspunkt. Selvom vi via registre kan koble forældre og børn, har vi ikke nogen viden om karakteren af relationen. For de børn, der bor med deres far, vil en fængsling være indgribende i barnets hverdag, uanset hvordan relationen mellem far og barn er. For dem, der ikke bor med deres far, har vi via registre ikke viden om graden eller karakteren af kontakt. Som vi viser senere i rapporten, er der blandt børn af fængslede en stor del, der ikke bor sammen med deres far. Derfor kan det diskuteres, hvor stor indflydelse de fædre, vi inkluderer i registerundersøgelsen, har på barnets hverdag. Vi vurderer, at det er relevant at inkludere den biologiske far i registerundersøgelsen. Far og barn deler genetik, og de har for en dels vedkommende delt hverdag og/eller samvær i en periode. En stedmor eller stedfar kan være lige så betydningsfulde i et barns liv som en biologisk forælder eller endda mere. Vi har dog valgt at se bort fra stedforældre i registerundersøgelsen, idet vi via registre ikke kan sige noget om karakteren af relationen. Ydermere er det ikke klart, hvor grænsen skal trækkes, i tilfælde af at der er flere stedforældre gennem barnets opvækst. Og hvis det er signifikante voksne i barnets liv, man er interesseret i at finde frem til, kan moren have en kæreste, som hun og barnet

ikke bor med, der betyder meget i barnets liv, eller der kan være pædagoger, lærere, trænere mv., som er betydningsfulde voksne for barnet. Registerundersøgelser kan ikke informere om sådanne forhold. Det er spørgeskemaundersøgelser eller interviewundersøgelser bedre til.

Jævnfør registrene havde 3.903 0-17-årige en forælder i fængsel i 2012. Vi beskriver kendetegn ved disse børn, deres mødre og fædre og sammenligner dem med både børn og forældre generelt og med anbragte børn og deres forældre. Vi benytter også registrene til at beskrive udviklingen blandt indsatte forældre fra 2000-2013 med hensyn til antal og kriminalitetstype, og endelig benytter vi registrene til at følge to hele årgange (1994 og 1995) af børn gennem hele deres opvækst og analyserer fængslingsforløbs betydning for de 6.559 børn fra årgang 1994 og 1995, der oplever, at deres far fængsles på et eller andet tidspunkt i deres barndom (0-17 år). Via registrene har vi ydermere koblet typer af fængslingsforløb, baggrundskarakteristika for både far, mor og barn samt undersøgt sammenhænge mellem fængsling, karakteristika og barnets grad af udsathed. Pointen med at benytte denne datakilde er, at vi kan sige noget generelt om *alle* børn, der oplever en forælders fængsling. Begrænsningen er dog, at vi kun kan gøre det på et overordnet niveau og uden særlig stor detalje-grad.

SPØRGESKEMADATA

For at nå et spadestik dybere, end vi kan med registeranalyserne, gennemfører vi en spørgeskemaundersøgelse blandt børn af fængslede. I og med at det er hensigten med undersøgelsen at kortlægge og analysere trivslen og hverdagslivet for børn af fængslede, ligger fokus i spørgeskemaundersøgelsen på, hvordan børn af fængslede oplever bl.a. skolen, familielivet og fritidslivet. For at få et mere nuanceret billede af børn af fængslede har vi

også tilbudt deres primære omsorgsperson (oftest moren) at besvare et skema om bl.a. sin oplevelse af barnets trivsel og sin vurdering af de materielle rammer, de lever under.

I det følgende beskriver vi gennemførelsen af spørgeskemaundersøgelsen blandt børn af fængslede, og – som vi skal se – den har ikke været uden udfordringer at gennemføre. Det datamateriale, der er fremskaffet her, er unikt både i en dansk og en international sammenhæng, og det bidrager med en systematisk viden om subjektive mål blandt børn af fængslede.

For at kunne sammenligne børn af fængslede med andre børn er spørgeskemaundersøgelsen i videst muligt omfang designet i overensstemmelse med undersøgelsen *Børn og unge i Danmark* (Ottosen m.fl., 2014), som er en spørgeskemabaseret undersøgelse af et tilfældigt udtræk blandt alle børn i Danmark, og som giver indblik i, hvordan den brede del af børnepopulationen trives på forskellige livsområder. Dermed har vi mulighed for at sammenligne børn af fængslede og børn generelt på en lang række trivselsparametre og vurdere, om der er forskel på deres trivsel. I nogle tilfælde har vi dog ønsket at opnå en specifik viden om barnets relation til både den primære omsorgsperson og faren. I disse tilfælde kan undersøgelserne ikke sammenlignes, da der i *Børn og unge i Danmark* kun er spurgt til den person, barnet føler sig mest knyttet til.

Selvom børn af fængslede umiddelbart lyder som en veldefineret gruppe, er det en udfordring at identificere dem. For eksempel figurerer børn, som er anbragt uden for hjemmet eller selv modtager forebyggende foranstaltninger, som modtagere af en ydelse/indsats. Børn af fængslede derimod, figurerer ikke selv i nogen systemer som sådan og er derfor på den måde usynlige. Om indsatte har børn, er heller ikke en viden, som fængsler eller

arresthuse systematisk ligger inde med. En måde at identificere børn af fængslede på er at kontakte dem, når de er på besøg i fængslet, hvilket er en metode, der er brugt i undersøgelser i andre lande. Denne fremgangsmåde indebærer, at man udelukkende får besvarelser fra den gruppe af børn, som rent faktisk kommer på besøg i fængslerne, hvilket er en selekteret gruppe, og her vil man være sikker på, at der er kontakt mellem barn og forælder. Vi har imidlertid fravalgt denne metode, fordi vi ønsker så repræsentativt et udsnit af børn af fængslede som muligt, og har valgt at benytte registerdata.

Vi har derfor først identificeret, hvem der er i fængsel, og dernæst hvem af dem, der har børn. På den måde får vi mulighed for at dokumentere trivslen for både de børn af fængslede, som har kontakt til deres forældre, og dem, som ikke har kontakt. Vi har valgt at se på børn, som for nylig har haft en far i fængsel, eller hvis far stadig er i fængsel – og som dermed har det i frisk erindring. På grund af, at kun meget få mødre er i fængsel (jf. kapitel 3), vil vi ikke kunne sikre, at hverken mødre eller børn vil kunne være anonyme, og derfor har vi valgt ikke at se på børn af fængslede mødre i spørgeskemaundersøgelsen.

I spørgeskemaundersøgelser vil der altid være et interval fra det tidspunkt, hvor børnene er udtrukket til at deltage i undersøgelsen, til det tidspunkt, hvor børnene reelt svarer på spørgeskemaet. I dette tidsrum kan børnenes situation ændre sig. I og med at mange fængslinger i Danmark er af kort varighed, vil en del af børnene igen bo sammen med deres far, hvilket vi er nødt til at tage højde for i udformningen af spørgeskemaundersøgelsen. Da respondenterne til spørgeskemaundersøgelsen er fundet ved hjælp af registerinformation, har vi på forhånd ikke viden om, hvorvidt børnene har kontakt til deres far. Derfor er en del af formålet med spørgeskemaet netop at afdække, hvem børn af

fængslede bor sammen med, og om de har kontakt til deres far/mor, hvis de ikke bor sammen med dem. De fleste børn af fængslede bor sammen med deres mor, men der er 15 pct., der har svaret, at de ikke bor sammen med deres mor, mens 79 pct. har svaret, at de ikke bor sammen med deres far. Når vi afrapporterer spørgeskemaundersøgelsen, bruger vi betegnelsen *den primære omsorgsgiver* om den person, som barnet svarer, at han/hun bor hos, fordi så relativt mange bor andre steder end hos deres mor og far.

BØRNEPOPULATIONEN

DST Survey har inviteret 3.744 børn og unge på 11, 13, 15 og 17 år, som i hele eller en del af 2013 havde en far i fængsel, til at deltage. Derudover er en sammenligningsgruppe blandt tilfældigt udvalgte 13- og 17-årige blevet inviteret til at deltage i undersøgelsen. Desuden inddrager vi spørgeskemabesvarelser fra 11- og 15-årige fra undersøgelsen *Børn og unge i Danmark*. Ved spørgeskemaundersøgelser er der altid et bortfald grundet modvilje mod at deltage, forglemmelser og lignende. Ved spørgeskemaer til børn, unge og til udsatte grupper er erfaringen, at bortfaldet er særligt højt. Derfor blev der for de 11- og 13-årige gennemført personlige interview, hvilket vil sige, at en interviewer fra DST Surveys interviewerkorps besøgte barnet eller den unge i hjemmet, hvor intervieweren stillede barnet spørgsmålene i skemaet. De 15- og 17-årige blev i første omgang inviteret til en webundersøgelse. Hvis denne ikke blev besvaret, blev der fulgt op med telefoninterview. Af tabel 2.2. fremgår det, at 43 pct., dvs. knap halvdelen, af de inviterede børn har svaret. Det dækker dog over en vis variation. Blandt de børn, som er blevet kontaktet personligt af DST Survey, er svarprocenten højest. For 13-årige uden en far i fængsel har 63 pct. svaret, og hhv. 49 pct. og 47 pct. af 11- og 13-årige børn af fængslede har svaret. Blandt 15-årige børn af fængslede har 33 pct. svaret, mens kun 30 pct. af 17-årige

børn af fængslede har svaret. Det samme gælder for 52 pct. af 17-årige uden en far i fængsel. Der er derfor en skævhed i besvarelserne fordelt på alder.

Ved undersøgelsen af børn af fængslede har vi taget hensyn til nogle etiske forhold. Eksempelvis måtte vi i interviewet ikke videreformidle til børnene, at deres far var i fængsel. Oplysninger om en fængsling er private, og det er derfor kun den indsatte selv, der kan videreformidle det – eller det skal ske med dennes accept. Det vil ikke være etisk korrekt, hvis børnene bliver informeret om dette gennem en spørgeskemaundersøgelse. Derfor har vi gennem kontrolspørgsmål i spørgeskemaet sikret os, at børn kun præsenteres for spørgsmål omkring fængslingen, hvis de er vidende om, at de har en far i fængsel. Det giver den begrænsning, at vi kun kan udtale os om de børn, der har svaret på spørgeskemaet og derefter har tilkendegivet, at de har en far i fængsel. Det giver et relativt lavt besvarelsesgrundlag for dele af afrapporteringen.

BORTFALDSANALYSE

Erfaringsmæssigt ved vi, at der er forskel på de personer, der svarer på spørgeskemaer, og dem, der ikke gør. Tabel 2.3 viser forskellen mellem børn af fængslede, der har svaret, og børn af fængslede, der ikke har svaret på spørgeskemaet. Ikke overraskende kan vi se, at drenge i mindre grad har svaret, samt at de 15- og 17-årige ligeledes er mindre tilbøjelige til at svare. Der er også flere med en anden oprindelse end dansk, som ikke har svaret. Hvis barnet er registreret i psykiatrien, er eller har været anbragt uden for hjemmet eller modtager forebyggende foranstaltninger, er besvarelsesprocenten også lavere. Hvis vi ser på forældrens kendetegn for de to grupper af børn, ses det af tabellen, at der blandt børn, der ikke har besvaret skemaet, er flere fædre og mødre, som har en anden oprindelse end dansk og

TABEL 2.2 Opnåelse i interviewundersøgelsen. Særskilt for børn af fængslede og sammenligningsgruppe, opdelt på aldersgrupper. Antal og procent.

	Børn af fængslede				Sammenligningsgruppe		I alt
	11-årige	13-årige	15-årige	17-årige	13-årige	17-årige	
Udtrukne	732	653	763	722	302	305	3.477
Opnåede interview/besvarelser	357	306	254	220	191	159	1.487
Gennemførselsprocent	49	47	33	30	63	52	43

ikke har uddannelse ud over folkeskolen. Derudover er der flere af de børn af fængslede, som ikke har svaret, hvis mor er registreret i psykiatrien. Der er ikke forskel på forældrenes indkomst i de to grupper. Derudover er der heller ikke signifikant forskel på gennemsnitsalderen ved fars første fængsling eller gennemsnitsvarigheden af farens fængslinger blandt dem, der har svaret, og dem, der ikke har svaret. Blandt dem, der ikke har svaret, har faren i gennemsnit haft lidt flere fængslinger, end blandt dem, der har svaret.

Det tyder altså på, at børn af fængslede, som ikke har svaret, er ældre børn, og at de er mere udsat både med hensyn til egne kendetegn og forældres kendetegn, end de børn, der har svaret på spørgeskemaet. De kapitler, som er baseret på spørgeskema-dataene, skal således læses med det forbehold, at resultaterne er gældende for en selekteret gruppe af børn med en forælder i fængsel og altså ikke er gældende for alle børn med en forælder i fængsel. At det er den svageste gruppe af børn af fængslede, der ikke har svaret, betyder også, at billedet, der tegnes via spørgeskemaundersøgelsen, formentlig er "pænere", end hvis vi havde

mulighed for at rapportere subjektive trivselsmål for alle, der var inviteret til at deltage i undersøgelsen.

KVALITATIVE DATA

For at komme nærmere beskrivelser af børnenes hverdagsliv og for i højere grad at få deres egen stemme frem, end hvad der er muligt gennem spørgeskemaer, er der i undersøgelsen gennemført en kvalitativ interviewundersøgelse. Fokus ligger på at få børn og unges egne fortællinger om deres situation og oplevelser i hjemmet, skolen og fængslet frem samt at belyse emner, der er vanskeligere at belyse via spørgeskema, bl.a. hemmelighederne omkring det at have en forælder i fængsel. Da vi har valgt at interviewe børn fra 5-års-alderen og op, har vi for de mindre børn også interviewet barnets omsorgsperson (i praksis deres mor) for at få oplysninger om familiens baggrund, deres vurdering af barnets hverdagsliv og trivsel samt deres vurdering af forholdet til faren. I det følgende beskriver vi, hvordan vi har gennemført de kvalitative interview. Børn af fængslede er en særligt vanskelig gruppe at få adgang til (Christensen, 1999), og det er derfor et unikt datamateriale, der er skabt her, også i international sammenhæng.

TABEL 2.3 Andelen af børn udtrukket til interviewundersøgelsen med udvalgte baggrundskarakteristika. Særskilt for børn, der har besvaret spørgeskemaet, og børn, der ikke har. Procent.

Baggrundskarakteristika	Besvaret	Ikke besvaret	Signifikans
Dreng	48,2	53,4	***
11 år	31,4	21,0	***
13 år	27,0	18,8	***
15 år	22,4	29,3	***
17 år	19,3	29,9	***
Barnet er dansker	86,2	81,4	***
Barnet registreret i psykiatrien	9,5	14,1	***
Barnet er/har været anbragt uden for hjemmet	11,7	17,4	***
Barnet får/har fået forebyggende foranstaltning	14,1	21,0	***
Far dansker	72,6	68,1	***
Fars højeste uddannelse folkeskole	52,0	55,8	**
Far registreret i psykiatrien	29,2	27,6	
Mor dansker	79,4	75,0	***
Mor højeste uddannelse folkeskole	39,8	49,0	***
Mor registreret i psykiatrien	17,2	21,6	***
Fars gennemsnitsindkomst, kr.	131.283	179.118	
Mors gennemsnitsindkomst, kr.	200.955	209.839	
Gennemsnit af fars samlede tid i fængsel i barnets liv, måneder	11,7	14,0	
Barnets gennemsnitsalder ved fars første fængsling, år	4,7	4,7	
Fars gennemsnitlige antal fængslinger i barnets liv	3,0	3,2	**
N	1.136	1.728	

I undersøgelsen er der gennemført dybtgående, kvalitative interview med 36 børn og unge og med 19 forældre. Vores strategi for at få adgang til disse børn og den forælder, de bor hos, var at gå gennem Kriminalforsorgen, de frivillige organisationer, som har projekter for denne målgruppe (eksempelvis Røde Kors og Exit) samt gennem pårørendeorganisationerne. Vi fik lov at komme på besøg i forskellige fængsler, både åbne fængsler, lukkede fængsler og arresthuse. Vi deltog i forskellige familiearrangementer her, hvor vi kunne kontakte familierne direkte for at høre, om de ville lade sig interviewe. Vi lavede en folder, hvor vi præsenterede undersøgelsen og inviterede til deltagelse i undersøgelsen, som vi lagde i fængsler og andre relevante steder. Ligeledes lavede vi en hjemmeside med information om undersøgelsen, hvor man kunne melde sig som deltager. Som tak for ulejligheden med at deltage i interviewet fik de interviewede børn et gavekort, der kunne bruges i en butik eller en biograf.

I udgangspunktet ønskede vi at interviewe børn og unge i alderen 5-25 år samt deres mødre eller eventuelle andre omsorgsgivere,

og vores mål var at få stor diversitet blandt informanterne. Vi forsøgte derfor at få kontakt til børn i familier med forskellige socioøkonomiske ressourcer og familier, hvor fars domslængde var forskellig. Som det ses i tabel 2.4, har vi interviewet børn og unge spredt ud i alderen fra 5 år og op til 27 år. Vi har interviewet flere piger end drenge, og vi ved fra andre undersøgelser, at det ofte er nemmere at få piger til at deltage i interview. Typisk bor de interviewede børn og unge i familier, hvor moren har en tilknytning til arbejdsmarkedet eller er i uddannelse. Derved adskiller de interviewede mødre sig fra de typiske mødre for denne børnegruppe, der hyppigere er uden for arbejdsmarkedet og har få uddannelsesmæssige ressourcer (se kapitel 3). De interviewede børn og unge bor i forskellige familier, særligt i familier med ny stedfar, eller hvor forældrene er ved at blive skilt, men også i familier, hvor forældrene fortsat er sammen. Ser vi på de fængslede dom, er der en overvægt af fædre/stedfædre, som har en lang dom, blandt de interviewede børn og unge, og det er atypisk i forhold til det generelle billede af fængslede fædre, som typisk har kortere domme (se kapitel 4). Vi interviewede børn fra én

TABEL 2.4 Oversigt over interviewede børn og pårørende.

Køn, børn	Piger: 23 Drenge: 13
Alder, børn	5-7 år: 5 8-11 år: 11 12-15 år: 8 16-27: 12
Relation til den fængslede, børn	Biologiske børn: 27 Stedbørn: 9
Forældres relation	Forældrene fortsat sammen: 8 Mor fortsat sammen med papforælder: 9 Skilt eller ved at blive skilt: 19
Mors uddannelses- eller jobsituation	I job: 10 I uddannelse: 1 Arbejdsprøvning: 2 På barsel: 1 Arbejdsløs: 2 Sygemeldt: 2 Førtidspension: 1
Fængslede domslængde	Ikke i fængsel på tidspunkt for interview: 3 Varetægtsfængslet: 3 Under 3 år: 2 7-10 år: 3 11-14 år: 7 Ukendt: 1

Anm.: Bemærk, at nogle af børnene er søskende, derfor er der ikke 36 mødre og fædre.

familie med anden etnisk baggrund, og i undersøgelsen nævner vi derfor ikke etnisk baggrund.

GENNEMFØRELSE AF INTERVIEW

Interviewene blev foretaget efter aftale med unge, børn og forældre, oftest hjemme hos familien selv, og for nogle unges vedkommende på deres uddannelsessted eller et andet sted efter eget valg. Når interviewene blev gennemført i hjemmet, var der ofte to interviewere tilstede, således at barnet eller den unge blev interviewet parallelt med forælderen. I flere tilfælde blev flere søskende interviewet sammen, hvis de var i samme aldersgruppe.

Interviewene med børn og unge er gennemført som semistrukturerede kvalitative interview med interviewguide. Omdrejningspunktet for interviewene er barnets hverdag, trivsel og relationer i familien, skolen og fritiden. Herudover tog vi temaer op, der er relateret til farens fængsling: oplevelsen af fængslingen, hvordan barnet oplever kontakt og besøg i fængslet, samt hvordan barnet oplever at kunne/ikke at kunne tale om fængslingen i og uden for familien. I erkendelse af, at nogle temaer kan være svære at tale om, benyttede vi særlige *modenhedsstilpassede* strategier i interviewene: Dels visuelle metoder, som fx at børnene tegnede bestemte fænomener (Thomson, 2008) og koncentriske cirkler (Eldén, 2014), og for de unge er anvendt tidslinjer (Punch, 2002; Thomson, 2008). Disse redskaber er anvendt som en måde at støtte børnene på, når de skal fortælle om deres erfaringer og perspektiver, og for at gøre interviewsituationen mere børnevenlig og relevant for børnene at deltage i. Både forældre og børn gav informeret samtykke. Børnene blev oplyst om, at de kunne trække sig fra interviewet, når de ønskede det, ligesom intervieweren gennem interviewet var opmærksom på, om barnet gav signaler om træthed eller modstand mod at deltage.

Interview med forældrene blev ligeledes gennemført som individuelle semistrukturerede interview med interviewguide. Vigtige temaer var forløbet omkring fængsling (arrestation, dom, afsoning) set fra familiens perspektiv, kontakt og samvær med den fængslede, hvordan barnet er påvirket af fængslingen, hvordan familien taler om fængsling, evt. holder den hemmelig, og hvordan familien evt. taler med skolen om det. Herudover er temaerne: barnets hverdag, barnets trivsel, familiens generelle situation, og hvordan hverdagen påvirkes af den fraværende forælder.

I analysen har vi sløret de deltagende familier for at sikre, at de ikke er genkendelige. Der kan være mange specifikke detaljer omkring både den fængslede og barnet samt den anden forælder, så ud over at ændre navne og eventuelle stednavne har vi justeret alder, familieforhold, kendetræk ved fængsling og andre forhold, men således, at det centrale i et barns eller en forælders fortælling er fastholdt. I nogle tilfælde har vi fravalgt at bruge relevante udsagn fra interviewene, fordi de var for genkendelige.

KAPITEL 3

HVERDAGSLIV MED FAR I FÆNGSEL

I dette kapitel undersøger vi, med afsæt i børnenes egne fortællinger indsamlet via kvalitative interview med det enkelte barn, hvordan fars fængsling påvirker børnenes hverdagsliv. Der findes flere kvalitative studier, der undersøger, hvordan fængsling påvirker familieliv og børneliv. (Christensen, 1999; Scharff-Smith, 2014). Et amerikansk studie af fængslede samlevere – kærester og koner – taler om "sekundær fængsling" af de tætte pårørende (Comfort, 2007). Sekundær fængsling dækker over en proces, hvor kvinder med partner i fængsel lærer at organisere deres arbejde, måltider, børnepasning og rutiner i forhold til fængslets regler og rutiner for besøg og telefonkontakt. Grænserne mellem privatliv og fængsel forsvinder for disse kvinder, der forsøger at genskabe hjemlige aktiviteter i fængslet, såsom særlige måltider, kager og kærlighedsliv. Hermed synkroniseres kvindernes dagligdag med fængslets daglige rutiner, som handler mere om administrative krav end om trivsel for de ikke-fængslede kvinder og deres børn. Et engelsk studie viser, hvordan børnenes trivsel i hverdagen uden for fængslet forandres og påvirkes af en fængsling, og hvordan børns oplevelser af tid og sted forandres i processen omkring udslusning af deres far fra fængsel (Lanskey m.fl., 2014).

Når vi i dette kapitel undersøger, hvordan fængsling påvirker børnenes hverdagsliv, er hensigten at vise, hvordan konsekvenserne af farens fængsling er omfattende for børnene. Med afsæt i det human-geografiske begreb "sted" kan vi tydeliggøre betydningen af en ny og ændret dynamik i børnenes omgivelser, som følger

af fængslingen, mens begrebet "tid" synliggør, hvordan børnenes hverdagsrutiner og forestillinger om fremtiden påvirkes og ændrer sig efter fængslingen.

TRANSFORMATION AF BØRNS STEDER

Børns hverdagsliv udspiller sig og veksler samtidig gennem dagen og ugen. Vigtige steder i børns liv er eksempelvis hjemmet og skolen (Rasmussen, 2004). For børn og unge, der har en forælder i fængsel, kan fængslet blive et nyt "sted" i deres hverdagsliv, hvis de har kontakt med den fængslede forælder. De steder, barnet kommer, er også kendetegnet ved særlige sociale relationer til hhv. familie, lærere, pædagoger, kammerater samt faren, andre indsatte, besøgende og fængselspersonale. Steder har betydning for børns emotionelle og sociale trivsel, hvor særligt hjemmet og lokalområdet fremhæves som vigtige (Hamel & Burns, 1989). Når børnenes hverdagsliv betragtes som det at befinde sig bestemte steder, er det samtidig vigtigt ikke at se børns steder som afgrænsede og isolerede fra hinanden, men de kan påvirkes af forhold uden for det pågældende sted (Holloway & Valentine, 2000). Når fx en forælder fængsles, kan hjemmet forandres, og fængslingen kan også være med til at påvirke barnets hverdagsliv i skolen (Lanskey m.fl., 2014). Det er derfor vigtigt at undersøge hverdagslivet for børn af fængslede på de forskellige centrale steder, de opholder sig i hverdagen, og undersøge, hvordan fængslingen har betydning for deres trivsel disse steder. I det følgende undersøger vi hjemmet, skolen og fængslet.

HJEMMET: ET STED MED BLANDEDE FØLELSER

Hjemmet repræsenterer for de fleste af de interviewede børn et sikkert sted, hvor de har deres base og kan være sig selv.

SAVNET AF DEN, DER MANGLER

Når børnene er i hjemmet, kan fraværet af faren opleves meget nærværende. Hjemmets rammer minder flere af børnene om deres far og påvirker deres trivsel negativt (Bocknek, Sanderson & Britner, 2009; Lanskey m.fl., 2014). For nogle bliver hjemmet derfor et sted, hvor savnet af faren træder i forgrunden.

Flere af børnene og de unge fortæller, hvordan de i hjemmet er triste eller kede af det, fordi de savner deres far. For 11-årige Amanda er hjemmet efter fængslingen blevet et sted præget af tristhed: "Fordi at faktisk derhjemme, der savner jeg min far". Mike på 11 år savner også faren, når han er i fængsel, men nu, da faren er blevet løsladt, har det ændret følelsen i hjemmet: "Når han er hjemme, så har jeg det godt. Og er glad". Når Tiffany på 17 år er hjemme, bliver hun også mindet om fraværet af stedfaren. Det er en påmindelse, der gør, at hun kan blive vred – særligt når hun tænker på sine yngre søskendes savn:

Nu skal vi måske lidt tilbage [i tid], men måske også lidt nu, at der måske også mangler noget. At man ikke har Jan [stedfar] derhjemme, at der ligesom ... Man kan se, at børnene er kede af det, man kan godt mærke det på dem, især Pelle [lillebror]. Så på den måde kan man også blive vred på selve omstændighederne, tror jeg også. Det der med, at man sådan er vred på dem. Og trist hænger rigtig meget sammen med alle de ting, der er sket i mit liv. Min mor og Jan, og Jan og far [som også har været i fængsel] og mig selv, og børnene også. Og se, hvordan det påvirker alle sammen.

Efter stedfarens fængsling bliver Tiffany *både trist og vred, samtidig med at hun oplever, hvordan også hendes mindre søskende bliver kede af det.*

HJEMMETS TRYGGE RAMMER

Selvom hjemmet for nogle af børnene bliver et sted, der minder dem om farens fravær, giver de fleste børn udtryk for, at hjemmet også er et sted, hvor de føler sig trygge og kan være sig selv. Jenny på 9 år udtrykker det sådan: "Fordi jeg ved bare, at der sker ikke noget". På trods af at 17-årige Tiffany føler vrede og tristhed i hjemmet, er det også for hende et sted, der skaber glæde og tryghed:

Altså, jeg er jo glad også, fordi at jeg er hjemme, og det er her, jeg bor, og jeg har rod, og mine forældre, eller min mor, er her, og [mine søskende] er her, og [det er] ligesom her, jeg kan være mig selv.

I hjemmet kan Tiffany være sig selv og føle sig tryk, da hun har familien omkring sig. Særligt er moren vigtig for Tiffanys følelse af tryghed, som hun siger: "Jeg føler mig også sikker ved hende". De fleste børn og unge beskriver et positivt forhold til deres mor og omtaler hende som en af de vigtigste personer i deres hverdag. Moren beskrives af flere børn som en person, der passer på dem og støtter dem, som Mathilde på 13 år fortæller: "Hun er der hele tiden for mig". Morens tilstedeværelse i hjemmet kan derfor være med til at skabe tryghed for børnene, på trods af den måde hjemmets kendte karakter og børnenes trivsel ændres pga. farens fængsling.

NÅR FAR SKABER UTRYGHED I HJEMMET

Nogle familier oplever dog, at farens fængsling ikke ændrer hjemmets karakter negativt, men at det derimod er de perioder, hvor han er løsladt, der gør dem utrygge. For disse familier kan

det derfor være en lettelse, at faren er i fængsel (Lanskey m.fl., 2014; Murray, 2005). Nogle enkelte af de interviewede børn har oplevet et psykisk og fysisk truende miljø i hjemmet. Sandra på 11 år fortæller, at hun flere gange har overværet faren udøve (fysisk og psykisk) vold mod moren:

Sandra: [Han] overfaldt min mor en masse gange og sådan noget, mere end jeg overhovedet havde fået at vide ... før jeg overhovedet blev født.

Interviewer: Er det noget, du har set?

Sandra: Ja, tre gange har jeg set det. Tre-fire gange, hvor han har overfaldet min mor, hvor jeg har set det. Og tre af dem ... alle gange, der tror jeg, det var mig ... der ringede jeg efter politiet.

Tobias, der i dag er i 20'erne, oplevede i lighed med Sandra at vokse op i et familiemiljø præget af trusler. Tobias' far overfaldt moren både fysisk og verbalt og sagde også til Tobias, at han vil slå moren ihjel. Da Tobias' far på et tidspunkt bliver fængslet, råder morens familie dem til at flytte fra faren. Tobias fortæller:

De [morens familie] bliver ved med at sige, at vi skal skynde os at pakke vores ting og sådan noget. Og så skal vi nå at få flyttet, mens han er inde. [...] Så det er meget forvirrende, og det tør hun ikke helt og sådan noget, at skulle gå fra ham på den måde, på grund af at det har jo også været hårdt for hende – at blive truet. Øhm, så det vælger vi ikke at gøre.

For Tobias og hans mor har truslerne gjort det usikkert og været med til at fastholde familien i et ubehageligt og truende miljø. For

disse familier kan det derfor være en lettelse, når faren fængsles (Lanskey m.fl., 2014), og hjemmet opleves mere trygt og sikkert for børnene og mødrene, i og med at faren ikke er der.

For mange børn med far i fængsel er deres hjem – som for andre børn – et sted, hvor de føler sig allermest trygge og har det godt. Det er imidlertid også et sted, hvor de mærker fraværet af faren. Fraværet er derfor ikke blot det, at noget eller nogen ikke er der, men et fænomen, der kan få betydning for trivlsen i hverdagen (Bille, Hastrup & Sørensen, 2010). Farens fravær opleves følelsesmæssigt af børnene som et savn, når de er i hjemmet, hvor fraværet bliver gjort virkeligt og tilstedeværende. Omvendt opleves farens fravær som en forbedring for den gruppe af børn, der har oplevet faren være fysisk og psykisk voldelig (se også Lanskey m.fl., 2014).

SKOLEN

Børnenes hverdagsliv i skolen bliver ikke direkte påvirket af, at deres far er kommet i fængsel, og en del af de interviewede børn trives således også godt i skolen og har her gode kammerater. Alligevel kan børnene opleve usikkerhed og utryghed, hvis de fortæller om fars fængsling i skolen (Lanskey m.fl., 2014), og det er denne underliggende usikkerhed og utryghed, som vi her belyser. (Der er også nogle børn, der oplever at blive drillet eller mobbet i skolen. Det undersøger vi nærmere i kapitel 11).

Børnene kan i skolen opleve at havne i uventede situationer, hvor kammerater eller lærere bevidst eller ubevidst stiller spørgsmål relateret til fængslingen. Et spørgsmål, flere af børnene har oplevet at få fra deres kammerater, er spørgsmålet: "Hvorfor sidder din far i fængsel?", som også Mike på 11 år har fået:

Mike: De [klassekammeraterne] sad bare og spurgte, hvordan han kom i fængsel.

Interviewer: Ja. Hvad fortæller du dem så?

Mike: Hmm, jeg fortæller dem: Bare fordi han har gjort noget, han ikke måtte.

Flere af børnene har lignende fortællinger. Særligt de yngre børn oplever, at deres kammerater har en nysgerrig tilgang og stiller spørgsmål som: "Hvorfor er din far i fængsel?", "Hvornår kommer din far ud?" og "Savner du din far?". Børnene har ikke tidligere været vant til at få spørgsmål som disse og udvikler derfor forskellige strategier til at håndtere dem. Hvor nogle vælger at svare så godt, de kan, og synes, at det er okay, at kammeraterne spørger, er der andre, der fortæller deres kammerater, at de ikke ønsker at tale om det. Philip på 10 år har fået det samme spørgsmål i sin klasse, men modsat Mike ønsker han ikke at tale med kammeraterne om det.

Spørgsmålene fra kammerater kan være med til at bringe børnene på usikker grund, da de ikke ved, hvad de skal svare. I Amandas klasse har nogle af de andre elever hørt om farens fængsling. I interviewet bliver hun spurgt, om hun ville ønske, at alle i klassen kendte til fængslingen, hvortil hun svarer "nej" og uddyber:

Amanda: Fordi nogen i min klasse, de stiller en masse spørgsmål, som jeg ikke ved nogen gange, om jeg skal svare på. Så bliver jeg lidt forvirret nogle gange.

Interviewer: Hvad er det fx for nogle spørgsmål, de spørger om?

Amanda: Sådan, "Ved du, hvornår han kommer ud?", "Ved du, hvorfor han er derinde?", "Savner du ham ikke?". Sådan nogle ting.

Amanda ønsker ikke, at hele hendes klasse skal kende til fængslingen, da hun allerede nu oplever at få spørgsmål fra de andre, der gør hende forvirret og usikker på, hvordan hun skal reagere. Men det har hun ikke kunnet undgå. En fængsling kan – særligt for de yngre børn – være en vanskelig oplevelse at forstå, samtidig med at det kan variere, hvad og hvor meget børnene har fået fortalt, og at alt ikke er afklaret om fængslingen (se kapitel 10). I Amandas tilfælde har hendes mor, Natalie, fortalt hende, at hun først kan få at vide, hvorfor faren er i fængsel, når hun bliver ældre. Når kammeraterne spørger, rejser de derfor et spørgsmål, Amanda ikke selv kender svaret på. Kammeraternes spørgsmål kan derfor sætte tanker i gang om fortrolighed, uafklarethed og tillid.

Børnene kan også opleve uventet at blive konfronteret med fængslingen i undervisningen eller ved spørgsmål fra lærere. En sådan episode oplevede 13-årige Mathilde, da hendes klasse skulle påbegynde et nyt emne, der handlede om deres forældre. På det tidspunkt var Mathildes stedfar i fængsel, og hun valgte at sige det, på trods af at hun ikke plejer at tale om det i skolen. Også Tilde på 8 år har også oplevet, at farens fængsling uventet kom op i forbindelse med spørgsmålet om, hvad eleverne skulle lave i weekenden. Tilde skulle besøge sin far i fængslet og valgte at fortælle det til klassen. Selvom børnene altså ikke ønsker at fortælle om deres far i fængsel, kommer de i nogle situationer, hvor de uventet forventes at fortælle om ham.

Det er ikke kun i klasselokalet, at børnene kan opleve at få spørgsmål, der i udgangspunktet virker harmløse og uden forbin-

delse til fængslingen, men alligevel gør, at farens situation træder ind i hverdagen på skolen. Oliver på 9 år valgte at fortælle en af sine lærere om fængslingen, efter at læreren havde spurgt ind til morens og farens forhold:

Oliver: Fordi han altid siger: "Er din mor og far skilt?". Så siger jeg "nej". Og så siger han ... Han spørger bare, hvorfor han [faren] aldrig kommer. Og så sagde jeg det til ham.

Interviewer: Hvad sagde du så til ham?

Oliver: At han var i fængsel.

Eksemplerne peger på, at børnene – selvom skolen i udgangspunktet er et sted i barnets hverdag, hvor faren ikke kommer – alligevel kan opleve at blive præsenteret for spørgsmål om faren, der tvinger dem til at tage stilling til, om og hvordan de ønsker at dele informationer om farens situation, samt hvad de ønsker at dele. Selvom disse spørgsmål ikke er egentligt drilleri, så åbner de op for den underliggende usikkerhed, som flere børn har, fordi de ikke har fået alt at vide om deres fars fængsling, ligesom der kan være aspekter, der er uafklarede, som fx hvornår han bliver

løsladt (Smith & Gampell, 2011). Dermed kan skolen opleves som et mere usikkert og utrygt sted at færdes som følge af farens fængsling.

FÆNGSLET: ET MODSÆTNINGSFYLDT STED I HVERDAGEN

Når far bliver fængslet, bliver de fleste børn introduceret til et nyt sted, de ikke før har haft adgang til, nemlig fængslet (Lanskey m.fl., 2014; Smith & Jakobsen, 2010). Hvis børnene skal have kontakt med deres far, skal de således besøge ham i fængslet, og fængslet bliver på denne måde et nyt sted, børnene skal lære at navigere i. Nogle af de interviewede børn har også en far, der er på udgang. Alle de interviewede børn og unge i denne undersøgelse har en eller flere gange besøgt deres far her. For børnene kan oplevelsen af at besøge faren i fængslet være særdeles modsætningsfyldt – i forhold til at komme hen til fængslet, i forhold til at håndtere og forstå sikkerheden og i forhold til at være sammen med faren. Moren kan blive gatekeeper i forhold til børnenes mulighed for at besøge fængslet (Arditti, 2012; Nesmith & Ruhland, 2008). Nogle børn får således slet ikke mulighed for at besøge deres far i fængsel.

BOKS 3.1. Muligheder for kontakt og samvær, mens faren er i fængsel.

Brevskrivning: Bruges særligt ved varetægtsfængsling.

Telefonopkald: Familiens mulighed for at tage kontakt til den fængslede forælder afhænger af, om vedkommende sidder i åbent eller lukket fængsel. I åbne fængsler har fængslede en fast mobiltelefon, hvor de selv skal sørge for simkort og optankning af taletid. Her er det muligt for familien at ringe eller sende sms'er til den fængslede, ligesom den indsatte kan kontakte dem. I lukkede fængsler har den fængslede adgang til en fælles mønt- eller korttelefon, som de kan ringe fra (der gives ofte tilladelse til at kunne ringe til 10 personer). Under varetægt har den fængslede som udgangspunkt ikke adgang til telefonsamtaler.

Besøg: Som fængslet har man ret til minimum ét besøg om ugen af mindst 1 times varighed, så vidt muligt af 2 timers varighed. Varetægtsfængslede besøg må ikke være under en halv time. Typisk skal familien på forhånd melde besøg til fængslet, men der kan være restriktioner på, hvor mange besøgende der kan være i fængslet. Børn under 18 år skal i de fleste tilfælde ledsages af en voksen, men i nogle tilfælde kan der gives tilladelse til, at barnet selvstændigt må besøge den fængslede forælder. Dette vurderes i den konkrete sag ud fra barnets alder og modenhed, forholdet til den fængslede og institutionens type. I nogle af de lukkede fængsler kan familierne overnatte sammen med den fængslede i tilknyttede besøgslejligheder.

Besøg i hjemmet (udgang): Fængslede i åbne og lukkede fængsler vil i hovedreglen få mulighed for udgang (hver tredje weekend) i løbet af deres afsoningsperiode. Hvornår dette bliver en mulighed for den fængslede, afhænger af institutionstype og domslængde. Derudover er der mulighed for at søge om udgang til særlige begivenheder, fx barnets fødselsdag til og med det femtende år eller barnets første skoledag.

ET VANSKELIGT STED AT BESØGE

For mange af de interviewede familier ligger fængslet langt væk fra deres bopæl, hvilket begrænser deres adgang til fængslet af både rejsetidsmæssige og økonomiske årsager (Smith & Jakobsen, 2010). Det gælder fx 22-årige Martin, der har svært ved at finde penge til togbilletten frem og tilbage til fængslet, da han er på SU.

Børn under 18 år skal som udgangspunkt være ledsaget af en voksen ved besøg, om end der i nogle tilfælde kan gives tilladelse til, at børn under 18 år kan besøge fængslet alene (se boks 3.1). I nogle tilfælde fortæller børnene, at deres mor har begrænset deres adgang til at besøge far i fængslet. Søstrene Karoline og Camilla på hhv. 15 og 14 år fortæller i interviewet, at de under farens gentagne fængslinger sjældent kom på besøg i fængslet med deres mor:

Camilla: Det var ikke sådan helt vildt tit [...].

Karoline: Altså, med vores mor. Vores mor var ikke særlig vild med at være derinde og ha' os med derind.

Camilla: Så vi var der med vores farmor. Hvis vi var der, så var vi der med vores farmor. Jeg tror, min mor har været med derinde en eller to gange.

Hvis Camilla og Karoline ønskede at besøge faren, var det altså ofte sammen med farens side af familien. Det samme fortæller Magnus på 17 år, som må tage på besøg i fængslet med farens venner i stedet for moren. Det peger på, hvordan barnet og den unge kan være afhængig af, at moren eller andre voksne tager barnet og den unge med på besøg, da barnet ikke selv må tage på besøg i fængslet og ofte ikke selv kan transportere sig der til.

NEGATIVE FØLELSER VED SIKKERHED OG OVERVÅGNING

De fysiske og sikkerhedsmæssige rammer i fængslet kan have betydning for børnenes oplevelse og trivsel, når de besøger faren (Scharff-Smith, 2014; Smith & Jakobsen, 2010). Mens flere børn i denne undersøgelse ikke bliver påvirket negativt af rammerne, opleves rammerne af andre som begrænsende. Det gælder særligt rammerne under varetægtsfængslingen, hvor faren kan være underlagt besøgs- og brevkontrol, der opleves negativt.

For de fleste børn og unge opleves sikkerhedsprocedurerne og besøgsrammerne ikke som problematiske. 21-årige Jennifer fortæller om besøg i fængslet: "Det er ikke ligeså skræmmende og farligt, som man måske havde troet til at begynde med". De fleste af de yngre børn fortæller heller ikke om ubehagelige oplevelser, men udtrykker et detaljeret kendskab til sikkerhedsprocedurerne, som Diana på 13 år:

Altså, vi plejer at gå ind gennem den der besøgsdør, ikke? Og så skal vi ind og lægge vores ting i et skab og aflevere et kort, og så får vi sådan en til at lægge vores ting i skabet. Og så tager vi vores ting op på sådan en bakke, og så skal de scannes, og så går vi videre ind i sådan en ting, hvor man skal stå sådan her [holder armene ud til siden]. [...] Og så går vi så gennem den store dør. Og så fx, så står rum 6 på vores nøgle – så skal vi ned i rum 6.

Dog oplever nogle af børnene, at rammerne under farens varetægtsfængsling er mere strikse. Emilie på 21 år havde en klaustrrofobisk fornemmelse, da hun besøgte faren i arresthuset, som hun beskriver som: "et "fængselfængsel". Da faren senere blev overflyttet til et åbent fængsel, følte Emilie, at hun kunne besøge faren på en mere "normal" måde. Ud over de fysiske sikkerhedsforanstaltninger (aflåste døre og metaldetektorer) har flere af

børnene oplevet, at faren under varetægtsfængslingen har været underlagt besøgs- og brevkontrol, hvilket har påvirket deres oplevelse af besøget på en negativ måde. 17-årige Magnus fortæller om sin oplevelse med overvågede besøg:

Det var forfærdeligt. Altså, det var lille Magnus, (som) blev sendt ind i fængsel alene. Det var jo aldrig samme betjent, der var derinde, så var det derind, prøve at føre en samtale med sin far. Hele tiden med bagtanken om, at det der må du ikke snakke om.

Magnus følte sig begrænset i samværet med faren, da faren var underlagt besøgs- og brevkontrol, hvor en tilstedeværende fængselsbetjent holdt øje med, at de ikke talte om sagen. Magnus havde ikke behov for at tale om det, faren havde gjort, men følte alligevel, at han skulle veje hvert et ord. Hvor rammerne for Magnus gjorde, at han var nervøs for at sige noget, han ikke måtte, påvirker rammerne 13-årige Stephanie på en anden måde:

Det der med at sidde i et rum og blive låst inde. Og man skal lægge alle sine ting – mobiltelefoner og ting og sager, man har i lommerne – uden foran i et skab. Det føles sådan lidt forkert. Så det kan godt være sådan lidt uhyggeligt på en måde, og så bliver jeg også sådan lidt bange, hvis jeg kommer til at snakke over mig og sige nogle ting. For lige meget hvad, så kommer det på kamera, det er man jo godt klar over.

Stephanies far har fortalt hende, at han mener, der er skjulte kameraer i besøgsrummene. Farens mistænksomhed overfor overvågning og aflytning har sat sig i Stephanie og bevirket, at besøget i fængslet kan være en uhyggelig oplevelse. For en enkelt af de interviewede unge er følelsen af overvågning ikke

begrænset til fængslets mure, men trænger også ind i hjemmet. 21-årige Jennifer fortæller, hvordan hun både føler sig overvåget i og uden for fængslet:

Selvom der ikke er overvågning af besøgene nu, så tror jeg godt, at alle et eller andet sted ved, at der bliver jo lyttet med [i besøgslokalerne], og det kan godt være, de ikke lytter til alle ting, ligesom de ikke lytter til alle samtaler, men der bliver stadig lyttet. Og det er også derfor, at jeg har fået en anden telefon, som jeg kan ringe på, for jeg gider ikke have, at politiet skal aflytte ... Ikke fordi jeg har noget at skjule, men bare, fordi at jeg tror ikke på, at de holder sig til kun at aflytte de samtaler, der er med ham [stedfaren].

Det vigtige er ikke, om overvågningen eller aflytningen finder sted, men kontrollen og bevidstheden om, at det kan forekomme, får indflydelse på børnenes praksis både i og uden for fængslet.

BLANDEDE FØLELSER VED BESØG

Blandt de interviewede børn og unge er der forskellige oplevelser af besøgsrammerne (Boswell, 2002). De fleste yngre børn oplever besøgsrammerne og muligheden for aktiviteter i fængslerne positivt. De unge oplever derimod, at besøgsrammerne lægger op til én bestemt samværsform (samtalen), som både de og den fængslede ofte finder vanskelig.

Flere af de yngre børn mindes gode og sjove stunder i fængslet. I de fleste fængsler er der legerum og legetøj til børnene. De to søstre Laura og Mille på hhv. 16 og 13 år fortæller her, om dengang de var yngre og besøgte deres far i fængslet:

Mille: Og vi var mindre, og der var en legepladsstue derinde [i fængslet].

Laura: Så det var vildt sjovt!

Mille: Vi fik altid slik og kage.

Flere af de andre børn fortæller også positivt om aktiviteter i fængslet såsom spil, legerum, udendørs legepladser, udklædningstøj og madlavning med faren, faciliteter og muligheder, der nok ikke altid var tilgængelige hjemme.

På trods af disse forskellige aktivitetsmuligheder giver flere af de unge dog udtryk for, at mulighederne primært benyttes af yngre børn og ikke dem selv. Derimod oplever de unge, at besøgsrammerne lægger op til én samværsform: samtalen. Martin, som er i 20'erne, fortæller, at han var nervøs forud for første besøg i fængslet, da han vidste, at tiden skulle udfyldes med samtale:

Jeg var så nervøs, jeg faktisk var ved at kaste op, inden jeg skulle derind. Fordi det var jo første gang i mange, mange, mange år, jeg skulle være alene med min far i 2 timer, alene. Eller var det 3? [...] 3 timer alene med min far. Og jeg blev ved med at sige til [min kæreste]: "Hvad fanden skal jeg snakke med ham om"?

For Martin var det netop *samtalen* med faren, han frygtede. Samtalen er en samværsform, der ikke ligner det forhold, Martin har til sin far uden for fængslet. Det føles derfor ikke normalt at sidde overfor hinanden i flere timer og udelukkende bygge samværet på samtale. 21-årige Emilie giver udtryk for lettelse over, at familien fandt et spil, de kunne spille sammen under besøget, da det gjorde samtalen lettere: "Det er fint nok at have noget at lave i stedet for bare at kigge stift i 2 timer, for så kan det godt blive sådan lidt – hvad hedder sådan noget? – 'tvungent samvær' på en eller anden måde".

Eksemplerne peger på, at samværet mellem de unge og den fængslede far under besøg kan føles forceret og unaturligt, hvis det er baseret på samtale alene. De unge føler, at også fædre oplever samværsformen som vanskelig. Nikolaj på 18 år fortæller, at han selv finder samtalerne i fængslet vanskelige: "Jeg er ikke en, der sidder og snakker i lange baner. For jeg synes selv, at det er irriterende", og han følger op med at fortælle, at hans far er lige så dårlig til at føre en samtale. Det samme har Karoline oplevet, når hun sammen med sine søskende har besøgt faren: "Vi fik ikke rigtig samtaler ud af ham [faren]. [...] Han spurgte, hvordan vi havde det og sådan noget. Men der var ikke noget samtale i det, som vi har samtaler med vores mor eller andre familiemedlemmer". Samtaleformen kan derfor både være vanskelig for de unge og for faren, hvilket yderligere besværliggør besøget og påvirker børnenes oplevelse i fængslet.

De fleste af børnene giver udtryk for glæde, når de besøger faren i fængslet, da de dér får lov at se og være sammen med ham, som Philip på 10 år fortæller: "Jeg synes bare, det var dejligt at kunne se ham". Mike var også glad, når han var i fængslet, men når han tog derfra, var det en anden følelse, der trådte i forgrunden: "Så havde jeg det ikke særligt godt". 11-årige Ronja og hendes lillebror Kevin fortæller også, at de er glade, når de besøger deres far i fængslet, men bliver kede af det, når familien skal derfra igen. Fængslet er derfor et sted, der skaber blandede følelser for børnene (Boswell, 2002; Lanskey m.fl., 2014). Tiffany på 17 år uddyber disse modsatrettede følelser:

Men det er alligevel en følelse af glæde, når man ser Jan [fængslet stedfar], og man får lov til at være sammen med ham, og man også ser, hvor glade børnene [yngre søskende] bliver. For de går helt amok, når de ser ham, og løber rundt. De elsker jo at være deroppe, ik'?

De løber rundt og hygger sig og leger med alle tingene. Så bliver man jo også glad på deres vegne. [...] Og jeg synes altid, når man går derfra, man er sådan lidt, så har man lidt en øv-følelse. Det kan man også godt mærke på hele familien, når man kommer hjem fra sådan en tur, så er man bare lidt: "Puha, det var lidt meget". Man er lidt ked af det alle sammen. Man savner personen lidt mere, når man har set dem, end hvis man måske bare går her-hjemme.

Besøget i fængslet er en tid, børnene glæder sig over, men fængslet – og særligt turen *fra* fængslet – bliver samtidig en markering af den daglige adskillelse mellem familien og faren.

Fængslet er et nyt sted i børnenes hverdagsliv, som giver anledning til mange modsatrettede følelser. Det kan være svært at komme til, og det kan give anledning til valg mellem andre forpligtigelser i hverdagen og besøg hos far. Særligt under vare-tægtsfængsling kan det give anledning til følelse af klaustrofobi, mistænksomhed og oplevelsen af at blive aflyttet. Besøget i fængslet giver dog ofte glæde over samvær, men besøgsrammen og samværsformen kan være svær for de unge at tilpasse sig. Samtidig kan besøg forstærke følelsen af tristhed og savn i hjemmet.

AFRUNDING: TRANSFORMEREDE STEDER I BØRNS HVERDAGSLIV

Beskrivelserne af børnenes hverdagsliv i de gennemgåede steder – hjemmet, fængslet og skolen – viser, at farens fravær under fængsling har en langt videre betydning ud i børnenes arenaer end blot i hjemmet. Det har betydning for barnets trivsel i hjemmet, men også i skolen, ligesom barnet får et nyt sted at forholde sig til, nemlig fængslet. Barnet berøres i sit hverdagsliv på tværs

af disse steder. Samtidig er det ikke entydigt, hvad farens fængsling betyder for børnene på de forskellige steder. Børnene berøres forskelligt og modsatrettet afhængigt af bl.a. relationerne til faren før fængslingen, afhængigt af om de oplever drilleri i skolen, og afhængigt af deres alder.

MELLEM BARNETS TID OG FÆNGSLETS TID

Børns hverdagsliv foregår også i tid, og vi er her særligt interesserede i, hvordan fængslingen påvirker barnets tid i hverdagen. Børns hverdagsliv har nogle overordnede tidsrytmer, der er styret af bl.a. forældrenes arbejdsliv og af institutioners og skolars tidsrytmer (Rasmussen, 2003). For børn af fængslede gælder, at deres hverdagsliv også er styret af de rammer for kontakt og samvær med faren, som fængslet sætter (se boks 3.1), og som betyder, at barnet primært kan have kontakt og samvær med faren via besøg i fængslet eller telefonsamtaler. Herudover er faren fraværende fra barnets daglige liv i en længere eller kortere periode af dets barndom og ungdom (Lanskey m.fl., 2014). Disse tidsrytmer i barnets liv sætter rammerne for den familietid, barnet har med sin far. Familietid er beskrevet som en privat tid, man har med familien, hvor man kan være i en privat og intim verden sammen med dem, man holder af, og hvor man er en del af det at skabe en familie (Christensen, James & Jenks, 2000; Daly, 1996). Når far er i fængsel, skal familietid med far nøje planlægges og passes ind i børnenes hverdagsliv med de øvrige aktiviteter og forpligtigelser. Det skal den både i forhold til den helt konkrete tid i hverdagen og i forhold til barnets forestillinger om fremtiden.

I de kommende afsnit undersøger vi derfor først, hvordan børn af fængslede oplever, at tid med far passes ind i hverdagens rutiner. Dernæst undersøger vi, hvad fars fravær fra deres liv betyder for deres tanker om tid med far i fremtiden.

REGELMÆSSIGE BESØG OG OPKALD

For en del af de interviewede børn, der har haft kontakt med deres far før fængslingen, er det gennemgående, at de og deres mødre fortæller om regelmæssige telefonopkald og besøg, som er blevet en del af familiens ugentlige rutiner (Jones & Wainaina-Wozna, 2013). I mange familier modtager familien telefonopkald fra den fængslede dagligt og ofte flere gange. Sisse på 9 år fortæller:

Han ringer tre gange om dagen. Altså, så han får lov til at sige godmorgen. Og så får han lov til at sige goddag, og så om aftenen siger han så godnat.

Tilde på 8 år fortæller: "Jeg snakker jo også med ham dagligt. Ikke altid hver dag, men i hvert fald hver anden dag". Denne regelmæssighed kommer til udtryk i mange interview med børn og mødre og afspejler, at opkaldene er blevet en fast del af hverdagen med faren i fængsel. Familierne forsøger i stort omfang at kunne være tilgængelige for disse opkald. Det er en måde at holde tæt kontakt i hverdagen på, selvom familien lever adskilt (Jones & Wainaina-Wozna, 2013). Tilde sms'er også til sin far: "Jeg skriver alt muligt. Jeg skrev også her i dag, at jeg skulle på brandskole. Nogen gange skriver jeg, jeg skal på tur. Hvor jeg skal hen. Der, hvor vandet er på stranden, hvor vi går på stranden, og vi får is hver dag". Børnene kan have stort savn af deres far. Frederik kommenterer opkaldene således: "Det er også for min mors skyld, så de ligesom har en god kontakt, så er det lidt nemmere ikke at savne ham så meget, når man snakker med ham hver dag". I samtalerne udveksles stort og småt, og det bliver en måde at overkomme savnet og have faren som del af hverdagen på.

Ligesom opkaldene er blevet regelmæssige begivenheder i familiens liv, er besøgene det også. Mange familier besøger den

fængslede regelmæssigt, fx én dag i weekenden og én dag i løbet af ugen, på faste tidspunkter. Marko på 13 år fortæller:

Altså lige i starten, så startede vi med at køre 14.30, og så om søndagen, der startede vi klokken 16.30. Om tirsdagen, så starter vi klokken 16. Og så er det fra klokken 16 til 20.30, og så skal vi køre hjem, og det tager lidt over en halv time, så lidt over 21.00 er vi hjemme. Og så om søndagen, så er det fra 16.30 til klokken 20.30, og så er der også en halv time at køre.

Børnenes fortællinger om regelmæssigheden ved opkald og besøg afspejler, at familietid med faren er integreret i deres hverdagsliv. Denne fortælling om at have regelmæssig og daglig kontakt kan ses som udtryk for, hvordan børn, mødre og fædre sammen forsøger at skabe samhørighed og familietid med de betingelser for samvær, som fængslet sætter.

SVÆRT AT INDPASSE SAMVÆR MED FAR

Det er imidlertid ikke altid nemt at fastholde regelmæssigheden og den særlige oplevelse af familietid. Opkald og besøg skal indpasses i familiens andre aktiviteter, og det kan være en udfordring (Jones & Wainaina-Wozna, 2013). Mange børn og unge oplever, at det er svært at forene samværet – og dermed familietiden med far – med andre aktiviteter og forpligtigelser, som de har i hverdagen. Tidsrytmerne i hverdagen og fængslet er forskellige, og telefonopkald og besøg kan gribe ind og forstyrre de aktiviteter, som barnet og familien har, ligesom vanskeligheden ved at planlægge dem kan skabe uro og frustrationer. Der er derfor konflikt mellem at tilgodese og få plads til familietiden og samværet med faren og de mange andre forpligtigelser og aktiviteter, børnene har i deres daglige liv uden for fængslet.

Telefonopkaldene fra faren kan ligge, når familien er midt i noget andet. Jenny på 9 år fortæller om hendes frustration over opkald:

[Mor] snakker sådan en halv time ad gangen. Som vi så synes er rigtig irriterende. Så når vi skal låne telefonen, så vil hun ikke lade os låne telefonen. Og så lige når jeg sidder, lige når jeg har fået den, så ringer han. Også når man sidder og spiser, så ringer han bare. Og det er også rigtig irriterende.

Telefonopkaldene fra faren kan altså være i konflikt med familiens aktiviteter og bryde ind i deres familietid uden for fængslet – som her spisning eller lån af mors mobil, og børnene kan opleve, at det tager morens opmærksomhed fra dem. For mødre kan det også være frustrerende, at opkaldene afbryder familiens rutiner i hjemmet. Heidi, mor til to børn, fortæller:

Tit er det lige efter aftensmaden, og tit er det lige, når vi skal til at spise, og så passer det bare rigtig dårligt. Og så klokken 20.00, der er det lige inden, de skal i seng.

Det er dog ikke kun tidspunkterne, hvor farens opringninger bryder ind i familiens dagligdag, der kan være vanskelig at håndtere – også ønsket om kontakt eller forventningen om opkald kan påvirke børnene. De børn og unge, der kan ringe til deres far (se boks 3.1), kan have svært ved at træffe deres far. Sasha på 14 år, der taler med sin far ugentligt, oplever, at det kan være svært at få kontakt med ham:

Også fordi tit, hvis man måske prøver at kontakte ham, når man selv har tid, så skal du tænke på, telefonen må kun være på hans værelse, han må ikke gå rundt med den. Så hvis man lige ringer til ham, og han ikke tager den, så kommer han måske først tilbage om 1 time eller 2 timer,

og så er man ikke ved telefonen selv. På den måde er det lidt svært at fange hinanden over telefonen, synes jeg.

Opkald kan også forstyrre, hvis ikke de kommer, når de skal. Mille er en pige på 13 år, der savner sin far efter hans fængsling. Hun fortæller:

Mille: Han plejer for det meste at ringe til mig ved 19-tiden.

Interviewer: Er det på en bestemt dag?

Mille: Nej, det er det ikke. Det er forskelligt, så jeg ved faktisk aldrig, hvornår han ringer til mig. Jeg bliver så stresset, for hver gang klokken er ved at være 19, så skal jeg holde øje med min telefon, for tænk, hvis jeg ikke når at tage den.

Usikkerheden, om og hvornår far ringer, skaber uro og nervøsitet hos Mille. Ligeledes fortæller en mor, hvordan hun altid har mobiltelefonen hos sig, også når hun går på toilettet, fordi hun aldrig kan vide, hvornår faren ringer. Opkaldene kan derfor være svære at passe ind i familiens hverdag, og de kan skabe uro og frustration. Det samme gælder besøg.

Nogle børn er begrænsede af besøgstiderne (Jones & Wainaina-Wozna, 2013; Smith & Gampell, 2011), som 13-årige Diana, der ikke kan tage med på besøg i fængslet, da hun er i skole:

Min mor [besøger stedfaren] om tirsdagen sammen med Philip, Kristoffer og Mia. Men der er jeg ikke med, for de skal køre lidt tidligt, ikke. Og jeg får først fri fra skole sent, så det er 15.15, og de skal køre 14.30.

Mille på 13 år fortæller, at hun ikke kan komme med på besøg om tirsdagen: "For der har jeg fransk, og det er en vigtig time. Den skal jeg have". Paw på 17 år fortæller også, at han måtte vælge mellem skolen og faren, da han gik på efterskole: "Jeg måtte tage fri, for jeg valgte, at jeg hellere vil besøge min far end at passe min skole". For nogle af børnene støder fængslets besøgstidspunkter sammen med skolens tidsrytmer (Smith & Gampell, 2011).

Men børnene har også andre forpligtigelser, der er reguleret tidsmæssigt. Der kan være andre familiemæssige aftaler, som fx for 13-årige Stephanie, der har en stedfar, der er i fængsel: "Så er det [besøg] om søndagen, og der er jeg med hver anden gang, for hver anden weekend, der er jeg hos min far". Det kan også være andre aktiviteter i barnets liv, som fx besøg hos klassekammerater, fødselsdage eller "blot" hjemmedage.

Der kan også være særlige mærkedage i familien, hvor både faren og familien kan ønske, at faren skal være til stede (Smith & Gampell, 2011). Det kan være særlige familiefejring, fx vigtige fødselsdage eller konfirmation, der ikke kan flyttes og ligger på dage, som faren kan have svært ved at få lov at deltage i. I sådanne tilfælde skal den indsatte ansøge om at få udgang, som i nogle tilfælde vil være ledsaget udgang (dvs. at den indsatte følges af betjente), og der tages individuelt stilling hertil. Det betyder, at der ikke er klare retningslinjer at holde sig til. For familien betyder det, at det kan være svært at forstå reglerne. En ung mand, Paw, fylder snart 18 år, og hans far kan ikke komme med til fejringen. Paw fortæller:

Efter at han kom ind og sidde, der kan han ikke komme ud til min fødselsdag her om 3 uger, for fængslerne synes kun, at hvis det er 50-års, eller 60-års, så er det i orden.

Barnedåb er også okay, men 18-års er ikke okay. Jeg tror, at hvis du spørger alle unge, så er 18-års den vigtigste fødselsdag, at du har. Det er ligesom der, du bliver voksen. Jeg kan jo ikke rigtig bruge, at han kommer med til barnedåb.

Paw har svært ved at forstå logikken i, hvornår det kan lade sig gøre, og hvad der er en vigtig mærkedag. Her betyder fængslets regulering af udgang, at faren ikke kan deltage i en for den unge særlig begivenhed, fordi der primært er et voksenperspektiv på, hvad der er vigtigt at kunne få udgang til. Familien kan ikke tage for givet, om faren kan komme på udgang for at deltage i en særlig begivenhed, og det skaber mange frustrationer hos dem.

AT FINDE ET LEJE, DER PASSER

Nogle mødre forsøger at håndtere opkald og besøg, så de passer sammen med børnenes tid og rutiner i hverdagen. Nogle mødre fortæller, at de forsøger at tage hensyn til de andre aktiviteter og nedprioriterer barnets tid med faren – dvs. at de lægger vægt på barnets rammer i hverdagen og lader dem være styrende for samværet med faren. En mor fortæller: "Før i tiden var jeg også meget styret af sådan, at [min søn] skulle nå at sige godnat, og jeg tog telefonen med ind [på børneværelset]. Så det er også ligesom at finde et leje, hvor det kan fungere". Hun er dog blevet opmærksom på, at det forstyrrer: "Nogle gange sætter jeg den på lydløs, hvis de er i gang med at putte, for så bliver det meget forstyrrende. De kan lige være faldet i søvn, og så kan [min søn] høre telefonen, og så bliver det faktisk rigtig sent for ham, inden han kommer i seng, og han har brug for sin søvn". Faren kan ikke planlægge sine opkald efter familiens rytme, og moren har derfor fundet ud af, hvordan sene opkald skal foregå, uden at hendes søn hører det. En anden mor pointerer, at det kun er, hvis børnene selv har lyst, at de skal snakke med far: "Det kommer an på, om

de gider at snakke kl. 18.00. Hvis de har legekammerater med hjem, så gider de slet ikke at snakke. Og det er jo fair nok, at de ikke har tid til at snakke". En anden mor fortæller:

Nogle gange, så er det også bare rart at have en hel weekend, hvor man ikke skal lave noget. Nu er hun jo startet i skole, og jeg arbejder også hver dag. Jeg gider heller ikke tage derind hver weekend. I starten var det en gang om ugen, og nu er det nogle weekender, hvor vi holder fri og siger, nu gider vi ikke tage derind. Vi har også et andet liv. Sådan er det jo.

Moren er bevidst om, at både barnet og hun selv har behov for også at være hjemme uden at have aktiviteter. Her bliver tiden til far og barn planlagt og håndteret af moren, så det passer ind med barnets rytme i hverdagen.

USIKKERHED OM FREMTIDEN

Familierelationer er kendetegnet ved i princippet at være varige. Samtidig sker det dog også, at børn og unge lever uden at have kontakt til en forælder i en kortere eller længere periode – som børnene i denne undersøgelse. Fængslingen, og de deraf følgende forandringer i børnenes liv, betyder, at fremtiden ikke er så forudsigelig, idet farens relation til familien kan blive usikker (Boswell, 2002). For nogle kan denne usikkerhed generere ængstelighed, mens andre kan opleve tryghed ved at forestille sig, at hverdagen vender tilbage på et tidspunkt (Lanskey m.fl., 2014).

For mange af de interviewede mødre og børn er det især usikkerhedsaspektet, der træder i forgrunden. Det kan hænge sammen med, at de interviewede i denne undersøgelse især er pårørende til indsatte, der sidder i fængsel i længere tid, og som er i første del af deres afsoning (se kapitel 2). De ved derfor ikke, præcis

hvornår deres far bliver løsladt, da der kan gives nedslag i straffen. Familierne kan derfor gå og håbe, at faren kommer ud før tid, men de kan ikke vide det. Sara på 17 år fortæller:

Så meget ved jeg heller ikke om, hvordan det foregår, og hvad der skal ske senere. Fordi det tager lang tid at finde ud af, om man kan få halv tid, og de ved slet ikke, om det kan lade sig gøre. Og hvad skal der ske nu? Jeg tror på en måde, jeg er bange, ikke sådan bange for mig, men mere bange for, hvad der skal ske med ham, og hvad der skal ske med os, og hvad der skal ske med, hvor lang tid han skal sidde der, og også bange på hans vegne, uvisheden omkring alt det her.

Sara giver udtryk for en stor ængstelighed ved fremtiden på grund af den usikkerhed, der er om, hvornår han bliver løsladt, og som spiller sammen med, hvad der skal ske, når han bliver løsladt – hvad vil der ske med dem som familie, og hvad vil der ske med ham.

En mor fortæller, at det er svært at formidle til hendes børn på 4, 7 og 8 år, hvad der skal ske i fremtiden:

Børnene spørger hele tiden: "Jamen, hvornår kommer far rigtigt hjem?" Jeg siger: "Jamen, det ved jeg ikke". Kommer han rigtigt hjem? Nej, han kommer hjem på weekend. Jamen, hvornår kommer han rigtigt hjem? Så siger vi, omkring når Line bliver 8 år. Hvis det er den 2. april, ikke? Og så forhåbentlig før, men det ved vi jo ikke. Ja, det er det jo ikke engang, når hun bliver 8 år. Det er, når hun bliver 9 år, må det være. Hun er 7 nu. Hun bliver 8 til juni. Så er det først næste juni, han kommer ud, hvis det er to tredjedele. Det er næsten det værste, det der med, at man ikke kan

planlægge, man kan ikke få afklaring, så man ligesom ved, hvad tiden bringer. Og det er også det, jeg mener med, det er ikke kun ham, der er fængslet, det er hele familien, der ligesom er fanget i det der system der. Fordi man ikke ved, hvad fremtiden bringer, og hvornår og hvorfor og hvad skal der ske.

Som moren fortæller, ved hun ikke, hvornår faren er færdig med at afsone. Hun regner med, at han får nedsat straffen, men hun ved det ikke. Det er derfor svært for hende at formidle det til børnene og på den måde besvare deres meget konkrete spørgsmål om, hvornår han kommer tilbage til deres hverdag. Hun er skilt fra sin mand, men ønsker ham aktivt ind i børnenes liv med fx delt samvær, men hun kan ikke planlægge og vide, hvornår dette er muligt. Dette er et eksempel på, at det kan være svært at se og planlægge, hvordan fremtiden bliver, og at det kan skabe usikkerhed.

Børnenes fortællinger viser, at det kan være svært at skabe familietid med far på tværs af hverdagens og fængslets betingelser. I nogle familier oplever børnene, at samvær med faren indgår regelmæssigt i hverdagens rutiner. Andre børn og mødre fortæller, hvordan det er svært at indpasse opkald og besøg i en hverdag, da de kan være forstyrrende og kolliderer med andre aktiviteter og pligter. Endelig kan fængslingen skabe en mere grundlæggende usikkerhed om, hvad der sker med den fremtidige relation til faren. Nogle børn lever derfor i en ventetid, mens far er i fængsel.

AFRUNDING

Vi har belyst børns hverdagsliv med far i fængsel og vist, hvordan fars fængsling påvirker børnenes hverdagsliv på tværs af sted og tid, og også, at der er forskelle i børnenes oplevelser og trivsel. Børnenes oplevelse varierer afhængig af de steder, de er

(hjem, skole, fængsel), og de vilkår og relationer, de indgår i der. Ligeledes forandres deres tidsrutiner, når besøg i fængslet passes ind i hverdagslivet. Nogle børn har tid med deres far som en regelmæssig del af hverdagen, mens andre har svært ved at tilpasse samværet med far til hverdagslivet. Ligeledes kommer der et usikkerhedsmoment ind i børnenes og mødrenes tanker om fremtiden – at de ikke ved, hvad der kommer til at ske med deres familieliv.

Kapitlet viser, at farens fængsling og fængslets rutiner har betydning langt ind i og er med til at sætte rammer for børnenes hverdagsliv. Analysen peger således på, at hvis der skal gives relevant støtte til disse børn efter deres fars fængsling, er det vigtigt at være opmærksom på, hvordan børnene selv oplever forandringerne. I forlængelse af ændringer i børnenes hverdagsliv efter en fængsling kan man spørge, om de steder, børnene opholder sig, er trygge, stressende eller farlige? Kan samvær med faren indgå som del af de daglige rutiner, eller er det noget, der skal presses ind eller måske fravælges? Hvordan er børnenes forestillinger om fremtiden? Har børnene en forestilling om samvær med faren, eller er de usikre på, hvad der skal ske? Kommer de til at være en familie igen? I det socialfaglige arbejde med denne børnegruppe er det vigtigt at være opmærksom på disse dimensioner for at forstå, hvordan det enkelte barn påvirkes af fængslingen.

KAPITEL 4

FORÆLDRE I FÆNGSEL OG DERES BØRN – ET OVERBLIK

Vi vil i dette kapitel gennemgå, hvordan indsatte forældre adskiller sig fra andre indsatte og beskrive deres socioøkonomiske forhold, idet vi fra anden forskning ved, at børn af fængslede gennemsnitligt vokser op i ressourcetsvage familier (Christensen, 1999; Olsen, 2013). Kapitlet er det eneste i rapporten, hvor vi undersøger både fængslede fædre og fængslede mødre, hvilket kun er muligt, fordi der i registrene er oplysninger om hele befolkningen, og dermed er det muligt at bibeholde anonymiteten for både de fængslede mødre og deres børn. I dette kapitel belyses således:

- Fængslede forældres kriminalitet sammenlignet med andre indsattes kriminalitet
- Udviklingen i kriminalitet blandt forældre 2000-2013
- Forskellige kendetegn ved fængslede forældre og deres børn.

KRIMINALITET BLANDT ALLE INDSATTE OG INDSATTE FORÆLDRE

Den typiske indsatte i et dansk fængsel er en ung mand. Han har oftere indvandrer- eller efterkommerbaggrund end befolkningen

generelt og har ofte en lav uddannelse, lav indkomst og høj ledighed (Kriminalforesorgen, 2014; Tranæs & Geerdsen, 2008). Men det er set ud fra en gennemsnitsbetragtning af alle indsatte. Blandt indsatte findes forskellige undergrupper, hvoraf fængslede med børn udgør én undergruppe. En lang række studier peger på, at det at få børn er en beskyttelsesfaktor i forhold til kriminel adfærd. Derfor forventer vi, at gruppen af fængslede forældre adskiller sig fra indsatte generelt. Tal fra Kriminalforsorgen viser, at der blandt alle indsatte er flest i aldersgruppen 20-24 år (2013). Vore beregninger viser, at der blandt indsatte forældre er flest i aldersgruppen 30-34 år.¹ Indsatte forældre er således ældre end den gennemsnitlige indsatte.

Boks 4.1 viser, at der er forskel på, hvilke typer kriminalitet de to grupper begår. I lighed med Kriminalforsorgens opdeling af kriminalitetstyper for alle indsatte i 2013 opdeler vi forældre indsat i 2013 i nedenstående grupper efter den forbrydelse, de er dømt for.²

BOKS 4.1. Opdeling af kriminalitetstyper

- Seksualforbrydelser: blodskam, seksualforbrydelser mod børn, voldtægt og blufærdighedskrænkelser
- Voldskriminalitet: manddrab, forsøg på manddrab, simpel vold, alvorlig vold, legemskrænkelser, trusler og vold mod offentlig myndighed
- Ejendomsforbrydelser: indbrud, tyveri, hæleri, hærværk, brandstiftelse, dokumentfalsk, underslæb, bedrageri, groft skattesvig og afpresning
- Straffelov i øvrigt: falsk forklaring, forbrydelse mod offentlig myndighed, ulovligt erhverv og tilhold
- Narkokriminalitet (§ 191): salg og smugling mv. af narkotika
- Lov om euforiserende stoffer: besiddelse, salg, fremstilling mv. af euforiserende stoffer
- Færdselslovsovertrædelser: kørsel i påvirket tilstand (spiritus, medicin, stoffer), hastighedsovertrædelse, færdselsuheld og mangler ved køretøj
- Røveri: røveri mod forretning, tankstation, pengeinstitut og hjemmerøveri
- Overtrædelser af særlove i øvrigt: overtrædelser af våbenloven, skatte- og afgiftslove mv., selskabs- og fimalovgivning mv., miljøloven og love vedr. spilbevilling og næring.

Figur 4.1 viser, at de hyppigst forekomne tre typer af kriminalitet blandt forældre er ejendomsforbrydelser (25 pct.), voldskriminalitet (25 pct.) og færdselslovsovertrædelser (17 pct.), som i alt 67 pct., dvs. to tredjedele af forældregruppen, er fængslet for. Til sammenligning er de hyppigst forekomne typer af kriminalitet blandt indsatte generelt ligeledes voldskriminalitet (29 pct.) efterfulgt af narkokriminalitet § 191 (19 pct.) og endelig ejendoms-kriminalitet (18 pct.).

Der er således relativt flere blandt indsatte generelt, som sidder i fængsel på grund af voldskriminalitet, end blandt indsatte forældre. Omvendt er der flere blandt indsatte forældre, som er indsat på baggrund af ejendoms-kriminalitet, end blandt indsatte generelt. Der er også langt flere forældre i fængsel på grund af færdselslovsovertrædelser (17 pct. mod 6 pct.) og langt færre på grund af narkokriminalitet §191 (11 pct. mod 19 pct.).

Ud fra ovenstående ses det, at gruppen af fængslede forældre er, hvad man kan kalde en selekteret gruppe blandt indsatte, dvs. en gruppe, der adskiller sig fra indsatte generelt. Fængslede forældre er både ældre end den generelle indsatte og er fængslet af andre årsager.

GRUPPEN AF INDSATTE FORÆLDRE OVER TID 2000-2013

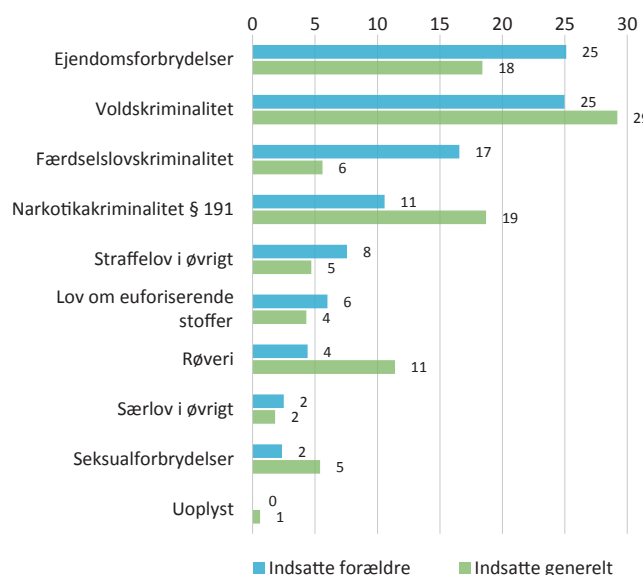
I dette afsnit undersøger vi, om gruppen af fængslede forældre har ændret sig over tid. Som tidligere nævnt har vi via registre

mulighed for at se på alle indsatte, hvilket giver en unik mulighed for også at tilvejebringe viden om den lille gruppe af mødre, som sidder i fængsel. Derfor opdeler vi i flere af analyserne de følgende beskrivelser i fængslede fædre og fængslede mødre.

Figur 4.2 afbilder, hvor stor en andel af alle 0-17-årige i hvert enkelt år fra 2000 til 2013 der har oplevet, at en eller begge deres forældre har været fængslet. Det kan både være en del af året, fx 1 måned, men det kan også være hele året, hvis forælders fængsling er flerårig. Figur 4.2 viser, at andelen af 0-17-årige, som har en forælder i fængsel, har været faldende over perioden, men faldet har været særlig markant fra 2005 og frem. 0,61 pct. af alle 0-17-årige havde i 2000 en forælder, der var fængslet på et tidspunkt, mens dette tal var faldet til 0,33 pct. i 2013. Af de børn, som har en forælder i fængsel, er det oftest en far, mens kun få oplever at have en mor i fængsel. Kun 0,02-0,04 pct. af alle 0-17-årige oplevede at have deres mor i fængsel (antallet af mødre i fængsel svinger fra 460 i år 2000 som det højeste til 216 i 2013 som det laveste). Andelen af mødre i fængsel er således lille, og i forskningen dokumenteret som en meget marginaliseret gruppe – langt mere marginaliseret end fædre i fængsel (Olsen & Frederiksen, 2015). I det følgende ser vi udelukkende på forældre, som har været i fængsel.

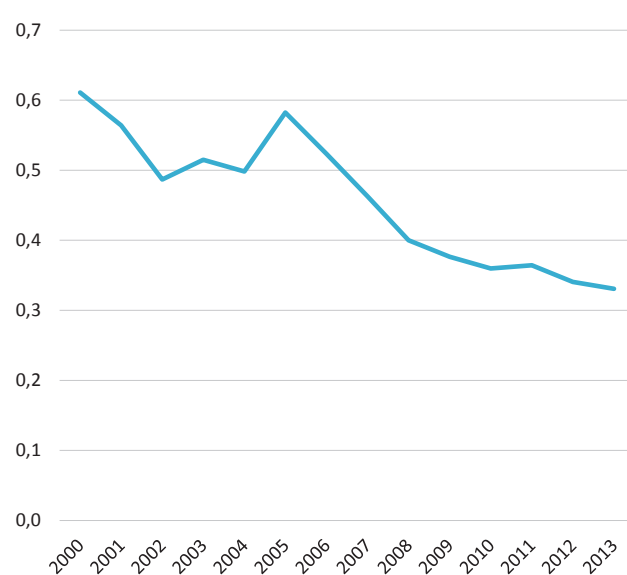
Baggrunden for faldet fra 2000 til 2013 skyldes ikke én enkelt faktor, men kan bl.a. begrundes med en række ændringer i rets-systemet. Dels har der i de seneste år været iværksat en del

FIG. 4.1: Indsatte fordelt efter, hvilken type af kriminalitet, de afsoner straf for. Særskil for alle indsatte og indsatte forældre. 2013. Procent.

Anm.: Baseret på tal fra Kriminalforsorgen og egne beregninger. N: 2.507 alle indsatte pr. 10.12.2013. N: 4.021 indsatte forældre i 2013.

FIG. 4.2: Andelen af 0-17-årige, som har en forælder i fængsel. 2000-2013. Procent.

Anm.: N = 3.938-7.000.

tiltag for at få flere i samfundstjeneste. Samfundstjeneste blev indført i straffeloven i 1992, og pr. 1. juli år 2000 blev det muligt at idømme samfundstjeneste for spirituskørsel og visse andre færdselslovsovertrædelser (Justitsministeriets Forskningskontor, 2010). I forhold til straffelovssager er anvendelse af samfundstjeneste øget i perioden. Fra midten af 1990'erne og frem til 2006 er der sket mere end en firedobling af antallet af samfundstjenestedomme fra omkring 500 til omkring 2.200 (ekskl. domme for færdselslovsovertrædelser). Fra 2006 til 2007 faldt antallet af samfundstjenestedomme, men efterfølgende er der sket en forøgelse på 10 pct. frem til 2009.

Dels indførtes i 2005 en lov, der gør det muligt for færdselslovsovertrædere at afsones i hjemmet, hvis de bærer en elektronisk fodlænke. Senere er ordningen blevet udvidet flere gange, så den nu tilbydes alle med maks. 6 måneders fængsel. Kriminalforsorgens årlige statistikberetning for 2014 viser et stigende antal dømt i fodlænke hen over perioden. For eksempel var der dagligt gennemsnitligt 57 dømt i fodlænke i 2006, mens der 2014 var 352 (Kriminalforsorgen, 2014).

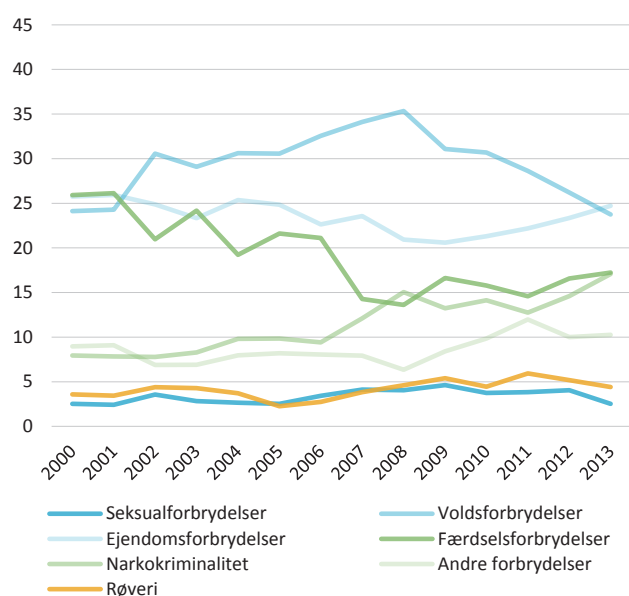
FORÆLDRES KRIMINALITETSTYPER 2000-2013

Ser vi på, om der har været ændringer i, hvilken type af kriminalitet fædre og mødre har begået i perioden 2000-2013, fremgår det af figur 4.3 og 4.4, at der er sket ændringer for både fædre og mødre.

Voldskriminalitet er den type kriminalitet, som fædre oftest er fængslet for i stort set hele perioden jf. figur 4.3. 24 pct. af fædre er fængslet for voldskriminalitet i 2000, hvilket stiger til 35 pct. i 2008, hvorefter det igen falder frem til 2013, hvor andelen er 23 pct. Den næsthøypigste kriminalitetstype for fædre er ejendomsforbrydelser, som svinger mellem 21 pct. og 25 pct. over perioden. Færdselslovsovertrædelser som den tredje mest forekommende kriminalitetstype blandt fængslede fædre blev fra 2000 til 2008 halveret (fra 26 pct. til 13 pct.), hvorefter andelen er steget svagt frem til 2013 (17 pct.). Som tidligere nævnt har der i perioden været større ændringer i retssystemet, som især har haft betydning for færdselslovsovertrædelser samt ændrede afsoningsmuligheder for dette. Stigningen af afsoninger relateret til narkokriminalitet fra 2006 til 2007 omhandler primært straffe for "Salg af narko".

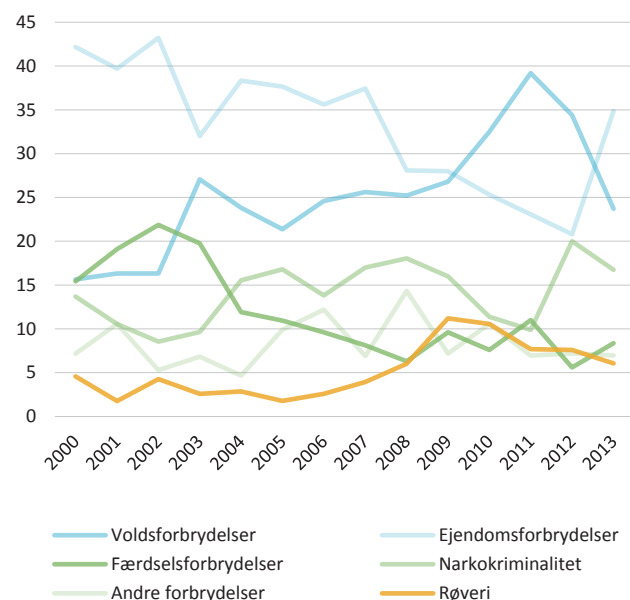
Som tidligere nævnt er der kun meget få fængslede mødre.³ 50-60 pct. af den kriminalitet, mødre begår i perioden 2000-2013, er ejendomsforbrydelser, især tyveri af forskellig slags, og 16-40 pct. er voldskriminalitet, især simpel vold og alvorlig vold. I perioden ses, at flere mødre begår simpel og alvorlig vold, mens færre begår tyveri. I perioden ses desuden et fald i færdselslovsovertrædelser. Ligesom ved fædrene er hovedårsagen formentlig de ændringer, der har været i retssystemet, samt ændrede afsoningsmuligheder for færdselslovsovertrædelser. Faldet er markant i 2003-2004, altså før indførelsen af elektronisk fodlænke, hvilket kan være en mulig konsekvens af øget brug af samfundstjeneste.

FIG. 4.3: Fængslede fædre fordelt efter type af kriminalitet, de er fængslet for. 2000-2013. Procent.

Anm.: N = 3.723-6.539.

FIG. 4.4: Fængslede mødre fordelt efter type af kriminalitet, de er fængslet for. 2000-2013. Procent.

Anm.: N = 215-460.

Overordnet ser vi i perioden alt i alt et fald i antallet af indsatte forældre. Faldet skyldes primært alternative afsoningsmuligheder (fx samfundstjeneste og fodlænke). Af de børn, der har en forælder i fængsel, ser vi, at langt de fleste har en far i fængsel, mens kun få oplever at have en mor i fængsel. Derudover ser vi også en forskel på de typer af kriminalitet, hhv. fædre og mødre typisk er fængslet for. Den hyppigste årsag til fædres fængsling er voldskriminalitet, efterfulgt af ejendoms-kriminalitet og færdselslovsovertrædelser. Mødrene er typisk fængslet for de samme typer kriminalitet som fædrene, men begår hyppigst ejendoms-kriminalitet, efterfulgt af voldskriminalitet og færdselslovsovertrædelser.

KENDETEGN VED FÆNGSLEDE FORÆLDRE OG BØRN AF FÆNGSLEDE

Ovenfor har vi dels set på kendetegn, som vedrører afsoningerne, dels i relation til indsatte generelt, dels over tid. I dette afsnit ser vi på, hvilke socioøkonomiske forhold, som kendetegner indsatte forældre og deres børn. I afsnittet tages der udgangspunkt i udelukkende fængslede fædre og børn af fængslede i alderen 0-17 år. For at kunne vurdere, hvilke vilkår familier med en fængslet far lever under, sammenlignes børn af fængslede med jævnaldrende i forhold til individuelle kendetegn og forældrebaggrund. Vi sammenligner dels med børn, som er anbragt uden for hjemmet, dels med børn generelt. Datagrundlaget er: 1) alle børn med en far i fængslet på et tidspunkt i 2012; 2) alle børn, som er anbragt uden for hjemmet på et tidspunkt i 2012, men som ikke har en far

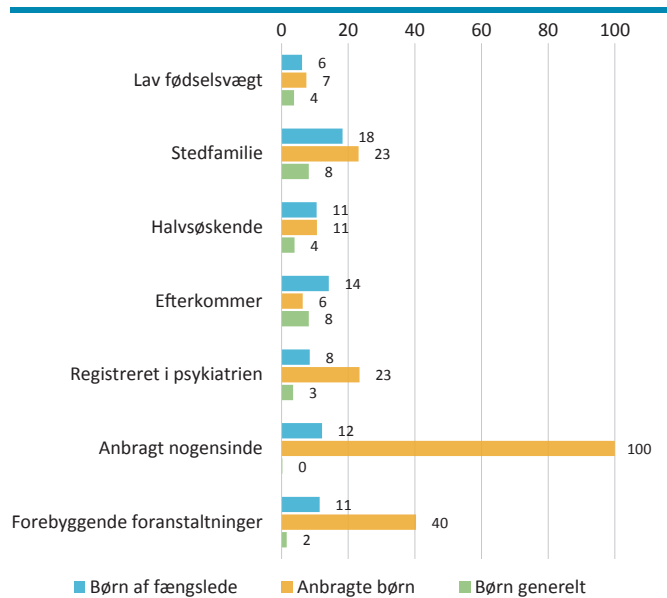
i fængsel i 2012; og 3) alle andre børn i Danmark i 2012. Der er en gruppe børn på 498 personer, som både har en far i fængsel og er anbragt uden for hjemmet i 2012. Denne gruppe er nedenfor kategoriseret som børn af fængslede. Ved et selvstændigt kig på denne gruppe, viser det sig, at disse børn har de allermest ressourcetsvage forældre. Baggrunden for at sammenligne med netop disse to grupper af jævnaldrende er, at vi forventer, at børn af fængslede og deres forældre har færre ressourcer end børn og forældre generelt. Ved også at sammenligne med anbragte børn og deres forældre får vi mulighed for at se, hvor børn af fængslede og deres forældre placerer sig i forhold til en anden gruppe af udsatte børn og deres forældre. Vi forventer, at forældre til børn af fængslede har flere ressourcer end forældre til anbragte, men færre end forældre generelt.

KENDETEGN VED BØRN AF FÆNGSLEDE

Først undersøger vi, om der er nogle kendetegn ved børnene selv, som adskiller børn af fængslede fra anbragte børn og børn generelt.

Figur 4.5 viser, at signifikant flere børn af fængslede (6 pct.) har en lav fødselsvægt, det vil sige under 2500 g, end børn generelt (4 pct.). Fødselsvægt er en indikator for prænatalt helbred, og flere studier viser, at der er en sammenhæng mellem morens socioøkonomiske vilkår og et barns fødselsvægt (Currie & Hyson, 1999; Currie & Moretti, 2005;). Derfor giver fødselsvægt en pejling på morens helbred, velbefindende og adfærd under gravi-

FIG. 4.5: Andelen af børn af fængslede, anbragte børn og børn generelt fordelt på udvalgte baggrundskarakteristika. 2012. Procent.

Anm.: Børn af fængslede N = 3.903, Anbragte børn N = 12.087, Børn generelt N = 1.138.498.

diteten. Således viser figuren, at børn af fængslede allerede ved fødslen adskiller sig fra børn generelt ved i højere grad at have en lav fødselsvægt.

Udsatte børns familiestruktur er oftere mere komplekse end hos familier generelt (Lausten m.fl., 2010, 2013), hvilket er et mønster, der også kan ses for børn af fængslede. 18 pct. af børn af fængslede bor i stedfamilier sammenlignet med 8 pct. af børn generelt. Derudover har disse børn i højere grad halvsøskende (11 pct.) sammenlignet med børn generelt (4 pct.). Anbragte børn bor i endnu højere grad end børn af fængslede i stedfamilier, men har halvsøskende i samme udstrækning som børn af fængslede.

Med hensyn til etnicitet er der flere børn af fængslede, der er efterkommere (14 pct.), end blandt både anbragte børn (6 pct.) og børn generelt (8 pct.).

Børn af fængslede har også flere vanskeligheder i forhold til mentalt helbred og er derfor oftere registreret i det psykiatriske (8 pct.) og får mere offentlig støtte i form af forebyggende foranstaltninger (11 pct.) og anbringelse uden for hjemmet (12 pct.) end børn generelt. Alle anbragte børn har naturligvis oplevet anbringelse uden for hjemmet, men de er også oftere registreret i psykiatrien (23 pct.) og har oftere fået forebyggende foranstaltninger (40 pct.) end børn af fængslede og børn generelt.

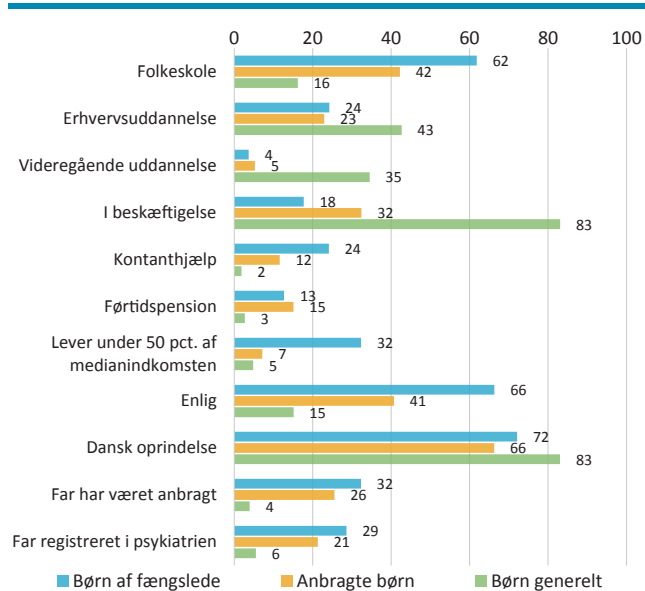
KENDETEGN VED FÆDRE TIL BØRN AF FÆNGSLEDE

Det miljø, børn vokser op i, har betydning for, hvordan de klarer sig på længere sigt. Derfor er det relevant at beskrive ressourcerne i de familier, som børn af fængslede vokser op i. Det er vel-dokumenteret i litteraturen, at der er en sammenhæng mellem parforhold, børn og kriminalitet. For eksempel påvirker en dom ikke umiddelbart sandsynligheden for at finde en partner, men det påvirker sandsynligheden for at finde en partner fra et velstillet hjem (Tranæs & Geerdsen, 2008). Derfor er det forventeligt, at børn af fængslede vokser op i hjem med få ressourcer. I figur 4.6 sammenlignes fængslede fædre med fædre til anbragte børn og med fædre til børn generelt.⁴

Uddannelsesmæssigt har fængslede fædre lavere uddannelsesniveau end både fædre til anbragte børn og fædre generelt. 62 pct. af fængslede fædre har folkeskolen som højeste fuldførte uddannelse. Det gælder for 42 pct. af anbragte børns fædre og 16 pct. af fædre generelt. Omtrent lige mange fængslede fædre og fædre til anbragte børn har en erhvervsuddannelse (lidt over 20 pct.) eller en videregående uddannelse (omkring 5 pct.), mens flere fædre generelt har en erhvervsuddannelse eller en videregående uddannelse.

Personer, som er dømt for kriminalitet, har en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet både før og efter fængslingen og veksler desuden ofte mellem forskellige typer offentlig forsørgelse (Tranæs & Geerdsen, 2008). I figur 4.6 ser vi da også, at kun 18 pct. af

FIG. 4.6: Andelen af fængslede fædre, fædre til anbragte børn og fædre til børn generelt fordelt på udvalgte baggrunds-karakteristika. 2012. Procent.

Anm.: Videregående uddannelse dækker over kort, mellem-lang og lang videregående uddannelse. Børn af fængslede N = 3.903. Anbragte børn N = 12.087. Børn generelt N = 1.138.498.

fængslede fædre er i beskæftigelse, hvilket gælder for 32 pct. af anbragte børns fædre og 83 pct. af fædre generelt. Fængslede fædre er endvidere oftere på kontanthjælp (24 pct.) end anbragte børns fædre (12 pct.) og fædre generelt (2 pct.). Indkomstmæssigt lever fængslede fædre 6 gange så ofte under fattigdomsgrænsen end fædre generelt, og mere end 4 gange så ofte som anbragte børns fædre.

Med hensyn til oprindelse, familieforhold, anbringelse og psykisk sygdom adskiller fængslede fædre sig fra både anbragte børns fædre og fædre generelt. Der er færre fædre med dansk oprindelse end blandt fædre generelt, men flere end blandt fædre til anbragte børn. Flere fængslede bor alene (66 pct.) end blandt både fædre til anbragte børn (41 pct.) og fædre generelt (15 pct.). Fra anden forskning ved vi, at mænd, der lever i parforhold, begår mindre kriminalitet end enlige mænd, og at sandsynligheden for skilsmisse stiger under afsoning (King m.fl., 2007; Loopo & Western, 2005; Sampson m.fl., 2006). Derfor er det ikke overraskende, at der er en overrepræsentation af enlige mænd blandt fængslede fædre.

32 pct. af fængslede fædre har selv været anbragt uden for hjemmet, hvilket gælder for 26 pct. af anbragte børns fædre og 4 pct. af fædre generelt. 29 pct. af fængslede fædre har en psykisk diagnose, hvilket færre af anbragtes fædre har (21 pct.), og langt færre (6 pct.) af fædre generelt har.

Overordnet viser ovenstående, at fængslede fædre har markant færre ressourcer og markant flere socioøkonomiske udfordringer end fædre generelt, og på flere områder er de også dårligere stillet end anbragte børns fædre.

KENDETEGN VED MØDRE TIL BØRN AF FÆNGSLEDE

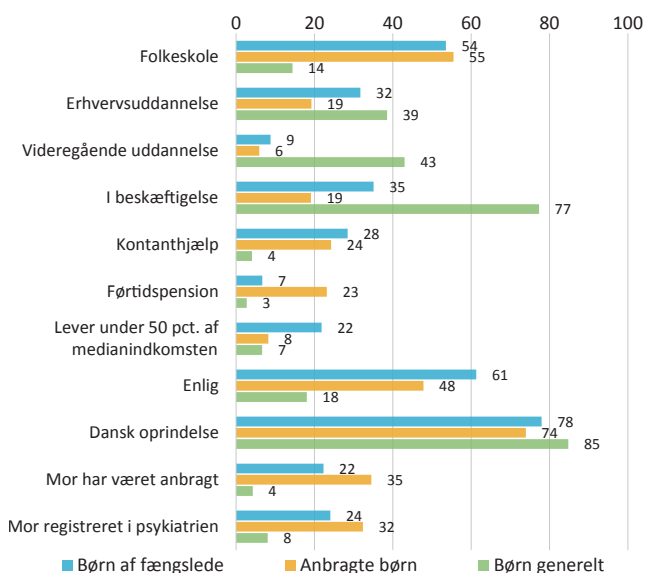
Selvom det i denne beskrivelse er barnets far, som er den fængslede, viser det sig alligevel, at mødre til børn af fængslede er markant anderledes end mødre generelt.

Overordnet bekræfter figur 4.7 vores forventning om, at mødre til børn af fængslede har færre ressourcer end mødre generelt, men har flere ressourcer end mødre til anbragte børn.

Langt flere mødre til børn af fængslede – 54 pct. – har folkeskolen som højeste uddannelse, hvilket er en markant højere andel end mødre generelt (14 pct.). Lidt færre har en erhvervsfaglig uddannelse end mødre generelt (hhv. 32 pct. og 39 pct.), og langt færre mødre til børn af fængslede har en videregående uddannelse end mødre generelt (hhv. 9 pct. og 43 pct.).

Tilknytning til arbejdsmarkedet er svagere for mødre til børn af fængslede end for mødre generelt, men bedre end den for anbragte børns mødre. 35 pct. af mødre til børn af fængslede var i beskæftigelse i 2013, sammenlignet med 77 pct. af mødre generelt og kun 19 pct. af anbragte børns mødre. Med hensyn til overførselsindkomst er 7 pct. af mødre til børn af fængslede på

FIG. 4.7: Andelen af mødre til børn af fængslede, mødre til anbragte børn og mødre til børn generelt fordelt på udvalgte baggrundskarakteristika. 2012. Procent.

Anm.: Videregående uddannelse dækker over kort, mellem-lang og lang videregående uddannelse. Børn af fængslede N = 3.903. Anbragte børn N = 12.087. Børn generelt N = 1.138.498.

førtidspension, og 28 pct. er på kontanthjælp. Markant flere mødre til anbragte børn er på førtidspension (23 pct.), og nogenlunde samme andel er på kontanthjælp (24 pct.).

På trods af, at mødre til børn af fængslede har en tættere tilknytning til arbejdsmarkedet end mødre til anbragte børn, er det dem, som i størst omfang lever i fattigdom. 22 pct. af mødre til børn af fængslede lever med en indkomst på under 50 pct. af medianindkomsten, hvilket gælder for 8 pct. af mødre til anbragte og 7 pct. af mødre generelt. Dette afdækkes yderligere i kapitel 7.

Med hensyn til oprindelse, familierelation, anbringelse og psykisk sygdom adskiller mødre til børn af fængslede sig fra både mødre til anbragte børn og mødre generelt. Der er færre mødre med dansk oprindelse, end mødre til børn af fængslede generelt, og over tre gange så mange, der bor alene. 22 pct. af mødre til børn af fængslede har selv været anbragt uden for hjemmet, hvilket gælder for 35 pct. af anbragtes mødre og 4 pct. af mødre generelt. 24 pct. af mødre til børn af fængslede har en psykiatrisk diagnose, hvilket 32 pct. af de anbragtes mødre har, og kun 8 pct. af mødre generelt har.

AFRUNDING

I første afsnit viste vi, at forældre i fængsel er en selekteret gruppe, som adskiller sig fra indsatte generelt ved at være ældre og være fængslet af andre årsager. Efterfølgende blev det i andet afsnit dokumenteret, at der har været et fald i antallet af indsatte forældre fra 2000 til 2013 – primært på grund af introduktion af alternative afsoningsmuligheder. Typen af kriminalitet, som hhv. fædre og mødre begår, ændrer sig minimalt fra 2000 til 2013 og er overordnet den samme, nemlig volds- og ejendoms kriminalitet og færdselslovsovertrædelser, men omfanget er forskelligt. For både fædre og mødre ses et fald i hyppigheden af fængsling for

færdselslovsovertrædelser, hvilket primært afspejler introduktionen af alternative afsoningsmuligheder som samfundstjeneste og elektronisk fodlænke.

I tråd med den øvrige litteratur på området fandt vi, at børn af fængslede og deres forældre er markant mere udsat på de fleste socioøkonomiske parametre. Det er iøjnefaldende, at fængslede fædre på en række områder har endnu færre ressourcer end fædre til anbragte børn. Eksempelvis lever fængslede fædre i langt højere grad af mindre end 50 pct. af medianindkomsten og har en svagere tilknytning til arbejdsmarkedet. Desuden har fædre i højere grad selv været anbragt og har oftere en psykisk diagnose.

Børn i familier med en fængslet far har en mere kompleks familiestruktur end familier generelt. Der er mange enlige mødre og fædre, men også mange stedfamilier. Børnene har hyppigere halvsøskende end børn generelt. Familierne er desuden præget af, at færre af forældrene er af dansk oprindelse, og som en naturlig følge heraf er der også en overhyppighed af børn, som er efterkommere, end blandt børn generelt.

1 Tal fra Kriminalforsorgen vedrører indsatte på én bestemt dato – 10. december 2013. Egne beregninger dækker alle indsatte forældre i 2013.

2 Kriminalitetstyperne ved hvert punkt er ikke en udtømmende liste, men blot eksempler på, hvad de enkelte kategorier dækker over.

3 Det lave antal fængslede mødre betyder, at grafen i figur 4.5 bliver mere følsom over for mindre påvirkninger. Det vil sige, at en lille ændring i antallet af mødre, som begår en bestemt type kriminalitet, vil få grafen til at lave store udsving.

4 Analysen er som tidligere nævnt baseret på fædre, der har været fængslet i 2012. Det vil sige, at fængslingsåret er sammenfaldende med året, hvor vi opgør socioøkonomiske ressourcer, hvilket kan have betydning for fx indkomst i året. Derfor har vi også foretaget analyser, hvor fængslingsåret stadig er 2012, mens de socioøkonomiske ressourcer er målt i 2010 og 2011. Det giver ingen nævneværdige forskelle, hvorfor vi benytter de nyeste data.

KAPITEL 5

FORSKELLIGE FÆNGSLINGSFORLØB Gennem EN BARNDOM – HAR DET EN BETYDNING?

I dette kapitel belyser vi de forskellige typer af fædres fængslingsforløb, som børn født i 1994 eller 1995 kan opleve i løbet af opvæksten. Dernæst analyserer vi, om forløbene hænger sammen med børnenes individuelle karakteristika og forældrebaggrund, idet vi ønsker at tilvejebringe en systematisk viden om de forskelle i opvækstbetingelser, der gør sig gældende inden for gruppen af børn af fængslede. Endelig undersøges det, om de forskellige fængslingsforløb alt andet lige også hænger sammen med to udsathedningsindikatorer: børnenes sandsynlighed for at blive anbragt og deres sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose.

FÆNGSLING Gennem EN BARNDOM

Børn, der oplever forældres fængsling, har i sagens natur mødet med fængslet og afsavnet af en forælder til fælles, men både i forhold til personlige karakteristika og familiemæssig baggrund har børnene forskellig bagage. Det er imidlertid ikke kun deres baggrund, der er forskellig. Som vi vil vise i dette kapitel, er der også stor forskel på de fængslingsforløb, som fædre og dermed også børnene oplever.⁵

Analyserne i dette afsnit har til formål at give et systematisk overblik over de forskellige forløb, børn med fængslede fædre oplever, og hvorvidt dette hænger sammen med børnenes socioøkonomiske baggrund. Vi har valgt udelukkende at belyse fædres fængslingsforløb, fordi fædres og mødres fængsling har forskellige konsekvenser for børnene (Kruttschnitt & Biljeveld, 2015; Murray & Murray, 2010), fordi der er tale om meget få fængslede

mødre, og fordi danske mødres fængslingsforløb allerede er belyst andetsteds (Olsen & Frederiksen, 2015).

Analyserne i dette kapitel baserer sig udelukkende på registerdata om børn født i 1994 og 1995, og i vores analyser følger vi børnene og deres fædre fra børnenes fødsel, og frem til de bliver 18 år. Vi anvender i dette afsnit sekvensanalyse,⁶ som er en teknik, der netop kan give et overblik over forskelle og ligheder i et tidsforløb, hvor en person gennemlever forskellige tilstande. I vores tilfælde er tilstandene, hvor mange gange faren er i fængsel, hvornår i løbet af barndommen det sker, og hvor længe det står på. På den baggrund er det muligt at gruppere børn, som har lignende forløb med henblik på at lave yderligere analyser af, hvorvidt børnene også er forskellige, når det kommer til deres generelle opvækstvilkår – dvs. undersøge, om fængslingsforløbene hænger sammen med børnenes generelle socioøkonomiske opvækstbetingelser.

ANTALLET AF BØRN, DER OPLEVER FÆDRES FÆNGSLING

Fædres fængsling betyder i dette kapitel, at børnenes fædre enten er varetægtsfængslede eller afsoner fængselsdomme. Vi skelner ikke mellem, om fædre afsoner i åbne eller lukkede fængsler, i arresthuse eller i pensioner. Når vi bruger denne definition af "fædres fængsling", har 6.559 børn (knap 5 pct.) fra årgangene 1994 og 1995 haft en far i fængsel på et eller andet tidspunkt i deres barndom (0-17 år). Andelen af børn i disse årgange, der har en far i fængsel, ligger fint i tråd med tidligere opgørelser for andre årgange født i 1980'erne (Olsen, 2014).⁷

I forhold til afgrænsningen af *fængslede fædre*, medtager vi endvidere kun biologiske fædre (dem, der står på fødselsattesten). Vi er klar over, at en far kan være mindst lige så betydningsfuld i et barns liv, uanset om han er den biologiske far eller ej. Vi har imidlertid ingen information om biologiske fædre eller "stedfædres" tilknytning til børnene, og derfor mener vi, at de fleste børn alt andet lige vil være mere knyttede til deres biologiske far. På den baggrund har vi valgt udelukkende at analysere biologiske fædres fængsling.

Fædres fængsling kan påvirke børns hverdagsliv, trivsel og livschancer på mange måder. Hvilke konsekvenser fædres fængsling har, og hvor indgribende de er, afhænger for det første af barnets tilknytning til faren, herunder om barnet overhovedet har kontakt til sin far, og i så fald, hvor meget kontakt, faren og barnet har inden fængslingen. Vi forventer, at børn, der bor sammen med deres far, alt andet lige bliver påvirket mere af farens fængsling end børn, der ikke bor sammen med faren og har mindre eller slet ingen kontakt. Hvor meget kontakt, barnet har til sin far, og i relation hertil tilknytningen til faren, har vi dog ikke mulighed for at tage højde for i analyserne i dette kapitel, da sådanne oplysninger ikke er i registrene. Børnenes tilknytning til fædre kan vi til gengæld belyse via de kvalitative data og spørgeskemadata. Børnenes relation til deres fædre er således noget, vi beskriver i kapitel 8.

Der er imidlertid også karakteristika ved selve fængslingsforløbet, der må antages at have betydning for, om fængslingen får konsekvenser for barnet, og hvilke den i givet fald får – det være sig både antallet af fængslinger, varigheden af fængslingerne og barnets alder. I vores analysepopulation har fædre været fængslet mellem 1 og 29 gange i børnenes barndom. Den totale varighed af fædrenes fængslinger er i gennemsnit 4,4 mæ-

der, og børnene er i gennemsnit omkring 5 år, når den første fængsling finder sted. Når vi i dette kapitel beskriver de forløb af fædrefængsling, som børn fra årgang 1994 og 1995 oplever, bruger vi sekvensanalysen til netop at tage højde for kombinationer af antal af fængslinger, varighed og barnets alder. Analysen af sekvenser kan grafisk illustreres ved, at hvert barns forløb er en lang streg inddelt i måneder fra fødslen (0) til dets 18-årsfødselsdag, farvelagt alt efter, om faren er i fængsel eller ej, og om det er første, anden, tredje fængsling osv. Figur 5.1 viser et forløb for et (fiktivt) barn, der frem til sit sjette år ikke har en far i fængsel. Frem til barnets sjette år er linjen således blå, hvilket markerer, at faren ikke er fængslet. Herefter er linjen rød i 3 år, hvor faren afsoner sin første dom. Efterfølgende er linjen igen blå, frem til barnet bliver 12 år, hvor faren afsoner en lidt kortere dom på 2 år illustreret ved, at linjen nu er grøn, frem til barnet er 14 år, hvorefter faren ikke afsoner flere domme i barnet/den unges barndom, og linjen således igen er blå.

En sådan farvelagt linje laves for hvert eneste af de 6.559 børn fra årgang 1994 og 1995, som oplever farens fængsling i løbet af barndommen. Når linjerne samles i én figur, ordnet efter alderen ved første fængslingsforløb, tegner der sig et billede, der vises i figur 5.2.

Det, vi kan se af figur 5.2, er, at fædrenes første fængslinger fordeles sig ud over hele barndommen, men at det for de fleste børn ser ud til, at fædre er lidt mindre fængslet, når børnene bliver teenagere. Figur 5.2 med alle børnene, og dermed 6.559 linjer lagt oven på hinanden, er i sagens natur meget kompleks, men dette illustrerer netop pointen om, at børn af fængslede ikke er en homogen gruppe, og at der er stor forskel på de fængslingsforløb, som bliver en del af børnenes opvækst.

FIG. 5.1: Fars fængslingsforløb for et fiktivt barn fra dets fødsel og frem til dets 18-årsfødselsdag. Måneder.

At vi i dette kapitel meget detaljeret tager højde for antallet af fængslinger, varigheden og tidspunktet i barnets opvækst, giver en helt ny viden om børn af fængslede, som hverken tidligere danske eller internationale studier kan matche.⁸ I international sammenhæng er årsagen, at mange lande, herunder USA, ikke har registerdata på samme måde, som vi bl.a. har det i de skandinaviske lande. Det er faktisk ret unikt, at vi har mulighed for at se på fædrenes fængslingsforløb og inddrage og kombinere oplysninger om såvel fængslingernes antal som varigheden af dem og tidspunktet for dem. Via Danmarks Statistik og de registre, de administrerer, ved vi, hvornår en fængsling begynder og afsluttes, hvorvidt den indsatte har børn, og alderen på dette eller disse børn. Samlet giver disse oplysninger os mulighed for at danne os et fuldt overblik over, hvor mange fængslinger et barn oplever, varigheden af disse, og på hvilke tidspunkter, de forekommer, hvilket vi grafisk har illustreret med figur 5.2. Figuren illustrerer ganske godt, hvor komplekst billedet ser ud, når vi blot tager højde for fængslingsantal, -varighed og -tidspunkt. Vi kan umiddelbart se, at der er mange forskellige forløb, men det er svært på baggrund af figur 5.2 at sige noget om de generelle tendenser i data.

FÆDRES FORSKELLIGE FÆNGSLINGSFORLØB

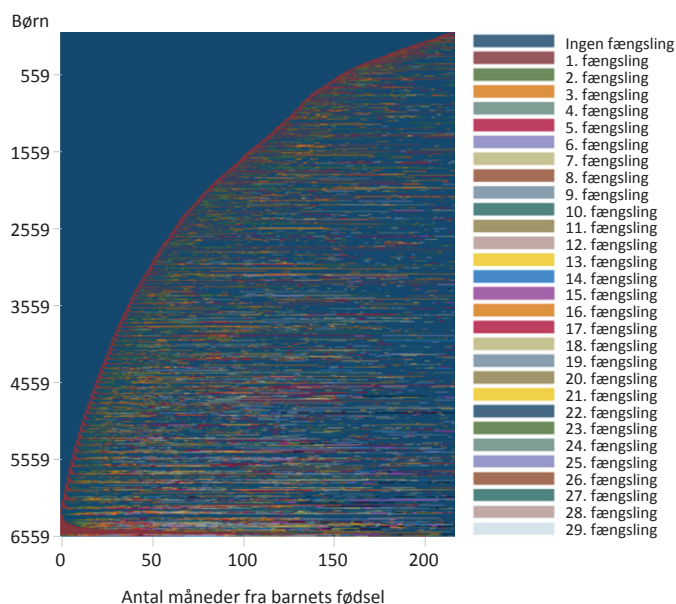
Der er som nævnt 6.559 børn i vores registerpopulation fra årgang 1994 og 1995. Det vil sige, at der er tilsvarende 6.559 forløb af forældrefængsling. Spørgsmålet er, hvor mange af børnene der oplever de samme/forskellige forløb. Det har vi analyseret, og vi finder, at der i alt er 4.134 forskellige forløb, og dermed

indirekte, at der trods alt er børn, der oplever identiske forløb.⁹ Af de 4.134 forskellige forløb er 3.527 forløb unikke, hvilket vil sige, at de 3.527 børn (54 pct.) har et enestående forløb, som ikke deles med andre børn. Vi finder endvidere, at der er 207 forløb, som hver deles af 2 børn (32 pct.), 92 forløb, som hver deles af 3 børn (14 pct.), og sådan kunne vi blive ved, indtil vi har redegjort for samtlige 4.134 forløb. Fremadrettet og som udgangspunkt for de grupperinger, vi vil præsentere i næste afsnit, er det imidlertid mest interessant også at nævne de forløb, der deles af lidt flere børn.

Det forløb, som er det hyppigste blandt de 6.559 børn, er et forløb, hvor faren er i fængsel de første 2 måneder af barnets liv, hvorefter barnet ikke oplever yderligere fængslinger i løbet af opvæksten. 26 børn oplever dette forløb, dvs. en lille gruppe af børn i det store billede har identiske forløb. De to næsthypigste forløb er også meget korte fængslinger af mellem 1 og 2 måneders varighed, når børnene er hhv. 3 og 4 måneder gamle. Disse forløb deles af hhv. 21 og 20 børn. Den direkte påvirkning af farens fængsling for disse børn – hvor der er tale om meget korte fængslinger meget tidligt i livet – må antages at være meget begrænset, og det er sandsynligt, at mange af dem ikke vil vide, at forælderen har været fængslet.

At så få børn har identiske forløb, er egentlig ikke så overraskende, da det må være en naturlig konsekvens af detaljeringsgraden i vores datakodning. Dette betyder således ikke, at der ikke er

FIG. 5.2: Fars fængslingsforløb over tid, målt i måneder fra barnets fødsel (blå flade er 'ikke i fængsel'). Børn født i 1994 og 1995.

mange børn, der har forløb, der ligner hinanden og kan grupperes sammen, da det må antages ikke at gøre den store forskel, om barnet fx er en måned yngre/ældre, når faren fængsles, eller at fængselslængden varierer med en måned o.l. Næste skridt i vores analyser er netop at gruppere børn, der oplever lignende forløb.

GRUPPERINGER

I det følgende har vi grupperet børn med lignende sekvenser ved brug af en klyngeanalyse, som samler de individuelle forløb, der ligner hinanden mest, i grupper på baggrund af beregninger af sekvensernes (forløbenes) afstande til hinanden.¹⁰

I forhold til antallet af grupper, som vi arbejder videre med i de følgende analyser, er dette for så vidt et vilkårligt valg, idet klyngeanalysen ikke i sig selv definerer et "optimalt" antal af grupper. Jo flere klynger, fx 20, jo mere nuanceret information får vi om de forskellige fængslingsforløb, børnene oplever, men samtidig bliver det også svært at bevare overblikket over grupperne i vores videre analyser. Valget af antal grupper beror i indeværende sammenhæng derfor på, at grupperne på den ene side skal kunne give os en meningsfuld opdeling af børnene og deres forløb, men at de på den anden side også alle indeholder et vist antal af børn (fx mere end 30), så vi også har mulighed for at anvende grupperne i de videre analyser, hvor vi bl.a. ønsker at se på børnenes individuelle karakteristika og forældrebaggrund. I udførelsen af klyngeanalysen har vi både analyseret 20, 10, 8, 6 og 5 klynger,

men har ved nærmere undersøgelse¹¹ fundet det mest meningsfuldt at arbejde videre med 6 grupper. Som det fremgår af tabel 5.1, adskiller de 6 grupper sig i forhold til alder, varighed, antal af domme samt koncentrationen af sekvenser.

I nedenstående beskriver vi kort de 6 grupper, som vi alt efter karakteristika giver forskellige overskrifter:

- **Den store gruppe:** Langt størstedelen af børnene (87,6 pct.) er i denne gruppe, som er kendetegnet ved, at de fleste børn kun oplever 1 (59,3 pct.) eller 2 fængslinger (19,5 pct.) i løbet af deres barndom, og at disse fængslingsforløb for de flestes vedkommende er meget korte med et gennemsnit på 1,9 måneder. I forhold til barnets alder ved indsættelsen af faren, er børnene i gennemsnit ca. 5,6 år.
- **Kort varighed:** Denne gruppe er den næststørste (6,9 pct.) og kendetegnet ved, at fædrene gennemsnitligt har mange domme (8,1), men at straffen har en relativt kort varighed på 5,4 måneder. Gennemsnitsalderen for børnene ved indsættelsen/indsættelserne er omkring 2 år.
- **Lang varighed og sen fængsling:** Dette er en noget mindre gruppe på 51 børn. Disse børn er kendetegnet ved at opleve få fædrefængslinger, men at straffene gennemsnitligt er af en lang varighed (57,3 mdr.), og at indsættelsen/indsættelserne gennemsnitligt først begynder i 9-års-alderen.

TABEL 5.1 Børn i undersøgelsen fordelt efter seks sekvensklynger. Antal og procent.

	Den store gruppe	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed
Antal børn	5.749	454	51	215	41	49
Andel børn, pct.	87,6	6,9	0,8	3,3	0,6	0,8
Barnets gennemsnitlige alder ved første fængsling, år	5,6	2,0	9,2	1,9	2,2	0,6
Gennemsnitlig total varighed af farens fængsling(er), måneder	1,9	5,4	57,3	12,6	71,1	29,4
Farens gennemsnitlige antal af fængsling(er)	2,9	8,1	1,8	10,5	2,1	3,3

- **Mange fængslinger:** Denne gruppe består af de 215 børn, der gennemsnitligt oplever flest fængslinger i deres opvækst (10,5). Varigheden af disse mange fængslinger er lidt over 12 måneder og starter gennemsnitligt, når barnet er mellem 1 og 2 år.
- **Meget lang varighed:** Denne gruppe er den mindste med kun 41 børn. Børnene oplever i gennemsnit 2 fængslinger, men disse fængslinger er tilsammen gennemsnitligt af den længste varighed (71 måneder) sammenlignet med de andre grupper af børn. Børnene er gennemsnitligt omkring 2-års-alderen, når farens fængslingsforløb starter.
- **Mellemlang varighed:** Den sidste gruppe består af 49 børn, der gennemsnitligt oplever 3 fængslinger af lang varighed (29,4 måneder), hvor disse fængslinger indtræffer meget tidligt, idet børnene gennemsnitligt er et halvt år ved farens første fængsling.

Når vi taler om børn med fængslede fædre, er der således for langt størstedelen af børnenes vedkommende tale om en relativt kortvarig begivenhed i deres barndom. Men som vores analyse også illustrerer, er der også grupper af børn, der har mere komplekse og langvarige forløb. Vi forventer, at de børn, der oplever de mere komplekse forløb, også adskiller sig i forhold til deres generelle opvækstbetingelser.

FÆNGSLINGSFORLØB OG OPVÆKSTVILKÅR

Det er i sig selv vigtigt at frembringe viden om forskelle i fængslingsforløb inden for gruppen af børn af fængslede, da de foregående analyser viser, at der er forskelle både i forhold til antallet af fængslinger, varigheden af disse og børnenes alder på fængslingstidspunkterne. Disse forskelligheder indikerer, at både oplevelsen af farens fængsling, de direkte konsekvenser i form af fraværet af faren i dagligdagen, såvel som de mere indirekte konsekvenser, som fx at ens mor har mindre tid til én, at man skal hjælpe mere til hjemme, og at husstandens økonomi bliver presset, givetvis er forskellige, alt afhængigt af, hvilken gruppe, barnet er i. Dette kan vi ikke belyse direkte via registerdata, men det bliver derimod belyst via vores analyser af kvalitative data og spørgeskemadata i kapitel 7, 8 og 10. Til gengæld kan registerdata give os informationer om de mere objektive opvækstbetingelser, som børn med fængslede fædre har, og i det følgende vil vi netop belyse, om disse betingelser er forskellige for børn, der oplever forskellige fængslingsforløb.

Undersøger vi, hvordan børnene fordeler sig i forhold til deres etnicitet, er fordelingerne for de seks grupper forskellige. Som udgangspunkt ser vi, at i hele gruppen af børn/unge fra årgang 1994 og 1995 med fængslede fædre har 16 pct. en anden oprindelse end dansk. I gruppen "lang varighed og sen fængsling" og i gruppen "meget lang varighed" er der væsentligt flere med anden baggrund end dansk sammenlignet med de andre grupper (hhv. 28 pct. og 22 pct.). Her ser vi altså indikationer på, at nogle grup-

TABEL 5.2 Andelen af børn af fængslede fædre, der har udvalgte personlige baggrundskarakteristika. Særskilt for grupper af børn, der oplever forskellige fængslingsforløb. Procent.

	Den store gruppe	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed	Total	Chi2
Efterkommer/indvandrer	15,6	10,8	27,5	10,7	22,0	14,3	15,9	**
Anbragt i løbet af barndommen til og med det syttende år	20,2	33,5	23,5	37,7	41,5	28,6	21,9	***
Psykiatrisk diagnose til og med det syttende år	11,6	14,8	15,7	17,7	26,8	24,5	12,2	***
N	5.749	454	51	215	41	49	6.559	

Ann.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

per af børn har større risiko for at opleve bestemte typer af forløb – i begge tilfælde implicerer farens fængsling for disse børn en langvarig adskillelse. Hvorvidt dette er godt eller skidt for børnenes udsathed, vender vi tilbage til senere i dette kapitel.

Når vi videre analyserer, om børnene i nogle grupper i højere grad oplever anbringelse i løbet af barndommen, finder vi resultater, som er helt i tråd med resultaterne for børn med fængslede mødre (Olsen & Frederiksen, 2015): Over en femtedel af disse børn oplever en anbringelse i løbet af deres barndom, og resultaterne viser, at børn i gruppen "meget lang varighed" bliver anbragt oftere end de andre grupper. Generelt peger resultaterne i retning af, at hvis farens fængsling(er) indtræffer tidligt i barnets liv, er der samtidig en større andel af børnene i de pågældende grupper, der oplever anbringelse i perioden fra fødsel og til og med deres syttende år. Det giver god mening, at ustabilitet i hverdags- og familielivet, bl.a. som følge af fars fængsling, i højere grad øger risikoen for anbringelse for små børn end for store børn og unge. Store børn og unge kan bedre klare sig selv i hverdagen og kan i øvrigt i højere grad hjælpe den tilbageværende mor både med praktiske og måske også følelsesmæssige problemer, hvilket vi også beskriver i det kvalitative materiale i kapitel 10.

Den umiddelbare sammenhæng mellem anbringelse og grupperingerne skal man dog være varsom med at tolke som en årsagssammenhæng, idet den givetvis i høj grad er forårsaget af de forskelle i de generelle opvækstvilkår, børnene har, frem for

selve fængslingen (Olsen, 2013). I forlængelse heraf ser vi i tabel 5.3, hvorledes grupperne fordeler sig på forældrenes indkomst målt ved andelen i den laveste indkomstkventil, når børnene er 7 og 17 år gamle, og i tabel 5.4. andelen af forældre, som højst har folkeskolen som uddannelse, ligeledes når børnene er 7 og 17 år gamle. Resultaterne i begge tabeller underbygger, at der er systematiske forskelle mellem gruppernes forældreressourcer målt på lavindkomst og uddannelse.

Når vi ser på mødrenes disponible indkomst og andelen af børn med fædre i fængsel, der som 7-årige har en mor i den laveste indkomstkventil, er der relativt flest børn i grupperne "mange fængslinger" og "meget lang varighed", der har mødre med en relativt lav indkomst (hhv. 32 og 37 pct.). De samme to grupper af børn er også dem med flest lavindkomstmødre, når vi sammenligner grupperne, når børnene er 17 år (38 og 39 pct.), men her har gruppen "kort varighed" nu også relativt mange mødre i den nederste indkomstkventil (37 pct.). Generelt ser det ud til, at flere mødre over tid placerer sig i den laveste indkomstgruppe.¹²

Ser vi på fædrenes relative økonomiske ressourcer, er det bemærkelsesværdigt, at mere end halvdelen af fædrene for alle grupper befinder sig i den laveste indkomstkventil, både når børnene er 7 år og 17 år. For det første peger dette på, at fædrene i høj grad er økonomisk depriverede, hvilket er i tråd med andre danske forskningsresultater (Olsen, 2014; Tranæs & Geerdsen,

TABEL 5.3 Andelen af børn af fængslede fædre, der har udvalgte baggrundskarakteristika vedrørende forældres disponible indkomst. Særskilt for grupper af børn, der oplever forskellige fængslingsforløb. Procent.

	Den store gruppe	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed	Chi2
Andel af mødre i laveste indkomstkventil, når barnet er 7 år	27,6	24,9	21,6	32,1	36,6	28,6	***
Andel af mødre i laveste indkomstkventil, når barnet er 17 år	33,9	37,0	21,6	37,7	39,0	34,7	
Andel af fædre i laveste indkomstkventil, når barnet er 7 år	57,8	73,1	58,8	88,8	61,0	51,0	***
Andel af fædre i laveste indkomstkventil, når barnet er 17 år	56,1	61,0	82,4	77,2	75,6	55,1	***
N	5.749	454	51	215	41	49	

Anm.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Anm.: chi2-test er lavet på fordelinger med flere kategorier, men dette kan ikke rapporteres grundet regler om datasikkerhed, idet der er under 5 observationer i nogle uddannelseskategorier. Andelen af uoplyste indgår som en kategori i vores fordelinger.

2008). Samtidig er det også vigtigt at pointere, at der er langt større spredning i indkomstfordelingen blandt mænd end blandt kvinder generelt, hvilket også slår igennem for mødre og fædre til denne gruppe børn.

Når børnene er 7 år, er det blandt børn i gruppen "mange fængslinger", at relativt flest har en lavindkomstfar (89 pct.), efterfulgt af børn i gruppen "kort varighed" (73 pct.). Som 17-årige er det til gengæld de unge i gruppen "lang varighed og sen fængsling", der relativt har flest lavindkomstfædre (82 pct.), efterfulgt af gruppen "mange fængslinger" (77 pct.). Ser vi samlet på børnenes baggrund i form af forældrenes økonomiske ressourcer, tegner der sig således et billede af, at særligt gruppen "mange fængslinger" konsistent både for mødre og fædrenes vedkommende har relativt få økonomiske ressourcer, men at dette også er et ret konsistent vilkår for børnene i gruppen "meget lang varighed". Jævnført med tabel 5.3, er disse to grupper af børn også dem, hvoraf flest oplever at blive anbragt frem til deres syttende år.

Undersøger vi forældrenes uddannelsesmæssige ressourcer, er billedet imidlertid mindre entydigt, hvilket fremgår af tallene i tabel 5.4.

Et mønster, der dog går på tværs af både de indkomstmæssige og uddannelsesmæssige forældrekarakteristika, er, at den største

gruppe af børn, der oplever fædres fængsling, generelt udgøres af børn, hvor lidt flere af forældrene ikke er i lavindkomst og/eller lavuddannelseskategorierne. For de andre grupper af børn ser vi, at der er relativt flest mødre med folkeskole som højeste uddannelse i "kort varighed"-gruppen (62 pct.), efterfulgt af "mange fængslinger" (58 pct.), når børnene er 7 år. I 17-års-alderen er der flest mødre med folkeskole som højeste uddannelse i gruppen "lang varighed og sen fængsling" (49 pct.) efterfulgt af gruppen "kort varighed" (47 pct.). Børn med fædre med ringe uddannelsesmæssige ressourcer finder vi imidlertid hovedsageligt i grupperne "mange fængslinger" (65 pct.) og "kort varighed" (61 pct.) i 7-års-alderen, mens dette i 17-års-alderen derimod er tilfældet i grupperne "lang varighed og sen fængsling" (59 pct.) og "mange fængslinger" (57 pct.). En af de interessante ting ved tallene i tabel 5.4. er, at der for alle grupper vedkommende pågår en positiv udvikling i forhold til forældrenes uddannelsesmæssige ressourcer, fra børnene er 7 år, til de er 17 år, idet andelen af mødre og fædre med folkeskole som højeste uddannelse reduceres i samtlige grupper. Man kan indvende, at det vel blot er naturligt, at en del af disse forældre over en 10-årig periode bliver bedre uddannet, i takt med at de bliver ældre (og mere modne). Det er helt sikkert forventeligt, at en del af forældrene uddanner sig over tid, men efter vores mening ikke helt så forventeligt, som man skulle tro. Vi ved fra undersøgelser af andre udsatte børnegrupper forældre (fx anbragte børns forældre), at de i meget ringe grad forbedrer deres uddannelsesmæssige ressourcer i løbet af børnenes opvækst (Egelund m.fl., 2008; Olsen,

TABEL 5.4 Andelen af børn af fængslede fædre, der har udvalgte baggrundskarakteristika vedrørende forældres uddannelse. Særskilt for grupper af børn, der oplever forskellige fængslingsforløb. Procent.

	Den store gruppe	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed	Chi2
Mødre, hvis højeste uddannelse er folkeskole, når barnet er 7 år	49,3	61,7	47,1	58,6	51,2	57,1	***
Mødre, hvis højeste uddannelse er folkeskole, når barnet er 17 år	41,7	47,1	39,2	45,6	48,8	42,9	
Fædre, hvis højeste uddannelse er folkeskole, når barnet er 7 år	50,2	60,8	54,9	64,7	51,2	57,0	***
Fædre, hvis højeste uddannelse er folkeskole, når barnet er 17 år	46,1	50,2	58,8†	56,7	46,3	49,0	***
N	5.749	454	51	215	41	49	

Anm.:* p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001.

Anm.: Chi2-test er lavet på fordelinger med flere kategorier, men dette kan ikke rapporteres grundet regler om datasikkerhed, idet der er under 5 observationer i nogle uddannelseskategorier. Andelen af uoplyste indgår som en kategori i vores fordelinger.

† Der er fædre, der ved barnets 7-års-fødselsdag var registreret med en højere uddannelse, men som, når barnet er 17 år, kun er registreret med folkeskole. Dette kan vi ikke forklare som andet end en fejlregistrering. Endvidere er der fædre med manglende oplysninger ved 7-års-alderen, som vi har information om ved 17-års-alderen. Derfor fremkommer dette lidt mærkelige resultat, at nogle fædre har fået mindre uddannelse.

Egelund & Lausten, 2011; Ubbesen m.fl., 2012). Set i det lys er det således positivt, at så mange af forældrene til børn med fængslede fædre trods alt uddannelsesmæssigt får tilegnet sig flere ressourcer i løbet af barnets opvækst.

Når vi undersøger forældrenes mentale sundhed målt ved, om de er registreret i psykiatriske registeret frem til og med barnets syttende år, har hele 16,7 pct. af mødrene en psykiatrisk diagnose på det tidspunkt. Dette er over gennemsnittet i normalbefolkningen, men vi ved fra andre undersøgelser af andre grupper af udsatte børn og unge, at mors psykiske sygdom for ganske mange er et opvækstvilkår. Blandt anbragte eller tidligere anbragte unge fra årgang 1995 havde 40,5 pct. af mødrene en psykiatrisk diagnose, da børnene var 15 år (Lausten m.fl., 2013). I denne henseende er gruppen af børn af fængslede som helhed således mindre udsat end de anbragte. I forhold til om fængslingsforløbene samvarierer med morens mentale helbred, viser det sig, at der ikke er signifikant forskel mellem vores grupperinger.

Vender vi os derimod mod fædrenes mentale helbred, er det en anden historie. Andelen af børn af fængslede med fædre, der har en psykiatrisk diagnose, når børnene er 17 år, er nogenlunde den samme som for de anbragte, når disse er 15 år. Det bemærkes værdige er, at børn med fængslede fædre har psykisk mere robuste mødre end fædre. Dette er måske ikke så overraskende et resultat, set i lyset af, at kriminalitet og psykisk sygdom i nogen grad kan ansues som overlappende fænomener, og at samt-

lige fædre i vores analysemateriale per definition er kriminelle og har været fængslet.

I forhold til fædrenes mentale helbred kan vi også i modsætning til mødrene observere statistisk signifikante forskelle mellem grupperne. Der er lidt flere fædre med psykiatriske diagnoser i grupperne "kort varighed" og "mange fængslinger" sammenlignet med de andre grupper.

Opsummerende illustrerer de deskriptive analyser i dette afsnit, hvorledes forskellige typer af fængslingsforløb optræder sammen med individuelle karakteristika, forældrenes økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer samt forældrenes mentale helbred. Resultaterne peger på, at børn af fængslede er en heterogen gruppe, og at udvalgte undergrupper synes mere udsat, både når vi ser på deres forælderressourcer og på, om børnene bliver anbragt i løbet af deres opvækst og/eller selv ender med at få en psykiatrisk diagnose. Det er imidlertid afgørende at holde sig for øje, at det ikke nødvendigvis er typen af fængslingsforløb, som børnene oplever, der medfører, at de fx bliver anbragt uden for hjemmet og/eller får en psykiatrisk diagnose. Dette kan lige såvel – eller måske i højere grad – hænge sammen med børnenes forældrebaggrund og generelle opvækstvilkår. Hvorvidt typen af fængslingsforløb i sig selv bidrager til børnenes/de unges udsathed i form af anbringelse og psykiatrisk diagnose, når vi tager højde for børnenes individuelle karakteristika og forældrebaggrund, vil vi undersøge nærmere i mere avancerede statistiske analyser i næste afsnit.

TABEL 5.5 Andelen af børn af fængslede fædre, der har udvalgte baggrundskarakteristika vedrørende forældres psykiatriske diagnoser frem til og med barnets syttende år. Særsilt for grupper af børn, der oplever forskellige fængslingsforløb. Procent.

	Den store gruppe	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed	Total	Chi2
Andel af mødre med psykiatrisk diagnose	16,3	20,9	15,7	17,7	19,5	18,4	16,7	
Andel af fædre med psykiatrisk diagnose	21,1	32,6	29,4	32,6	29,3	28,6	22,5	***
N	5.749	454	51	215	41	49	6.559	

Anm.: * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

Anm.: Chi2-test er lavet på fordelinger med flere kategorier, men dette kan ikke rapporteres grundet regler om datasikkerhed, idet der er under 5 observationer i nogle uddannelseskategorier. Andelen af uoplyste indgår som en kategori i vores fordelinger.

FÆNGSLINGSFORLØB OG TRIVSEL SOM 17-ÅRIGT BARN AF EN FÆNGSLET

Blandt de 6.559 børn af fængslede, som indgår i vores analyser, oplever den største gruppering af børn af fængslede ($n = 5.749$), som beskrevet, få, korte fængslingsforløb, som gennemsnitligt pågår i og omkring *skolestartsalderen*. Denne store gruppe er også den, hvor relativt færrest bliver anbragt uden for hjemmet i løbet af opvæksten, og hvor mødre og fædre gennemsnitligt har lidt flere økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer og et bedre mentalt helbred. I analyserne i dette afsnit anvender vi derfor denne gruppe som referencekategori, da vi forventer, at eventuelle forskelle netop vil være størst mellem denne gruppe og de resterende grupper af børn/unge.¹³ For at undersøge nærmere, hvorvidt forskellige fædrefængslingsforløb hænger sammen med børnenes anbringelsessandsynlighed og deres sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose i løbet af barndommen, anvender vi nogle mere avancerede statistiske metoder.¹⁴ For at lette læsningen er tabellerne med analyseresultaterne og mere detaljerede kommentarer at finde i rapportbilaget bagest i rapporten. I det følgende beskriver vi hovedresultaterne.

Vores beregninger viser for det første, at oplever man som barn fædrefængsling(er) af "kort varighed", "mange fængslinger" eller fængslinger af "meget lang varighed", har man alt andet lige en signifikant større sandsynlighed for at blive anbragt uden for hjemmet i løbet af barndommen (0-17 år), når vi kontrollerer for forældres økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer samt deres mentale helbred. Børnene i alle grupper oplever deres første fædrefængsling relativt tidligt – ved 2-års-alderen eller tidligere, og i gruppen "kort fængsling" og i gruppen "mange fængslinger" oplever begge jf. tabel 5.1. mange fædrefængslinger og muligvis ustabilitet i deres hjemmemiljø og/eller relation til far som følge heraf. Børnene i gruppen "meget lang varighed"

må derimod undvære faren mere permanent, hvilket på sin vis skaber stabilitet på den måde, at barnet nu ved, hvor faren er. Samtidig kan farens mere permanente fravær i husstanden og/eller barnets hverdagsliv introducere ustabilitet på anden vis, idet moren ofte vil finde en ny partner, og en relation til en stedforælder kan for mange børn være konfliktfyldt. Vi kan ikke yderligere efterprøve disse forklaringer på vores analyseresultater, men den overordnede konklusion, vi kan drage, er, at der er en sammenhæng mellem typen af fængslingsforløb og barnets udsathed i form af anbringelse uden for hjemmet, idet de børn, der oplever mere komplekse og langvarige forløb, har en større anbringelsessandsynlighed. Resultaterne er i tråd med anden dansk kvantitativ forskning, som viser, at fædres fængsling – i hvert fald for en bestemt gruppe af børn – har en effekt på anbringelsessandsynligheden (Andersen & Wildeman, 2014).¹⁵ Vores resultater viser således i forlængelse af disse resultater, at der er forskel på anbringelsessandsynligheden internt i gruppen af børn med fængslede fædre.

En anden indikator for børns udsathed eller vanskeligheder er, om børnene i løbet af opvæksten får en psykiatrisk diagnose. Som vi viste i tabel 5.2, er dette også et væsentligt mere lavfrekvent fænomen end anbringelse uden for hjemmet, da det for hele gruppen af børn af fængslede er 12 pct., der i løbet af opvæksten får en psykiatrisk diagnose. Når vi undersøger, om de signifikante forskelle i sandsynligheden for at få en psykiatrisk diagnose jf. tabel 5.2 består, når vi kontrollerer for individuelle karakteristika og forældreressourcer, finder vi, at to af grupperne, "mange fængslinger" og "mellemlang varighed", har en lille oversandsynlighed for psykiatriske diagnoser sammenlignet med den store gruppe af børn (se evt. bilagstabel 5.B). Sammenlignet med de deskriptive resultater i tabel 5.2 er det interessant, at gruppen "meget lang varighed" ikke er signifikant forskellig fra den store referen-

cegruppe, når vi kontrollerer for andre væsentlige forhold. Som det fremgår af tabel 5.2, er gruppen "meget lang varighed" den gruppe af børn, hvor der er relativt flest, der har en psykiatrisk diagnose. Det vil således sige, at det ikke er farens fængsling, der forklarer forskellen mellem gruppen "meget lang varighed" og "den store gruppe", men derimod børnenes individuelle karakteristika og forældrenes (manglende) ressourcer.

Vores resultater om børnenes sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose peger dog trods alt også på, at fædrenes fængslingsforløb hænger sammen med forskellene i børnenes udsathed,¹⁶ idet to af børnegrupperne alt andet lige fortsat har en større sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose end "den store gruppe".

Alt i alt peger vores resultater således på, at typen af fædrenes fængslingsforløb hænger sammen med børnenes sandsynlighed for at blive anbragt og deres sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose – og dermed indirekte med deres udsathed, velfærd og vanskeligheder i løbet af opvæksten. Særligt gruppen, der oplever *mange* fængslinger, forekommer udsat sammenlignet med den store referencegruppe. Førstnævnte gruppe har en oversandsynlighed for både anbringelse og psykiatrisk diagnose.

AFRUNDING

Med dette kapitel har vi belyst de forskellige fædrefængslingsforløb, som børn født i 1994 og 1995 oplever i løbet af deres opvækst, og herefter grupperet børnene i seks grupper. For de seks grupper har vi herefter undersøgt, om de ud over de forskellige fængslingsforløb også generelt har forskellige opvækstbetingelser i form af forældrenes økonomiske og uddannelsesmæssige ressourcer og forældrenes psykiske helbred. Endelig har vi analyseret, om både de forskellige fængslingsforløb, børnenes

individuelle karakteristika og deres forældrebaggrund bidrager til at forklare forskelle i sandsynligheden for anbringelse og psykiatriske diagnoser. På baggrund af disse analyser kan vi konkludere følgende:

- 6.559 børn fra årgangene 1994 og 1995 har haft en far i fængsel i en kortere eller længere periode af deres barndom.
- Få børn oplever helt identiske forløb, men en del børn har forløb, der ligner hinanden så meget, at det giver mening at gruppere dem sammen. På baggrund af sekvens- og klyngeanalyser fremkommer der således seks grupper af børn med forskellige typer af fædres fængslingsforløb.
- For de seks grupper af børn med fængslede fædre finder vi for det første, at de ud over at udvise forskelle i fædrefængslingsforløb også adskiller sig i forhold til individuelle karakteristika såsom etnisk oprindelse, anbringelse i løbet af barndommen og/eller psykiatriske diagnoser. For det andet er der forskelle i forældrebaggrund, både når vi ser på, om forældrene er i en lavindkomstgruppe, har lave uddannelser og/eller har psykiatriske diagnoser. De seks grupper af børn med fængslede fædre vokser således også op i familier med forskellige forældreressourcer. Det vil sige, at vi inden for gruppen af børn med fængslede fædre ser en relativt stor heterogenitet i forhold til både fædrenes fængslingsforløb og børnenes objektive opvækstbetingelser i form af forældreressourcer, børnenes anbringelsessandsynlighed og sandsynligheden for at få en psykiatrisk diagnose.
- Når der både tages højde for fædrenes forskellige fængslingsforløb, børnenes individuelle karakteristika og forældrebaggrund, finder vi fortsat statistisk signifikante forskelle mellem

den store gruppe af børn af fængslede og nogle af de andre mindre grupper i forhold til deres sandsynlighed for at blive anbragt i løbet af barndommen og/eller at få en psykiatrisk diagnose. Dette peger således på, at typen af fængslingsforløb har en betydning for børnenes udsathed i løbet af opvæksten.

Når vi laver analyser af registerdata, som tilfældet er i dette kapitel, maler vi med den brede pensel. Det vil sige, at vi tegner et overordnet og gennemsnitligt billede af børnene fra årgang 1994 og 1995 med fædre i fængsel. Den viden, der er præsenteret i dette kapitel, kan således ikke stå alene, men danner derimod den overordnede forståelsesramme, som de kvalitative og spørgeskemabaserede analyseresultater i de efterfølgende kapitler indlejres i. I den forbindelse er én ud af de to vigtigste hovedpointer i dette kapitel, at der er store forskelle i de forløb, børnene oplever, og deres generelle situation, hvilket er et vigtigt budskab at have in mente, både når der tænkes i mere generelle policy-tiltag målrettet denne (heterogene) gruppe, men også i det daglige møde og sociale arbejde med børnene.

Analyserne i dette kapitel kan ikke tolkes som årsag-virkningssammenhænge, da der kan være mange forhold, som kan påvirke børnenes udsathed, som vi ikke kan inddrage i vores modeller. Omvendt peger resultaterne i hvert fald *ikke* på, at der *ikke* er en sådan årsag-virkningssammenhæng. Om der er tale om en årsag-virkningssammenhæng er naturligvis et vigtigt aspekt og forskningsspørgsmål, men i forhold til udsathed og trivsel for

børn af fængslede her og nu og i forhold til, hvordan disse børn får den støtte, de har behov for, er det mindre afgørende. Derimod er det afgørende at forholde sig til de opvækstbetingelser (og forskelle heri), som optræder sammen med fædrefængslingen, og til, i hvilket omfang vi kan imødekomme de forskellige situationer og støttebehov, der er inden for gruppen af børn af fængslede. Dette leder os til den *anden* af de vigtigste hovedpointer i kapitlet: *Den store gruppe* af børn med fængslede fædre, der oplever få og korte fædrefængslinger og fængslinger ved skolestart, er den gruppe, der er mindst udsat, både når vi ser på generelle opvækstbetingelser og udsathed målt ved anbringelser og psykiatriske diagnoser. Dette er den altovervejende andel af børn med fængslede fædre. Heroverfor er der så fem andre grupper, som har væsentligt flere udfordringer, og her må man så (fra politisk side) overveje, om det er disse mere udsatte grupper, der skal være særligt fokus på i indsatsen over for børn med fængslede fædre.

5 I det omfang børnene har kontakt med den fængslede forælder.

6 Læs mere om sekvensanalyse i fx Brzinsky-Fay, Kohler & Luniak (2006) og Billari & Piccarreta (2005).

7 For børn født i 1980'erne var andelen, der oplevede forældrefængsling, mellem 5,93 og 6,31 pct. I disse opgørelser indgik imidlertid også mødres fængsling.

8 Rakt, Murray & Nieuwbeerta (2012) tager også højde for barnets alder ved fængsling, fængslingsens totale længde og antallet af fængslinger. Imidlertid er kategorierne, de anvender, og kombinationerne af dem, langt grovere, mindre præcise og dermed mindre informative.

9 Identiske i forhold til den måde, vi har kodet data på.

10 Vi anvender Ward-kriteriet, der søger at optimere den mindst mulige variation inden for klyngerne.

11 Vi har truffet vores valg af grupper bl.a. på baggrund af et dendrogram (Schonlau, 2020).

12 At flere mødre over tid placerer sig i lavindkomstgruppen, kan ikke nødvendigvis tolkes sådan, at de er blevet mere fattige, idet det også kan være udtryk for, at uligheden inden for gruppen er steget (større indkomstvariation), og at der således automatisk kommer flere mødre i lavindkomstkventilen. Om der er tale om den ene eller den anden forklaring eller en kombination, er en analyse i sig selv, som vi ikke følger yderligere i indeværende sammenhæng.

13 Da gruppen er meget større end de fem andre grupper, er dette statistisk ikke helt uproblematisk, da en sådan skæv fordeling gør det sværere at identificere signifikante forskelle. På trods af dette finder vi, som det fremgår af tabellerne i bilaget, alligevel signifikante forskelle i vores regressionsanalyser mellem den 'store gruppe' og flere af de andre børnegrupper i forhold til deres anbringelsessandsynlighed. Resultaterne kan således tolkes i lyset af, at der for så vidt er tale om en konservativ test.

14 Logistiske regressionsanalyser og lineære sandsynlighedsmodeller.

15 Effekten gælder for de børn, hvor farens kriminalitet er af en sådan karakter, at samfundstjeneste er et strafalternativ.

16 En vigtig bemærkning i forhold til resultaterne om børnenes psykiatriske diagnoser er, at vores modeller har en meget lav forklaringskraft (se evt. bilagstabel 5.B). Dette viser således, at det i høj grad er andre ikke-inddragede faktorer, der har betydning for, om børnene får en psykiatrisk diagnose – det være sig både genetiske og miljømæssige faktorer, som vi ikke har information om fra registrene. En disponering for bestemte typer af psykiatriske lidelser fanger vi sikkert delvist ved at inddrage forældrenes psykiatriske historik i vores beregninger, men der kan være en lang række af miljøpåvirkninger (ud over fædrefængslingen), som hæmmer eller fremmer materialiseringen af en sådan disposition – faktorer, vi ikke kan tage højde for i vores analyser. I analyserne af anbringelsessandsynligheden er forklaringskraften væsentligt bedre.

KAPITEL 6

FÆDRES FÆNGSLINGSFORLØB OG BØRNS TRIVSEL HER OG NU

I dette kapitel ønsker vi yderligere at opnå viden om, hvordan forskellige fængslingsforløb og baggrundskarakteristika påvirker børnene ud fra nogle subjektive trivselsmål, såsom børnenes egne vurderinger af deres trivsel i hjemmet, trivsel i forhold til jævnaldrende og deres egen adfærd. Vi så i kapitel 5, hvordan fædre med distinkte typer af fængslingsforløb havde forskellige baggrundskarakteristika. Vi så også, at børn klarede sig forskelligt ud fra nogle objektive mål, såsom anbringelse uden for hjemmet og mentalt helbred, alt efter hvilke fængslingsforløb og baggrundskarakteristika, faren havde. Da vi i disse analyser anvendte registerdata, indeholder de imidlertid kun få oplysninger om børn og deres udvikling og slet ingenting om deres daglige trivsel, og derfor kan de ikke hjælpe os til at få en dybere viden om, hvorvidt børn trives i deres hverdag. Eksempelvis ved vi fra registrene, om et barn er anbragt uden for hjemmet, men vi ved ikke, om han eller hun har mange konflikter med dem, de bor med, eller om de føler sig trygge der, hvor de bor.

Imidlertid har vi ikke spørgeskemabesvarelser fra *alle* børn født i 1994 og 1995, og derfor kan vi ikke videreføre analysen fra kapitel 5 og analysere præcis de samme børns hverdagstrivsel, hvilket ville have været optimalt. Det er derfor vigtigt at understrege, at analyserne i dette kapitel er baseret på nogle andre børn end i kapitel 5, hvilket betyder, at antallet af børn samt antallet og sammensætningen af grupper vil være anderledes. Analyserne i dette kapitel er baseret på de 11-, 13-, 15-, og 17-årige, som har oplevet fars fængsling(er), og som har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen (N = 1.137). Vi har i undersøgelsen stillet børnene en række spørgsmål om deres hverdagstrivsel, som fx om de

har mange konflikter med dem, de bor med, eller om de føler sig trygge, hvilket giver mulighed for at komme et spadestik dybere og undersøge sammenhænge mellem fars fængslingsforløb, baggrundskarakteristika og børnenes hverdagstrivsel. Det udnytter vi i dette kapitel, når vi undersøger sammenhænge mellem fædres fængselsforløb og børns daglige trivsel.

Som beskrevet i kapitel 2 har 40 pct. af alle de børn af fængslede, som modtog skemaet, svaret, og de børn, der har svaret, har flere ressourcer, end de børn, som ikke har svaret på skemaet, hvilket betyder, at analyserne i dette kapitel er baseres på en selekteret gruppe af børn med fædre i fængsel med et vist mål af ressourcer. Det mindsker generaliserbarheden, da vi kun kan udtale os om den gruppe af børn. Det er i kontrast til kapitel 5, hvor vi via de administrative registre havde mulighed for at se på alle personer i Danmark og følge generationer over tid. Ved at se på *alle* børn født i 1994 og 1995, fra de blev født, til de blev 18 år, og som oplevede fars fængsling(er) i løbet af deres barndom, kunne vi analysere betydningen af fars fængsling for hele årgang 1994 og 1995, hvilket gav en høj generaliserbarhed, dvs. høj ekstern validitet, og dermed mulighed for at overføre resultaterne til fx andre årgange.

OPDELING AF FÆNGSELSFORLØB

Fængslingsforløb kan defineres på forskellige måder. I dette kapitel benytter vi en såkaldt klyngeanalyse¹⁷, som er en statistisk metode til at inddele personer i grupper (klynger) baseret på ligheder og forskelle mellem de enkelte personer. Det betyder, at grupperne internt er så ens som muligt, samtidig med at de adskiller sig mest muligt fra de andre grupper (Kaufman & Rous-

seeuw, 2009). Således grupperes børn, som har besvaret spørgeskemaet, på baggrund af informationer om følgende træk ved deres fars fængsling(er):

1. barnets alder ved fars første fængsling
2. samlet varighed af alle fars fængslinger i barnets liv
3. antal af fars fængslinger i barnets liv.

Det giver os fire distinkte grupper af børn¹⁸, hvor fædrenes fængslingsforløb adskiller sig fra hinanden. På baggrund af de fire grupper analyserer vi, om der grupperne imellem er forskel på deres hverdagstrivsel, når vi tager højde for forskellige baggrundskarakteristika. Det er vigtigt at pointere, at selvom analysemetoderne i kapitel 5 og nærværende kapitel til dels er overlappende, er der forskel på udformningen af både grupper og analyse.¹⁹

I tabel 6.1 vises en oversigt over de fire grupper, klyngeanalysen danner. Af tabellen fremgår det, at selvom der inden for hver gruppe er et spænd i forhold til fængslingstid, antal af fængslinger, og hvornår i barnets liv fængslingen finder sted, adskiller de forskellige grupper sig fra hinanden:

- **Små børn og kortere fængsling:** Den første gruppe er defineret ved, at alle børnene er under 4,5 år, første gang faren fængsles. Fædre til børn i denne gruppe har haft 1-13 fængs-

linger, mens barnet har levet. Gennemsnitligt har faren alt i alt været fængslet i 23 måneder af barnets liv – de fleste fædre er fængslet kortvarigt, men nogle har været fængslet i 6 år.

- **Små børn og lang fængsling:** Den anden gruppe er kendetegnet ved, at børnene er under 7 år, første gang faren fængsles. Fædrene til børn i denne gruppe har alt i alt været lang tid i fængsel igennem barnets liv. I gennemsnit har fædrene været i fængslet i 104 måneder (8,6 år). De fædre, der har været fængslet i kortest tid, har været fængslet i 6 år, og de fædre, der har været fængslet i længst tid, har været fængslet i 17 år. Ydermere har fædre til børn i denne gruppe været fængslet op til 22 gange.
- **Mindre børn og kortere fængsling:** Den tredje gruppe er defineret ved, at farens første fængsling fandt sted, mens barnet var 3 til 8 år, altså fra børnehvealderen til tidlig skolealder. Fædre til børn i denne gruppe har haft mellem 1 og 9 fængslinger, og den samlede fængslingstid har været kortere. Det vil sige, at børnene i denne gruppe i gennemsnit har oplevet, at faren har været fængslet i 17 måneder, men langt de fleste fædre har været fængslet kortere tid, mens enkelte har været fængslet i op til 6 år.
- **Store børn og kort fængsling:** Den fjerde gruppe er kendetegnet ved, at farens første fængsling har været relativt sent i barnets liv (7,5-17 år) Det er den eneste gruppe, der omfatter individer, hvor farens første fængsling fandt sted i teenagealderen.

TABEL 6.1 Kendetegn ved de fire grupper af børn, hvor fædrenes fængslingsforløb adskiller sig fra hinanden.

	Gruppe 1	Gruppe 2	Gruppe 3	Gruppe 4
	Små børn og kortere fængsling	Små børn og lang fængsling	Mindre børn og kortere fængsling	Store børn og kort fængsling
Antal	409	110	296	321
Andel, pct.	36	10	26	28
Barnets alder ved fars første fængsling	0-4,5 år	0-7 år	3-8 år	7,5-17 år
Fars samlede fængslingstid i barnets liv	0-6 år	6-17år	0-6 år	0-8 år
	Gennemsnitsvarighed	Gennemsnitsvarighed	Gennemsnitsvarighed	Gennemsnitsvarighed
	23 måneder	104 måneder (8,6 år)	17 måneder	11 måneder
Fars antal fængslinger	1-13	1-22	1-9	1-7

Fædre til børn i denne gruppe har haft 1-7 fængslinger, og den samlede tid, faren har været i fængsel, er 0-8 år. Den gennemsnitlige samlede varighed har været 11 måneder, og dermed har de fleste af fædrenes fængslingsforløb været korte.

De fire grupper adskiller sig således særligt fra hinanden ved, at børnene har haft forskellig *alder* ved farens første fængsling, og ved *varigheden* af farens samlede fængslingstid.

FÆNGSLINGSFORLØB OG TRIVSEL

Med konstruktionen af de fire grupper er det muligt at undersøge, om forskellige fængslingsforløb hænger sammen med, om barnet trives (eller mistrives). De trivselsmål, vi undersøger, er brede mål, som informerer om barnets generelle trivsel. Vi undersøger således indflydelsen af fængslingsforløb og forældrekaraktistika på:

- Hvordan barnet selv synes, at han/hun klarer sig i skolen rent fagligt
- I hvilket omfang barnet har konflikter med den (eller dem), barnet bor sammen med
- Om barnet føler sig mobbet eller bliver drillet

- Om barnet føler sig ensomt
- Barnets subjektive trivsel (målt ved SDQ).

Til at undersøge sammenhængen mellem fængslingsforløb, forældrekaraktistika og børns trivsel benyttes en logistisk regressionsmodel.²⁰ Hvert af de fem ovennævnte mål er analyseret separat, men for overskuelighedens skyld fremstilles resultaterne samlet i tabel 6.2. Hver kolonne indeholder resultatet af en sammenligning grupperne imellem, for hvert enkelt af trivselsmålene. Således sammenlignes gruppe 1 og 2 i den første kolonne, gruppe 1 og 3 i den anden kolonne og så fremdeles. I alle analyser er der kontrolleret for følgende: barnets alder, mors fængsling, fars og mors etnicitet, fars og mors indkomst, fars og mors uddannelse og fars og mors mentale helbred.²¹

Det er vigtigt at have in mente, at børnene ved besvarelsen af spørgeskemaet har været hhv. 11, 13, 15 og 17 år, og at det er deres trivsel på dette tidspunkt, vi måler. Oftest har børnene været yngre ved farens første fængsling, som er den information, de fire grupper er dannet på baggrund af.

TABEL 6.2 Fængslingsforløb og sandsynligheden for typer af dårlig trivsel hos barnet. Logistisk regression. Odds ratio.

	Gruppe 1 Små børn og kortere fængs- ling vs. Gruppe 2 Små børn og lang fængsling	Gruppe 1 Små børn og kortere fængs- ling vs. Gruppe 3 Mindre børn og kortere fængsling	Gruppe 1 Små børn og kortere fængs- ling vs. Gruppe 4 Store børn og kort fængsling	Gruppe 2 Små børn og lang fængsling vs. Gruppe 3 Mindre børn og kortere fængsling	Gruppe 2 Små børn og lang fængsling Vs. Gruppe 4 Store børn og kort fængsling	Gruppe 3 Mindre børn og kortere fængs- ling vs. Gruppe 4 Store børn og kort fængsling
Barnet klarer sig nogenlunde eller ikke så godt i skolen rent fagligt	0,64	0,79**	1,07	0,98	1,31*	1,98***
Barnet har konflikter flere gange om ugen med dem, han/hun bor med	1,44	0,80**	0,98	0,52**	0,75*	1,34
Barnet bliver helt eller delvist mobbet	0,61	0,98	1,10	1,48	1,46*	1,52*
Barnet føler sig meget ofte, ofte eller af og til ensomt	1,09	1,12	1,07	1,05	1,00	1,05
Barnets adfærd er uden for normalområdet (SDQ)	0,92	0,93	0,97	0,96	0,99	1,14

Anm.: Gruppe 1 vs Gruppe 2 (dvs. første kolonne): Henover de 5 udfaldsmål varierer N fra 390-408, dvs.: N = 390-408. Gruppe 1 vs Gruppe 3 (dvs. anden kolonne): Henover de 5 udfaldsmål varierer N fra 548-574, dvs.: N = 548-574. Gruppe 1 vs Gruppe 4 (dvs. tredje kolonne): Henover de 5 udfaldsmål varierer N fra 561-589, dvs.: N = 561-589. Gruppe 2 vs Gruppe 3 (dvs. fjerde kolonne):

Henover de 5 udfaldsmål varierer N fra 332-347, dvs.: N = 332-347. Gruppe 2 vs Gruppe 4 (dvs. femte kolonne): Henover de 5 udfaldsmål varierer N fra 345-361, dvs.: N = 345-361. Gruppe 2 vs Gruppe 4 (dvs. sjette kolonne): Henover de 5 udfaldsmål varierer N fra 503-527, dvs.: N = 503-527.

Resultaterne i tabel 6.2 peger på, at børn, som er små børn ved farens første fængsling, og hvor faren kun oplever kortere fængsling, hverken adskiller sig fra børn, som oplever farens første fængsling tidligt, men hvor der er tale om lang tids fængsling, eller fra børn, som er store (over 7,5 år) ved farens første fængsling, men hvor faren kun oplever kort tid i fængsel.

Derudover viser tabellen, at der ikke er forskel mellem nogen af grupperne med hensyn til de to subjektive trivselsmål ensomhed og adfærdsproblemer (SDQ). Det vil sige, at uanset varighed og alder ved fars fængsling oplever børn og unge lige stor grad af ensomhed og lige stor grad af trivsel/mistrivsel målt ved SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire). At der ikke er forskel på disse to trivselsmål alt efter fængslingsforløb, er interessant, idet vi senere i rapporten viser, at der netop for disse to mål er stor forskel mellem børn af fængslede og børn generelt.

Tabellen viser, at mht. skoletrivsel, som er målt ud fra, om barnet mener, at han/hun klarer sig nogenlunde eller ikke så godt i skolen, der er der mindre sandsynlighed for at synes, at man klarer sig dårligt i skolen rent fagligt, blandt børn, der befinder sig i gruppe 3 – "mindre børn og kortere fængsling" – end blandt børn i gruppe 1 – "små børn og kortere fængsling". Desuden er der større sandsynlighed for, at børn i gruppe 4 – "store børn og kort fængsling" – synes, at de klarer sig dårligt i skolen rent fagligt, end blandt børn i gruppe 3 – "mindre børn og kortere fængsling".

Trivsel i hjemmet er målt ud fra, om barnet oplever ofte at have konflikter med dem, han/hun bor sammen med. Der er mindre sandsynlighed for, at børn i gruppe 3 – "mindre børn og kortere

fængsling" – og børn i gruppe 4 – "store børn og kort fængsling" – ofte har konflikter med dem, de bor med, end der er blandt børn i gruppe 2 – "små børn og lang fængsling". Desuden har børn i gruppe 3 – "mindre børn og kortere fængsling" – mindre sandsynlighed for ofte at have konflikter med dem, de bor med, end børn i gruppe 1 – "små børn og kortere fængsling".

Trivsel i forhold til jævnaldrende er målt ud fra, om barnet føler sig mobbet. Resultaterne peger på, at børn i gruppe 4 – "store børn og kort fængsling" – har større sandsynlighed for at føle sig mobbet end børn i gruppe 2 – "små børn og lang fængsling".

AFRUNDING

I dette kapitel har vi analyseret sammenhængen mellem forskellige typer af fædres fængselsforløb, baggrundskarakteristika og børnenes hverdagstrivsel. Ud fra karakteristika ved farens fængsling(er) kunne vi opdele de børn, som har besvaret spørgeskemaet, i fire grupper med forskellige typer af forløb. Analysen viser, at forældrene til børn i de fire grupper har forskellige socio-økonomiske og helbredsmæssige baggrundskarakteristika. Videre har vi analyseret, hvorvidt de forskellige typer af farens fængslingsforløb øger sandsynligheden for ikke at klare sig så godt i skolen, for at have konflikter i hjemmet, for at blive mobbet, føle sig ensom eller mistrives socialt og følelsesmæssigt. Ser man hen over alle trivselsmålene, er det især børn, som oplever farens fængsling sent, der har højere sandsynlighed for at have lav skoletrivsel og lav trivsel i forhold til jævnaldrende. Mens gruppen af børn, som oplever, at faren er langvarigt i fængsel, er den gruppe, som oftest har konflikter med dem, de bor med.

17 Det er her vigtigt at understrege, at der ikke blot findes én måde at udføre klyngeanalyse på, idet der er forskellige metoder til både at måle afstanden mellem forskellige individer samt forskellige metoder til at afgøre, hvornår individer mest muligt ligner hinanden inden for klyngerne og er mest muligt forskellige på tværs af klynger. De mest kendte metoder er single linkage, complete, average og Ward's kriterie. De fire klynger, som beskrives i rapporten, er baseret på sidstnævnte metode, der baserer sig på at minimere kvadrerede summer, som er et mål for variationen eller afvigelsen fra et gennemsnit. Ward's kriterie siger, at afstanden mellem to klynger er lig med, hvor meget de kvadrerede summer øges, når man fusionerer dem. Hvis man starter på individniveau, er alle individer sin egen klynge – det vil sige, at de kvadrerede summer er lig 0. I takt med at klyngerne eller individerne fusioneres, stiger de kvadrerede summer, og Ward's kriterie sørger for at gøre denne stigning så minimal som muligt, således at de kvadrerede summer er så lille som muligt inden for hver klynge. Med andre ord afviger individerne så lidt som muligt fra hinanden inden for hver klynge, hvilket betyder, at de ligner hinanden mest muligt med hensyn til de to forhold, vi har valgt at inkludere – det vil sige længden af farens fængsling, og hvornår den er placeret i barnets liv.

18 Mere præcist udvælger vi fire grupper på baggrund af et såkaldt "dendrogram", som er et trædiagram, der visualiserer afstanden mellem de fremkomne grupper. Valget af antal grupper er i høj grad et subjektivt valg, men ikke desto mindre gør dendrogrammet det muligt at danne et billede af, hvor mange tilstrækkeligt forskellige grupper, klyngeanalysen har dannet. På den måde kan man foretage et informeret valg af det antal af grupper, som er mest hensigtsmæssigt. Analysen har også været foretaget med 3 og 5 grupper, men vi finder, at 4 grupper er mest anvendeligt.

19 I kapitel 5 blev der først foretaget en sekvensanalyse, som meget detaljeret beskrev hvert enkelt af fars fængslingsforløb måned for måned for hvert enkelt barn. På baggrund heraf

blev der udført en klyngeanalyse. På grund af sekvensanalysens detaljeringsgrad baseres klyngeanalysen også på et højt detaljeringsniveau. For eksempel tages der højde for hvert enkelt fængslingsforløb i måneder. I dette kapitel benytter vi fars samlede tid i fængsel i barnets levetid. De to mål er opgjort forskelligt, men er begge udtryk for den tid, faren er væk fra hjemmet. I princippet kan sekvensanalyse også udføres for populationen i dette kapitel, således at vi også beskriver gruppen af børn, som har besvaret spørgeskemaet meget detaljeret mht. fars fængslingsforløb måned for måned. I og med at gruppen af børn, som har besvaret spørgeskemaet, er en selekteret gruppe, og resultaterne dermed er vanskelige at generalisere til andre grupper, vurderer vi, at den detaljeringsgrad, sekvensanalysen bidrager med, ikke tilvejebringer yderligere viden om gruppen af børn af fængslede hverdagstrivsel end den viden, klyngeanalysen bidrager med alene.

20 Alle analyser har været udført både vha. af logistiske regressionsmodeller og lineære regressionsmodeller (OLS). Der er ingen forskel mht. resultaterne.

21 Se bilag for detaljerede tabeller for hver enkelt analyse.

KAPITEL 7

MATERIEL VELFÆRD OG STØTTE FRA OMVERDENEN

I dette kapitel undersøger vi familiernes oplevelse af deres materielle velfærd. Familiernes oplevelse af deres økonomiske situation er væsentlig at undersøge, da tidligere studier har vist, at lav materiel velfærd er et vilkår i barndommen for børn af fængslede. En amerikansk undersøgelse har vist, at en lav grad af materiel velfærd er et forhold, som flere børn oplever at vokse op med både forud for, under eller efter en forælders fængsling (Johnson & Easterling, 2012; Nesmith & Ruhland, 2008). Anden forskning peger på, at familier til fængslede kan opleve, at deres økonomiske situation bliver destabiliseret med fængslingen, da de fx kan opleve at miste en indkomst eller få øgede udgifter til transport til besøg i fængslet. Den ændrede økonomiske situation kan få betydning for børnenes boligforhold, levestandard og helbred (Smith & Gampell, 2011). Derudover har en dansk undersøgelse vist, at der blandt andet er en sammenhæng mellem ledighed og en øget risiko for at begå kriminalitet (Tranæs & Geerdsen, 2008). En lav grad af materiel velfærd er således både et livsvilkår, som børn af fængslede kan vokse op under, og et forhold, der i sig selv kan øge risikoen for, at en forælder begår kriminalitet.

I Danmark er der generelt enighed om, at absolut afsavn – det, som mange ville betegne som "fattigdom" – ikke længere findes. Absolut afsavn dækker over afsavn af fornødenheder, der er nødvendige for overlevelse, og kan fx være i form af sult, nød, kummerlige boligforhold mv. (Bak & Larsen, 2015). Derimod er relative afsavn eller relativ fattigdom, hvor levevilkår og sociale normer sammenlignes med andre personer i samfundet, eksiste-

rende i Danmark (Hansen & Hussein, 2013). En udbredt definition af relative afsavn er formuleret af den britiske forsker Peter Townsend i 1979 (Hansen & Hansen, 2013; Townsend, 1979;), hvor han lægger vægt på to væsentlige elementer:

- Manglende ressourcer til at deltage i aktiviteter og opnå de levekår, som er anerkendte i samfundet
- At have ressourcer, der er så langt under gennemsnittet for, hvad almindelige familier råder over, at man er udelukket fra almindelige livsmønstre, vaner, handlinger og aktiviteter.

Tidligere har vi vist, hvorledes forældre til børn af fængslede dels adskiller sig fra familier, som ikke oplever fængsling, dels adskiller sig fra hinanden, hvis man betragter det fra en objektiv vinkel via registeroplysninger. Blandt andet fremgik det, at familier med fængsling står i en dårligere økonomisk situation end familier generelt, men at der også inden for familier med fængslinger er variation i, hvor dårlig familiens økonomiske situation er. I dette kapitel beskrives barnets primære omsorgsgivers oplevelse af familiens økonomiske situation og mulighed for støtte ud fra spørgeskemabesvarelser. Som tidligere beskrevet bor 15 pct. af børn af fængslede ikke sammen med deres mødre, og 79 pct. bor ikke sammen med deres fædre. Der er således en del af besvarelserne, der er afgivet af andre personer end barnets forældre, hvilket er baggrunden for, at vi benytter termen primære omsorgsgiver eller omsorgsgiver. I spørgeskemaet er der blevet

spurgt ind til de primære omsorgsgiveres oplevelse af egen økonomi og mulighed for at købe og gøre forskellige ting, fx betale husleje, foretage reparationer i hjemmet eller deltage i fritidsaktiviteter. Spørgsmålene berører således, om familierne har undladt at købe ting eller deltage i aktiviteter på grund af familiens økonomiske situation, hvilket relaterer sig til Townsends definition af relativ fattigdom i form af manglende ressourcer til at opnå en vis levestandard eller en mangel på ressourcer, der fører til udelukkelse fra deltagelse i aktiviteter.

Mange familier har behov for støtte og hjælp i hverdagen. Familier, der er presset materielt, kan i højere grad have brug for støtte fra deres netværk eller for at søge støtte fra kommunen eller frivillige organisationer for at klare hverdagen. For at belyse afsavn yderligere er omsorgsgiverne netop blevet stillet spørgsmål om familiens støtte fra deres netværk, og hvorvidt de har søgt støtte hos kommunen og/eller frivillige organisationer. I kombination med familiernes oplevelse af deres økonomiske og materielle situation får vi således en bred indikation på, om disse familier har mulighed for at deltage i samfundet relativt til andre familier.

I dette kapitel benyttes, som nævnt, data fra spørgeskemaet til barnets primære omsorgsgiver. Antallet af besvarelser er dog relativt lavt, og derfor har vi ikke mulighed for ved alle spørgsmål at opdele på børnenes alder. I flere tilfælde vil besvarelser fra omsorgsgiverne derfor være samlet under ét. Ligeledes er der få besvarelser fra omsorgsgivere for børn generelt, hvilket betyder, at omsorgsgivere for børn af fængslede og omsorgsgivere for børn generelt kun sammenlignes i de tilfælde, hvor der er besvarelser nok.

MATERIELLE AFSAVN

I spørgeskemaet er omsorgsgiverne blevet adspurgt om, hvorvidt de af økonomiske grunde har undladt en række handlinger eller aktiviteter inden for en given tidshorizont (den seneste måned eller det seneste år). Disse mangler eller materielle afsavn vedrører familiernes relative afsavn og dækker over, at omsorgsgiverne (eller familierne) ikke har haft mulighed for at købe varer eller serviceydelser, som de fleste mennesker i samfundet mener er nødvendige for at opretholde et tilstrækkeligt liv (Skov & Ottosen, 2012). Materielle afsavn er i undersøgelsen målt inden for tre dimensioner, hvor familierne kan lide afsavn:

1. Daglige fornødenheder
2. Boligaktiviteter
3. Personlige aktiviteter.

Den første dimension omhandler, om man af økonomiske grunde har undladt at købe tøj og sko, dagligvarer eller ikke har betalt forskellige regninger til tiden. Den anden dimension omhandler, hvorvidt reparation og vedligeholdelse af boligen er udeladt. Endelig omhandler den tredje dimension, hvorvidt omsorgsgiverne har undladt at gå til tandlæge og frisør, undladt at holde ferie uden for hjemmet eller undladt at dyrke fritidsinteresser. Dette giver tilsammen et billede af, om omsorgsgiverne ikke har samme forbrugsmuligheder som resten af samfundet. I alt er familiernes materielle afsavn målt ved 13 forskellige indikatorer fordelt inden for de tre dimensioner. I nedenstående tabel skitseres de 13 indikatorer særskilt for omsorgsgivere for børn af fængslede og omsorgsgivere i almindelighed.

TABEL 7.1 Andelen af omsorgsgivere, der har lidt materielle afsavn inden for det seneste år. Særskilt for omsorgsgivere for børn af fængslede og omsorgsgivere generelt. Procent.

Har undladt at:	Omsorgsgivere for børn af fængslede	Omsorgsgivere generelt	Signifikansniveau	N
Daglige fornødenheder				
Købe dagligvarer af økonomiske grunde (inden for den sidste måned)	16	8	***	952
Betale huslejen til tiden	13	6	***	950
Betale regninger til tiden	26	12	***	950
Købe fodtøj til familien	20	5	***	921
Købe tøj til familien	24	10	***	927
Boligaktiviteter				
Varme boligen op	9	6		950
Foretage reparationer på boligen	25	17	***	720
Foretage reparationer af udstyr	15	6	***	883
Erstatte udstyr i hjemmet	24	8	***	783
Personlige aktiviteter				
Holde ferie uden for hjemmet	39	22	***	950
Gå til tandlæge	32	14	***	911
Gå til frisør	28	9	***	889
Dyrke fritidsinteresser	23	8	***	893

Som tabel 7.1 illustrerer, oplever omsorgsgivere for børn af fængslede markant oftere materielle afsavn på alle indikatorer, bortset fra undladelsen af at varme boligen op. Børn kan opleve at blive konfronteret med afsavn inden for alle tre dimensioner, fx når de møder jævnaldrende børn gennem deres institutions- eller skoleliv. Får man nu nogen ordentlige sko? Er madpakken okay?

Er der noget at byde andre børn, hvis man har kammerater med hjem? Har man noget tøj, der ikke er alt for langt fra det, kammeraterne går i? Børn sammenligner ofte sig selv eller familiens situation med andre og kan derigennem opleve at føle sig anderledes, fx fordi familien ikke har råd til nyt tøj eller til at holde ferie uden for hjemmet (Müller m.fl., 2015). På alle spørgsmålene om

afsavn af daglige fornødenheder svarer omsorgsgivere for børn af fængslede, at de mindst dobbelt så ofte undlader at gøre disse aktiviteter. Derudover er det at holde ferie uden for hjemmet den aktivitet, som omsorgsgivere for børn af fængslede oftest undlader at foretage (39 pct.). At tage på ferie kan være omkostningsfuldt for de fleste familier, og derfor er det ikke overraskende, at det netop er her, der er flest, der lider afsavn (Hansen & Hussain, 2009). Ligeledes er det her, omsorgsgivere for børn generelt oftest lider afsavn (22 pct.), dog i langt mindre målestok end omsorgsgivere for børn af fængslede. Overordnet tegner der sig derfor et billede af, at omsorgsgivere for børn af fængslede i højere grad lever i et hjem, hvor økonomien spiller en rolle i forhold til at undlade en række aktiviteter og handlinger. I lighed med tidligere forskning peger det derfor på, at børn af fængslede er i risiko for at vokse op med relative afsavn i barndommen (jf. Scharff-Smith & Gampell, 2011).

At lide afsavn på enkelte af de 13 indikatorer, der er spurgt ind til ovenfor, er ikke i sig selv problematisk, men en ophobning af afsavn på flere indikatorer kan have konsekvenser, idet vi ved, at der er en sammenhæng mellem det at vokse op i en lavindkomstfamilie og ens senere skolepræstationer og tilknytning til arbejdsmarkedet (Sievertsen & Montgomery, 2015). Figur 7.1 viser omsorgsgivers oplevelse af at lide afsavn på ingen, en, to eller alle tre dimensioner. Hvis omsorgsgiverne har svaret, at de lider afsavn inden for alle tre dimensioner, er der tale om "multiafsavn" (Hansen & Hussain, 2009). De omsorgsgivere eller familier, der

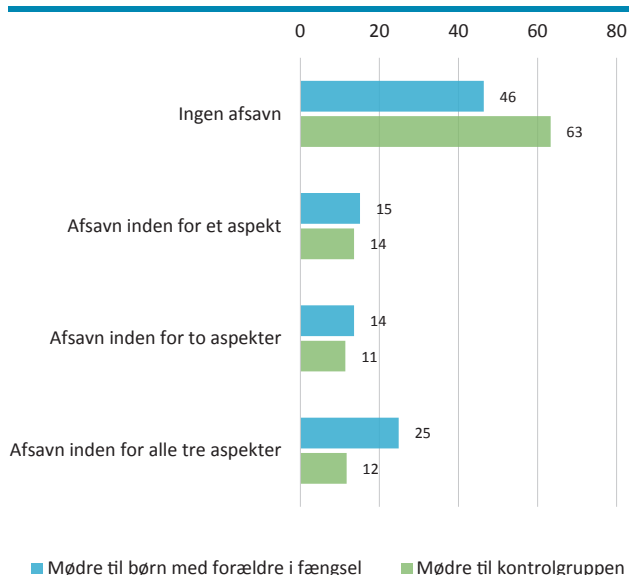
oplever multiafsavn, kan defineres som familier, der er økonomisk og materielt vanskeligt stillede.

Figur 7.1 viser, at knapt halvdelen (46 pct.) af omsorgsgiverne for børn af fængslede ikke oplever afsavn, hvilket må siges at være positivt. Sammenlignet med omsorgsgivere generelt (64 pct.) er der dog tale om signifikant færre omsorgsgivere for børn af fængslede, som ikke oplever afsavn. Af figuren fremgår det desuden, at 25 pct. af omsorgsgiverne for børn af fængslede – hver fjerde familie – oplever multiafsavn. Det er dobbelt så stor en andel som blandt omsorgsgivere generelt (12 pct.).

OMSORSGIVERNES VURDERING AF EGEN ØKONOMI

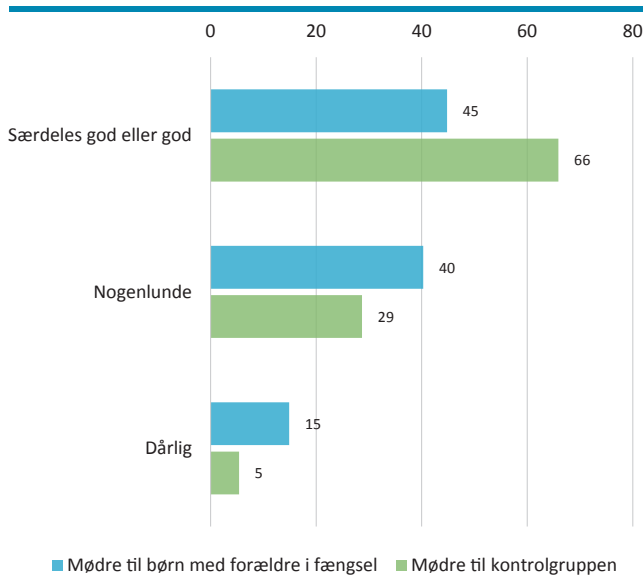
En anden måde at spørge til, om familierne lever under relativt trange kår, er at spørge ind til omsorgsgivernes subjektive oplevelse af deres økonomiske situation. Omsorgsgivernes egen oplevelse af økonomien giver et relativt mål forstået på den måde, at omsorgsgiverne ser deres egen økonomi relativt til andre i samfundet. Dette mål kan ses som et supplement til en objektivt defineret og alment udbredt fattigdomsgrænse på en indkomst svarende til 50 pct. af medianindkomsten. Således kan en familie, der rent objektivt befinder sig under 50 pct. af medianindkomsten, føle, at økonomien er acceptabel og fx indrette køb af dagligvarer og forbrug på fritidsinteresser efter denne oplevelse. Figur 7.2 illustrerer, hvordan omsorgsgivere vurderer deres økonomi.

FIG. 7.1: Omsorgsgivere fordelt efter graden af afsavn. Særsigt for omsorgsgivere for børn af fængslede og omsorgsgivere generelt. Procent.

Anm.: N: omsorgsgivere til børn af fængslede: 727. N: omsorgsgivere til børn generelt 264.

FIG. 7.2: Omsorgsgivere fordelt efter vurdering af deres families økonomi. Særsigt for omsorgsgivere for børn af fængslede og omsorgsgivere generelt. Procent.

Anm.: N: omsorgsgivere til børn af fængslede: 677. N: omsorgsgivere til børn generelt 258.

Figuren tegner et billede af forskelle i oplevelsen af den økonomiske situation i forhold til, om man er omsorgsgiver for et barn af en fængslet eller ej. Omsorgsgiverne for børn generelt vurderer i højere grad den økonomiske situation til at være særdeles god eller god (66 pct. over for 45 pct.), og de vurderer den i lavere grad som nogenlunde eller dårlig set i forhold til omsorgsgivere af børn af fængslede. Men samtidig viser den også, at "kun" 15 pct. ser deres økonomi som egentlig dårlig, selvom 25 pct. blev kategoriseret som at opleve multiafsavn, dvs. afsavn inden for alle de tre områder, der er spurgt til.

HJÆLP OG STØTTE

For alle familier er det et gode at have et netværk, som man kan trække på. Det kan fx være i form af støtte i svære situationer, vejledning og samtale om større beslutninger, eller det kan være i form af praktisk hjælp til fx at hente børn, købe ind eller få udført reparationer i hjemmet. Familier med begrænset netværk har i ringere grad mulighed for at trække på den hjælp og støtte, som andre familier generelt kan regne med, og dermed kan de opleve større udfordringer i at få hverdagen til at hænge sammen. I dette afsnit undersøges det, om de familier, som børn af fængslede bor i, har mulighed for at få støtte fra det nære netværk, og om hun/han har fået hjælp fra kommunen eller fra frivillige organisationer.

STØTTE I DET NÆRE NETVÆRK

Omsorgsgiverne er blevet spurgt om, i hvilket omfang de kan regne med praktisk hjælp fra en række personer, hvis de har brug

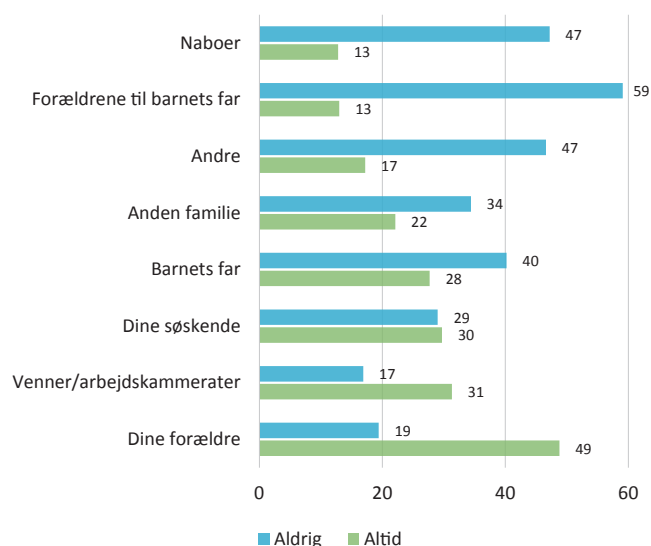
for det. I figur 7.3 vises andelen, som har svaret ja, altid og sjældent/aldrig.

Figur 7.3 viser, at omsorgsgiverne til børn af fængslede i størst omfang altid kan regne med hjælp fra deres egne forældre (49 pct.). Samtidig er der dog 19 pct., som angiver, at de sjældent eller aldrig kan regne med hjælp fra deres forældre. 30 pct. kan altid regne med hjælp fra deres søskende, men samtidig er der 29 pct., som angiver, at de sjældent eller aldrig kan regne med hjælp fra deres søskende. Og den fængslede mands forældre skiller sig ud ved i størst udstrækning aldrig at være en støtte (knap 60 pct.).

31 pct. af omsorgsgiverne oplever, at de altid kan regne med hjælp fra deres venner. Det er kun 17 pct., som angiver, at de aldrig kan regne med hjælp fra deres venner. Omsorgsgiverne oplever i mindre grad at kunne regne med hjælp fra barnets far (28 pct.) eller fra hans familie (13 pct.). Det kan muligvis have at gøre med de mere komplekse familieforhold for børn af fængslede eller problemer mellem forældrene efter endt samliv. Ud fra denne undersøgelse er det ikke muligt at analysere baggrunden for dette nærmere.

Der tegner sig således et modsætningsfyldt billede af, i hvor høj grad den nære familie støtter op om omsorgsgiveren og familiens situation. Hvor nogle oplever meget støtte, oplever andre ringe støtte fra det nære netværk. Det kan der være flere grunde

FIG. 7.3: Omsorgsgivere fordelt efter vurdering af, om de kan få støtte fra netværk. Særskilt for, om de altid eller aldrig kan få støtte. Procent.

til, men en del af forklaringen er formentlig, at nogle børn af fængslede har komplekse familierelationer (jf. kapitel 3), og der derfor er flere tilfælde, hvor omsorgsgiverne enten ikke har deres forældre mere, eller hvor kontakten er afbrudt eller gledet ud. Og omvendt er der familier, som tilsyneladende har en del netværksressourcer at trække på.

STØTTE FRA KOMMUNEN

Når familier er økonomisk trængte eller på anden måde har behov for hjælp, kan de søge om hjælp fra kommunen. Blandt de omsorgsgivere, som har deltaget i spørgeskemaundersøgelsen, har 52 pct. af omsorgsgivere for børn af fængslede fået hjælp fra kommunen vedrørende barnet inden for de seneste 5 år, mens dette kun gælder for 15 pct. af omsorgsgivere generelt. På grund af det lave antal blandt omsorgsgivere generelt, som har haft kontakt med kommunen, kan vi ikke foretage sammenligninger i det følgende. Af de 52 pct., der har været i kontakt med kommunen omkring barnet, er det for de flestes vedkommende omsorgsgiverne selv, der har taget initiativet til det (66 pct.), mens det i 16 pct. af tilfældene var socialforvaltningen/kommunen, og i 11 pct. af tilfældene var skolen, der initierede kontakten. Det er således i høj grad omsorgsgiverne selv, som sørger for at få hjælp fra kommunen. De fem hyppigste årsager til kontakt med kommunen er vist i figur 7.4.²²

Den hyppigste årsag²³ til kontakt med kommunen er skoleproblemer (14 pct.), mens 10 pct. er psykiske problemer hos barnet, 10

pct. er opdragelsesproblemer i hjemmet, 7 pct. er forældrenes misbrug, og 5 pct. er samværsproblemer efter skilsmisse.

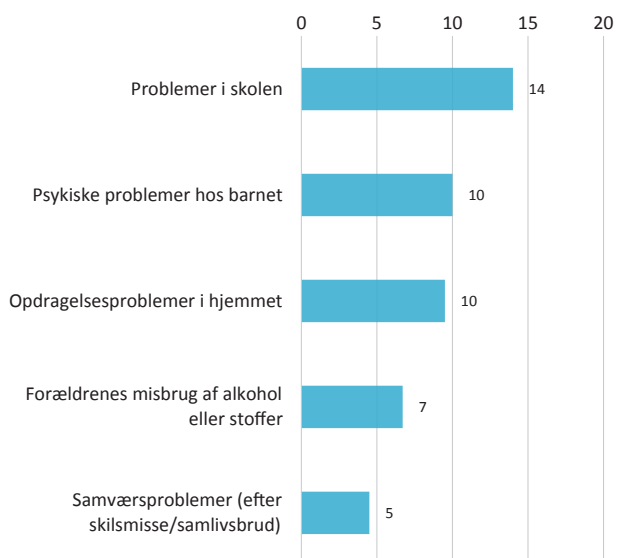
De problemer, som omsorgsgiverne angiver i forbindelse med kontakten til kommunen, kan udmunde i forskellige tiltag. Figur 7.5 viser de fem hyppigste typer af støtte, omsorgsgiverne har fået fra kommunen for at afhjælpe baggrunden for henvendelsen.²⁴

Størstedelen af omsorgsgiverne har fået råd og vejledning (16 pct.) og som sådan ikke en længerevarende indsats til barnet. Derudover har 7 pct. ikke fået nogen hjælp. Af mere konkrete indsatser har 10 pct. oplevet, at barnet har fået en kontaktperson, og 8 pct. har fået en henvisning til en psykolog, mens 6 pct. har fået tilknyttet en familiekonsulent/hjemme-hos'er.^{25,26} Tilsyneladende er det ikke massive indsatser, familierne har modtaget, som fx anbringelse af børn uden for hjemmet. Adspurgt om graden af tilfredshed med den indsats, de har modtaget, svarer 61 pct. af omsorgsgiverne, at de i høj grad eller i nogen grad er tilfredse med den støtte, de har fået. 16 pct. svarer, at de kun i ringe grad eller slet ikke er tilfredse.

STØTTE FRA FRIVILLIGE ORGANISATIONER

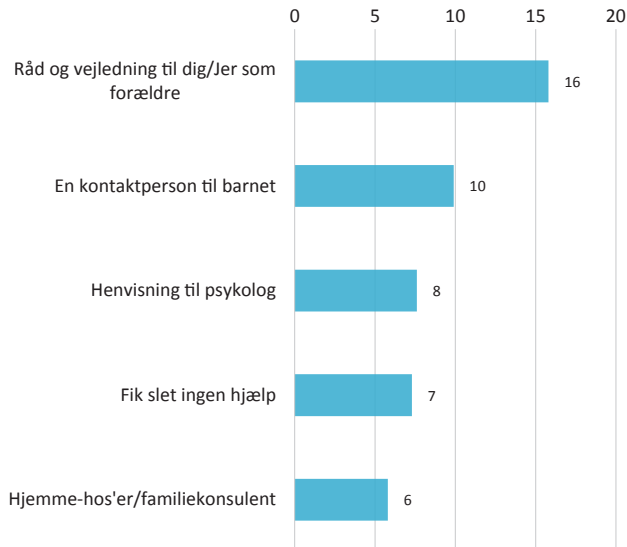
Behovet for at få hjælp fra frivillige organisationer såsom Røde Kors eller Mødrehjælpen er endnu en måde, hvorpå man kan tegne et billede af, om den materielle velfærd i hjemmet er høj eller ikke så høj. Blandt omsorgsgivere for børn af fængslede har 27 pct. søgt hjælp fra frivillige organisationer, mens det tilsva-

FIG. 7.4: Andelen af omsorgsgivere, der har haft kontakt med kommunen, opdelt på de fem hyppigste årsager til kontakt. Procent.

Anm.: Svarkategorierne er ikke gensidigt udelukkende. N = 727.

FIG. 7.5: Andelen af omsorgsgivere, der har modtaget støtte fra kommunen, opdelt på de fem hyppigste typer af støtte. Procent.

Anm.: Svarkategorierne er ikke gensidigt udelukkende. N = 727.

rende tal er 8 pct. af omsorgsgivere for børn af ikke-fængslede. På grund af det lave antal besvarelser kan vi ikke foretage sammenligninger mellem omsorgsgivere for børn af fængslede og omsorgsgivere generelt (jf. figur 7.6).

Primært er det støtte til ferieophold, som omsorgsgiveren har søgt hos de frivillige organisationer (33 pct.). Netop ferie er, som vi så tidligere i kapitlet, den aktivitet, omsorgsgivere oftest afholder sig fra at bruge penge på, og således er der god sammenhæng i, at det netop er den aktivitet, de oftest søger hjælp til, hvor det er muligt. Derudover har omsorgsgiveren søgt økonomisk støtte (31 pct.). 15 pct. har søgt støtte via hhv. samtaler og rådgivning. Dertil kommer, at 22 pct. har søgt støtte til andet.

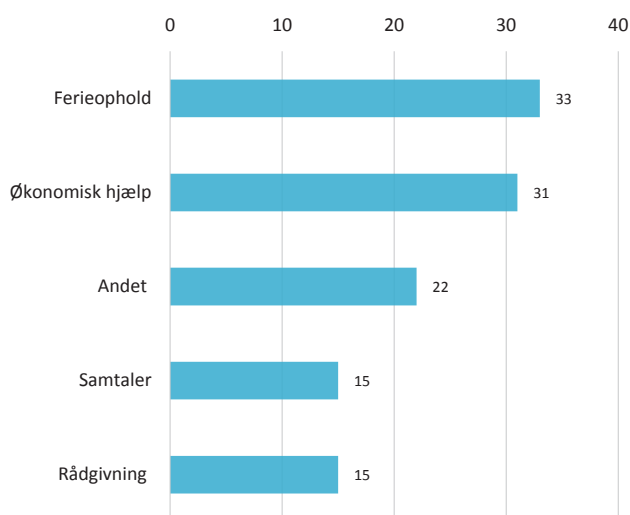
AFRUNDING

Kapitlet viser, at omsorgsgivere for børn af fængslede i højere grad undlader at forbruge daglige fornødenheder, foretage boligaktiviteter og personlige aktiviteter end omsorgsgivere for børn generelt. De lider også oftere multiafsavn og vurderer hyppigere deres økonomiske situation som dårlig. Alt sammen er noget, som påvirker de hjem, som børn af fængslede vokser op i. Både på kort og på længere sigt indikerer anden forskning, at børn i fattige familier eller lavindkomstfamilier har dårligere skoleresultater, sjældnere får en ungdomsuddannelse og generelt uddanner sig mindre end børn, der kommer fra hjem med en højere grad af materiel velfærd. Derudover har de som voksne større risiko for arbejdsløshed og er også i risiko for at få et lavt indkomstniveau

i voksenlivet (Skov & Ottosen, 2012; Sievertsen & Montgomery, 2015)

Når omsorgsgiverne søger hjælp og støtte, oplever de oftest at få støtte fra deres egne forældre, mens de i ringe grad får støtte af faren eller farens familie. Lidt over halvdelen af omsorgsgiverne har søgt hjælp hos kommunen inden for de seneste 5 år, hvilket er langt flere end blandt omsorgsgivere i almindelighed (15 pct.). Når omsorgsgiveren tager kontakt til kommunen, er det ofte omkring problemer med barnet i skolen (14 pct.). Den hjælp, omsorgsgiverne modtager fra kommunen, har primært karakter af råd og vejledning (16 pct.). Derudover søger nogle familier også støtte hos frivillige organisationer, hvor det særligt er støtte til ferieophold, familierne ansøger om.

FIG. 7.6: Andelen af omsorgsgivere for børn af fængslede, der har søgt hjælp fra frivillige organisationer, opdelt på typer af hjælp. Procent.

Anm.: svarkategorierne er ikke gensidigt udelukkende. N = 199.

22 Ud over at kunne vælge mellem de fem hyppigste kategorier har omsorgsgiverne haft mulighed for at svare: Forældrenes fysiske sygdom; Vanskeligheder i forbindelse med forældrenes skilsmisse; Handicap hos barnet; Forældrenes psykiske problemer; Skolen ønskede det og Andet.

23 Den hyppigst forekommende årsag til kontakten med kommuner er kategorien "Andet" (22 pct.), for hvilken vi ikke har information, hvad den dækker over. Det skal dog nævnes, at svarmulighederne ikke var gensidigt udelukkende, og at omsorgsgiverne dermed havde mulighed for at svare "ja" i flere af kategorierne. I gennemsnit har omsorgsgiverne benyttet to svarmuligheder, og derfor er kategorien "Andet" formentlig brugt som supplement til andre svarmuligheder af mange af omsorgsgiverne.

24 Ud over at kunne vælge mellem de fem hyppigste kategorier har omsorgsgiverne haft mulighed for at svare: Økonomisk hjælp; Hjælp til vanskeligheder i forbindelse med barnets handicap, fx hjælpemidler; Støttepædagog til barnet i skole og/eller klub; En personlig rådgiver; Penge til en bestemt fritidsinteresse til barnet; Aflastningsfamilie; Familiebehandling/familieværksted og Andet.

25 En hjemme hos'er er fx en pædagog eller anden fagperson, som er ansat af kommunen til at yde hjælp og støtte til familier med særlige behov i deres eget hjem.

26 Derudover har 13 pct. fået anden støtte, som ikke er defineret nærmere.

KAPITEL 8

FAMILIENS STRUKTUR OG OMSORGS PRAKSISSER

I dette kapitel undersøger vi, hvilke typer af familiestrukturer, børn af fængslede vokser op i, samt hvordan omsorg i disse familier kommer til udtryk. Helt generelt viser forskning i sammenhænge mellem familieliv, forældreskab og familiens praksis for børn og unges trivsel, at hverdagslivet i familien og relationen til forældrene har stor betydning for barnets trivsel. For børn af fængslede vil der ofte i udgangspunktet være tale om en udfordret familiepraksis, både under farens afsoning og ofte også før og efterfølgende, idet farens (kriminelle) adfærd inden fængslingen kan have påvirket hverdagslivet i hjemmet, mens afsoningen kan medføre en risiko for, at forældrenes parforhold går i opløsning (Smith & Gampell, 2011; Tranæs & Geerdsen, 2008). Når den ene omsorgsgiver med fængslingen forsvinder ud af hverdagen, kan det påvirke familielivet og barnet, da den ikke-fængslede forælder kan opleve at stå med et øget omsorgsansvar – både praktisk og følelsesmæssigt (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2002; Smith & Gampell, 2011). Der kan således være mange mekanismer omkring fængslingen, der udfordrer familielivet og dermed barnets trivsel.

Ser vi på, hvilke aspekter af familiepraksis der er betydningsfulde for barnets trivsel, er det følelsesmæssig tæthed og autoritet. Dette indebærer på den ene side, at forældrene giver følelsesmæssig støtte til barnet og har fokus på barnets perspektiv her og nu, og på den anden side, at der er grænsesætning, forventninger og konsekvens (Baumrind, 1966; Dahl, 2014; Ottosen, 2012). Tidligere forskning viser således en positiv sammenhæng mellem

en familiepraksis, der afbalancerer nærhed og grænsesætning for børn. Den viser tilsvarende, at børn og unge fra familier med en høj grad af følelsesmæssig nærhed, en stor indsigt i barnets hverdag, et lavt konfliktniveau og tydelige rammer (såkaldt autoritativ opdragelsesstil) sjældnere kommer i problemer end børn og unge, hvis forældre enten er uklare omkring rammerne eller mangler indsigt og indlevelse (Chan & Koo, 2011; Dahl, 2014; Lamborn m.fl., 1991; Steinberg, 2001;). Tilstedeværelsen eller fraværet af disse elementer af familielivet kan således have betydning for børns og unges trivsel, kriminalitet og inklusion i skole- og uddannelsessystemet (ibid).

En anden vigtig dimension af familielivet, som påvirker børns hverdagsliv og trivsel, er kvaliteten af og stabiliteten i forældrenes parforhold. Familieforskningen peger på, at et højt konfliktniveau i familien udgør en betydelig risikofaktor for børnene. Børn, der overværer forældrenes stærke konflikter, kan blive stressede og reagere med angst, vrede og hæmning af normal adfærd og kan også føle skyld og få lavere selvværd. Endvidere kan kvaliteten af forældrenes samvær med barnet blive påvirket af den generelle negative atmosfære mellem forældrene. Forskning tyder på, at der kan være en "læringseffekt", idet børn, der oplever forældres skænderier, lærer, at det er måden at løse konflikter på frem for rolig diskussion og forhandling (Amato & Cheadle, 2008). Uløste konflikter og disharmoni i familien kan i sidste ende føre til, at forældrenes samliv ophører. Her ved vi også fra en omfattende forskningslitteratur, at dette påvirker børns og unges

trivsel i flere henseender – særligt i det omfang, at forældrene ikke kan samarbejde om børnene uden konflikter efter endt parforhold (Amato, 2010; Ottosen, 2012).

I kapitlet starter vi med at belyse familiestrukturen blandt børn af fængslede. Herefter belyser vi, hvorvidt børnene og de unge oplever belastninger i familien, og i hvilket omfang. Endelig belyser vi børnenes relationer til deres primære omsorgspersoner fra forskellige vinkler.

I kapitlet veksles der mellem opgørelser opdelt på alder og opgørelser opdelt på familietype. Opdelingen på aldersgrupper er relevant, da vi har spurgt 11-17-årige – et spænd på 7 år – hvor andre undersøgelser (Ottosen m.fl., 2014, 2015) har vist, at der inden for disse aldersgrupper er forskel på yngre og ældre børn/unge. Da familiepraksisser udøves forskelligt, afhængigt af den type familie, man bor i, samt af, hvor mange ressourcer der er til rådighed, opdeles børnenes besvarelser efter den familietype, de bor i: kernefamilie, stedfamilie, eneforsørgerfamilie og at det interviewede barn er anbragt uden for hjemmet. Når vi sammenligner med børn generelt, på baggrund af familietype, er anbringelse uden for hjemmet ikke inkluderet på grund af for få observationer blandt børn generelt.

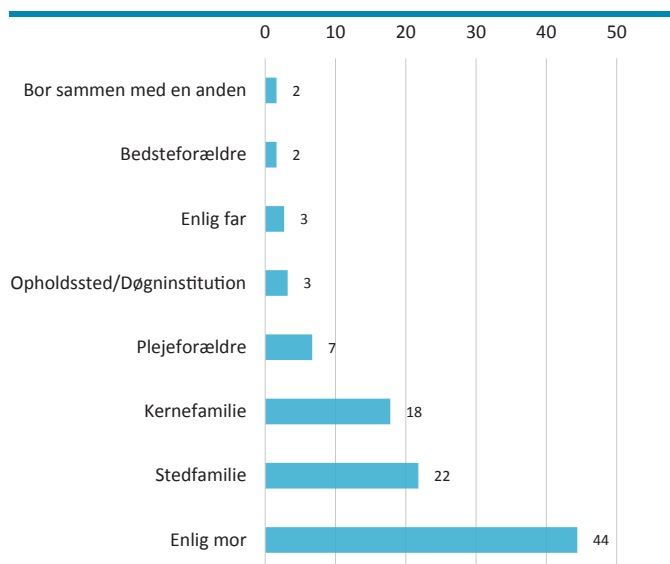
FAMILIESTRUKTUR

Når vi ser på samtlige børn med en forælder i fængsel, har de ofte komplekse familieforhold, hvilket fremgik af kapitel 4. Fra

vores samtaler med indsatte, deres familier, personale i Kriminalforsorgen og andre organisationer hører vi, at børn af fængslede bor en række forskellige steder, fx hos farens kæreste, en sted søster eller en moster. Derfor har vi i spørgeskemaet til børnene spurgt dem, hvem de bor med på interviewtidspunktet. Børnene i spørgeskemaundersøgelsen er blevet udtrukket på baggrund af, at de havde en far i fængsel i 2013. Vi ved således ikke, om faren fortsat er i fængsel på det tidspunkt, hvor barnet besvarer spørgeskemaet. Figur 8.1 illustrerer børnenes familiesituation ved besvarelse af spørgeskemaet.²⁷ Figuren viser, at langt størstedelen (44 pct.) bor hos en enlig mor, mens 22 pct. bor i en stedfamilie, det vil sige sammen med mor og stedfar. Ganske få bor sammen med deres far og stedmor. 18 pct. bor i en kernefamilie sammen med både deres mor og far, og derudover er der en relativt stor andel (i alt 10 pct.), som er anbragt uden for hjemmet i hhv. familiepleje, på institution eller på et opholdssted. Kun få angiver, at de bor alene med deres far, hos deres bedsteforældre, sammen med en anden eller for sig selv.

Deler vi op på familietyper, viser figur 8.2, at børn med en far i fængsel langt sjældnere end børn generelt bor i kernefamilie og i langt højere grad bor sammen med en enlig mor eller i stedfamilier. Det er ydermere bemærkelsesværdigt, at 10 pct. af børn af fængslede er anbragt uden for hjemmet sammenlignet med 0,6 pct. af børn, som har besvaret spørgeskemaet og ikke har en far i fængsel.

FIG. 8.1: Børn, hvis far var i fængsel i 2013, fordelt efter, hvem de bor sammen med ved besvarelsen af spørgeskema. Procent.

Anm.: N = 1.130 børn og unge i alderen 11-17 år, der har besvaret SFI's spørgeskema.

KONTAKT TIL FAR

Børn af fængslede er blevet spurgt, om og hvor hyppigt de har kontakt til deres far, hvis de ikke bor sammen med ham. 62 pct. af de 11-årige har kontakt med faren, mens dette gælder for 57 pct. af de 13-årige, 63 pct. af de 15-årige og 49 pct. af de 17-årige. Nogle af de ældste unge ser således ud til at miste kontakt med far.

Der tegner (jf. figur 8.3.) sig et billede af, at især de 11-årige, men også de 13-årige har jævnlig kontakt til deres far, enten ugentligt eller hver fjortende dag, hvilket tyder på, at der for disse børn er en samværsordning, som fastholdes. En fast samværsordning bliver sværere at fastholde, jo ældre børnene bliver og selv ønsker indflydelse på, hvad der skal fylde i deres weekender. Således er det ikke overraskende, at de 15-årige i mindre grad ser deres far. Det er dog interessant, at 31 pct. af de 17-årige, der har kontakt til deres far, men ikke bor sammen med ham, ser ham mindst én gang om ugen, hvilket antageligt også må tilskrives øget selvbestemmelse med hensyn til, hvem man omgås.

OPSAMLING – FAMILIETYPEN OG SAMVÆR

Analysen viser, at der er markante forskelle på de familietyper, som børn af fængslede vokser op i, sammenlignet med børn generelt. Knap halvdelen af børn af fængslede vokser op i eneforsørgfamilier, hvor de ofte bor sammen med en enlig mor. Samtidig er der også markant flere børn af fængslede, der er anbragt i plejefamilie, på institution eller på opholdssted, end blandt børn i al almindelighed. Blandt de børn, der ikke bor sammen med

deres far, ser vi, at kontakten er størst og hyppigst hos de 11- og 13-årige og tynder lidt ud for de unge.

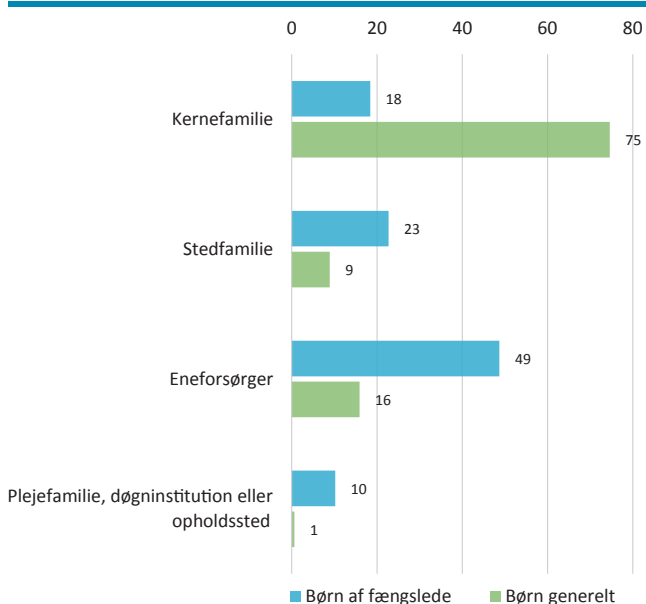
OMSORSGIVERENS STØTTE TIL BARNET

I det følgende undersøges kvaliteten af den hverdagspraksis, børnene oplever i hjemmet. Her undersøger vi børnenes oplevelse af omsorg og støtte fra den primære omsorgsgiver (primært moren), herunder social og følelsesmæssig støtte samt barnets følelse af at blive holdt af. Tidligere studier af børn af fængslede peger på, at den primære omsorgsgiver i hjemmet kan opleve, at fængslingen påvirker forholdet til børnene, da de voksne føler, at de får mindre tid sammen med børnene (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2002; Smith & Gampell, 2011). Anden forskning fremhæver samtidig vigtigheden af, at børn af fængslede oplever et støttende familiemiljø, fordi det hjælper dem med at bearbejde oplevelsen af forælders fængsling og tilpasse sig denne virkelighed (Bocknek, Sanderson & Britner, 2009). Oplevelsen af støtte i hjemmet er således vigtig for børn af fængslede, men det kan være en udfordring for den tilbageværende forælder at give.²⁸

SOCIAL STØTTE FRA OMSORSGIVEREN

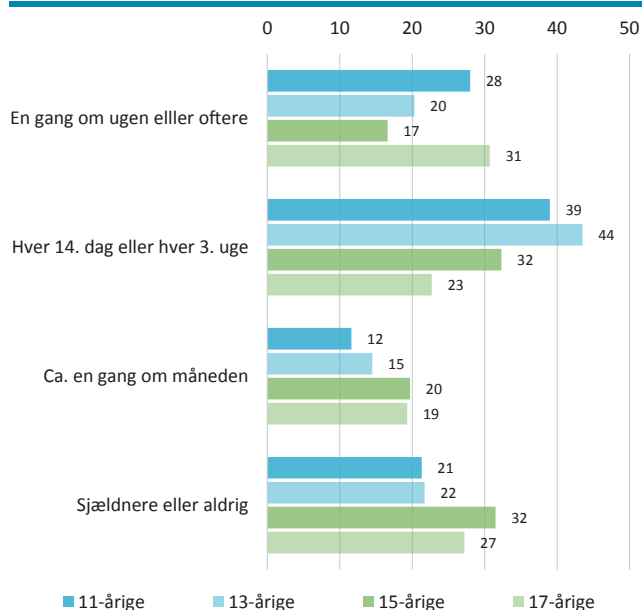
En måde at vurdere relationen mellem barn og voksen i familien på er at undersøge, i hvilket omfang børnene føler, at de kan regne med den voksne, de bor sammen med, med hensyn til støtte og vejledning. Vi har spurgt ind til, om følgende gælder for børn af fængslede:

FIG 8.2: Børn fordelt efter familietype. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede N = 1.093. Børn generelt N = 3.375.

FIG. 8.3: Børn af fængslede fordelt efter hyppighed af kontakt til faren. Særskilt for alder. Procent.

Anm.: 11-årige N = 164. 13-årige N = 138. 15-årige N = 127. 17-årige N = 88.

- Du kan regne med, at den, du bor hos, lytter til dig
- Du kan gå til den, du bor hos, for at få et godt råd
- Du kan regne med hjælp fra den, du bor hos, hvis du har et problem.

Disse tre spørgsmål samles til et indeks, der giver en indikation af omfanget af social støtte i hjemmet. Opdelt på alder føler en signifikant højere andel af 17-årige, at de sjældnere kan få råd og støtte fra den, de bor sammen med, end de 11- og 13-årige. Ser vi på børn og unge generelt og deres oplevelser af social støtte fra forældrene som samlet enhed, tegner der sig et lidt andet billede. Her sker der, efterhånden som børnene bliver ældre, en lille positiv udvikling i andelen af unge, som føler sig sikre på, at de altid kan få social støtte fra forældrene (Ottosen m.fl., 2014).

Figur 8.4 viser graden af råd og støtte, som børn af fængslede oplever at få fra de voksne, de bor med, opdelt på familietyper:

Børn af fængslede, som bor i stedfamilier, har signifikant sværere ved at få social støtte fra deres omsorgsgiver, end børn af eneforsørgere. 53 pct. af børn i stedfamilier (mod 63 pct. af børn i eneforsørgerfamilier) kan altid få råd og støtte (63 pct.). Det kan således tyde på, at de børn, der bor i stedfamilie, i lidt højere grad lever i et hjemmemiljø, hvor de oplever, at de ikke kan bruge de voksne som ressourcepersoner. Det samme billede tegner

sig, hvis vi vender blikket mod børn generelt og deres oplevelse af støtte fra de voksne i den type familie, de vokser op i (Ottosen m.fl., 2014). Dog skal det nævnes, at det stadig er over halvdelen med en far i fængsel, der svarer, at de altid kan få råd og støtte hos de voksne, de bor hos.

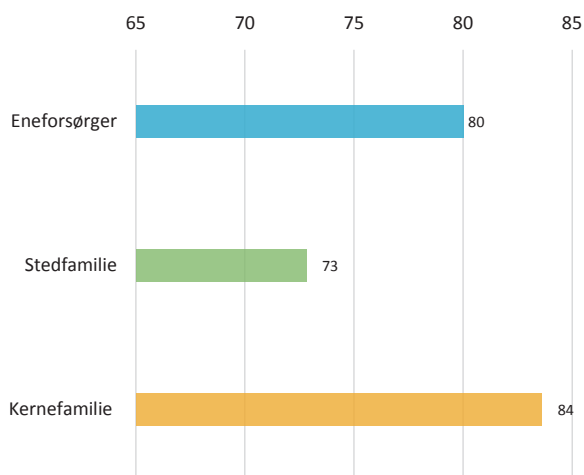
OMSORSGIVERENS BETYDNING FOR BARNET

For at belyse, hvor stor betydning de omsorgspersoner, barnet bor sammen med, har, er barnet blevet spurgt om følgende:

- I hvilket omfang forholdet til den, som barnet bor sammen med, er vigtigt
- Om barnet stoler på den, han/hun bor sammen med
- Om den omsorgsperson, som barnet bor sammen med, spiller en stor rolle i livet.

Disse spørgsmål måler tilsammen dimensionen "omsorgsgivers betydning for barnet". Opdelt på alder er der en signifikant tendens til, at de 15- og 17-årige ikke føler, at de voksne har en stor eller meget stor betydning for dem, set i forhold til de 11-årige og 13-årige. En del af forklaringen kan ligge i øget selvstændighed, som vokser gennem teenageårene, og samme alderstendens ses blandt børn generelt (Ottosen m.fl., 2014).

FIG. 8.5: Andelen af børn af fængslede, for hvem omsorgsgiveren har meget stor betydning. Særskilt for familietyper. Procent.

Betragter man "betydningsindekset", opdelt på familietyper, i figur 8.5, ses, at børn af fængslede, der bor i stedfamilier, i signifikant ringere grad svarer (73 pct.), at deres omsorgsgiver har meget stor betydning for dem, end børn i familier med en eneforsørger (80 pct.) og børn i kernefamilier (84 pct.).

AT FØLE SIG HOLDT AF?

Det er vigtigt for børns følelsesmæssige udvikling og for deres evne til at danne relationer, at de modtager kærlighed og omsorg, og at de bliver holdt af som den, de er. I undersøgelsen har vi spurgt ind til i, hvilket omfang børnene føler, at den, de bor sammen med, holder af dem.

Det viser sig, at hele 91 pct. af børn af fængslede svarer, at de altid bliver holdt af. Opdelt på alder ligger de 11-årige højest med 95 pct., mens 86 pct. af de 17-årige føler, at de altid bliver holdt af. Der er signifikant flere 11- og 13-årige, der føler sig holdt af, af deres omsorgsgiver, end der er blandt 15- og 17-årige. Ser vi på børn generelt, er oplevelsen af at blive holdt af (af forældrene som samlet enhed) ligeledes størst blandt de yngre børn, mens den er lidt mindre blandt de ældste (Ottosen m.fl., 2014).

OPSAMLING – AT FÅ STØTTE OG AT BLIVE HOLDT AF

Analysen tegner et billede af, at de 11- og 13-årige børn af fængslede i højere grad oplever støtte fra den primære omsorgsgiver, i højere grad føler en større følelsesmæssig tilknytning til omsorgsgiveren samt i højere grad føler sig holdt af, sammenlig-

net med de 15- og 17-årige unge med en far i fængsel. Derudover viser analysen, at særligt børn fra stedfamilier oplever en lavere grad af støtte og omsorg fra den primære omsorgsgiver end børn af fængslede fra andre familietyper.

HARMONI OG KONFLIKTER

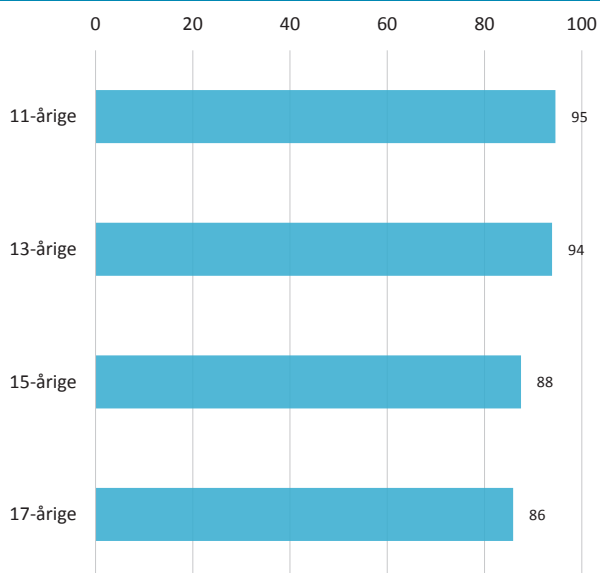
En anden måde at undersøge kvaliteten af familiernes hverdagspraksis på er at se på børnenes oplevelse af tryghed, harmoni, konfliktniveau og autoritetsforhold.

OPLEVELSE AF TRYGHED OG HARMONI I HJEMMET²⁹

Ved harmoni i hjemmet forstår vi, at hjemmet er et trygt og sikkert sted at være. I kapitel 4 så vi i den kvalitative analyse, hvordan hjemmets rammer kan ændre karakter som følge af fængslingen, hvor nogle børn efterfølgende føler tristhed eller savn, som kommer til at præge hjemmet. Hjemmet er udgangspunkt for megen læring omkring social adfærd og sociale forhandlinger. For eksempel kan hjemmet være et sted, hvor man lærer at komme overens med hinanden på trods af forskellige ønsker – ved at indgå kompromiser eller via forhandling. Omvendt kan disharmoni i hjemmet betyde, at barnet ikke lærer at indgå positivt i sociale relationer på lige fod med jævnaldrende. Harmoni i hjemmet måles i denne undersøgelse ud fra et indeks på samlet tre spørgsmål, der giver en indikation af graden af harmoni:

- Om børnene kommer godt ud af det med de primære omsorgsgivere, de bor sammen med

FIG. 8.6: Andelen af børn af fængslede, der føler, at omsorgsgiveren altid holder af dem. Procent.

- Om børnene føler sig trygge, der hvor de bor
- Om børnene har tilstrækkeligt med privatliv, der hvor de bor.

Ser vi på hjemmeetmosfæren eller harmonien i hjemmet, svarer børn af fængslede i lavere grad end børn generelt, at de oplever hjemmet som harmonisk, og det er især de 15-årige, der oplever hjemmet som disharmonisk. I figur 8.7 undersøges den hjemlige harmoni på tværs af familietyper.

Overordnet er andelen med harmoni i hjemmet for de børn, hvor far og mor fortsat er sammen, lig den for børn generelt, her angiver knap 3 ud af 4 (hhv. 73 pct. og 75 pct.), at hjemmet er harmonisk og trygt. Næsten lige så mange børn af fængslede, som bor alene med moren, har den samme oplevelse (70 pct.), mens signifikant færre børn af fængslede, der bor i en stedfamilie, oplever hjemmet meget harmonisk – det er dog stadig langt over halvdelen.

KONFLIKTNIVEAU OG SANKTIONER I HJEMMET

Konflikter og sanktioner er væsentlige at undersøge, da forskning har vist, at børn, der oplever en høj grad af konflikt i hjemmet, er i risiko for at efterligne denne form for konfliktfyldt interaktion uden for hjemmet (fx jævnaldrende) (Aaron & Dallaire, 2010; Amato & Cheadle, 2008). Et kvantitativt studie om børn af fængslede peger på, at børn i familier med en fængslet forælder i høj grad oplever konflikter i hjemmet sammenlignet med deres jævnaldrende. Analysen i studiet antyder endda, at en forælders

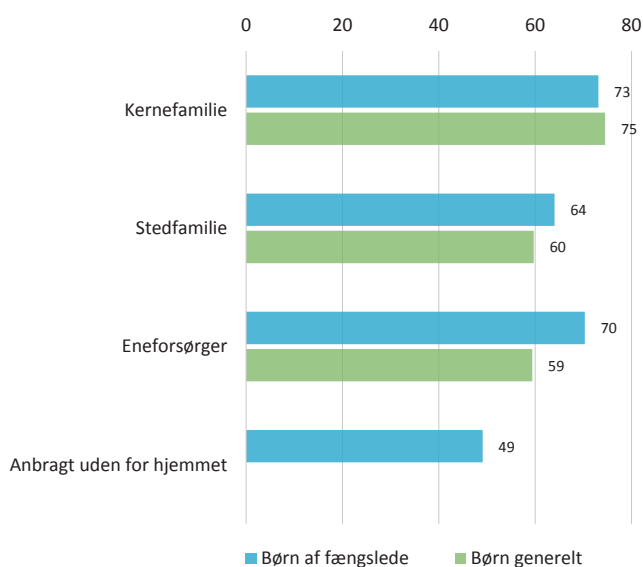
fængsling i kombination med et højt konfliktniveau i hjemmet kan sætte barnet i risiko for selv at udvikle en kriminel adfærd (Aaron & Dallaire, 2010). Det er derfor relevant at undersøge, hvordan børn af fængslede i en dansk kontekst oplever konfliktniveauet og sanktioner i familien.

Hvis vi ser på familietype udelukkende for børn af fængslede og konflikter med dem, de bor med, finder vi, at børn i stedfamilier ofte lever med en konfliktfyldt hverdag. Langt færre (ca. 5 pct. mod knap 14. pct. af børnene i kernefamilier) oplever aldrig konflikter end børn med ikke-fængslede forældre (figur ikke vist).

Sammenligner man børn af fængslede med børn generelt (figur 8.8), er det interessant at bemærke, at børn generelt oftere har ugentlige konflikter med dem, de bor med, hvis de bor i kernefamilie (48 pct.) eller hos en enlig mor (45 pct.), end det er tilfældet blandt børn af fængslede, som bor i kernefamilie (39 pct.) eller hos en enlig mor (38 pct.). Til gengæld har børn af fængslede i højere grad konflikter ugentligt (39 pct.), hvis de bor i stedfamilier, end det er tilfældet for børn generelt (30 pct.). Det er umiddelbart overraskende. Det kan hænge sammen med, hvordan man opfatter konflikter i forskellige familier, men vi har ikke her haft mulighed for at belyse disse forskelle yderligere.

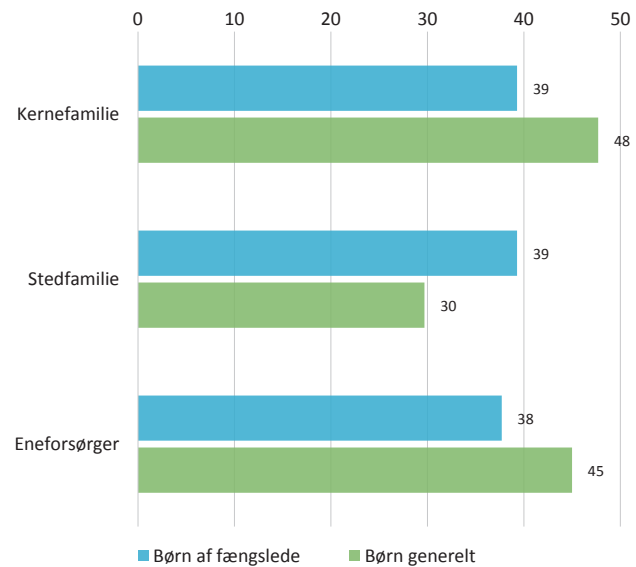
Anerkendelse er vigtig for alle. For børn er det vigtigt at blive anerkendt, når de gør noget godt, og derudover viser pædagogisk forskning, at straf sjældent har en positiv opdragende indflydelse,

FIG. 8.7: Andelen af børn, der oplever fuld harmoni i hjemmet. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt, opdelt på familietyper. Procent.

Anm.: Børn af fængslede N = 1.086. Børn generelt N = 3.779.

FIG. 8.8: Andelen af børn, der oplever ugentlige konflikter. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt, opdelt på familietyper. Procent.

Anm.: Børn af fængslede N = 1.087. Børn generelt N = 6.818.

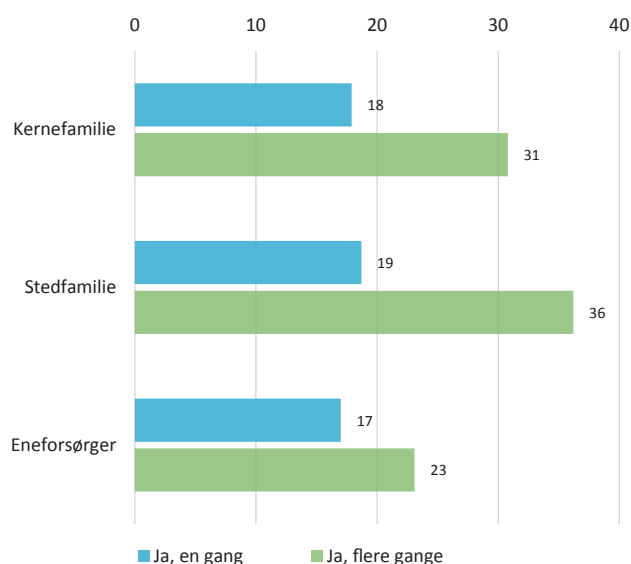
hvor barnet ikke gentager den uønskede handling (Ottosen m.fl., 2014). Det er da også langt de fleste børn af fængslede, der oplever, at det bliver bemærket, når de udfører en opgave godt, hvilket er positivt. Det gælder for 93 pct. af børn af fængslede, der bor i kernefamilie, 87 pct. af børn, der bor i stedfamilie, og 87 pct. af børn, som bor med en enlig mor (figur ikke vist).

Der er ikke forskel på familietyperne med hensyn til, om børnene er blevet straffet én gang ved, at omsorgsgiveren har taget barnets mobil, iPad, pc eller andet som straf. Det er der derimod, hvis vi ser på, om barnet er blevet straffet flere gange, jf. figur 8.9. Der er signifikant færre børn af fængslede, der bor med en enlig mor (23 pct.), som bliver straffet ved at blive frataget mobil, iPad, pc eller andet end børn af fængslede, som bor i en stedfamilie (36 pct.) eller kernefamilier (31 pct.).

OPSAMLING – KONFLIKTNIVEAU OG SANKTIONER

Ovenstående tegner et billede af, at det blandt børn af fængslede forventeligt er dem, der bor i kernefamilier, der har den mest harmoniske familie, tæt fulgt af de familier, hvor barnet bor med mor alene. Der er en lidt lavere andel af børn i stedfamilier, der bor i et harmonisk hjem, og allerlavest ligger anbragte i plejefamilie, på døgninstitution eller på opholdssted. En tidligere rapport fra SFI har tegnet et billede af, at særligt anbragte på døgninstitution eller opholdssted oplever det sted, de bor, som disharmonisk (Ottosen m.fl., 2015).

FIG. 8.9: Andelen af børn af fængslede, som har fået frataget mobil, iPad, pc eller andet som straf. Særskilt for antal gange, opdelt på familietyper. Procent.

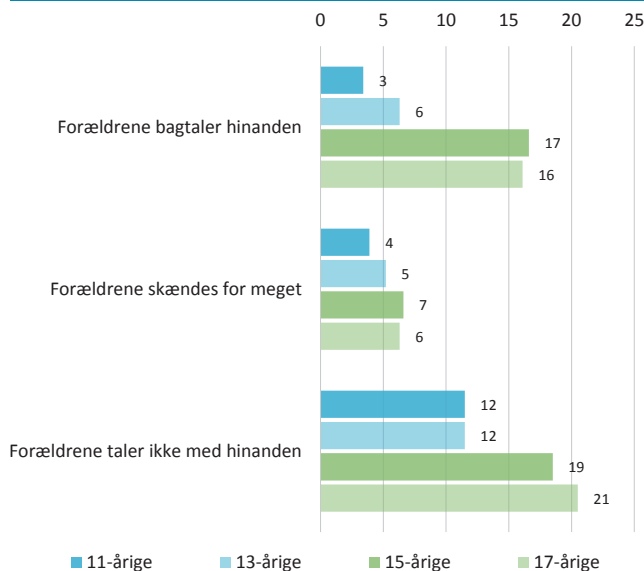
Anm.: N = 972.

Derudover viser afsnittene, at børn af fængslede i stedfamilier i højere grad oplever et konfliktfyldt hjemmemiljø og sanktioner end børn af fængslede i kernefamilier og i eneforsørgerfamilier. Samtidig er det interessant, at børn af fængslede i kernefamilier og i eneforsørgerfamilier i lavere grad end børn generelt oplever konflikter i familien.

FORÆLDRESAMARBEJDE

Afslutningsvis undersøger vi børnenes oplevelse af forældrenes samarbejde. Forældrenes indbyrdes forhold har stor betydning for stemningen i hjemmet og for den læring, som børnene tager med sig om, hvordan man agerer sammen i et parforhold. Børnene er blevet spurgt om, hvordan de oplever deres biologiske forældres samarbejde. Overordnet vurderer børn af fængslede, at forældrene er gode til at tale sammen (ikke vist). Især de 11- og 13-årige (hhv. 61 og 60 pct.) synes, at forældrene er gode til at tale sammen, mens det gælder for lidt færre af de 15-årige og 17-årige (hhv. 47 og 44 pct.). Ligeledes viser figur 8.10, at der er flere 15- og 17-årige, som rapporterer, at forældrene bagtaler hinanden (hhv. 17 pct. og 16 pct.) eller slet ikke taler sammen (hhv. 19 pct. og 21 pct.) end hos de yngste deltagere i undersøgelsen. Der kan være flere forklaringer på, at børnenes vurdering af forældres samarbejde ændrer sig, efterhånden som de bliver ældre. Dels kan det afspejle, at forældrene udvikler et mere konfliktfyldt forhold til hinanden, efterhånden som tiden går, dels at børnene bliver mere bevidste om de måder, som forældrene kommunikerer på, jo ældre de bliver.

FIG. 8.10: Andelen af børn af fængslede, der oplever negative aspekter ved forældrenes indbyrdes forhold. Særskilt for alder, opdelt på specifikke aspekter. Procent.

Anm.: N = 669.

Opdeles der på familietype (ikke vist), er det ikke overraskende, at børn i kernefamilier i højere grad oplever, at deres biologiske forældre taler godt sammen og ikke bagtaler hinanden. Omvendt oplever især børn i stedfamilier og børn, der bor med en enlig mor, at deres forældre bagtaler hinanden og ikke taler godt sammen, og i langt højere grad end børn i kernefamilier, at forældrene slet ikke taler sammen.

AFRUNDING

I dette kapitel har vi undersøgt, hvilke typer af familier, børn af fængslede vokser op i, samt hvordan omsorg, støtte, harmoni og konflikter kommer til udtryk i disse familier.

Analysen viser, at der er markant forskel på, hvilke familietyper børn af fængslede vokser op i, sammenlignet med børn generelt. Børn af fængslede bor sjældnere i kernefamilier end børn generelt og bor oftere sammen med en enlig mor eller i stedfamilier. Derudover ser vi, at en langt større andel børn af fængslede bor i plejefamilie, på institution eller opholdssted, end det gælder for børn generelt. Analysen af børnenes familiestruktur ser også på børnenes kontakt med faren, hvis de vel og mærke ikke bor sammen med ham.

Når det gælder omsorgsgivers støtte til barnet, viser analysen en forskel på de yngre og ældre børn af fængslede. De 11- og 13-årige oplever i højere grad social støtte og følelsesmæssig tilknytning samt føler i højere grad, at den primære omsorgsgiver holder af dem, sammenlignet med 15- og 17-årige med en far i fængsel. Derudover viser analysen, at børn fra stedfamilier

oplever en lavere grad af støtte og omsorg fra den primære omsorgsgiver, end børn af fængslede fra kernefamilier eller eneforsørgerfamilier.

Ser vi på, om familien er harmonisk, og om der er konflikter, tegner analysen et billede af, at de børn af fængslede, der vokser op i stedfamilier, i lavere grad oplever hjemmet og familien som harmonisk sammenlignet med børn af fængslede fra kernefamilier og eneforsørgerfamilier. Dog beskriver børn i stedfamilier overordnet set en harmonisk familie sammenlignet med anbragte børn. Når vi ser på konfliktniveauet i hjemmet, er det interessant, at børn af fængslede, der bor i kernefamilier eller eneforsørgerfamilier, i lavere grad beskriver et konfliktfyldt familiemiljø, end blandt børn generelt, der bor i disse familietyper. Mens børn af fængslede, der bor i stedfamilier, i højere grad oplever konflikter i hjemmet, end det gælder for børn i stedfamilier generelt.

Endelig har vi undersøgt børnenes oplevelse af forældrenes samarbejde. Her ser vi, at de 11- og 13-årige i højere grad end de 15- og 17-årige synes, at forældrene er gode til at tale sammen. Omvendt er der flere 15- og 17-årige, som oplever, at forældrene bagtaler hinanden eller slet ikke taler sammen, sammenlignet med de yngre børn af fængslede.

27 Som beskrevet i kapitel 2, er det knapt halvdelen af de børn, der blevet tilbudt at deltage i undersøgelsen, som rent faktisk har svaret på spørgeskemaet, og derfor skal det i forbindelse med resultaterne tages med i betragtning, at gruppen af børn, som har besvaret spørgeskemaet, er bedre stillet ressourcemæssigt end de, som ikke har deltaget i undersøgelsen. Derved viser figur 8.1 (og de øvrige figurer i kapitlet) ikke et billede af, hvor alle børn med en far i fængsel 2013 bor, men et billede af, hvor gruppen, som har deltaget i undersøgelsen, bor. Der kan derfor være børn, som bor andre og mindre traditionelle steder, som vi ikke indfanger her.

28 I de kommende afsnit er det ikke muligt at sammenligne direkte med børn generelt, da vi i denne undersøgelse har stillet børn af fængslede spørgsmål om omsorg og støtte fra hver af forældrene, mens børn generelt i tidligere undersøgelser er blevet spurgt om deres oplevelse af omsorg og støtte fra forældrene som en samlet enhed. I disse afsnit bruges oplysninger om børn generelt derfor perspektiverende fremfor til direkte sammenligning med børn af fængslede.

29 Oversat fra Mainstage National Survey of Young People's Well-being 2008 (MNSYP).

KAPITEL 9

RELATIONER TIL FAR I FÆNGSEL

INTRODUKTION

I dette kapitel belyser vi, hvad fars fængsling betyder for relationen mellem de fængslede fædre og deres børn, set fra børnenes perspektiv. En stor andel af fængslede er, som vi har set i kapitel 3, fædre, og der kan være bekymring for, at børns trivsel undermineres, fordi fædre bliver mindre involverede i deres familier og særligt deres børn. Far-barn-forholdet kan rumme mange aspekter, herunder at udvikle relationen gennem at give barnet råd, støtte, kærlighed og rammer. Det kan også være at involvere sig i praktisk arbejde i husholdningen, såvel som at planlægge for børnene, beskytte dem eller være involveret i deres fritidsaktiviteter (Meah & Jackson, 2015). Der er imidlertid store barrierer for, at fængslede fædre indgår i positivt samvær med deres børn. I forskningen om børn af fængslede fremhæver studier vigtigheden af besøg, fordi det bevarer relationer i familien (La Vigne m.fl., 2005; Lanskey m.fl., 2014), mens lidt eller ingen kontakt er associeret med afbrudte relationer (Schlafer & Poehlmann, 2010). Kriminalforsorgen i Danmark opfordrer således også til kontakt mellem far og barn og understøtter den, mens faren er i fængsel, gennem tiltag som fx børneansvarlige i fængslerne og projektet "Far bag tremmer", der har kørt i Vestre Fængsel i København. Nogle studier fremhæver betydningen af kontakt mellem far og barn som afgørende for deres relation under fængslingen og fremhæver, at samboskab og ikke-samboskab før fængslingen har betydning, mens andre fremhæver betydningen af forældrenes samvær før og under fængslingen for, hvordan far og barn opretholder dette under fængsling (Geller, 2013).

I dette kapitel undersøger vi, hvad farens ophold i fængslet betyder for forholdet mellem far og barn, set fra børnenes perspektiv. Vi kan belyse, hvordan børnene opfatter deres tilknytning til faren, når han er i fængsel, samt hvilken betydning fængselsopholdet har haft for deres relation frem til undersøgelsestidspunktet. Vi tager afsæt i en forståelse af familien som praksis, hvor familiens roller, positioner og værdier ikke er fastlagte, men bliver til gennem de relationer og aktiviteter, der har med familien at gøre (James, 2013; Morgan, 2011). Det er gennem sådanne hverdagspraksisser, at børn bliver socialiseret, og familien bliver konstitueret. Børn og unges relation til deres fædre kan ses som et aspekt af sådanne hverdagspraksisser (Dermott, 2008). Vi ønsker at undersøge konkret, hvordan børnene engagerer sig i – eller tager afstand fra – familiepraksisser relateret til faren. Hvad er børnenes fornemmelse af tilknytningen til deres far under fængslingen, og har de forskellige former for tilknytning?

I kapitlet starter vi med at give et generelt overblik over børn og unges vurdering af deres relation til faren på baggrund af survey-data. Herefter bruger vi de kvalitative data til at belyse, hvordan børn og unge oplever tilknytningen til deres far gennem de familiepraksisser, som de indgår i sammen med ham.

FORHOLDET TIL FAR I FÆNGSEL

I kapitel 8 om familiens struktur og omsorgspraksisser så vi på hyppigheden af kontakten mellem barn og faren, hvis barnet ikke bor sammen med faren. Analysen viste, at de 11- og 13-årige har

jævnlig kontakt med faren, enten ugentligt eller hver fjortende dag, mens de 15-årige i mindre grad har jævnlig kontakt. Dog var det bemærkelsesværdigt, at knap hver tredje af de 17-årige ser faren mindst én gang om ugen (figur 9.1).

SOCIAL STØTTE FRA FAR

Børnene er blevet spurgt, om de oplever at få social støtte fra faren, dvs. om de oplever, at faren lytter til dem, om de oplever at kunne gå til faren for at få råd, og om de kan regne med faren, hvis de har problemer. Vi har opdelt svarene på familietype, og vi kan se, at signifikant flere (knap 60 pct.) af børn og unge i kernefamilier oplever altid at kunne få støtte fra deres far, end børn og unge, der bor i stedfamilie, sammen med en enlig mor eller er anbragt uden for hjemmet (33-34 pct.). Omvendt er der signifikant flere børn og unge, der bor i stedfamilie, sammen med en enlig mor eller er anbragt uden for hjemmet (43-48 pct.), der sjældent oplever at få støtte fra far, end blandt børn og unge, der bor i kernefamilie.

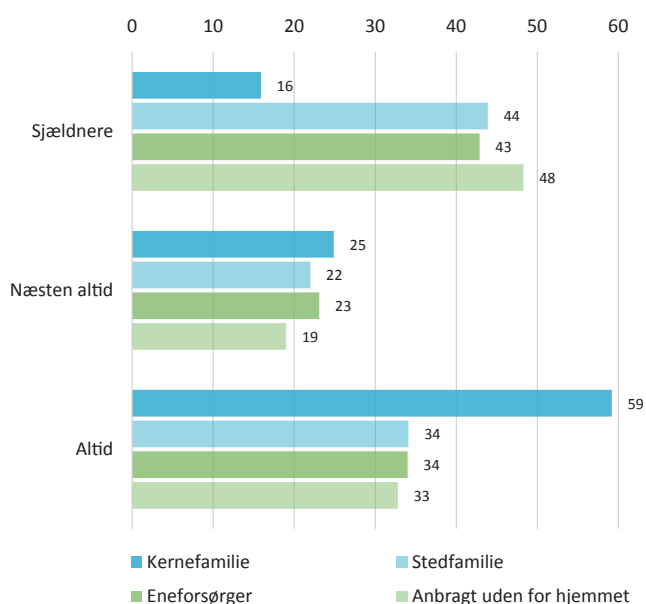
Børnene er også blevet spurgt om deres følelsesmæssige tilknytning til faren (figur 9.2). Her ser vi igen – ikke overraskende – stor forskel mellem børn og unge afhængigt af deres familietype. For en stor andel af børn og unge i kernefamilier har faren meget stor betydning, knap 80 pct., mens den tilsvarende andel er knap 30 pct. blandt de anbragte børn og unge. Omvendt angiver over 40 pct. af anbragte børn, at faren har mindre betydning. Det gælder under 10 pct. af børn i kernefamilier.

Børn og unges svar på disse spørgsmål peger på, at det er i kernefamilier, hvor man kan formode, at der er regelmæssig kontakt mellem forældrene, når far er i fængsel, at faren har størst betydning i sammenligning med de andre familietyper. Der er ikke stor forskel mellem børn og unge i stedfamilier og børn og unge hos eneforsørgere, mens anbragte børn og unge ikke overraskende er dem, der har den svageste relation til faren. Vi kan se, at der i kernefamilier er færre børn, der angiver, at de kan gå til far for råd og støtte, end der er børn, som angiver, at faren har stor følelsesmæssig betydning. Råd og støtte kan ses som en relativt konkret og praktisk aktivitet, men også en mere afgrænset aktivitet i hverdagen, mens følelsesmæssig tilknytning til faren ikke på samme måde er afhængig af konkrete aktiviteter. Som vi skal se i de kvalitative interview, kan børn og unge føle sig stærkt tilknyttet til fædre, selvom fædrene ikke nødvendigvis giver dem råd og støtte.

BØRN OG UNGES FORTÆLLINGER OM RELATIONEN TIL FAREN

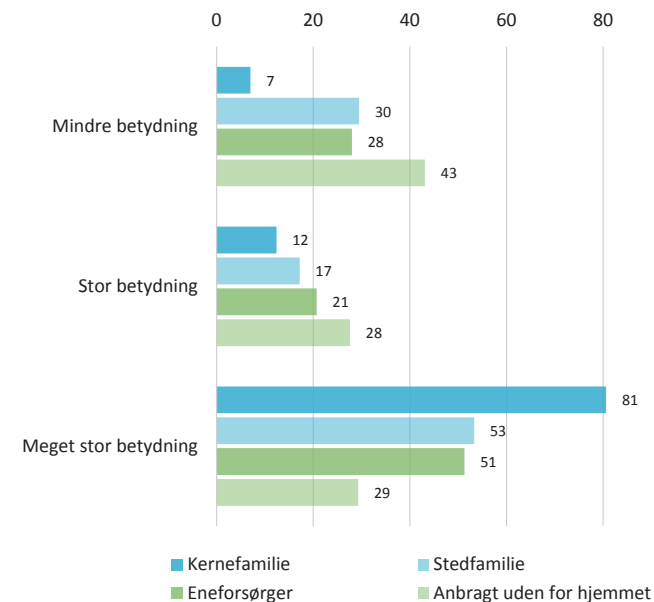
I lighed med tidligere kvalitative undersøgelser (Boswell, 2002; Dawson, Jackson & Nyamathi, 2012) finder vi i vores materiale stor variation i den måde, hvorpå børnene og de unge beskriver relationen til faren i fængslet. Langt de fleste af de interviewede børn havde kontakt med faren eller var samboende med ham før fængslingen. For de børn, hvis forældre ikke er par længere, varierer det, hvorvidt moren støtter barnet i kontakten med faren.

FIG. 9.1: Børn af fængslede fordelt efter, hvor ofte de får råd og støtte fra deres far. Særskilt for familietype. Procent.

Anm.: N = 685.

FIG. 9.2: Børn af fængslede fordelt efter følelsesmæssig tilknytning til far. Særskilt for familietype. Procent.

Anm.: N = 685.

I kapitlet fremhæver vi fem forskellige måder, som børnene forstår deres relation til faren på, nemlig:

- Far er betydningsfuld, trods fraværet
- Vred på far
- Distancering fra far
- Fravalg af kontakt til far
- 'Idyllisering' af faren.

Når vi belyser børnenes relation, kan det være både til faren eller en stedfar – det vigtige er, om personen har betydning for barnet. I interviewet anvendte vi koncentriske cirkler som redskab til at tale med børnene om deres familie og relationer. De koncentriske cirkler er en letforståelig visuel måde, hvorpå børnene kan angive, hvem de oplever som værende tæt på og længere væk fra sig (Eldén, 2014). Dem bruger vi nogle steder til at illustrerer deres forhold til faren visuelt. De steder, hvor børnene har brugt et navn, har vi overskrevet med rolle, fx stedfar i stedet for navn.

FAR ER BETYDNINGSFULD TRODS FRAVÆRET

Først og fremmest beskriver en del af de interviewede børn og unge deres far som en meget betydningsfuld person for dem, og kun få af de interviewede (især unge) beskriver et decideret dår-

ligt forhold til ham. 9-årige Jenny fortæller her om sit forhold til sin far og sin stedfar, som hun begge oplever som personer, der er tæt på hende. Stedfaren er i øjeblikket i fængsel. Hun fortæller:

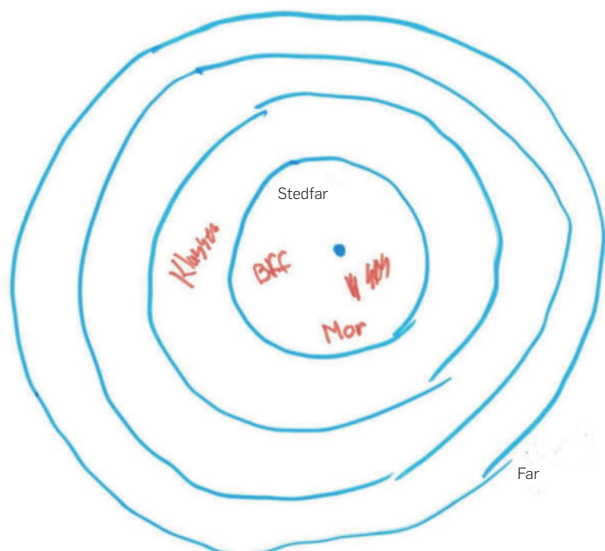
[Stedfar] har kendt mig, lige siden jeg var 2,5 år gammel. Og så har han været ligesom en far for mig. I hvert fald synes jeg, han skal være der. Og så er der min far. Han skal selvfølgelig også være derinde (i cirklen).

Som det fremgår, er stedfaren, på trods af at han ikke er hendes biologiske far, vigtig for hende, da han er den far, hun har haft, så længe hun kan huske. Mathilde på 13 år fortæller ligeledes om sin stedfar, som har været del af familien de seneste år, at han er en vigtig person for hende (se figur 9.3):

Ja, altså, hvis der er noget, jeg ikke kan finde ud af i skolen, så hjælper han mig med det, og så hvis der er fx noget galt ... så hjælper han mig også. Nogle gange, når vi laver mad, så laver vi mad sammen. Nogle gange, så hjælper han mig med at finde på nye ting, som jeg så kan lære. Også hvis fx jeg skal et eller andet sted hen, så hvis jeg lige pludselig mangler et eller andet, så er han der også for det. Han er der også tit, hvis der er noget, jeg mangler, eller noget, jeg har brug for.

Den biologiske far forsøger hun at undgå kontakt med, efter at han har været voldelig over for hendes mor. Kontrasten mellem for-

FIG. 9.3: Tegning af Mathilde, 13 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

holdet til stedfaren og forholdet til hendes biologiske far (Bff), som også kommer til udtryk i tegningen, betyder måske, at hun lægger særligt mærke til de ting, stedfaren gør sammen med hende.

Endelig er Emilie på 21 år et eksempel på en ung voksen, som også fremhæver vigtigheden af sin far. Forældrene blev skilt, da hun var 13 år, og faren har været i fængsel i 6 år. Hun har holdt regelmæssig kontakt med faren efter skilsmissen og også, mens han har været i fængsel, selvom hun ikke besøger ham så ofte på grund af afstanden.

Jamen, min far er den, jeg er allertættest på, ud over min kæreste. For han [faren] er den, jeg minder mest om. Jeg kan ikke spejle mig i min mor eller min lillebror eller min søster, for vi er så forskellige. Jeg kan spejle mig i min far. Og det kan jeg ikke i de andre ... Og så tror jeg, at man automatisk kommer tættere på hinanden.

Selvom Emilie ikke har boet fast sammen med sin far, siden hun var barn, så er faren en vigtig person for hende, og en person, hun føler sig tæt på (se figur 9.4). De fleste af de interviewede børn og unge fremhæver deres far eller deres stedfar som en betydningsfuld person for dem, selvom det er lidt forskelligt, hvad de fremhæver. Farens nuværende fysiske fravær betyder ikke, at de føler sig følelsesmæssigt distancerede fra ham. Det er bemærkelsesværdigt, at ingen af dem binder deres relation til far op på, hvad han har gjort, og det er altså ikke den kriminelle handling eller

fængslingen, der er afgørende for deres relation til ham. Men måske betyder fængsling og fravær, at de er blevet mere bevidste om og reflekterede i forhold til deres fars betydning for dem. Det er samtidig børn og unge, som har haft en god kontakt med deres far før fængslingen, selvom forældrene i nogle tilfælde er skilt.

VREDE I FORHOLD TIL FAR

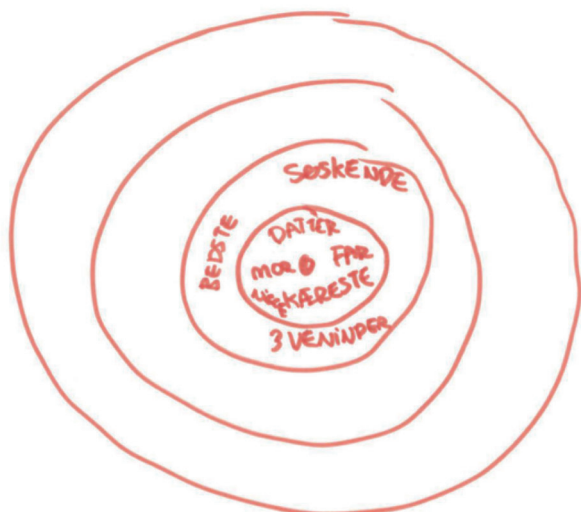
Nogle børn udtrykker, at de er vrede på deres far. Som vi så i kapitel 5, er en vigtig forklaring på, at børn ikke besøger deres far i fængsel, at de er vrede på ham. Flere unge, som vi inviterede til at deltage i interviewundersøgelsen, afslog, fordi de er vrede på deres far. Nogle af de interviewede børn og unge udtrykker også direkte, at de er vrede. Luna på 7 år har en far, der har været i fængsel i 2,5 år og skal være i fængsel flere år endnu. Hun har haft svært ved at forstå, hvorfor han er i fængsel. Hun har spurgt sin far, om han vidste, at han gjorde noget forkert – og det fortalte han, at han gjorde:

Interviewer: Hvorfor tror du, at du er vred?

Luna: Nogle gange bliver jeg bare rigtig vred på min far, fordi han har gjort det. Så tænker jeg bare inde i mit hoved: "Ih, nu igen!" Jeg bliver sådan helt irriteret.

Lunas vrede betyder, at hun sommetider ikke vil besøge ham og har svært ved at stole på ham, fortæller hendes mor. Moren forsøger at lade Luna selv bestemme og at give hende rum til at

FIG. 9.4: Tegnet af Emilie, 21 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

udtrykke sin vrede og mistillid. Pernille på 18 år har en stedfar, der er i fængsel, og hun fortæller også, at hun er vred på ham:

[Min stedfar] har altid bare været ... Altså ikke en gud, men bare en helt fejlfri person, som bare er rolig og fantastisk, og han gør aldrig noget forkert, og alle sådan nogle ting. Så jeg blev faktisk også meget sur der. Jeg forstod ikke, hvad der var sket, og han siger jo også selv, at han ikke mener, han har gjort noget forkert. Han synes ikke, han har gjort noget forkert og bla bla bla. I starten var jeg også bare sådan: "Nej, men du er blevet dømt for noget. Du skal faktisk ind og sidde 3 år for noget, så et eller andet må du tydeligvis have gjort forkert". Det knækkede også lidt mit syn på ham.

Efter stedfarens fængsling er Pernille i gang med at revurdere sit syn på ham som en særlig person. Pernilles mor er meget opmærksom på hendes følelser og forsøger at tage hensyn til dem.

Begge de nævnte piger kommer fra forholdsvis velfungerende familier, hvor mor og far/stedfar har kontakt, og hvor pigerne får accept af de følelser, de har. Begge piger udtrykker, med hver deres aldersbetingede kompetencer, vrede og frustration over for deres far/stedfar, som de føler, at de har mistet tilliden til. De har begge haft et nært forhold til deres far/stedfar, men er nu nødt til at bearbejde deres oplevelse af, at han har gjort noget forkert og svigtet dem. Deres vrede kan ses som udtryk for, at de aktivt forholder sig til farens/stedfarens adfærd og sætter spørgsmålstegn ved den. Det betyder, at der kommer modsatrettede følelser på spil i forholdet til faren/stedfaren.

DISTANCERING FRA FAR

Nogle har et mere distanceret forhold til deres far. Det er fx børn og unge, der deltager i samværet med deres far på de givne be-

tingelser med besøg i fængslet, men samtidig udtrykker de, at de ikke oplever nærhed eller godt samvær. Samtidig tager de ikke aktivt afstand fra faren, men udtrykker en mere passiv distancering fra ham. Et eksempel er Asger på 18 år, som besøgte sin far mere, da han sad i varetægt, end nu, hvor han afsoner sin dom. Det sker for eksempel, når han alligevel skal besøge en ven i nærheden: "Ja, når jeg alligevel er dernede, kan jeg ligeså godt tage forbi". Asgers forældre blev skilt, da han var omkring 10 år, og (også) her oplevede han et brud i relationen til sin far. Han tror derfor heller ikke, at han vil få et bedre forhold til faren, når han bliver løsladt:

Interviewer: Tænker du nogen gange på, hvordan jeres forhold bliver, når han engang kommer ud igen?

Asger: Nej, det gør jeg faktisk ikke. [pause] Jeg ved ikke rigtig, om der kommer til at være ret meget, eller hvad der gør. Jeg tvivler.

Interviewer: Du tvivler på, at der kommer til at være noget?

Asger: Meget. Tror ikke rigtig. Tror, at det kommer til at være det samme, som det er nu. Netop fordi jeg føler, at han har manglet at være den der "far"-rolle. Den har manglet rigtig meget. Specielt for en dreng i puberteten ... og der er problemer i skolen og sådan noget. Så er det altså ikke altid mor, man gider snakke med. Så er det far, man gerne vil med, men det kan man ikke. Så det er det, som der også har ødelagt det. Rigtig meget. At han har manglet lige i det der i 13-års-alderen. Det er den [der] har haltet meget, tror jeg. Ødelagt det.

Asger reflekterer over sit forhold til faren og ser et langt forløb af dalende tilknytning, et forløb, der starter langt tidligere end

fængslingen, selvom fængslingen accelererer dette forløb. Faren figurerer således ikke engang på Asgers cirkler (se figur 9.5).

Et andet eksempel er Sandra på 11 år, som har været med på besøg hos faren i fængsel tidligere, men hun har ikke kontakt med ham for tiden. Faren kan være meget voldsom, dog ikke overfor hende, og hun har været påvirket meget af sine besøg:

Men hver gang jeg kom, så skulle han også skælde mig ud, for at gøre et eller andet. Han har det der tit med, at hver gang jeg kommer, det er ikke engang derhjemme ... så skal der altid være en eller anden ting, han synes, der ikke er i orden med sådan, som jeg ser ud. Og jeg ser hele tiden ud, som jeg plejer. (...) Altså, jeg var tit træt af, at jeg skulle komme der. Jeg ville meget hellere have blevet hjemme, for det er kedeligt alligevel. Og så er der også lang vej. Og det er også træls, for nogen gange, så føler jeg, at jeg føler mig meget anderledes. Jeg er sådan ... Jeg er ikke sådan som de andre familier, der bare er sammen og hygger sig, og de ... De er ikke sådan – har en far, der bare er i fængsel, eller har gjort noget dumt. Der er sådan, at det gør mig anderledes. Så føler jeg mig ikke rigtig ligesom alle andre, og så føler jeg mig lidt ligesom én, der bare er anderledes.

Som det fremgår, oplever Sandra sin far som svær at besøge, fordi han fortæller hende, at hun er forkert. Som det fremgår af figur 9.6, er far placeret uden for cirklerne. Hun er begyndt at føle

sig anderledes, ikke bare i forhold til faren, men også i forhold til andre børn og unge. Sandra fravalgte ikke aktivt besøg hos faren, men gennem besøgene begyndte hun at føle sig anderledes. Faren har efterfølgende været ude af fængslet og er kommet ind igen, men for tiden har hendes mor dog afskåret dem fra kontakten til ham, da han opsøgte dem, uden at de ønskede det.

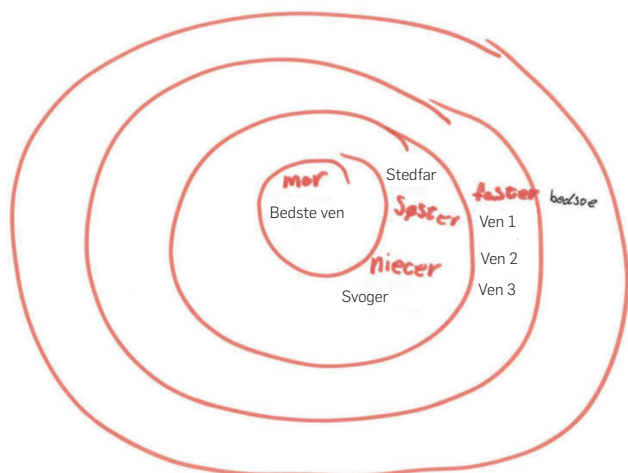
Eksemplerne i dette afsnit viser, hvordan nogle børn og unge har et distanceret forhold til deres far, der er fængslet. De deltager i besøg og har samvær med faren, men de udtrykker ikke et engagement i samværet, ligesom de heller ikke oplever engagement eller positiv interesse og omsorg fra deres far. Samtidig tager de dog ikke afstand fra deres fædre. Som vi skal se i kapitel 10, kan det hænge sammen med følelsesmæssig omsorg og en følelse af ansvar over for faren.

FRAVALG AF KONTAKT TIL FAR

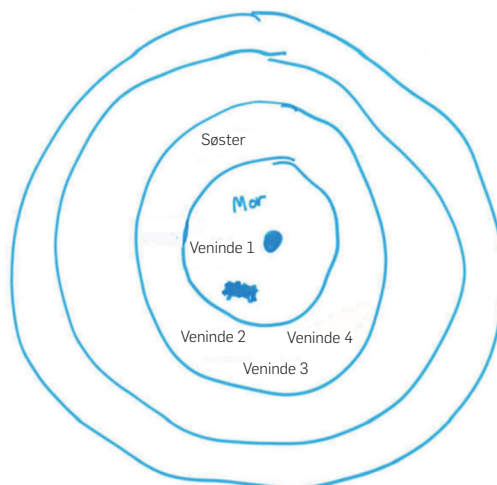
Nogle børn og unge foretager et mere aktivt fravalg af samvær med deres far. Sandra er 11 år og er sammen med sin familie flyttet for at komme fysisk væk fra den biologiske far, der opsøgte hende, uden at hun ville det. Hun fortæller, hvor hun ville placere sin far i de koncentriske cirkler (se figur 9.6):

Han ville være uden for skalaen ... Fordi vi havde det rigtig sjovt, men han overfaldt min mor en masse gange, og sådan noget ... Mere end jeg overhovedet havde fået at vide, før jeg overhovedet blev født.

FIG. 9.5: Tegning af Asger, 18 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

FIG. 9.6: Tegning af Sandra, 11 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

To søstre, Karoline og Camilla på hhv. 15 og 14 år, har ligeledes valgt, at de ikke vil have kontakt med faren mere. Det er sket, efter at faren har fået en ny voldsdom for overfald på et familied medlem. Adskillelsen er svær at gennemføre fuldstændigt, men gennem de seneste år har Camilla undgået at have kontakt med faren: "Jeg droppede at snakke i telefon med ham og hilse på ham, når han kom her [på udgang]. Gemte mig her i huset. Og så sagde jeg egentlig bare sådan "hej" og "farvel", fordi han skulle afsted igen til den begravelse, så det var det". Karoline fortæller også, at hun undgår faren: "Altså hver gang han har haft ringet, så har jeg ikke taget telefonen". Faren optræder således heller ikke i de koncentriske cirkler (se figur 9.7). Faren og moren er skilt, men faren kommer fortsat i hjemmet, når han skal hente og bringe mindre søskende. Hvor de to søstre har sagt, at de ikke vil have noget med faren at gøre, har deres mindre søskende fortsat kontakt med ham. I de seneste eksempler forsøger børnene at undgå kontakt med deres far og får – i hvert fald indirekte – støtte af deres mor til dette.

Jennifer på 21 år har foretaget det aktive valg, at hun ikke ønsker, at hendes mor, stedfar og lillebror (som også har været i fængsel) skal være en for stor del af hendes liv (se figur 9.8). Stedfaren og familien skaber på forskellige måder uro i hendes liv, og hun føler, at de påvirker hende negativt. Hun har derfor sagt til dem: "Jeg prøver at have et liv, og det fungerer ikke, hvis I skal 'messe det op'". Efterfølgende forklarer hun, hvad det er, hun føler, der ødelægger hendes liv:

[At de] hele tiden ryger i fængsel, åbenbart. Min lillebror, Jens [stedfar] og min mor – hun er bare som sagt stresset. Selvfølgelig, så er det jo rigtig, rigtig hyggeligt at være sammen med dem og alt muligt, så jeg har bare valgt, at jeg ikke ønsker at have det i mit liv. Så jeg vælger dem, når vi har lyst, og når vi kan finde ud af det. Når der er for meget rod, så er det der, hvor jeg trækker mig lidt tilbage ...

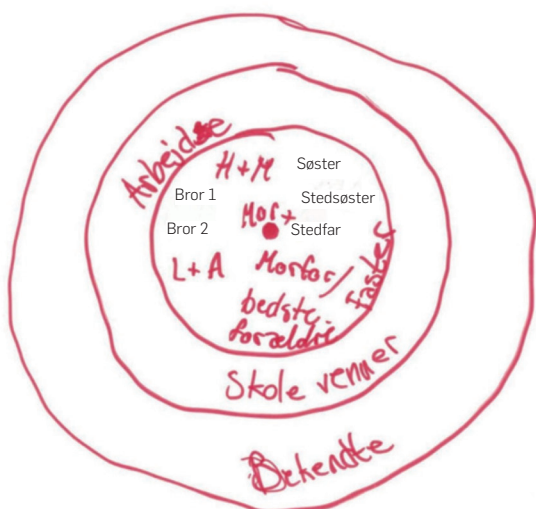
Selvom Jennifer har haft regelmæssig kontakt med sin mor og stedfar, giver deres livsstil for meget uro i forhold til de ønsker, som hun prøver at realisere med uddannelse og arbejde. Det er et valg, hun selv har taget, og som hun forsøger at efterleve.

Når børn og unge fravælger kontakt med faren, er det derfor særligt i tilfælde, hvor faren har voldsomme handlinger mod andre, men ikke kun. Det kan også være den uro, farens liv giver i deres eget liv. Det er særligt hos de lidt ældre børn og unge, vi ser, at de fravælger kontakt og tager afstand fra faren.

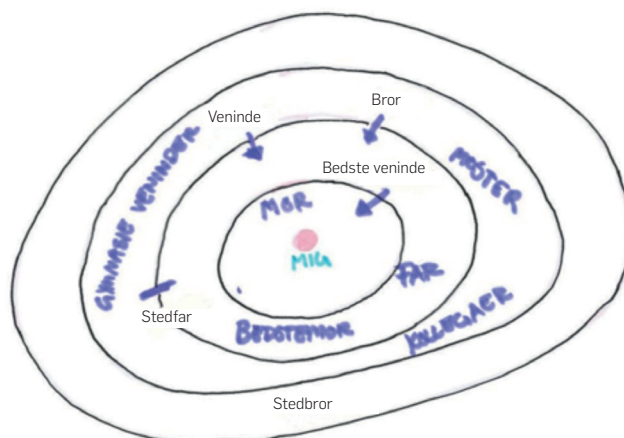
'IDYLLISERING' AF FAR

Der er imidlertid også nogle unge, hvor far er en mere betydningsfuld person i deres liv og nærmest ophøjes til en særlig status, selvom han måske har været fraværende i opvæksten, har svigtet dem groft eller har begået en voldsom forbrydelse. Vi har kaldt det for idyllisering af far. I vores materiale finder vi særligt den relation hos unge, som på forskellig vis har haft særligt vanskelige familie- og opvækstforhold.

FIG. 9.7: Tegning af Karoline, 15 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

FIG. 9.8: Tegning af Jennifer, 21 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

Martin på 22 år har som lille boet hos sin mor, men har været anbragt på institution en del af sin opvækst. Han har oplevet et brud med sin mor og fortæller, at faren og bedsteforældrene var de eneste, der kom og besøgte ham under anbringelsen. Som sine vigtigste familiemedlemmer placerer Martin derfor sin far (og farmor og farmorens kæreste) i den midterste cirkel (se figur 9.9), mens moren placeres uden for cirklen, og søskende er placeret helt yderst. Faren har ikke været en gennemgående daglig omsorgsperson i Martins barndom. Han har børn og familie med flere andre kvinder og har siddet i fængsel i flere omgange. For Martin er faren imidlertid en vigtig gennemgående person. Han oplever, at faren altid har interesseret sig for ham og støttet ham. Martin besøger ikke hyppigt sin far, da han sidder i fængsel i en anden landsdel:

Ja, selvom min far sidder inde, så ved jeg, at hvis han var ude, så ville han gøre alt, hvad der stod i hans magt for at hjælpe mig. Og når jeg har været inde og besøge ham, eller vi har været inde og besøge ham, og vi har snakket om nogle ting, der måske har gået mig lidt på, jamen, så har han også været der. Og der har ikke været noget – han er der altid, hvis jeg har brug for det. Og hvis jeg er i dårligt humør, som jeg var i går, så tænker jeg: "Okay, hvad ville far have sagt her?" Og så løser det ligesom de ting. Nu har jeg ikke mulighed for at ringe til ham, eller han har mulighed for bare at ringe til mig, jo. Desværre. Men han er der, og det ved jeg. Og det er derfor, jeg har skrevet

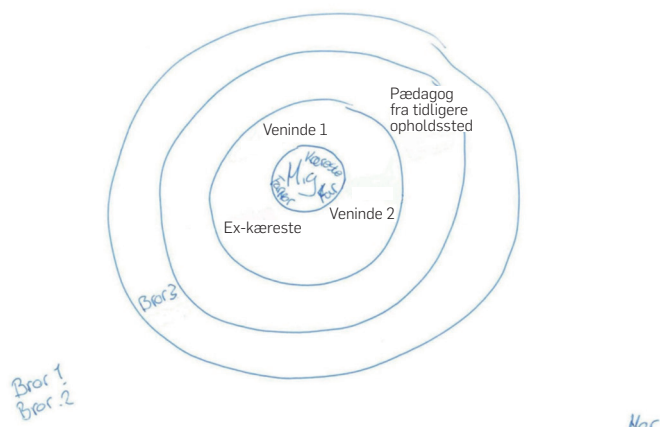
ham derinde [i midten af de koncentriske cirkler], for han har altid beskyttet mig.

Selvom om Martin opfatter sin far som en vigtig person, er der dog også en dobbelthed. Martin fortæller også om sin nervøsitet ved besøg i fængslet, hvor han er spændt og nervøs over at skulle snakke alene med faren. For Martin er faren en så vigtig person, at det er ligegyldigt, hvad han har gjort.

Det andet eksempel er 13-årige Stephanie. Både hendes far og stedfar blev begge fængslet inden for en periode på nogle få måneder. Hun har haft jævnlig kontakt med sin far, mens hun har boet mange forskellige steder, og hendes mor har haft forskellige kærester. Før stedfarens fængsling boede hun og hendes mor sammen med ham. Om stedfaren fortæller hun:

I starten, så betød han [stedfar] rigtig meget for mig. Der kaldte jeg ham også for min papfar, fordi jeg godt kunne lide ham. Det gider jeg jo ikke at kalde alle mulige mennesker, jeg ikke kan lide, vel. Jeg synes, han var rigtig, rigtig dejlig. Når vi mødtes, så er det lidt mærkeligt at sige. Der er rigtig mange mennesker, der ikke kan forstå, at jeg stadig elsker Martin [stedfar], så det er ikke sådan noget, jeg render rundt og siger til folk vel, så ville de synes, jeg er bindegal. Men jeg kan jo ikke lade være med at elske en person, lige meget hvad de gør.

FIG. 9.9: Tegning af Martin, 22 år. Koncentriske cirkler, der angiver, hvem der er tæt på, og hvem der er længere væk i de centrale relationer.

Stephanie gør her meget ud af at fremhæve sin kærlighed til stedfaren på trods af, hvad han har gjort:

Det har jeg også sagt til min (sted)far, når han har følt, at jeg ikke elskede ham. Det bliver jeg rigtig bange for, for han har faktisk kun mig. Så bliver han faktisk lidt bange for, hvis jeg ikke kan lide ham. Det vil jeg jo altid gøre, lige meget hvad man gør. Hvis han havde gjort noget, der var endnu værre, så ville jeg stadig elske ham.

Når Stephanie taler med faren, siger han ofte de samme ting. Stephanie fortæller, hvad faren siger, når han ringer: "At han elsker mig, og han savner mig. Så spørger han nogle gange, om jeg elsker ham, for nogle gange bliver han lidt i tvivl, og så spørger han, hvordan jeg har det". Over for både sin far og sin stedfar er Stephanie meget optaget af at understrege sin kærlighed, nærmest uanset hvad de har gjort.

De to eksempler er meget forskellige, men fælles for dem er, at de unge ikke udtrykker negative følelser over for faren, men i stedet nærmest intense og entydigt kærlige følelser, selvom andre dele af deres historie med fædrene kunne pege på, at der også kunne være modsatrettede følelser på spil. De to unge har på hver deres vis haft vanskelige opvækstforhold, og det er kendetegnende, at deres fædre eller stedfædre ikke har været stabile omsorgspersoner, men været meget fraværende. Men fædrene har på andre måder været betydningsfulde, og de unge fremhæver begge den særlige betydning, deres far har haft. Måske har de på grund af deres turbulente opvækst og varierende grad af kontakt med faren et særligt behov for ham, hvorfor der ikke er så meget plads til, at andre og modsatrettede følelser (som for eksempel svigt, skam, vrede og savn) kommer til udtryk.

AFRUNDING

Der er stor forskel på børn og unges relation til deres fængslede far afhængigt af deres familieforhold. I spørgeskemaundersøgel-

sen så vi, at for børn og unge i en kernefamilie er den fængslede far betydningsfuld, og de kan få råd og støtte fra ham. For børn i andre familietyper, og særligt for anbragte børn, gælder dette i noget mindre omfang. I de kvalitative interview får vi en mere nuanceret analyse af fars betydning for børn og unge. Først og fremmest kan vi se, at far fylder meget for disse unge – både positivt og negativt. Dette viser, at børn og unge forholder sig aktivt og reflekteret til deres far. Nogle børn forholder sig mere aktivt til det, han har gjort, end andre, og det får betydning for deres relation. For andre er det ikke aktuelt. Samtidig indgår barnets relation til ham før fængslingen som vigtig; det er altså blot fængslingen, der har betydning for relationen til far.

Når børnene beskriver deres relation til deres far, er der flere følelser på spil på tværs af børnene og de unge, som også kan være modsatrettede – far kan være en betydningsfuld person for barnet/den unge, men barnet/den unge kan samtidig føle stor vrede mod ham. Det gælder særligt børn og unge, som har haft regelmæssigt samvær med deres far før fængsling, og som fortsat har det. Børn og unge, der har haft et mindre regelmæssigt forhold til faren før fængsling, har mere polariserede følelser for deres far – i kølvandet på erfaringer, de har med ham. Nogle børn og unge distancerer sig mere eller mindre bevidst fra ham, mens andre aktivt fravælger kontakt. Andre børn og unge udtrykker stærke positive følelser for deres far, selvom de har haft meget uregelmæssig kontakt med ham og ikke ser ham ofte. Samlet viser børn og unges fortællinger, hvordan de må håndtere og navigere med modsætningsfyldte følelser og forholdet til deres far, og hvor nogle får et meget polariseret forhold til deres far, hvor de ender med, at de enten må fravælge eller idyllisere deres far. Det peger på, hvor vanskeligt det kan være for børnene og de unge at have et forhold til deres far, hvor han har en positiv og støttende rolle i deres liv.

KAPITEL 10

UNGE OMSORGSIVERE: NÅR ROLLERNE I FAMILIEN FORANDRES

Hvor de fleste af børnene forud for farens fængsling har oplevet en samlet familiehverdag, gør fængslingen, at det kendte hverdagsliv brydes op (se kapitel 4). Børnene skal nu både forholde sig til farens hverdag i fængslet og den øvrige families hverdag i hjemmet. Nogle af børnene fornemmer, at fængslingen medfører et vanskeligere hverdagsliv for forældrene. Derfor forsøger nogle af børnene at hjælpe familien praktisk og økonomisk, men også følelsesmæssigt. Farens fængsling kan derfor betyde, at de kendte roller i familien forandres.

I dette kapitel belyser vi, hvordan barnets rolle kan forandres som følge af enten fængslingen eller de forhold, familien lever med forud for fængslingen eller mellem fængslingerne. At barnets rolle forandres, betyder ikke nødvendigvis, at barnet bliver den primære omsorgsgiver, men at barnet eller den unge på grund af omstændigheder i familien enten selv påtager sig eller bliver pålagt et ansvar, der i højere grad ligner en voksens.

I analysen tager vi udgangspunkt i begrebet *det voksne barn*, som henviser til børn og unge, der påtager sig en øget ansvars- og omsorgsrolle i familien og dermed bliver unge omsorgsgivere. Først gives et kort indblik i forskningslitteraturen om det voksne barn, hvorefter begrebet sættes i relation til vores materiale. Vi identificerer tre områder, hvor de unge påtager sig et øget ansvar inden for familien: *praktisk* (fx at passe mindre søskende), *økonomisk* (fx at give sin egen løn til familiens samlede budget) og *følelsesmæssigt* (fx ved at tage hensyn til forældrenes følel-

ser). Afslutningsvis belyser vi, hvordan rollen som voksent barn kommer til udtryk uden for hjemmet.

UNGE OMSORGSIVERE: DEN ÆNDREDE BARNEROLLE

Når et nærtstående familiemedlem oplever problemer af fysisk, psykisk eller social karakter, bliver børn pårørende. Det kan betyde, at de påtager sig et omsorgsansvar, der ligger ud over deres alder (Aldridge & Becker, 1993; Backett-Milburn m.fl., 2008; Davey, Askew & Godette, 2003; Thomas m.fl., 2003). Det gælder også for børn af fængslede. Børnene kan bekymre sig om, hvordan familien vil klare eventuelle praktiske eller økonomiske problemer, samtidig med at de kan være bekymrede for familiemedlemmernes trivsel. Ved udtrykket "voksne børn" forstås i denne sammenhæng børn, der påtager sig et voksent ansvar (Stenbak & Møller, 2006). Samme fænomen betegnes ofte "unge omsorgsgivere" i den internationale forskningslitteratur (se bl.a. Aldridge & Becker, 1993; Thomas m.fl., 2003).

Litteraturen om det voksne barn beskriver, hvordan rollen kan påvirke børnenes hverdagsliv både i og uden for familien (Aldridge & Becker, 1993; Stenbak & Møller, 2006). Rollen kan få negativ social betydning, hvis barnets omsorgsopgaver i hjemmet (fx rengøring eller børnepasning) kan resultere i mindre tid til fritidsaktiviteter og venner. Samtidig kan rollen have konsekvenser for børnenes skolegang i form af fx øget fravær eller koncentrationsbesvær. Følelsesmæssigt kan rollen resultere i vrede eller emotionel

udmattelse. At være en ung omsorgsgiver kan også få betydning på længere sigt. Litteraturen peger på, at børnene, når de bliver voksne, kan føle positive aspekter af omsorgsrollen, fx modenhed og evnen til at tage ansvar, men også negative aspekter såsom stress, depression og begrænsede sociale eller uddannelsesmæssige muligheder, fx på grund af en opvækst med manglende tid til venner, eller uddannelsesmæssige udfordringer i kraft af manglende skolegang eller koncentrationsbesvær (Thomas m.fl., 2003). At være et voksent barn kan derfor både påvirke ens trivsel i hverdagen her og nu, men også ens trivsel senere i livet.

Blandt de interviewede børn og unge kommer rolleændringer særligt til udtryk i tilfælde, hvor unge påtager sig et omsorgsansvar for de øvrige familiemedlemmer i hjemmet – og i fængslet – men den kan også komme til udtryk i skolen, på arbejdspladsen og i relation til vennerne.

HJÆLPER FAMILIEN PRAKTISK OG ØKONOMISK

Flere af de interviewede unge fortæller, hvordan de har påtaget sig et øget ansvar for at få familien til at fungere, mens faren er fængslet. Nogle unge bidrager praktisk eller økonomisk til familiens husholdning – det forekommer på tværs af familier, der oplever forskellige grader af udsathed. Det betyder dog ikke, at børnene står alene med ansvaret – de deler det ofte med moren. I dette afsnit beskriver vi først, hvordan de unge bidrager praktisk, og efterfølgende belyser vi, hvordan de bidrager økonomisk til familien.

Stine på 18 år kommer fra en familie, hvor moren Helle og stedfaren Jan før fængslingen havde endt deres forhold og boede hver for sig uden at være økonomisk afhængige af hinanden. Helle havde dog tidligere været væk fra arbejdsmarkedet grundet sygdom. Helle og Jan havde en ordening, hvor de yngste børn skiftevis var en uge hos Helle og en uge hos Jan. Efter Jans fængsling står Helle nu alene med børnene. Helle fortæller:

Nu er jeg helt alene. Jeg har ikke ... Jeg kan ikke bare gå. Jeg er også bundet til den her lejlighed, hver dag, hver aften. Jeg kan ikke bare gå fra mine børn. Så jeg føler mig også fængslet i den her lejlighed på en eller anden måde. Nogle gange har man bare lyst til at gå, ikke? Fordi man også trænger. Og det er hårdt at være alene med fire børn, altså 24/7.

Stine kan godt føle, at moren har meget at se til nu, hvor hendes yngste søskende ikke er skiftevis hos moren og Jan. I hjemmet hjælper Stine derfor særligt med at se efter sine yngre søskende, når hun fornemmer, at moren har brug for tid til sig selv, som Stine fortæller: "Nogle gange er det dejligt for hende at komme lidt væk fra børnene også og hygge sig lidt". Stine forsøger med andre ord at aflaste moren praktisk. 17-årige Malou hjælper også sin mor med de yngste børn, som hun bringer til aktiviteter og henter igen, og hjælper dermed moren praktisk ved at frigøre noget tid for hende. Malou kommer ligeledes fra en familie, der ikke har oplevet økonomiske udfordringer i forbindelse med fængslingen. Hverken Stine eller Malou er blevet bedt om at hjælpe til praktisk, men gør det, fordi de kan fornemme, at moren har meget at se til.

Hannah på 20 år har også påtaget sig et voksent ansvar i forhold til sin yngre bror. Modsat Stine og Malou kommer Hannah fra en familie, der på flere parametre oplever en høj grad af udsathed (fattigdom samt fysisk og psykisk sygdom hos forældrene). For Hannah har ansvaret medført en rolle, der ligner forælderrollen i en sådan grad, at hendes 11-årige lillebror i en periode kaldte hende for "mor":

Ham [lillebroren] passer jeg på hele tiden, uafbrudt. Og prøver at ... Altså, det er mig, der læser med ham hver dag. [...] Og i en periode, der kalder han mig faktisk også "mor". Det var ikke noget, han tænkte over, det var bare – det lå bare lige til det.

Hannah hjælper både med praktiske gøremål i hjemmet og støtter lillebroren i hans skolegang, bl.a. ved at deltage i lillebrorens skole-hjem-samtaler og forældremøder på skolen. Hannah fortæller, at hun selv har påtaget sig det voksne ansvar, da hun følte, det var nødvendigt.

Nogle få af de unge hjælper dog ikke kun praktisk, men også økonomisk, fx ved at give hele eller dele af deres løn til familiens samlede husholdningsbudget. Kristoffer på 16 år arbejder efter skole over 15 timer om ugen i det lokale supermarked. Når han får løn, overfører han alle pengene til morens konto:

Jeg giver min mor mit hævekort, så når jeg får løn, så overfører jeg de penge til hendes konto. (...) jeg hjælper med, hvad jeg har.

Kristoffers familie oplever i lighed med Hannahs en høj grad af udsathed i form af økonomiske og materielle afsavn samt psykisk sygdom hos den ene forælder. Hannah bor fortsat hjemme, og under stedfarens seneste fængsling modtog familien ikke økonomisk understøttelse, og Hannah måtte derfor bidrage med sin elevløn. Hannah havde forventet, at hun ville flytte hjemmefra efter et efterskoleophold, men kunne økonomisk ikke sidde i egen lejlighed på det tidspunkt. Efter at stedfaren blev fængslet, og Hannah begyndte at hjælpe familien økonomisk, har hun ingen penge til sig selv og dermed ingen mulighed for at spare op til egen bolig.

Eksemplerne viser, at de unges praktiske omsorg optræder i flere familietyper, mens vi kun finder den økonomiske omsorg i de familier, der er økonomisk allermest trængte. Det er dog vigtigt at understrege, at der kan være familieforhold ud over farens fængsling, der gør, at de unge påtager sig en øget omsorgsrolle (fx forældrenes helbred eller arbejdsmæssige situation).

Endelig er det værd at nævne, at vores materiale peger på, at den ændrede rolle fra barn til voksen for nogle unge ikke nødvendigvis er en rolle, der "vendes" igen, efter at farens afsoning er afsluttet. Hannah fortæller i interviewet, at følelsen af ansvar ikke er aftaget, efter at faren er løsladt. Hannah blev sendt på efterskole af kommunen, da hun udviste en udadreagerende adfærd, og havde et begyndende misbrug. Mens hun var væk, var hun dog bekymret for, hvordan familien ville fungere uden hende: "Hvordan kunne de [familien] klare sig uden mig?", fordi jeg har tit følt mig som den voksne. Hvor jeg har tænkt: 'Det er mig, der får det hele til at hænge sammen'". Hannah fortæller senere i interviewet, at hun har svært ved at give slip på voksenrollen i familien, og at rollen stadig er til stede i hverdagen.

Rollen som det voksne barn eller ung omsorgsgiver er for nogle af de unge derfor ikke begrænset til den periode, hvor faren er fængslet. At være en ung omsorgsgiver er på den måde ikke nødvendigvis en midlertidig rolle, men kan derimod være en ændring af barnerollen, der får en mere vedvarende karakter for nogle af de unge.

"JEG ER BLEVET MERE VOKSEN"

For nogle unge medfører rollen som det voksne barn også en personlig udvikling. Nogle af de unge fortæller, at farens fængsling har betydet, at de er blevet mere modne eller voksne – men det varierer, om de oplever denne udvikling positivt eller negativt. 17-årige Paw fortæller, hvordan farens fængsling har gjort ham mere moden og selvstændig:

Man klarer lidt mere nogle ting selv. Sådan har det været i min situation. Jeg har haft min mor, jeg har ikke haft min far, så på den måde, så tror jeg, at jeg er blevet mere moden.

Tiffany på 17 år fortæller ligeledes, hvordan farens og familiens situation har gjort, at hun er blevet mere voksen:

Jeg er blevet meget mere voksen i det. Og ligesom også, altså nu kan jeg meget bedre se, hvordan børnene [de yngre søskende] reagerer på det. Ligesom trådt ind også som måske lidt, ikke en forælder, men trådt ind også som en, hvor jeg får meget mere ansvar over for dem også. Det er noget, jeg selv har taget på mig. Og skulle tænke på: "Nu skal jeg passe på mor", og sådan nogle ting. Så der er jeg nok meget mere gået ind ligesom og fået styr på tingene og synes, jeg skal holde styr på familien og ligesom sikre sig, at alt er okay.

Tiffany er gået fra rollen som barn, hvor forældrene passede på hende, til rollen som voksen, hvor hun nu også passer på dem og sine søskende. Hverken Paw eller Tiffany taler i interviewet om voksenrollen som noget negativt. I stedet italesætter de den ændrede rolle og deres personlige udvikling som en nærmest naturlig følge af farens fravær. For Paw er modenheden dog dobbeltydig. Paw er for nylig flyttet hjemmefra, da han – som 17-årig – og hans kæreste venter barn. Man kan derfor tolke, at hans adfærd peger på, at han ikke blot er blevet moden, men at han også kan være blevet voksen *for* hurtigt.

Hvor Tiffany og Paw ikke giver udtryk for negative følelser i relation til den øgede ansvarsrolle, så fortæller Hannah derimod, at hun føler, at hun er blevet voksen for hurtigt. Denne oplevelse af at blive voksen for hurtigt kendes også fra andre børnegrupper, der oplever svære perioder i løbet af barndommen, fx forældres sygdom (Egmont Fonden, 2014). Hannah ønskede særligt, at familien havde modtaget støtte under stedfarens gentagne fængslinger – både økonomisk og i forhold til lillebroren – så hun ikke havde behøvet at påtage sig et øget ansvar:

Jeg ville da ønske, at de [kommunen], den her gang fx, at de havde hjulpet til, så vi ikke ... Altså, så jeg ikke skulle ... Altså blive voksen på den måde.

DEN FØLELSERMÆSSIGE OMSORG

I rollen som det voksne barn yder de unge ikke kun omsorg i form af praktisk og økonomisk hjælp, de hjælper også familien følelsesmæssigt. Det gør de bl.a. ved at forsøge at skåne forældrene for flere eller unødige bekymringer.

FAR HAR DET HÅRDT NOK I FÆNGSLET

Når faren fængsles, får han en ny hverdag i fængslet, mens børnenes hverdag fortsætter uden for fængslet. Flere af de unge får den opfattelse, at faren har fået et vanskeligere hverdagsliv ved at være fængslet. For ikke at vanskeliggøre farens hverdag yderligere tager de unge følelsesmæssigt hensyn til ham, fx ved at prioritere besøg i fængslet for hans skyld, eller ved fortælle selektivt fra deres hverdag og nedtone egne problemer og derved skåne faren for yderligere bekymringer.

Nogle af de unge giver også udtryk for, at de godt kan fornemme på faren, at det er hårdt at sidde i fængsel. 22-årige Martin fortæller, at han godt kan se på faren, at han har det svært: "Jeg kan godt se på ham, det er jo pissehårdt. Og han græder sig selv i søvn, altså. Han har det rigtig dårligt". Derfor udvikler de unge forskellige strategier for, hvordan de skal tage hensyn til farens følelsesmæssige situation. Hos Anne på 18 år kommer dette til udtryk i form af besøg i fængslet for farens skyld. Hun fortæller: "Altså, jeg kan godt se, at han [faren] har brug for det. Jeg gør det mere for hans skyld end for min egen". Derudover er Anne også bevidst om, hvordan fængslingen har påvirket faren negativt, samtidig med at den har påvirket det forhold, de havde sammen. Anne beskriver, hvordan forholdet til faren har ændret sig, nu hvor han ikke er en del af hverdagen på samme måde som før:

Altså, vi [hun og faren] har altid været meget tætte, og hans meninger har altid betydet alt, og hvis der var nogen, jeg kom til, var det ham. [...] Øhm, altså, og han betyder stadig alt for mig, men jeg er jo ikke tæt med ham på samme måde, som jeg var engang. Men det er jo, fordi han ikke er herhjemme til at se det hele. Og så synes jeg også bare, at han har nok. Han er jo også blevet meget stresset og alt sådan noget derinde, jo. Men han er stadig en af de vigtigste personer i mit liv. Han fylder rigtig meget i min hverdag, eller ikke i min hverdag, for han er her jo ikke, men han er der alligevel.

Som beskrevet i kapitel 4 kan faren få en aktiv tilstedeværelse i børnenes hverdag trods sit fysiske fravær. Samtidig udviser Anne en bevidsthed om, at fængslingen ikke blot har påvirket deres forhold, men også har påvirket farens trivsel, da han har fået stress. Anne fortæller videre, at samtalerne med faren nu ofte har en overfladisk karakter: "Det er ikke, fordi jeg snakker med ham om sådan, rigtig, rigtig, om hvordan jeg har det". Årsagen til dette er, at Anne føler, at faren har andet at tænke på i fængslet, og derfor mener hun ikke, at han kan overskue at høre om hendes hverdagsproblemer. De samme overvejelser har 17-årige Magnus. På spørgsmålet om, hvorvidt han deler oplevelser fra sin hverdag med sin far, svarer han:

Magnus: Nej. Jo, jeg fortæller ham om alt det gode, jo.

Interviewer: Men ikke det dårlige?

Magnus: [Med ironi i stemmen] Det er jo perfekt herovre. [...] Men hvis jeg har haft en dårlig dag eller et eller andet, det får han jo ikke at vide. Hver eneste gang han ringer, der har jeg jo haft en god dag. (...) Der er jo ikke nogen grund til, at han skal gå og bekymre sig for mig. Hvis jeg

nu har det supergodt, imens han sidder derinde og har det skidt, så kan han jo ligesom .... "Nå ja, men Magnus klarer sig da i det mindste imens", ikke? Altså hvis jeg nu også har det skidt, så ved jeg, han bekymrer sig for mig også. Det behøver han ikke. [...] Så det er jo bare at kaste ting i hovedet på ham, han ikke kan gøre noget ved. Hvilket jeg også ved, han ville have det forfærdeligt med at vide – hvis jeg havde et problem, og han ikke kunne løse det.

I lighed med Anne udvikler Magnus en strategi, hvor han kun fortælle om gode oplevelser fra hverdagen for at tage hensyn til faren.

Der er imidlertid det problem, at de unge med strategien om kun at fortælle det gode fra hverdagen afskærer faren fra at tage del i deres hverdagsliv – på godt og ondt. På den måde kan de være med til at skabe en distanceret relation til den fængslede far, som kan gøre det vanskeligt for ham at engagere sig i deres liv (se også kapitel 9).

MOR HAR NOK AT DØJE MED SELV

For at skåne forældrene for unødige bekymringer vælger nogle unge omsorgsgivere at dele frustrationer og bekymringer i forbindelse med fængslingen med deres tætteste venner. For børnene er det ikke blot et spørgsmål om fortrolighed (se kapitel 11), men også en måde at beskytte forældrene mod yderligere bekymringer. Ikke at fortælle om hverdagsproblemer, kan således både være en mestringsstrategi og en omsorgspraksis.

17-årige Tiffany fortæller, hvorfor hun har brug for at dele sin sorg og sine frustrationer i forbindelse med stedfarens fængsling med sine veninder frem for med moren:

Altså, jeg tror også bare, det har været måske rigtig mange bekymringer, som man måske ikke har lyst til,

ens mor skal blive bekymret over mere, men også bare måske sådan nogen ting, som jeg har været utilfreds med omkring hende, og nogle ting, som jeg ikke har lyst til at fortælle hende, fordi det måske også kunne gøre hende ked af det [...]. Også med deres ægteskab, og [at] det ikke fungerede. Det synes jeg måske ikke, man har lyst til at sidde og blive sur på sin mor over – at det ikke fungerede – fordi hun er selvfølgelig også ked af, [at] det ikke fungerede. Og så synes jeg, det hjælper lidt at komme hen til veninden og fortælle, at man egentlig synes, det er noget lort, og man synes, de er dumme, og det er sgu' noget pis, ikke?

At betro sig til sine bedste venner kan være et forsøg på at skåne moren for yderligere bekymringer og give hende plads til selv at bearbejde fængslingen og dagligdagens udfordringer, som 18-årige Anne fortæller:

Det er bare rart at kunne ringe [til veninden], hvis man er ked af det, for jeg er ikke så god til ... Jeg er ikke rigtig typpen, der viser følelser på den måde. Jeg græder ikke foran andre, hvis jeg kan lade være. Kun i nødstilfælde [...]. Det har været en stor hjælp. Altså, også fordi jeg ved, at min mor har sine egne ting. Og jeg er så stor efterhånden, at jeg godt ved, at, okay, det er ikke også det, jeg skal "burden" min mor med [problemer]. Jeg har jo også to små søskende, som også kræver rigtig meget af hendes tid, plus at hun også selv skal døje med det.

"Ikke at fortælle" mor om problemer er for nogle af de unge en måde at yde omsorg. Et andet studie om børn af fængslede peger på, at børn kan udvikle en øget opmærksomhed på forældrenes behov og følelser, når familien rammes af en fængsling (Nesmith

& Ruhland, 2008). Andre studier om børn og unge, der vokser op i familier, hvor den ene eller begge forældre har fysiske, psykiske eller sociale problemer, indeholder også beskrivelser af børn og unge, der vælger ikke at dele deres bekymringer med forældrene for at beskytte dem (Backett-Milburn m.fl., 2008; Davey, Askew & Godette, 2003). Både Tiffany og Anne udviser en opmærksomhed omkring morens situation og følelser. Her bliver veninderne vigtige samtalepartnere, der lægger ører til fortællinger om vrede og sorg. Selvom nogle af de unge vælger ikke at tale med forældrene om deres følelser, er det med andre ord ikke nødvendigvis et tegn på, at de skjuler eller undertrykker deres følelser helt. Det kan i stedet være et udtryk for en omsorgspraksis og en mestringsstrategi i familien.

Med fængslingen får nogle af de unge en fornemmelse af, at forældrenes hverdagsliv er overfyldt. De føler, at begge forældres hverdag bliver tungere – faren har meget at tænke på i fængslet, mens moren har et øget pres på sine skuldre for at få hverdagen til at hænge sammen. Omsorgen over for forældrene kan dog stille de unge over for et vanskeligt valg. Litteraturen om unge omsorgsgivere påpeger, at rollen som det voksne barn kan få negativ betydning for børnenes liv uden for familien – særligt for de unge, der står midt i overgangen til voksenlivet (Thomas m.fl., 2003). Disse unge kan opleve at stå i situationer, hvor de skal vælge mellem familien eller vennerne. Et eksempel på dette er Anne, som måtte fejre sin 18-års-fødselsdag i fængslet, for at faren kunne være med. De unge kan således opleve at skulle vælge mellem familielivet og ungdomslivet, fx om de skal tage på besøg i fængslet i weekenden eller være sammen med vennerne, eller om de som Anne skal fejre mærkedage i fængslet eller fejre dem med familie og venner uden for fængslet. Det kan være et svært valg, når omsorgen for familiemedlemmerne trækker i én retning, mens vennerne og ungdomslivet trækker i en anden retning.

ANGST OG MESTRING: UNGE OMSORGSIVERE UDEN FOR HJEMMET

Rollen som det voksne barn kommer ikke kun til udtryk i hjemmet og i relation til familien, men kan også komme til udtryk i børnenes skole- og fritidsliv. Der er dog forskel på, hvilket perspektiv rollen bibringer børnenes opfattelse af skolen eller fritidsstedet. Hvor rollen for nogle fx betyder, at skolen bliver et sted præget af angst, bliver skolen for andre et fristed, hvor de kan fralægge sig omsorgsrollen.

For nogle få af børnene har rollen som det voksne barn haft markant negativ betydning for deres skolegang. De bekymrer sig om forholdene i hjemmet forud for eller mellem farens fængslinger, hvilket kan gøre det vanskeligt at koncentrere sig om skolen. Mikkel, der i dag er i 20'erne, voksede op i et familiemiljø, som forud for farens fængsling var præget af hans kriminalitet samt trusler og konflikter mellem forældrene, hvilket påvirkede Mikkels skolegang. Han fortæller:

Det har jo påvirket mig på rigtig mange punkter. Det har jo både været angst, rigtig meget angst. Jeg var bange for at gå i skole. Ikke det der med at skulle komme i skole, men det der med min far, han tog rigtig mange stoffer for eksempel. Og så, når han ikke kunne få sine penge, så gik det ud over min mor, og så jamen, så sloges de, og så var du nervøs for at tage i skole, for han kunne godt sige nogle grimme ting. Sådan noget med "når du kommer hjem, så har jeg slået din mor ihjel", eller altså sådan. Det er sindssyge ting, du får af vide som barn, ikke? Og derfor bliver du også nervøs, når du tager i skole, for du ved ikke, hvad du kommer hjem til.

Mikkels skolegang var tilsvarende præget af angst for, hvordan situationen i hjemmet ville være, når han kom hjem, hvilket gjorde

det svært for ham at koncentrere sig i skolen og finde ro derhjemme til lektierne. Mikkel fortæller videre, at han længe forsøgte at skjule familiens problemer og farens kriminelle adfærd i skolen, men at det blev mere og mere synligt i 10-års-alderen, hvor han begyndte at lave ballade. På det tidspunkt vælger han at fortælle en lærer om problemerne i hjemmet, men da moren hører om det, beder hun Mikkel om at benægte det, da hun er bange for, at han vil blive tvangsfjernet. Da Mikkel efterfølgende bliver kontaktet af en SSP-medarbejder, fortæller han medarbejderen, at han løj. Et par år senere bliver forældrene skilt, og Mikkel flytter skole. Han mindes ikke, at nogen fra skolen eller SSP i årene inden skilsmissen spurgte ind til forholdene i hjemmet igen.

Litteraturen om unge omsorgsgivere påpeger, at voksenrollen ikke nødvendigvis vil slå negativt igennem i skolen, og at den også kan optræde mere skjult i form af overpræstation, hvor barnet forsøger at skjule problemerne i hjemmet ved at gøre en stor indsats for at blive fagligt dygtigt eller vellidt blandt kammeraterne (Stenbak & Møller, 2006). Dette aspekt er ikke så udtalt i vores interview, men flere af børnene fremhæver vigtigheden af at klare sig godt i skolen eller på arbejdet. For børnene fremstår dette dog nærmere som en mestringsstrategi end som et forsøg på at skjule problemer i hjemmet. Da 16-årige Kristoffer i interviewet bliver bedt om at give et råd til andre børn af fængslede, siger han, at det hjælper at koncentrere sig om sin skolegang. Denne mestringsstrategi optræder også hos nogle af de yngre børn, der ikke har påtaget sig rollen som det voksne barn. 11-årige Mike fortæller, at han er glad, når han er i skole, fordi: "Der tænker man ikke så meget over det [fængslingen]". Som beskrevet i kapitel 4 kan hjemmet for nogle børn blive en påmindelse om farens fravær – og Mike er et af disse børn. I disse tilfælde kan det være en lettelse at komme i skole, hvor barnet kan få tankerne væk fra fraværet og fængslingen. En lignende fortælling hører vi fra Mette, som går i gymnasiet og har et job i fritiden. For Mette er

fritidsjobbet et sted, hvor hun kan få tankerne væk fra hverdagens problemer:

Det er dejligt at komme væk. Fordi det [arbejdspladsen] er også lidt et fristed på en eller anden måde, fordi selvom man har så mange ting at lave, så bliver det glemt der. [...] Så er det, som om når man kommer ind der [på arbejdet], så er det bare væk. Og så tænker man ikke på de dårlige ting.

Blandt de interviewede børn hører vi således om mestringsstrategier, som særligt handler om at få tankerne væk fra fængslingen. Ifølge børnene og de unge er en måde til dette bl.a. at fokusere på skolen eller arbejdet. Samme perspektiv optræder også i et tidligere studie af børn af fængslede (Nesmith & Ruhland, 2008).

AFRUNDING

I dette kapitel har vi belyst, hvordan de kendte roller i familien kan forandre sig som følge af farens fængsling eller de forhold, familierne lever med forud for eller mellem fængslingerne.

I kapitlet ser vi, hvordan flere af de unge påtager sig en øget omsorgs- og ansvarsrolle, som følge af farens fængsling eller kriminelle adfærd. Vi identificerer tre måder, hvorpå de unges omsorgsgiverrolle kommer til udtryk i familien:

- Praktisk omsorg, fx at passe eller hente og bringe mindre søskende
- Økonomisk omsorg, fx at bidrage med hele eller dele af egen løn til familiens samlede budget

- Følelsesmæssig omsorg, fx ved ikke at dele negative tanker og følelser med forældrene for at tage hensyn til forældrenes følelser.

Vi finder, at de unges øgede ansvar og omsorg optræder på tværs af de forskellige familier, om end vi i vores kvalitative materiale kun ser den økonomiske omsorg i særlig økonomisk trængte familier.

For nogle af de unge medfører omsorgsgiverrollen en personlig udvikling, som de oplever positivt (fx øget modenhed), mens andre opfatter den negativt, da de har en følelse af at blive voksne for hurtigt. Voksenrollen kan samtidig få betydning for de unges ungdomsliv, da ansvars- og omsorgsfølelsen over for familien og den fængslede forælder kan trække i én retning (fx at man prioriterer besøg i fængslet i weekenden), mens samværet med vennerne kan trække i en anden retning. At være ung omsorgsgiver kan derfor være svært i forhold til det ungdomsliv, man som ung står midt i. For nogle unge kan omsorgsgiverrollen også komme til udtryk uden for hjemmet og påvirke deres hverdags- og ungdomsliv negativt, fx i forbindelse med deres skolegang, hvor bekymringer om forholdene i hjemmet kan gøre det svært at koncentrere sig. For andre unge kan netop hverdagen uden for hjemmet (fx i skolen eller på arbejdspladsen) blive et fristed, hvor de kan lægge omsorgsgiverrollen fra sig.

Endelig er det vigtigt at fremhæve, at de unges udsagn peger på, at den ændrede barnerolle mod øget ansvar og omsorg ikke nødvendigvis er midlertidig og begrænset til den periode, hvor faren er i fængsel. Eksemplerne peger derimod på, at rollen som ung omsorgsgiver kan optræde både før, under, mellem og efter farens fængsling(er).

KAPITEL 11

HEMMELIGHEDER I OG UDEN FOR FAMILIEN

I dette kapitel undersøger vi, hvordan og om familierne hemmeligholder og taler om fængslingen i det private rum (familien og den nære omgangskreds) og det offentlige rum. Hemmeligholdelse af en forælders fængsling er et tema, der hyppigt optræder i den internationale forskningslitteratur om børn af fængslede. Disse studier har vist, at hemmeligholdelse i relation til barnet blandt andet kommer til udtryk ved, at barnet forholdes viden om forælders fængsling eller aspekter af den, eller at barnet selv hemmeligholder fængslingen (Hagen & Myers, 2003; Manby m.fl., 2015; Phillips & Gates, 2011). Både i Danmark og i andre lande hemmeligholdes forældres fængsling tilsyneladende i større eller mindre grad (Scharff-Smith, 2014).

Gennem samtaler med enkelte indsatte fædre hørte vi også fortællinger om hemmeligholdelse af fængslingen over for deres (mindre) børn, ligesom børneansvarlige og andet personale i fængslerne fortalte anekdoter om indsatte, der holdt fængslingen fuldt hemmeligt for deres børn. I interviewene med mødre i denne undersøgelse har vi dog ikke hørt fortællinger om, hvordan mødre praktiserer fuld hemmeligholdelse i forbindelse med fængslingen, men de fleste har hemmeligholdt aspekter ved fængslingen for barnet eller omgivelserne.

Indledningsvist vil vi kort redegøre for, hvad en hemmelighed egentlig er i det sociale liv. I dagligdagen bliver vi alle stillet over for valg om, hvad vi vil fortælle, og hvad vi vil holde hemmeligt. En hemmelighed kan defineres som en bevidst og ønsket fortællelse (Simmel, 1906) – som kontrol af viden, der er med til at bestemme, hvem der ved hvad. Hemmeligheder er således måder

at kommunikere på, som består af tale og stilhed eller tilstedeværelse og fravær af viden (Manderson m.fl., 2015). At bære på en hemmelighed kan for bæreren være tæt forbundet med risiko. Hemmeligholdelse kan være risikofyldt i den forstand, at andre kan opdage hemmeligheden, eller at afsløringen af hemmeligheden kan medføre negative reaktioner (Jones, 2014; Phillips & Gates, 2011). I forskningslitteraturen om børn af fængslede forbindes hemmeligholdelse særligt med oplevelsen af eller forventningen om andres negative reaktioner, når fængslingen bliver kendt. En fængsling eller kriminalitet er et forhold, der har potentiale til at ændre andres syn på én eller på familien i negativ retning. Når fængslingen bliver kendt, bliver familien nu "familie til en fængslet", og barnet bliver "barn af en fængslet" (Condry, 2007). Hemmeligholdelse bliver her en måde, hvorpå familien kan kontrollere den information, som barnet, den unge, forældrene eller omverdenen får.

Vi vil derfor undersøge, hvordan, hvornår, og for hvem børn, unge og forældre praktiserer hemmeligholdelse, og hvad deres motiver er. Vi undersøger i kapitlet, hvordan det for familierne giver mening at hemmeligholde forhold ved fængslingen, selvom professionelle vurderer, at det er godt at tale om det, da det kan hjælpe barnet med at forstå og bearbejde farens fravær (Kriminalforsorgen, 2015; Røde Kors, 2016). Vi ser på, hvilken betydning deres praksis med hemmeligholdelse får for deres relationer i og uden for familien (jf. Korsby, 2013). Kapitlet udforsker således, hvordan hemmeligholdelse eller fortællelse af farens fængsling og kriminelle adfærd eller forhold herom kan være med til at understøtte sociale relationer både inden for familien og i relation til omverdenen.

HVEM VED, AT FAR ER I FÆNGSEL?

Indledningsvist vil vi give et overblik over, i hvor stort omfang fængsling egentlig hemmeligholdes. I spørgeskemaet til børn og unge har vi spurgt børn og unge, hvem der ved, faren er i fængsel. Her kan vi se, at blot 4 pct. af børnene svarer, at ingen ud over deres forældre kender til fængslingen (se figur 11.1), dvs. kun en lille andel børn af fængslede oplever fuld hemmeligholdelse. Vi ser, at for grupperne bedsteforældre, anden i familien, skolelærer, bedste ven, fleste kammerater gælder, at omkring halvdelen af børn og unge angiver, at disse grupper ved det; det vil altså sige de nærmeste i børn og unges hverdagsliv. Der er altså ikke en særlig gruppe, der ved det oftere end andre grupper, men for børnene og de unge er det et bredt udsnit af deres relationer i hverdagslivet, der ved, at faren er i fængsel.

HEMMELIGHEDER I FAMILIEN

Når faren bliver fængslet, er det i vores materiale ofte moren, der står med ansvaret for at fortælle barnet om fængslingen. Både danske aktører og international forskning råder familierne til at give barnet ærlig og sensitiv information, som tager højde for barnets alder (Kriminalforsorgen, 2015; Kriminalforsorgen & Det Kriminalpræventive Råd, 2016; Poehlmann, 2005), men hvordan og i hvilken grad efterleves disse råd? Vores materiale peger på, at mødrene i større eller mindre grad hemmeligholder aspekter af fængslingen for de yngre børn. Dette afsnit vil derfor undersøge, hvilke hemmeligheder der optræder inden for familiens

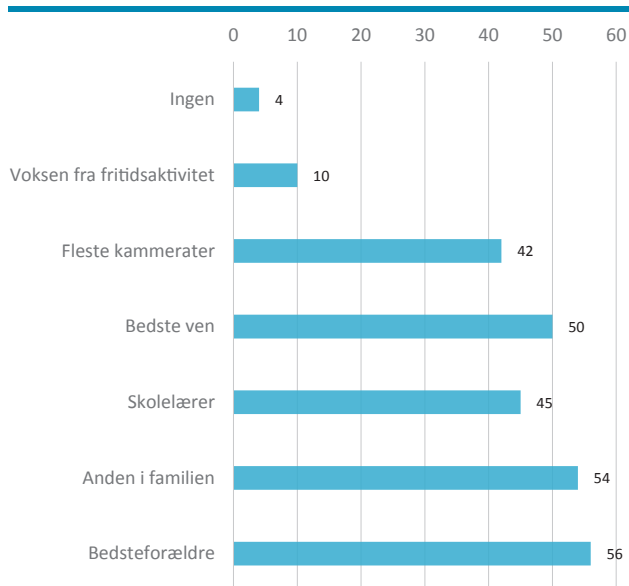
private rum, og hvorfor mødrene praktiserer hemmeligholdelse, når anbefalingerne tilskynder åbenhed.

Et af de første spørgsmål, der melder sig hos mødrene, når faren fængsles, er, om barnet skal have at vide, at faren er i fængsel. Denne overvejelse om hemmeligholdelse er tæt forbundet med barnets alder. Et eksempel på dette er Nete, hvis eksmand flere gange gennem børnenes opvækst har været inde og ude af fængslet. Da børnene var små, fortalte Nete dem, at faren var ude at rejse de gange, hvor han blev varetægtsfængslet.

Ja, altså, når han sad varetægtsfængslet, så har jeg jo måttet finde på en løgn. Altså, han var meget tit i Estland, det var han altså. Men det er jo lige så meget, fordi når man ikke er så gammel, så kan man ikke forholde sig til, hvad er et fængsel. Så er det bedre at sige, nå, men nu arbejder han så i Estland, og så kunne han ikke lige komme hjem.

For at beskytte børnene, da de var små, hemmeligholdt Nete således farens varetægtsfængslinger ved at fortælle en løgn: At far var på arbejde i udlandet. Samme fortælling har vi hørt fra andre mødre samt fra de børneansvarlige i fængslerne. Selvom børnene ikke i første omgang får at vide, at faren er i fængsel, så har alle de børn, vi har interviewet, imidlertid før eller siden fået det at vide. Der kan med andre ord være et forløb i mødrenes hemmeligholdelse og fortælling.

FIG. 11.1: Andelen af børn af fængslede, hvor familie eller andre ud over forældrene ved, at faren er eller har været i fængsel. Særskilt for personkredse. Procent.

Anm.: N = 391.

Et andet aspekt af fængslingen, som nogle af mødrene hemmeligholder, er, hvor længe faren skal være fængslet. Dette aspekt kan være svært for mødrene at forklare, blandt andet på grund af usikkerheden og muligheden for, at faren kan blive løsladt før tid:

Jeg ville hellere have det sådan, at vi sagde halvdelen af tiden, og så kunne vi tage den derfra. Og det har vi gjort. Han [sønnen] gjorde det der med at tælle frem, og så siger han: "Er far ude, inden jeg går ud af skolen?" Så jeg er meget glad for, at jeg valgte kun at sige den halve tid til ham.

Mona mener, at det vil være svært for sønnen at forstå, at faren ikke nødvendigvis skal sidde tiden ud, da der er mulighed for, at han bliver løsladt før tid. For at beskytte sønnen fra at gå og tænke på, hvor gammel han vil være, når faren løslades, hemmeligholder hun den fulde straf længde.

Endelig finder vi, at nogle af mødrene hemmeligholder, *hvorfor* faren er i fængsel. Det gør sig gældende i Monas tilfælde, men også Trine, hvis ældste barn er 7 år, mener ikke, at børnene er gamle nok til at forstå farens dom. Faren har fået en længere narkodoms, og Trine fortæller:

Børn på hans alder [7 år] ved ikke, hvad narko er. Men for mig var det også vigtigt, at når han blev noget ældre, at han forstod, hvad det var, og jeg ville ikke komme med en eller anden løgn. Så han [faren] har lavet noget forretning, som i bund og grund er det, han egentlig har gjort, men ikke var en lovlig forretning.

Trine giver altså sin søn en alternativ forklaring på fængslingen, som hun mener vil gøre situationen mere forståelig og meningsfuld. Det kan derfor være en løbende proces at fortælle barnet om fængslingen, hvor moren fortæller sandheden lidt ad gangen,

alt efter hvad hun vurderer giver mening for barnet i forhold til dets alder og situation.

Af omsorg for barnet vælger flere af mødrene at fortælle en løgn, som de mener vil gøre situationen mere meningsfuld for barnet. For mødrene er der tale om en *produktiv løgn*, dvs. en løgn, som fortælleren af løgngen mener har en positiv effekt. En løgn opfattes ofte negativt, men den kan have en positiv funktion, da sandheden ikke nødvendigvis er befordrende for en relation (Korsby, 2013; Simmel, 1906). I den forstand har mødrenes løgne en positiv funktion.

Der kan være forskellige årsager til mødrenes produktive løgne, fx at sikre en meningsfuld forståelsesramme for barnet, at beskytte barnet mod svære tanker, eller et ønske om at beskytte barnet mod viden, som måske kan få en negativ betydning for barnets syn på faren – og dermed kan indebære en risiko for at skade relationen mellem far og barn. Mødrene mener, at de gennem hemmeligholdelse og den produktive løgn skaber de bedste rammer for deres børn i forhold til at håndtere og bearbejde farens fængsling og den fortsatte relation til faren (se også kapitel 9).

LØGN, AFSLØRING OG RISIKO FOR MISTILLID

Mødrenes hemmeligheder inden for familien er dog ikke uproblematisk. Når barnet får en fortælling, som indeholder hemmeligholdelse eller misvisende information, kan det medføre et brud på barnets tillid til forælderen, hvis det afsløres (Poehlmann, 2005; Smith, 2014). De fleste yngre børn i vores materiale accepterer mødrenes hemmeligholdelse eller produktive løgn, men der er også børn, der sætter spørgsmålstejn ved sandheden af fortællingen.

Flere af de yngre børn accepterer, at moren hemmeligholder oplysninger om farens fængsling. Et eksempel på dette er 11-årige Sofia, som fortæller: "Jeg spørger hende [moren] måske nogle gange, hvorfor han er derinde. Og så siger hun, at jeg kan vide det,

måske når jeg bliver lidt ældre. Så siger jeg, [at] det er fint nok". Sofia ved godt, at moren har viden om, hvorfor faren er fængslet, som hun har valgt ikke at dele med Sofia. I stedet har Sofia fået at vide, at moren vil fortælle hende, hvad faren har gjort, når hun bliver ældre. Det har hun accepteret, men det er fortsat et spørgsmål, der fylder i Sofias tanker i hverdagen.

Det er dog ikke alle børnene, der accepterer hemmeligholdelsen. Flere af børnene er godt klar over, at moren eller faren hemmeligholder oplysninger om fængslingen eller har fortalt en løgn. Karin, som er mor til to børn under 10 år, fortalte i starten, at faren var kommet i fængsel for at køre for stærkt, selvom han var dømt i en narkosag. Hun løj, fordi hun mente, at en fartbøde ville være nemmere for børnene at forstå. Der gik dog ikke længe, før børnene konfronterede hende med løggen, efter at de havde hørt fra andre børn, at man ikke kommer i fængsel for at køre for stærkt. Karin fortæller: "Og så måtte jeg sige til børnene, at jeg havde løjet. At jeg var ked af det, men simpelthen ikke vidste, hvordan jeg skulle sige det". Eksemplet viser, at det kan være svært for mødre at fortælle børnene om fængslingen, og at dette kan være en årsag til den produktive løgn.

Luna på 7 år ved også godt, at hendes far har løjet om, hvorfor han er kommet i fængsel. Hun fortæller, at han har løjet for hende, da han er bange for at fortælle hende sandheden: "Det er, fordi min far, han har også fortalt mig så mange løgnehistorier om ... Fordi han ikke tør sige det". Mads på 9 år er ligeledes klar over, at forældrene ikke har fortalt ham sandheden og har flere gange spurgt forældrene, hvorfor faren sidder i fængsel. Han fortæller:

Det spørger jeg hele tiden om, og så har de [forældrene] sagt, at han [faren] ikke har betalt skat. Men det tror jeg ikke rigtig på, at jeg tror på, for han [faren] har allerede fortalt én løgnehistorie.

Mads far er fængslet for første gang, og fængslingen kom bag på moren, som sammen med faren besluttede, at det bedste for Mads var at hemmeligholde, hvad faren er dømt for.

Nogle af forældrene mener, at det er bedst for barnet ikke at høre hele historien om fængslingen, men dette kan i praksis få den modsatte betydning for barnet. Når børnene føler, at de ikke har fået sandheden at vide, kan det åbne op for endnu flere tanker om, hvorfor faren egentlig er i fængsel, og hvor længe han skal sidde inde. Ud over at skabe tvivl hos barnet kan hemmeligholdelsen være med til at skabe mistillid mellem barnet og forældrene, når barnet fanger forældrene i løggen eller fornemmer, at de ikke har været ærlige (Poehlmann, 2005; Smith, 2014). Det kan således få negativ betydning for barnets trivsel og de intrafamilære relationer, når forældrene vælger at hemmeligholde dele af fængslingen. Samtidig er det dog vigtigt at understrege, at mødre netop føler, at de giver barnet sensitiv information ved at hemmeligholde aspekter ved fængslingen. Og også forskning peger på, at det muligvis ikke altid er godt for et lille barn at få alt at vide om farens fængsling (jf. Jones & Wainaina-Wozna, 2013).

DE UNGES HEMMELIGHEDER

De unge overvejer, lige som mødre, at holde farens fængsling hemmelig. Anden forskningslitteratur fremhæver, at det at kunne holde på en hemmelighed som regel er et godt tegn i forhold til barnets udvikling. At dele og holde på mindre hemmeligheder (fx at der er én, man godt kan lide) er med til at lære børn sociale færdigheder som tillid og solidaritet (Hagen & Myers, 2003). Litteraturen understreger dermed, at der kan være forskellige positive formål og udbytter ved at holde på eller dele hemmeligheder. Samtidig påpeger den, at der kan være forskel på hemmeligheders karakter, og at nogle hemmeligheder kan være mere alvorlige end andre. Spørgsmålet i denne forbindelse er, hvordan de unge opfatter og håndterer oplysningen om farens fængsling: I hvilke situationer og

inden for hvilke relationer vælger de unge at hemmeligholde eller dele oplysninger eller følelser relateret til fængslingen, og hvad er deres begrundelser? Det vil vi undersøge i de kommende afsnit, først ved at se på, hvordan de unge håndterer fængslingen i det private rum, og derefter se på, hvilke særlige forhold der knytter sig til håndtering af fængslingen i det offentlige rum.

DE UNGES PRIVATE RUM: HEMMELIGHEDER, FORTROLIGHED OG INTIMITET

Vores materiale peger på, at de unges venner udgør et vigtigt privat rum, hvor de kan dele viden om farens fængsling. Johannes på 16 år fortæller, at farens fængsling er en oplysning, som han kun deler med personer, han har et nært forhold til og stoler på. Det er første gang, Johannes' far er fængslet, og faren har fået en dom på over 10 år i en narkosag:

Hvis jeg bliver spurgt om det, så kan jeg godt fortælle det. Ikke hvis det ikke er en, jeg kender. Hvis det bare er en gæst [en kammerat på besøg], som er der for første gang og spørger, hvor min far er, så vil jeg ikke sige det. Men hvis det er en, jeg har kendt i et stykke tid, hvis det er en, jeg kan mærke er en, jeg godt kan stole på, så er det ikke et særligt stort problem at sige det.

På denne måde finder Johannes fortælling om farens fængsling sted i fortrolige sociale relationer, mens viden om fængslingen ikke deles med personer i hans perifere omgangskreds. Det samme gælder 18-årige Signe. Hun fortæller her om vigtigheden af at kunne tale om fængslingen i de nære relationer:

Man skal ikke gå rundt alene med det, fordi man går kun selv ned. [...] Om det er mor og far eller nogen [andre man taler med]. Det kan jo godt være, det hjælper nogen at snakke med nogen helt andre, ikke? [...] Jeg siger ikke, at man skal gå rundt og sige det til alle, vel, men dem, der

er tættest på, også selvom det bare er ens veninder, så er det vigtigt, at de ved, hvad der sker i ens liv.

For Signe er det vigtigt at kunne tale om fængslingen – ikke med *alle*, men derimod med de personer, hun føler størst fortrolighed ved. På denne måde er fængslingen ikke nødvendigvis viden, som de unge bevidst fortier og dermed hemmeligholder for andre. I stedet peger det på, at informationen opfattes *privat*, dvs. som viden, der ikke er forbeholdt alle, men derimod er forbeholdt relationer i ens nære netværk.

Andre studier af børn af fængslede fremhæver tilsvarende, at det ikke er ualmindeligt, at børn betragter en forælders fængsling som et privat forhold (Hagen & Myers, 2003; Manby m.fl., 2015; Nesmith & Ruhland, 2008). For de unge er oplysningen om, at far er i fængsel, ikke en oplysning, som de uden videre deler med andre. I stedet er det viden, som de primært deler med deres tætteste venner.

Dette kan også få betydning for den måde, de unge taler om fængslingen med deres forældre på. Signe, hvis stedfar i øjeblikket er fængslet, udtrykker i forbindelse med fængslingen både tristhed og skuffelse. Hendes egen far har tidligere været i fængsel, men Signe havde ikke troet, at også stedfaren ville ende i kriminalitet. Signe hemmeligholder sine frustrationer for forældrene, men taler i stedet med sine tætteste veninder: "Så delte jeg også bare min frustration omkring det [fængslingen], fordi jeg var sur og ligesom var ked af det. For jeg havde også brug for at snakke med nogen om det, som måske ikke lige var mor og far". Signe hemmeligholder sine følelser i forbindelse med fængslingen for at beskytte sin mor og stedfar (se også kapitel 10).

Betydningen af at have venner, man kan dele hverdagens udfordringer med, er særligt vigtig for de unge. Jo ældre børn bliver, jo mere benytter de deres venner som fortrolige samtalepartnere

(Ottosen m.fl., 2014). Tidligere forskning om kammeratskabskulturer har tillige peget på, at unge gennem deres ungdomstid udvikler tætte og fortrolige bånd med deres venner. Disse forhold er ofte karakteriseret af accept og forståelse, hvorfor unge nogle gange vælger at dele deres følelser og bekymringer med deres bedste venner frem for med forældrene (Corsaro & Eder, 1990). At dele hemmeligheder kan i denne forbindelse være med til at opbygge og opretholde sociale relationer og være et tegn på fortrolighed og intimitet (Manderson m.fl., 2015). De unges deling af forhold ved fængslingen med deres tætteste venner kan således både være en måde at bearbejde fængslingen på og en måde at styrke deres venskabsrelationer på.

At de unge taler med deres venner, er ikke ensbetydende med, at de ikke kan tale med moren, hvis de har behov for det. I denne undersøgelse er barnet blevet spurgt om, hvor nemt eller svært det er for ham/hende at tale med moren generelt (se figur 11.2). Her svarer 94 pct. af de 11-årige, at det er nemt eller meget nemt at tale med moren, mens det samme gælder for 90 pct. af de 13-årige, 86 pct. af de 15-årige og endelig 82 pct. af de 17-årige. Tallene peger på, at det bliver lidt sværere for barnet at tale med moren med alderen, men samme tendens ses hos børn og unge generelt (Ottosen m.fl., 2014). Sammenholdt med interviewmaterialet kan det derfor ses som et udtryk for, at de unge føler sig mere fortrolige med deres venner, efterhånden som de bliver ældre, da de med vennerne kan dele tanker, som de ikke altid har lyst til at dele med familien. Eksemplerne er med til at fremhæve, at de unge

har behov for at tale om fængslingen, men at samtalen ofte finder sted i private, uformelle og intime sammenhænge.

FÆNGSLINGEN I DET OFFENTLIGE RUM

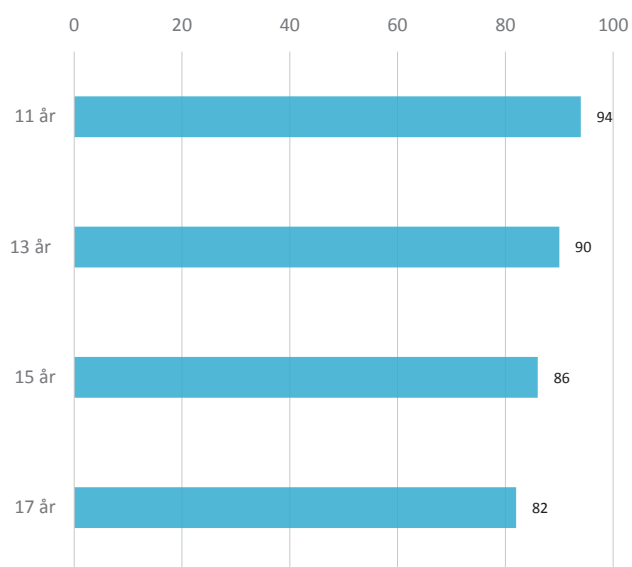
De unges opfattelse af fængslingen som et privat forhold kan få betydning for, hvordan de håndterer viden om fængslingen i det offentlige rum. Tiffany, der går i 2.g på gymnasiet, har ikke fortalt lærerne på gymnasiet, at hendes stedfar er blevet fængslet. For Tiffany bundes det i følelsen af et mere overfladisk forhold til de voksne på gymnasiet:

Jeg synes ikke, jeg har lyst til, de [lærerne på gymnasiet] egentlig skal vide det. [...] Og så synes jeg egentlig heller ikke, det var verdens bedste studievejleder. Så det var også meget overfladisk, man snakker om det. Han ved, jeg har det dårligt. Færdig. Også fordi i gymnasiet har man ikke det der forhold til sine lærere, så jeg har heller ikke haft lyst til at snakke med dem om det.

Tiffanys hemmeligholdelse udspringer ikke af skam, men derimod af, at hun ikke har en fortrolig relation til de voksne på gymnasiet, og derfor har hun ikke fortalt om fængslingen.

David på 18 år fortæller også, at han ikke taler om fængslingen i det offentlige rum, som han er en del af på sin ungdomsuddannelse. Da David gik i folkeskole, vidste både lærerne og klassekammeraterne, at faren var eller havde været i fængsel. Farens

FIG. 11.2: Andelen af børn af fængslede, der synes, at det er nemt eller meget nemt at tale med deres mor generelt. Særskilt for alder. Procent.

Anm.: N = 1.089.

kontinuerlige kriminalitet og gentagne fængslinger prægede Davids barndom. Andres viden om fængslingen var ude af hans kontrol, da farens sager blandt andet var i medierne, og faren samtidig var en person, der gik rygter om i lokalområdet. Nu hvor David går på en ungdomsuddannelse med nye klassekammerater, er der dog en anden mulighed for selv at vælge, hvem han skal dele sin viden om fængslingen med, og derfor hemmeligholder han fængslingen for de andre studerende:

Ej, jeg skal ikke sige [det] deroppe [på ungdomsuddannelsen], fordi jeg er færdig derude lige om lidt, og jeg skal ikke have noget, altså, der er ikke nogen af dem, jeg får noget forhold til efter, altså kommer til at have kendskab til eller noget. Så hvad jeg laver, eller hvad der er mit privatliv, det kan sådan set være ret ligegyldigt. Jeg ved ikke noget om, hvordan det går hjemme hos dem, og hvordan det er [i deres familie]. De ved ikke noget om, hvordan jeg har det. De ved, hvordan jeg er, når jeg kommer derop, og vi kan snakke professionelt sammen, og vi arbejder sammen, men så er der ikke mere i det.

Fængslingen tilhører Davids privatliv, og han ønsker derfor ikke at dele den med personer i det offentlige rum. Den eneste på skolen, der ved det, er en ven, han har haft gennem flere år.

De unges opfattelse af fængslingen som et privat forhold kan være med til at forklare, hvorfor de hemmeligholder fængslingen i det offentlige rum, de er en del af på deres uddannelse. I det offentlige rum indgår de unge i relationer, der har en formel karakter, der ikke bygger på fortrolighed og intimitet, som er afgørende elementer i de relationer, hvori de unge deler viden og følelser i forbindelse med fængslingen. Og de kan formentlig være bekymrede for, at andres viden kan skade dem i deres videre uddannelses- og jobforløb.

Det er relevant at pointere, at det ikke kun er hos unge, at vi ser indikationer på, at farens fængsling er et privat forhold, som ikke alle i det offentlige rum skal have kendskab til. Emma på 9 år har i skolen delt oplysningen om farens fængsling med en af sine lærere. Efterfølgende har læreren fortalt det til de andre lærere på skolen, og det var ifølge Emma ikke meningen:

Solvej [lærer], hun har sådan et problem med, at hun ... Når der er nogen, der ikke vil have, at hun sladrer til folk, så gør hun det alligevel. Så når jeg sagde det til hende, så sagde hun det videre til en anden [...]. Og sådan kørte det bare rundt. Og nu ved alle lærere det. Og det var så ikke meningen.

Emma havde en forventning om, at Solvej ville holde på hemmeligheden om farens fængsling og ikke fortælle det videre. Det skete alligevel, og Emma oplevede, at det var ude af hendes kontrol. Amalie på 9 år er ligeledes bange for, at andre vil dele hendes hemmelighed om farens fængsling, og hun forsøger derfor nøje at kontrollere, hvem der kender til fængslingen. Når hun fortæller det til sine venner i fritidsordningen, sørger hun for at hviske, så andre ikke hører det. Hun forklarer her hvorfor: "Det er fordi, jeg ikke kan lide, hvis nu de siger noget til de andre, som der ikke ved det. Og så de spørger og siger det til andre fra andre klasser, måske". Eksemplerne viser, at selv yngre børn kan føle et behov for at kontrollere viden om fængslingen. Det kan være ubehageligt, når andre siger det videre, uden at de ved det. Nogle børn kan på denne måde udvikle en opfattelse af, at oplysningerne er sårbare og private og udvikle strategier til at hemmeligholde fængslingen.

Når hemmeligheder deles i det offentlige rum, kan det være svært at kontrollere, hvad der sker med informationen efterføl-

gende, og det kan medføre overvejelser om hemmeligholdelse (Manderson m.fl., 2015). Der kan være forskellige årsager til de unges hemmeligholdelse. Det offentlige rum er dels et sted, hvor de unge ikke taler privat, dels et sted, der primært består af formelle relationer, som ikke bygger på fortrolighed og intimitet. Det offentlige rum udgør desuden en risiko, da det kan være vanskeligt at kontrollere informationen om fængslingen, når den først er delt. Nogle af de unge overvejer derfor at hemmeligholde fængslingen, da de frygter negative reaktioner fra omverdenen.

OFFENTLIG RISIKO? FRYGT FOR SEKUNDÆR STIGMATISERING

Når en hemmelighed forbindes med oplevelsen af eller forventningen om stigmatisering, kan det pålægge personen vanskelige overvejelser om, hvad der kan deles med andre (Jones, 2014; Phillips & Gates, 2011). Stigmatisering fra omverdenen er i forskningslitteraturen blevet fremhævet som en af de negative konsekvenser, familierne kan opleve som følge af fængslingen (Murray, 2007). Begrebet *sekundær stigmatisering* betegner oplevelsen af, at ikke blot den fængslede, men hele familien kan føle sig stigmatiseret, selvom de ikke er dem, der har begået noget kriminelt (Condry, 2007; Goffman, 1963; Phillips & Gates, 2011). Nogle få af de unge giver udtryk for, at de frygter, at fængslingen vil blive modtaget negativt i det offentlige rum. De er bange for, at farens fængsling vil påvirke andres syn på dem, og fængslingen medfører derfor overvejelser om hemmeligholdelse.

Efter at 17-årige Karls far kom i fængsel, føler Karl, at der bliver holdt ekstra øje med ham af lærerne i skolen: "Han [faren] er røget ind for at sælge stoffer, [og] så er det pludseligt sådan: 'Kan Karl også finde på at gøre sådan noget'-agtigt?"". Karl ville ønske, at hans lærere ikke vidste, hvad faren har gjort, men i Karls tilfælde valgte moren at fortælle lærerne om fængslingen og farens dom. Karl fortæller: "Jeg ville have fortalt det [at faren

var kommet i fængsel], men jeg ville ikke have fortalt, hvad han sad inde for". Karl føler, at alene hans *tilknytning* til faren gør, at lærerne automatisk tror, at Karl også vil blive involveret i nar-kokriminalitet, og derfor ville han have hemmeligholdt dommen.

Den samme forventning om sekundær stigmatisering kommer til udtryk hos Malthe, der i dag er i 20'erne. Farens kriminalitet har præget Malthes opvækst, hvor faren har været inde og ude af fængslet flere gange. Til en jobsamtale blev han konfronteret med spørgsmålet: Skal jeg lyve om min far eller ej? Malthe fortæller:

Jeg skulle søge arbejde nede i [navn på arbejdsplads], hvor de åbenbart spurgte ind. Jeg var ikke den eneste, de havde spurgt ind til, hvem ens forældre var og sådan noget – lige tjekke op på, hvem man er som person, for det kunne jo godt have noget at gøre med forældrene. Hvor de så spørger, hvem min far er, og jeg sidder og tænker: "To sekunder. Okay, skal jeg så lyve?" Fordi at så får jeg ikke det her arbejde. Men jeg valgte så ikke at lyve. Hvor han så siger: "Nåh ja, det var bare noget, vi fik at vide, vi skulle spørge om til de her samtaler her, men fordi din far er sådan og sådan, betyder det ikke, at du er sådan og sådan, og så var det jo 1. april, og jeg gik ned, og så: "Gud, det er 1. april, tager han aprilsnar på mig?" For jeg fik arbejdet! Så gik jeg op igen, "tager du aprilsnar på mig eller hvad?", nej, det gjorde han ikke. Nå, okay så.

Malthe overvejede først at hemmeligholde fængslingen til jobsamtalen, men valgte i sidste ende at fortælle det. Hans overvejelser bundede, i lighed med Karl, i en forventning om at blive set negativt på og behandlet anderledes, alene fordi han er søn af faren. Det er ikke et træk eller en adfærd hos Malthe selv, der gør, at han frygter stigmatisering, men alene hans tilknytning til den fængslede.

Det vanskelige og paradoksale ved en hemmelighed er, at værdien i at holde på hemmeligheden først bliver tydelig, når den deles med andre. Det er først, når hemmeligheden deles, og bæreren af hemmeligheden oplever, hvordan andre reagerer på informationen, at det er muligt at vurdere, om hemmeligheden skulle være forblevet en hemmelighed (Manderson m.fl., 2015). Det kan med andre ord være vanskeligt for den, der har hemmeligheden, at vide, om det vil have positive eller negative følger at dele den. Dette paradoks er med til at sætte tanker i gang hos de unge om, hvorvidt de skal holde fængslingen hemmelig eller fortælle andre om den. I Malthes tilfælde er det først, efter at han har delt hemmeligheden, at det bliver tydeligt for ham, at han ikke havde noget at frygte, mens Karl føler, at afsløringen af farens dom har haft negative konsekvenser for ham. Hverken Malthe eller Karl kunne dog vide på forhånd, hvordan andre ville reagere, og derfor kan det være svært at afgøre, hvornår og hvordan det er sikkert at dele oplysningen om fængslingen. Frygten for omverdens negative reaktioner kan med andre ord for nogle af de unge være en barriere for at tale om fængslingen i det offentlige rum. Skal de sige det eller ej, og i hvilke situationer kan det være risikofyldt at fortælle det? Det er nogle af de overvejelser, de unge står med – og stiller sig selv over for – når de skal håndtere oplysningerne om farens fængsling i det offentlige rum.

AFRUNDING

I dette kapitel har vi undersøgt, hvordan, for hvem og i hvilke situationer det giver mening for familierne at hemmeligholde fængslingen eller forholdene omkring den, samt hvilken betydning hemmeligholdelsen kan få for deres relationer i og uden for familien.

Vi har beskrevet, hvordan hemmeligholdelse kan blive en del af (mindre) børns hverdagsliv, da flere af mødrene hemmelighol-

der nogle aspekter om farens fængsling, når de deler viden om fængslingen med børnene. Nogle mødre hemmeligholder fx, at faren er i fængsel, hvor længe han skal være der, og hvad han har gjort. Årsagerne til mødrenes hemmeligholdelse kan være mange og bl.a. udspringe af vanskeligheder ved at formidle til barnet, fx hvor længe faren skal være væk, men årsagerne kan også udspringe af et ønske om at beskytte barnet, et ønske om at støtte barnet i bearbejdelsen af farens fravær eller et ønske om at understøtte relationen mellem far og barn. Hemmeligholdelsen er dog ikke uproblematisk, da den kan få negativ betydning for barnets trivsel og skabe mistillid i relationen mellem barnet og forældrene.

Derudover viser kapitlet, hvordan hemmeligholdelse også er en del af de unges hverdagsliv, om end på en lidt anden måde end hos mødrene. De unge hemmeligholder ofte fængslingen i det offentlige rum. Årsagen til dette kan dels findes i frygten for omverdens negative reaktioner – sekundær stigmatisering, hvor de unge ved ikke at fortælle om fængslingen forsøger at understøtte eksisterende eller nye potentielle relationer, men årsagen kan også findes i de unges opfattelse af fængslingen som privat viden, der primært er forbeholdt personer i deres nære netværk. Når de unge ofte ikke fortæller om fængslingen i det offentlige rum, er det derfor ikke ensbetydende med, at de generelt hemmeligholder fængslingen. De unges primære fortællinger om fængslingen finder i stedet sted i det private rum, hvor særligt deres venner fremstår som vigtige og fortrolige samtalepartnere. Når de unge deler viden om fængslingen med deres tætteste venner, kan det således både være en måde at bearbejde fængslingen på og være med til at styrke relationer i deres vennekreds.

KAPITEL 12

SKOLELIV FOR BØRN AF FÆNGSLEDE – FAGLIG OG SOCIAL TRIVSEL

Dette kapitel handler om, hvordan børn og unge beskriver og oplever deres faglige og sociale liv i skolen i skyggen af farens kriminalitet eller fængsling. Skolen er en central institution, ikke kun for børn af fængslede, men for børn generelt. Skolen er et sted, hvor børn og unge tilbringer en stor del af deres dagligdag, og, som vi skrev i kapitel 4, et sted, som kan forandre sig som følge af farens fængsling.

I skolen har børnene både et fagligt og socialt liv. Når vi ser på børnenes trivsel i skolen, er det derfor vigtigt både at inddrage deres faglige trivsel (fx engagement i skolen og opfattelse af fagligt niveau) og sociale trivsel (fx deltagelse i skolens sociale fællesskab og relation til kammerater) (Dansk Center for Undervisningsmiljø, 2011). Tidligere forskning om børn af fængslede peger på, at begge disse former for skoletrivsel kan blive påvirket negativt af fængslingen eller af de komplekse hverdagsliv, børnene lever med forud for, under eller efter farens fængsling(er) (Dallaire, Ciccone & Wilson, 2010; Jones & Wainaina-Wozna, 2013; Murray, 2007; Murray, Farrington & Sekol, 2012). Studierne viser, at børn af fængslede særligt er i risiko for at klare sig dårligere fagligt end deres jævnaldrende samt at udvise en adfærd, der kan gøre det svært at deltage i undervisningen, fx koncentrationsbesvær, aggressivitet eller udeblivelse fra skolen (Jones & Wainaina-Wozna, 2013; Murray, Farrington & Sekol, 2012). Samtidig peger flere studier på, at børn af fængslede også kan opleve udfordringer med at være en del af skolens sociale fællesskab, da nogle oplever at blive drillet eller mobbet af kammerater i skolen (Boswell, 2002; Murray, 2007). Når en forælder bliver

fængslet, kan det derfor både påvirke børnenes faglige og sociale trivsel i skolen.

I dette kapitel benytter vi børnenes og de unges spørgeskemabesvarelser samt deres egne udsagn fra de kvalitative interview til at undersøge, hvordan de selv beskriver og oplever deres skolegang. Vi undersøger først børnenes overordnede deltagelse og generelle trivsel ud fra spørgeskemabesvarelser. Derefter går vi i dybden med børnenes oplevelse af at deltage i skolens faglige og sociale miljø i skyggen af farens adfærd eller fængsling. Dette belyses via spørgeskemabesvarelser og kvalitative interview.

DELTAGELSE OG TRIVSEL I SKOLEN

I Danmark er børn i alderen 6 år og til og med afslutningen af 9. klasse i den undervisningspligtige alder, dvs. at de skal modtage undervisningen i skolen eller på anden vis opfylde undervisningspligten (fx ved undervisning i hjemmet). Blandt børn af fængslede går 99 pct. af de 11- og 13-årige i skole sammenlignet med 100 pct. af 11- og 13-årige generelt. Ser vi på de 15-årige, går 96 pct. af børn af fængslede i skole, mens det gælder 98 pct. af deres jævnaldrende. Stort set alle børn af fængslede modtager således undervisning. Vi har i denne undersøgelse ikke viden om, hvorvidt de sidste få procent af børn af fængslede, der ikke går i skole, får dækket deres undervisning på anden vis uden for skolen.

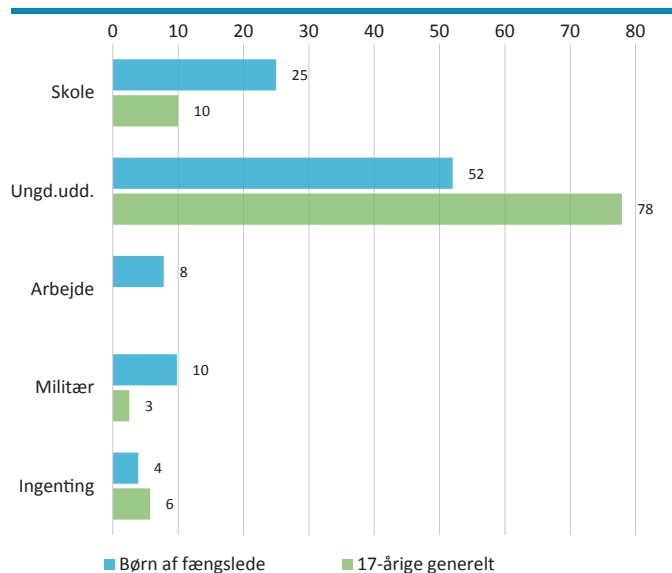
For de 17-årige, der er over den undervisningspligtige alder, har vi undersøgt, om de er i enten uddannelse eller beskæftigelse. Når vi sammenligner unge med far i fængsel med deres jævnaldren-

de (se figur 12.1), ser vi, at der er forskel på deres uddannelses- og beskæftigelsesmønstre. 25 pct. af de 17-årige med en far i fængsel er stadig i færd med at afslutte folkeskolen (blandt unge generelt gælder det 10 pct.), mens 52 pct. går på en ungdomsuddannelse (78 pct. blandt unge generelt), 10 pct. er i militæret (3 pct. blandt unge generelt), 8 pct. arbejder, og endelig angiver 4 pct., at de ikke laver noget (mod 6 pct. blandt unge generelt). Mens vi ikke ser de store forskelle hos de 11-, 13- og 15-årige, ser vi altså nogle lidt andre uddannelses- og beskæftigelsesmønstre, når vi sammenligner de 17-årige, hvor unge med far i fængsel sjældnere er under uddannelse, og relativt flere er i arbejde eller i militæret.

I spørgeskemaet er børnene og de unge blev spurgt, hvad de synes om skolen i øjeblikket. I figur 12.2 ser vi, at 11-, 15- og 17-årige i lavere grad synes om skolen end børn generelt. Blandt 13-årige er der ingen forskel. Dog er det vigtigt at fremhæve, at det stadig er langt størstedelen af børn og unge med far i fængsel, der i nogenlunde eller i høj grad synes om skolen.

Ser vi på generel skoletrivsel opdelt på familietype (ikke vist), er der ikke forskel på børn af hhv. fængslede og ikke fængslede fra kernefamilier (hvor 4 pct. børn af fængslede og børn generelt svarer, at de ikke synes godt om skolen i øjeblikket). Der er flere børn af fængslede fra stedfamilier og eneforsørgerfamilier, der ikke synes godt om skolen (henholdsvis 10 pct. og 11 pct.), end blandt børn generelt (henholdsvis 4 pct. og 6 pct.).

FIG. 12.1: 17-årige fordelt efter type af uddannelse eller beskæftigelse. Særskilt for børn af fængslede og 17-årige generelt. Procent.

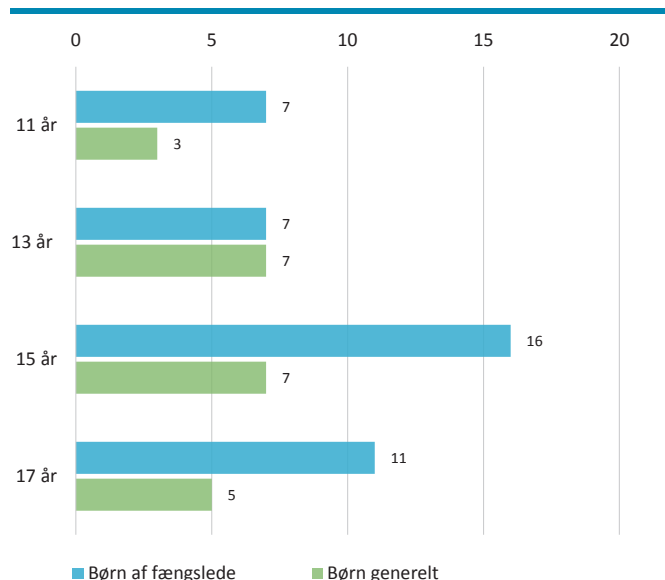
Anm.: Børn af fængslede N = 204, 17-årige generelt: N = 158.

SKOLESKIFT OG FRAVALG AF SKOLEN

Stort set alle børn og unge med far i fængsel, og i den undervisningspligtige alder, har altså et skole- eller undervisningstilbud, hvilket tyder på, at farens fængsling eller kriminelle adfærd ikke ekskluderer børnene fra deltagelse i skolen. Samtidig viser tallene, at langt størstedelen af børnene og de unge har en nogenlunde eller høj grad af generel skoletrivsel, hvorfor det overordnede billede af børnenes skolegang i skyggen af farens fængsling trods alt er positivt. Børnenes udfordringer kan dog komme til udtryk inden for andre områder af børnenes skolegang og på bestemte tidspunkter i fængslingsforløbet, fx i form af skoleskift eller fravalg af skolen i en kortere eller længere periode.

Tidligere studier finder, at flere børn oplever skoleskift i forbindelse med forældrerens fængsling eller kriminalitet. Nogle familier må flytte af økonomiske årsager, nogle vælger at flytte for at bo tættere på det fængsel, hvor forælderen er indsat, eller føler sig nødsagede til at foretage et skoleskift på grund af problemer mellem barnet og kammerater i skolen (Clopton & East, 2008; Scharff-Smith, 2014). Skoleskift kan således være en indikator for turbulens i et barns liv. Blandt børn af fængslede svarer 12 pct. i vores undersøgelse, at de har skiftet skole i løbet af deres skoletid. Det samme gælder for 2 pct. af deres jævnaldrende. Der er dermed seks gange så stor en andel børn af fængslede, der oplever ustabile skoleforløb i form af skoleskift, sammenlignet med børn generelt.

FIG. 12.2: Andelen af børn, der ikke rigtigt eller slet ikke synes om skolen i øjeblikket, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.037, Børn generelt: N = 3.444.

Skoleskift kan have en negativ effekt på barnets skoleresultater, da et skoleskift betyder omstilling til nye faglige og sociale rammer, hvilket kan tage tid og energi fra det at koncentrere sig om læring i skolen (Mehana & Reynolds, 2004). Der er derfor en andel børn af fængslede, der er i risiko for de negative faglige konsekvenser af skoleskift, som ikke kun kan få betydning for barnets skoleresultater her og nu, men også deres uddannelsesniveau og muligheder på længere sigt. Tobias er et af de børn, der gennem sin skoletid har oplevet flere skoleskift. Skoleskiftene begrundede han med, at hans adfærd i skolen udviklede sig negativt – dels i takt med farens kriminalitet, dels på grund af et truende forhold mellem forældrene i hjemmet. Han fortæller, at han både havde vanskeligt ved at koncentrere sig i skolen og havde svært ved at finde ro til at lave lektier i hjemmet, hvilket har påvirket ham negativt fagligt – og stadig gør det nu, hvor han er i gang med en ungdomsuddannelse.

Skoleskift kan ikke blot få negativ indflydelse på barnets faglige liv, men kan også få indflydelse på dets sociale liv i og uden for skolen. 11-årige Julie fortæller i et interview, hvordan hun har mistet flere venner på grund af familiens flytninger i barndommen, hvor familien senest er flyttet for at skabe afstand til faren og hans kontinuerlige kriminelle adfærd. Julie fortæller: "Jeg flyttede fra fire skoler [...]. Og min søster, hun er kun flyttet fra tre. Så jeg har mistet rigtig mange venner. Jeg kender nok 200 mennesker eller sådan noget". Julie har på grund af skoleskiftene mistet nogle af sine tætteste venner, og hendes netværk består i dag derfor hovedsageligt af mange, men perifere relationer.

Nogle familier flytter netop for at skabe en mere stabil hverdag for barnet, og skoleskiftet kan således også få en positiv betydning for barnet. Således fortæller Mille på 13 år, at hun på trods af utallige skoleskift nu går på en skole, hvor lærerne og kammeraterne har

mestret at rumme hende og hendes følelsesmæssige reaktioner i forbindelse med fængslingen, blandt andet fordi Mille har en fast kontaktperson på skolen, som hun kan tale med efter behov.

Pjækkeri er en måde, hvor barnet eller den unge vælger skolen fra ved ikke at deltage i skolens faglige eller sociale fællesskab. Pjækkeri kan dermed blive en indikator for eksklusion fra skolens fællesskab på længere sigt – enten selvvalgt eller på grund af problemer med fx kammerater i skolen (Ottosen m.fl., 2014). I vores undersøgelse er der signifikant flere børn af fængslede, der siger, at de har pjækket flere gange, end blandt børn generelt.

Vores interview peger dog på, at det for børn af fængslede ikke nødvendigvis er problemer i skolen (fx med kammerater), der er årsag til deres fravær. Tiden efter fængslingen (særligt perioden umiddelbart efter farens anholdelse) kan være en vanskelig tid med mange tanker og følelser, der gør, at børnene eller de unge udebliver fra skolen i kortere eller længere tid (jf. Jones & Wainaina-Wozna, 2013). Da 17-årige Emils far blev fængslet, havde Emil i tiden umiddelbart efter fængslingen et højt fravær i skolen. Emil fortæller:

Emil: Så var jeg der [i skolen], og så havde jeg *utroligt* meget fravær.

Interviewer: Så du tog ikke tilbage til skolen?

Emil: Nej, ikke den første uge. Det havde jeg slet ikke overskud til.

Joakim, som gik i 7. klasse, da faren blev fængslet, fortæller ligeledes om udfordringer med at være en del af skolens fællesskab i tiden efter fængslingen. I denne periode havde Joakim svært ved

at forstå, at faren var blevet fængslet, og det kom blandt andet til udtryk i hans fravalg af skolen. Han fortæller:

Der gik først noget tid, før det sådan ligesom gik op for mig sådan. Jeg tror, at der gik en måneds tid. Men der havde jeg heller ikke lyst til at tage i skole. Det gjorde jeg ikke. Det [udeblivelse fra skolen] gjorde jeg så, uden at min mor hun vidste det. (...) Mest af alt på grund af dem, der var der [i skolen]. Alle klasserne, de var jo på et samlet område. Så det var jo ikke ret behageligt, at ... Det var fint nok. [Jeg] tror, at det var fint nok, hvis det bare var en enkelt klasse. Sådan samlet et sted, men alle klasser kan jo gå ud på den samme gang, og så sidder man lidt der. I midten af det hele. Det var jo ikke specielt behageligt. Så er det nemmere bare at blive væk. Mere behageligt. Og jeg kan også godt mærke det på skolegangen, at jeg har misset noget. Jeg har sværere ved at forstå i dansk, netop fordi jeg har misset 7. klasse. Så det er ret svært at komme med.

Eksemplerne fra interviewene peger på, at skolens sociale fællesskab for nogle børn og unge kan være for meget at håndtere i tiden umiddelbart efter farens fængsling – og derfor vælger de skolen fra i en periode. Udeblivelserne fra skolen kan få længerevarende konsekvenser for det faglige niveau. For børn af fængslede ser vi altså, at skoleskift og fravalg af skolen i en kortere eller længere periode kan være tegn på problemer i hjemmet, fx et ustabilt hverdags- og familieliv som følge af farens kriminali-

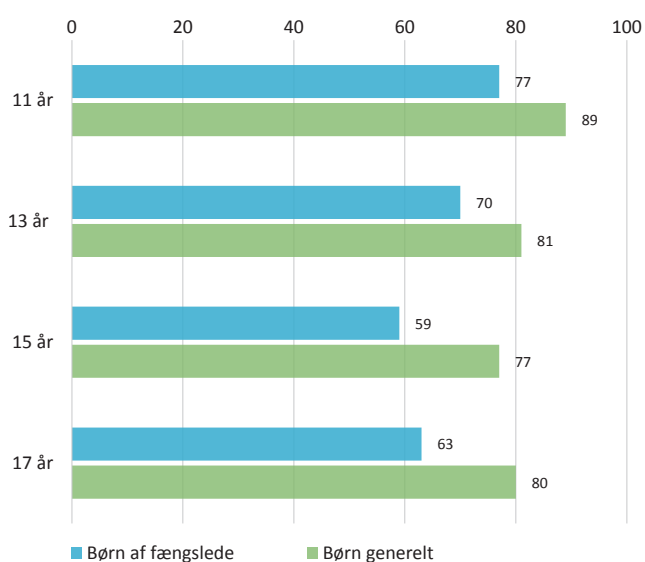
tet, eller svære tanker og følelser i forbindelse med fængslingen, der gør, at der i en periode ikke er plads til at koncentrere sig om skolen – hverken fagligt eller socialt.

OPLEVELSE AF EGET FAGLIGE NIVEAU

Flere tidligere studier om børn af fængslede peger på, at børn og unge med en forælder i fængsel klarer sig dårligere fagligt end deres jævnaldrende (Jones & Wainaina-Wozna, 2013; Murray, Farrington & Sekol, 2012), men der er også studier, der fremhæver, at børnene generelt klarer sig godt i skolen (Nesmith & Ruhland, 2008). Når vi ser på spørgeskemabesvarelsene i denne undersøgelse, er der forskel på, hvordan børn og unge med en far i fængsel vurderer deres egen præstation i skolen, sammenlignet med deres jævnaldrende (se figur 12.3 og 12.4). 77 pct. af de 11-årige børn af fængslede synes, at de klarer sig godt i skolen (mod 89 pct. af 11-årige generelt). Blandt de 13-årige børn af fængslede svarer 70 pct., at de klarer sig godt (mod 81 pct. hos børn generelt), mens det samme gælder for 59 pct. af de 15-årige (mod 77 pct. blandt unge generelt) og for 63 pct. af de 17-årige (mod 80 pct. hos unge generelt). Inden for hver aldersgruppe er der altså markant mindre andele børn blandt børn af fængslede, der synes, at de klarer sig godt i skolen, sammenlignet med deres jævnaldrende.

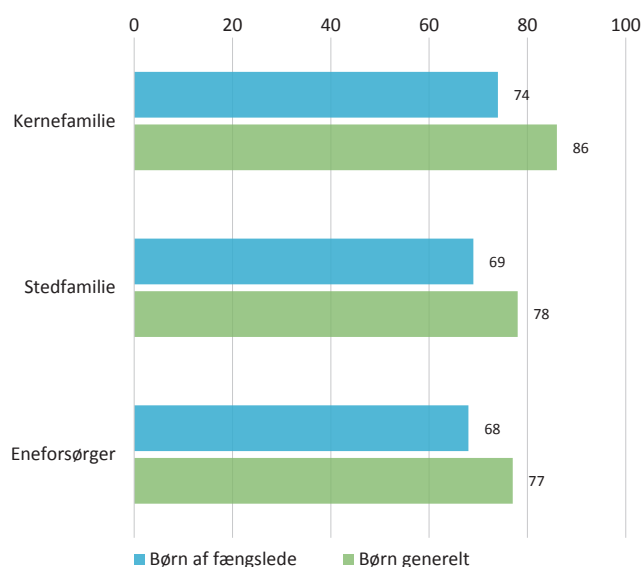
Opdeler vi spørgsmålet på familietyper, ser vi, at færre børn af fængslede på tværs af familietyperne klarer sig godt i skolen, sammenlignet med deres jævnaldrende. Blandt børn af fængslede fra kernefamilier vurderer 74 pct., at de klarer sig godt i

FIG. 12.3: Andelen af børn, som synes, at de klarer sig fagligt godt i skolen, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: N opdelt på alder: Børn af fængslede: N = 1.036, Børn generelt: N = 3.440.
N opdelt på familietype: Børn af fængslede: N = 905, Børn generelt: N = 5.100.

FIG. 12.4: Andelen af børn, som synes, at de klarer sig fagligt godt i skolen, opdelt på familietype. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.125, Børn generelt: N = 3.493.

skolen, mod 86 pct. af børn generelt fra kernefamilier, mens henholdsvis 69 pct. fra stedfamilier og 68 pct. fra eneforsørgerfamilier vurderer, at de klarer sig godt, mod henholdsvis 78 pct. og 77 pct. blandt børn generelt fra samme familietyper.

Tallene peger derfor på, at børn af fængslede selv vurderer, at de har et lavere fagligt niveau sammenlignet med deres jævnaldrende, hvilket kan påvirke deres faglige trivsel i skolen.

NÅR TANKER OM FÆNGSLINGEN TRÆNGER SIG PÅ I SKOLEN

Tidligere i kapitlet beskrev vi, hvordan bearbejdningen af tanker og følelser i tiden umiddelbart efter fængslingen kan betyde, at nogle børn helt udebliver fra skolen i kortere eller længere tid, hvilket de oplever kan påvirke deres faglige niveau. At fængslingen kan være en svær begivenhed for børnene at forstå, kan også komme til udtryk i skolen i form af tanker og følelser, der løbende – og ikke bare i en startfase – trænger sig på i dagligdagen og kan påvirke børnenes koncentration i skolen (se også kapitel 10).

17-årige Nina, som går i gymnasiet, oplever nogle gange, hvordan hverdagsudfordringerne i hjemmet efter stedfarens fængsling lidt over et år forinden trænger sig på i skolen og påvirker hendes trivsel. Hun fortæller: "Det kan jo godt forekomme nogle gange, når der sker så mange ting herhjemme og sker så mange ting omkring en, at man godt kan blive lidt trist i skolen". Det samme gælder Rie, der i dag går i 7. klasse. Hun fortæller her, hvordan tanker og følelser i forbindelse med farens fængsling, som også fandt sted lidt over et år forinden, ligeledes påvirker hendes trivsel i skolen – også i dag:

Nogle gange kan jeg godt være sådan lidt forvirret og trist på samme tid. Nogle gange kommer der mange tanker

ud, for nu sidder man jo bare der [i skolen] og skal koncentrere sig rigtigt meget. Sådan lidt mærkeligt, ikke? Så kommer jeg til at tænke på rigtigt mange ting.

Rie fortæller efterfølgende, at de mange tanker gør, at hun har svært ved at huske det, hun lærer i skolen, og tankemylderet kommer derfor til at påvirke hendes muligheder for faglig deltagelse i skolen.

Denne undersøgelse bekræfter således tidligere resultater om, at for børn af fængslede kan svære tanker og følelser i forbindelse med fængslingen trænge sig på og påvirke deres skolegang (Stenbak & Møller, 2006). Når børnene ikke kan koncentrere sig, kan det få betydning for deres læring i skolen og dermed deres faglige niveau både i den aktuelle situation og på længere sigt. Udfordringer med koncentration kan således være en af årsagerne til, at nogle børn af fængslede, som tidligere beskrevet, vurderer deres faglige niveau lavere end børn generelt.

DRILLERIER, MOBNING OG UDELUKKELSE FRA DET SOCIALE FÆLLESSKAB

Flere tidligere studier peger på, at børn af fængslede er i risiko for social eksklusion som følge af forælderenes fængsling. Disse studier beskriver, hvordan nogle børn oplever sekundær stigmatisering, hvor andre ser negativt på dem på grund af farens fængsling (se også kapitel 11). Nogle børn oplever at blive drillet eller mobbet af deres kammerater, hvilket kan føre til udelukkelse fra det sociale fællesskab (Boswell, 2002; Jones & Wainaina-Wozna, 2013; Murray, 2007). I dette afsnit ser vi først på omfanget af drilleri og mobning ud fra spørgeskemabesvarelser, hvorefter vi undersøger, hvordan mobning og social eksklusion kommer til udtryk i forhold til børnenes relationer i skolen.

Figur 12.5 viser, at der er markant flere børn af fængslede, der oplever at blive drillet eller mobbet, end børn generelt. Ud fra besvarelsene kan vi ikke se, om børnene specifikt bliver drillet eller mobbet med fængslingen, men der er tydelige forskelle mellem børn af fængslede og børn generelt på tværs af aldersgrupperne. Tallene peger derfor på, at nogle børn og unge med far i fængsel er i risiko for at opleve social eksklusion. Det ses dog også, at omfanget af mobning falder med stigende alder – en udvikling, der gælder både børn af fængslede og børn i al almindelighed.

Fra de kvalitative interview kan vi få mere dybdegående viden om de sociale eksklusionsprocesser, som nogle børn af fængslede konfronteres med i skolen og i relation til deres kammerater. Her kan vi få viden om de børn og unge, der specifikt bliver drillet eller mobbet med faren eller fængslingen. Selvom størstedelen af de interviewede børn og unge fortæller, at de ikke har oplevet at blive drillet på grund af farens fængsling, er der nogle få, der beretter om provokerende spørgsmål eller mobning fra kammerater.

Da 17-årige Paw gik på efterskole, oplevede han, at nogle af de andre elever forsøgte at provokere ham med spørgsmål om farens fængsling. Han fortæller:

"Hvorfor sidder din far i fængsel?". Min lunte blev meget kort. Mit temperament er blevet meget voldsommere, efter at min far er røget ind. Så når folk sagde sådan noget, så havde man meget lyst til at tænke: "Vil du meget

gerne have en på hovedet nu? For ellers, så lad være med at sige alt det der". "Er det slemt at have en far, der sidder i fængsel? Er det sjovt?". Er det sjovt? Hvad skulle lige være det sjove i det? Det kan jeg ikke lige se. De skulle være provokerende og sådan noget.

9-årige Jeppe har også oplevet at blive drillet med faren. Jeppe's mor Pernille fortæller, at Jeppe's kammerater i børnehaven fx kaldte Jeppe's far for "morder". Da Jeppe startede i folkeskole, ændrede det sig, så det ikke længere kun var faren, der blev kaldt navne. Pernille fortæller:

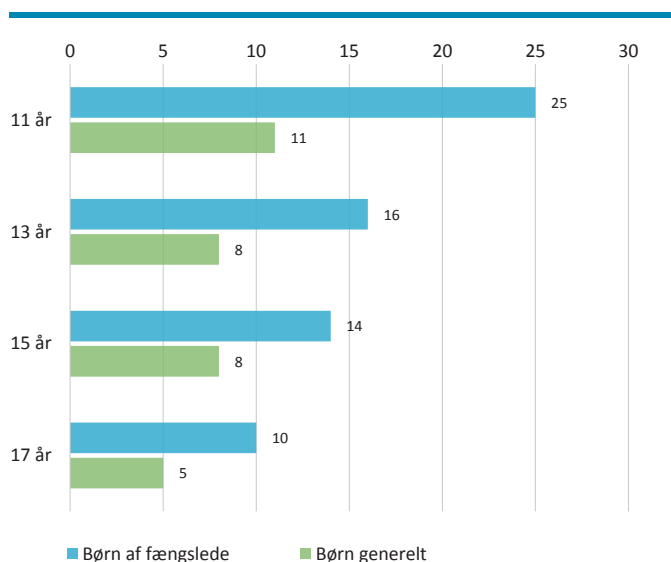
Ja, og da han [Jeppe] starter i skole, der eskalerer det fuldstændigt. Og der er ikke rigtig nogen ... Han kan jo ikke forsvare sig. På nogen måde. Så hans far er alt fra "morder" til "tyv" og ... ja. Og Jeppe bliver jo så også kaldt de ting: "tyv".

Nogle af børnene og de unge oplever således en negativ interesse og mobning fra deres kammerater, som præger deres sociale trivsel negativt.

UDELUKKELSE FRA DET SOCIALE FÆLLESSKAB

For nogle få af børnene ændrer farens fængsling ikke blot det tidligere kendte skoleliv og de kendte relationer, men betyder, at adgangen til bestemte steder eller sociale fora forsvinder (Lanskey m.fl., 2014). Nogle børn kan blive holdt helt uden for det so-

FIG. 12.5: Andelen af børn, der angiver, at de bliver mobbet eller drillet af andre børn eller unge, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede N = 1.125, Børn generelt: N = 3.493.

cialt fællesskab og miste muligheder for social deltagelse, som de tidligere har haft.

Jenny på 9 år har ikke blot måttet lægge øre til ubehagelige kommentarer fra en klassekammerat, men oplever også udelukkelse fra skolens fællesskab. Jenny har efter stedfarens fængsling oplevet flere episoder med den samme kammerat, der holder hende uden for lege, tager hendes ting og får andre i klassen til at gøre det samme. Anton, der i dag er i 20'erne, fortæller også, at han blev holdt uden for, dengang han gik i folkeskole:

Det var hårdt, fordi man måtte ikke komme med til børnefødselsdage, fordi de vidste, hvem ens far var. [...] Børnene måtte ikke tage med hjem og lege, fordi hvad nu, hvis jeg fortalte min far, at de havde det og det tv, så kunne det jo være, han lavede indbrud.

Hvor det i Jennys tilfælde er en klassekammerat, der holder hende uden for fællesskabet, er det i Antons tilfælde et resultat af den måde, hvorpå de andre børns forældre håndterede informationen om faren. Det er altså ikke kun børnenes kammerater, der kan skabe udelukkelse – kammeraternes forældre kan også spille en rolle.

For en enkelt familie er det dog hverken kammeraterne eller de andre forældre, der fører til barnets udelukkelse fra skolens sociale fællesskab, men derimod skolen selv. Sidsel, mor til Stephanie på 13 år, fortæller, at datterens skole sendte en besked ud til alle skolens forældre, efter at Stephanies stedfar blev varetægtsfængslet i en drabssag. Beskeden gjorde, at Stephanie mistede kontakten til sine kammerater. Sidsel fortæller:

Jeg havde intet hørt fra dem [skolen]. Ikke andet end, at jeg lige pludselig læser inde på forældreintra, at der

er vildt kaos og krisehjælp til elever og alt muligt. Jeg hører ingenting, og Stephanie får at vide, da hun skriver til en klassekammerat, at de ikke må skrive med hende. Så hun blev fuldstændig afskåret. Det var godt nok hårdt for hende. Så skulle hun bare ikke tilbage til den skole.

Stephanie flyttede efterfølgende skole og har ikke haft kontakt med nogle af kammeraterne fra den gamle skole siden. Skolens reaktion kan være et forsøg på at tage hånd om de øvrige elever ved at skærme dem fra sagens voldsomme karakter, men det fører samtidig til social eksklusion af Stephanie. I forlængelse af analysen i kapitel 4 af, hvordan fængslingen kan forandre de steder, børnene bevæger sig imellem i hverdagen, er dette et meget konkret – og formentlig usædvanlig grelt – eksempel på, hvordan kendte steder (og de dertil hørende relationer) ikke blot kan ændre sig, men helt kan forsvinde som følge af farens fængsling.

Flere tidligere studier om børn af fængslede diskuterer børnenes risiko for mobning og social eksklusion (Boswell, 2002; Murray, 2007; Nesmith & Ruhland, 2008). Disse studier fokuserer dog kun på mobning og udelukkelse på grund af børnenes kammerater. I interviewene i denne undersøgelse ser vi – i lighed med den tidligere forskning – at det, når børn og unge af fængslede fædre oplever drillerier og mobning, ofte er kammerater, klassen eller omgangskredsen, der står bag. Det kan imidlertid være mere uigennemsigtigt, hvad eller hvem barnets udelukkelse fra det sociale fællesskab udspringer af. Her kan udelukkelsen også opstå på grund af reaktionen fra andre forældre eller fra skolen. Det er altså ikke kun børnenes kammeratskabsrelationer, der kan få indflydelse på børnenes trivsel og føre til udelukkelse – også mere usynlige forhold, såsom relationer til andre børns forældre samt skolens håndtering af fængslingen (fx et ønske om at skærme skolens øvrige elever fra fængslingen), kan være årsag til barnets udelukkelse.

AFRUNDING

Når vi ser overordnet på børnenes skolegang, ser vi, at stort set alle børn af fængslede modtager undervisning og har en nogenlunde eller høj grad af generel trivsel i skolen. Dette er positivt, ligesom det også er værd at nævne, at skolen for nogle af børnene bliver et fristed, hvor de kan tænke på andet end farens fængsling eller fravær (se også kapitel 10).

Når vi derimod kigger på specifikke aspekter af børnenes faglige og sociale deltagelse i skolen, ser vi dog, hvordan fængslingen eller forhold i familien kan påvirke børnenes skoletrivsel. Børn af fængslede oplever flere skoleskift og en højere grad af pjækkeri end børn generelt. Skoleskift og fravalg af skolen kan få betydning for børnenes faglige og sociale skoleliv, fx i form af manglende undervisning eller brudte vennerelationer. Samtidig ser vi, at børn af fængslede i højere grad end børn generelt giver udtryk for, at de har faglige og sociale udfordringer i skolen i form af et lavere fagligt niveau og flere oplevelser med drilleri og mobning.

Selvom den kvantitative analyse i dette kapitel peger på, at forhold ved børnenes overordnede skolegang ikke umiddelbart påvirkes af farens fængsling (og/eller kriminelle adfærd), viser de kvalitative analyser i kombination med udvalgte kvantitative indikatorer samtidig, at det er vigtigt at gå dybere ned i de forskellige lag og aspekter af børnenes skoleliv. Her bliver det muligt at se, at fængslingen eller forhold i hjemmet forud for, under eller efter fængslingen kan påvirke børnenes faglige og sociale deltagelse og trivsel i skolen i kortere eller længere tid og på bestemte tidspunkter i farens fængslingsforløb.

KAPITEL 13

FRITID OG LIVSSTIL

Dette kapitel omhandler fritid og livsstil hos børn af fængslede. Vi belyser i kapitlet, i hvor høj grad børn af fængslede adskiller sig fra børn generelt i forhold til disse to områder. Vi undersøger, om børn af fængslede lever et mere risikofyldt ungdomsliv end børn generelt.

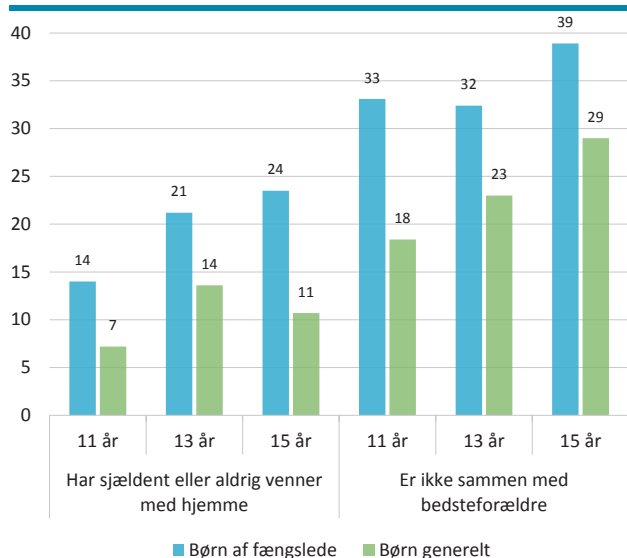
I fritiden foregår en lang række aktiviteter, som både har social og udviklende karakter. Fritiden er dog også det tidspunkt, hvor mere risikobetonede aktiviteter foregår, fx at hænge ud på gaden, stjæle, drikke, ryge cigaretter og ryge hash (Jacob & Lefgren, 2003). Når det kommer til fritid, livsstil og risikoadfærd hos børn af fængslede, har tidligere forskning særligt haft fokus på, om børn af fængslede selv ender i kriminalitet. Studierne har vist, at børn af fængslede *faktisk har øget risiko* for at begå ungdomskriminalitet eller udvise en kriminel adfærd som voksne (Huebner & Gustafson, 2007; Murray & Farrington, 2005; Murray, Janson & Farrington, 2007; Østergaard m.fl., 2015). Litteraturen har derudover også haft fokus på risikoen for at udvikle et alkohol- eller stofmisbrug blandt børn af fængslede, men her viser et systematisk review ikke en umiddelbar sammenhæng mellem forældres fængsling og barnets risiko for misbrug (Murray, Farrington & Sekol, 2012). Vi ved dog fra anden forskningslitteratur om udsatte

børnegrupper, at børn, som har været udsat for overgreb, er blevet misrøgtet eller i det hele taget er blevet forsømt, i høj grad har mentale problemer, misbrug af alkohol og stoffer, har risikobetonet seksuel adfærd, eller er overvægtige og begår mere kriminalitet – fænomener, som kan spores langt ind i voksenlivet (Gilbert m.fl., 2009). Derfor er det relevant at undersøge, om dette også gør sig gældende for børn af fængslede i en dansk kontekst. I kapitlet belyses fritidsaktiviteter, risikoadfærd og kriminalitet.

FRITIDSAKTIVITETER

Flere studier peger på, at fritidsaktiviteter for børn af fængslede kan være et fristed, hvor de kan få tankerne væk fra fængslingen eller forholdene i hjemmet (Dawson, Jackson & Nyamathi, 2012; Jones & Wainaina-Wozna, 2013; Nesmith & Ruhland, 2008). Ved at gå til fritidsaktiviteter kan barnet derudover oparbejde og øve en række individuelle kompetencer og sociale færdigheder, når fx et håndboldhold skal spille sammen, eller et kor skal finde melodien i fællesskab. Samtidig skabes en række sociale relationer, som bidrager til barnets netværk (Jacob & Lefgren, 2003). Det er derfor relevant at undersøge omfanget af fritidsaktiviteter for børn af fængslede.

FIG. 13.1: Andelen af børn, der sjældent eller aldrig har venner med hjemme eller er sammen med deres bedsteforældre, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Ann.: Venner med hjemme: Børn af fængslede: N = 910, Børn generelt: N = 3.297.
Bedsteforældre: Børn af fængslede: N = 910, Børn generelt: N = 3.303.

Figur 13.1 viser andelen af børn af fængslede, der sjældent eller aldrig har venner med hjemme eller er sammen med bedsteforældre sammenlignet med børn generelt, opdelt på alder. Vi har kun medtaget de resultater, hvor der er signifikant forskel på børn af fængslede og børn generelt, derfor ses ikke alle aldersgrupper.

I figur 13.1 kan vi se, at børn af fængslede sjældnere end jævnaldrende har venner med hjemme, og at dette mønster bliver mere tydeligt, jo ældre børnene bliver. En umiddelbar forklaring kan være, at børn af fængslede oftere ser deres venner andre steder end i hjemmet, men det betyder samtidig, at de har et andet mønster med hensyn til samvær med venner end børn generelt, idet vi ikke ser samme stigende tendens til ikke at have venner med hjemme, jo ældre man bliver, blandt børn generelt.

I forhold til samvær med bedsteforældre ses ligeledes, at børn af fængslede i højere grad end jævnaldrende sjældent eller aldrig er sammen med deres bedsteforældre. På dette område er alderstendensen mere tydelig blandt børn generelt end blandt børn af fængslede. Tidligere har vi i kapitel 3 og 8 vist, at børn af fængslede vokser op i mere komplekse familier, herunder i brudte familier, hvilket kan betyde, at de sjældent ser deres bedsteforældre på farens side. Det er da også især i eneforsørgfamilier, at børnene ikke ser deres bedsteforældre særligt ofte (38 pct.)

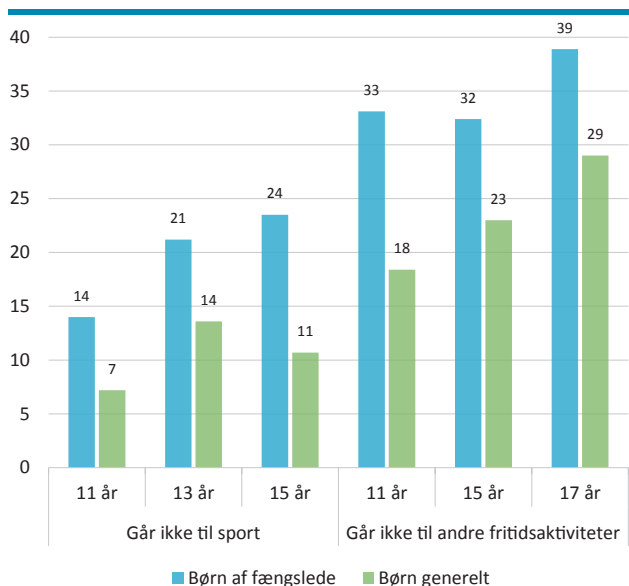
Deltagelse i fritidsaktiviteter, fx at gå til fodbold, svømning, drama, rollespil mv., har betydning for opbygningen af sociale relationer og kan være med til at forankre barnet lokalt i positive netværk. Omkring en tredjedel af børn af fængslede går sjældent eller aldrig til sport, hvilket gælder for omkring en fjerdedel af børn generelt (se figur 13.2). Der er også flere blandt børn af fængslede, der sjældent går til andre fritidsaktiviteter,

end blandt børn generelt. Alder ser ud til at spille en lille rolle for børn generelt, således at de i mindre grad går til fritidsaktiviteter, jo ældre de bliver. Samme tendens ses ikke for børn af fængslede.

Vi har spurgt børnene, om de læser i deres fritid (se figur 13.3). At læse bøger kan udvide horisonten og udvikle fantasien. Forskning peger endda på, at læsning kan forbedre ens empathiske evner, så man bliver bedre til at sætte sig i andres sted og forstå andres problemer (Kidd & Castano, 2013). Derfor er det positivt, at vi kun ser en forskel blandt børn af fængslede og deres jævnaldrende i aldersgruppen 11 år. Blandt 11-årige børn af fængslede er det således lige under halvdelen (46 pct.), der sjældent eller aldrig læser, mens det samme gælder for 39 pct. af 11-årige børn generelt (tal for de øvrige aldersgrupper ikke vist).

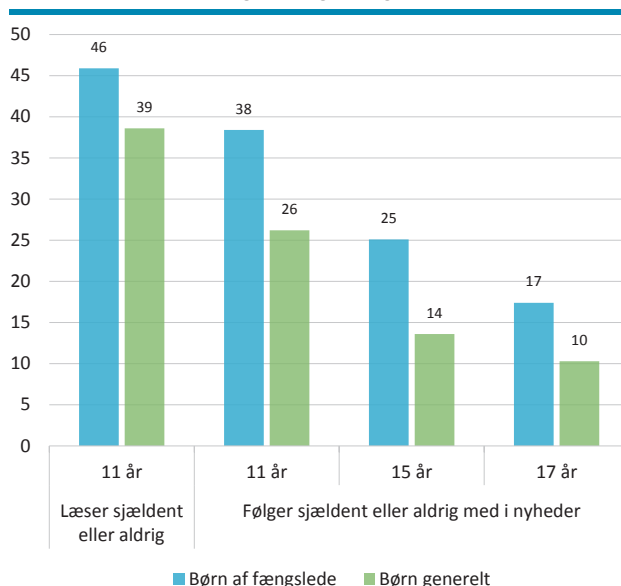
Når vi har spurgt børnene, om de følger med i nyheder, er det for at få en indikation på deres generelle samfundsinteresse (se figur 13.3). Generelt blandt børn og unge er der en stigende interesse for nyheder og for at følge med i samfundet, jo ældre man bliver (Ottosen m.fl., 2014). Derfor er det ikke overraskende, at andelen, som sjældent eller aldrig følger med i nyheder, falder for både børn af fængslede og børn generelt, jo ældre de bliver. Der er dog betydeligt flere børn af fængslede, som ikke følger med i nyhederne, i alderen 11, 15 og 17 år, end der er blandt børn generelt, og børn af fængslede er dermed antageligt mindre orienterede om, hvad der foregår i samfundet.

FIG. 13.2: Andelen af børn, der sjældent eller aldrig går til sport eller andre fritidsaktiviteter, opdelt på alder. Særskielt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Sport: Børn af fængslede: N = 910, Børn generelt: N = 3.320.
Andre fritidsaktiviteter: Børn af fængslede: N = 817, Børn generelt: N = 3.285.

FIG. 13.3: Andelen af børn, der sjældent eller aldrig læser eller følger med i nyheder, opdelt på alder. Særskielt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Læser: Børn af fængslede: N = 357, Generelt: N = 1.413.
Følger med i nyheder: Børn af fængslede: N = 817, Børn generelt: N = 3.277.

RISIKOADFÆRD

Som nævnt er fritiden også det tidsrum, hvor der kan foregå mere risikobetonede aktiviteter – lige fra tobaksrygning over drikkeri og hashrygning til ubeskyttet sex og kriminalitet.

Noget forskning tyder på, at børn af fængslede har forøget risiko for at udvikle et stort forbrug af rusmidler samt have en tidlig seksuel debut (Arditti, Lambert-Shute & Joest, 2002; Schlafer & Poehlmann, 2010). Dog peger et systematisk review, som tidligere nævnt, ikke på en direkte sammenhæng mellem forælders fængsling og barnets forbrug af rusmidler (Murray, Farrington & Sekol, 2012). Der er således forskellige fund vedrørende risikoadfærden blandt børn af fængslede i den internationale forskningslitteratur, og det er relevant at undersøge, hvordan risikoadfærden blandt børn af fængslede i Danmark kommer til udtryk sammenlignet med børn generelt.

Vi har i denne undersøgelse spurgt børnene om deres forbrug af cigaretter, alkohol og hash samt om seksuel erfaring for at danne os et overblik over risikoadfærden hos børn af fængslede. Disse forhold gennemgås i det følgende.

BRUG AF RUSMIDLER

Figur 13.4 viser, hvor stor en andel af børn af fængslede der har prøvet at ryge cigaretter, drikke alkohol, ryge hash og have sex sammenlignet med børn generelt og opdelt på aldersgrupper. Figuren viser kun de resultater, hvor der er forskel på børn af

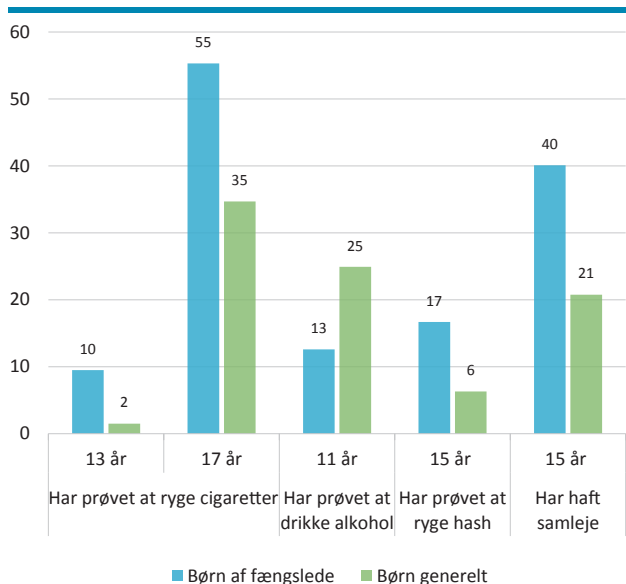
fængslede og børn generelt. Derfor opgøres figuren ikke på alle adspurgte aldersgrupper, men viser kun de aldersgrupper, hvor vi finder en signifikant forskel.

Danske unges cigaretrygning ligger på et forholdsvist lavt niveau sammenlignet med resten af Europa (Currie m.fl., 2012), og graden af rygning er nedadgående over de seneste år (Ottosen m.fl., 2015). Blandt 17-årige generelt svarer en tredjedel (35 pct.), at de ryger somme tider eller dagligt, hvorimod over halvdelen (55 pct.) af 17-årige med en far i fængsel ryger somme tider eller dagligt. Blandt 13-årige med en far i fængsel er der også flere, der ryger (10 pct.), end blandt jævnaldrende (2 pct.). Der er altså en tydelig overhyppighed af rygning blandt børn af fængslede sammenlignet med jævnaldrende børn.

Selvom danske unge drikker mindre end tidligere, er de stadig blandt dem, der drikker mest i Europa (Christensen m.fl., 2014; Hibell, 2013). I og med at børn af fængslede er en mere udsat gruppe end børn generelt (jf. kapitel 3), er forventningen umiddelbart, at de også drikker mere end deres jævnaldrende. Det er dog ikke tilfældet. Der er ikke signifikant forskel på grupperne med hensyn til at have prøvet at drikke for de 13-, 15- og 17-årige. Der er til gengæld flere 11-årige generelt, som har drukket alkohol, end der er blandt 11-årige med en far i fængsel.

Med hensyn til hash og sex ser det ud til, at børn af fængslede har tidligere erfaringer end børn generelt, det vil sige ved 15-års-

FIG. 13.4: Andelen af børn, der ryger, har prøvet at drikke alkohol, har prøvet at ryge hash og har haft samleje, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn

Anm.: Cigaretter: Børn af fængslede: N = 521, Børn generelt: N = 347. Alkohol: Børn af fængslede: N = 357, Børn generelt: N = 1.416. Hash: Børn af fængslede: N = 222, Børn generelt: N = 1.726. Samleje: Børn af fængslede: N = 222, Børn generelt: N = 1.709.

alderen, mens forskellene er udlignet ved 17-års-alderen. Ser vi udelukkende på børn af fængslede, viser det sig, at de børn, der bor i kernefamilie, har signifikant lavere risikoadfærd på alle parametre end børn, der bor i stedfamilie, bor alene sammen med mor eller er anbragt (ikke vist).

KRIMINALITET

Som tidligere beskrevet peger forskning på, at børn af fængslede er i øget risiko for selv at ende i kriminalitet (Huebner & Gustafson, 2007; Murray & Farrington, 2005; Murray, Janson & Farrington, 2007; Østergaard m.fl., 2015). Tidlige erfaringer med kriminalitet er alvorligt, idet det øger sandsynligheden for en senere kriminel løbebane, hvilket har konsekvenser både for individ og samfund. På baggrund af den tidligere forskning er det relevant at undersøge, om niveauet for kriminalitet er højere blandt børn af fængslede end blandt børn generelt. En hypotese er, at børn af fængslede vokser op i miljøer, hvor der i forvejen foregår kriminalitet, og at de dermed tidligt eksponeres for en læringsproces ind i kriminalitet (Murray, Janson & Farrington, 2007). I denne undersøgelse har vi ikke mulighed for at analysere, hvorvidt forældres afvigende adfærd eller tidlig eksponering til kriminalitet gør børnene kriminelle. Vi kan blot konstatere, om der er en højere andel af børn med fædre i fængsel, som har begået kriminalitet, end blandt børn generelt. Det er således ikke kausale sammenhænge, vi viser, idet der kan være mange andre faktorer ud over fars fængsling, som har betydning for, om et barn begår kriminalitet.

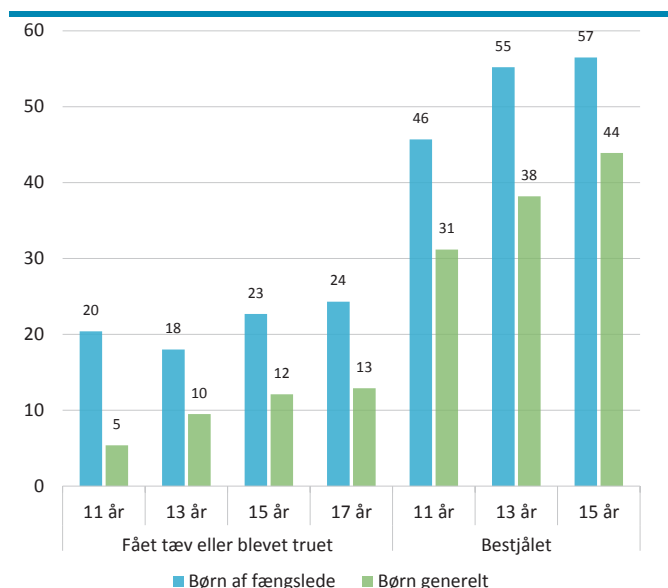
Vi har af analytiske årsager valgt at dele kriminalitet op i to aspekter, nemlig det at have været udsat for kriminalitet og det at have udøvet kriminalitet. Billedet er dog ikke entydigt, og ofte er der et overlap mellem at være offer for og udøver af kriminalitet (Heidegren, 2010). I nedenstående afsnit undersøges først, om børn har været ofre for kriminalitet, og dernæst, om de selv har udøvet kriminalitet. Det er vigtigt at understrege, at der er tale om børnenes egen selvrapporterede kriminalitet og ikke sigtelser eller afgørelser³⁰ (Nielsen, Sørensen & Osmec, 2011).

OFFER FOR KRIMINALITET

Kriminaliteten er faldet over de sidste mange år, og der var i 2014 historisk få ofre for kriminalitet (Pedersen, Kyvsgaard & Balvig, 2015). Figur 13.5 viser, i hvor høj grad børn af fængslede og børn generelt har været udsat for tæv og/eller trusler samt tyveri fordelt på alder.

Overordnet kan vi se, at en signifikant større andel af børn af fængslede har været udsat for kriminalitet, end det gælder blandt deres jævnaldrende. For alle aldersgrupper er der dobbelt så mange børn med en far i fængsel, som er blevet truet eller tævet af børn, som de ikke kender, end der er blandt børn generelt. For så vidt angår det at blive bestjålet, er forskellen størst blandt de 11- og 13-årige. 46 pct. af 11-årige og 55 pct. af 13-årige har oplevet at få stjålet tøj i garderobe, omklædningsrum eller at få stjålet mobiltelefon, iPad eller lignende. Det gælder for 31 pct. af 11-årige og 38 pct. af 13-årige generelt.

FIG. 13.5: Andelen af børn, der har været ofre for kriminalitet, opdelt på alder. Særskilte for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Fået tæv eller truet: Børn af fængslede: N = 1.124, Børn generelt: N = 3.476.
Bestjålet: Børn af fængslede: N = 909, Børn generelt: N = 3.266.

Vi kan også se, at signifikant færre børn af fængslede, som bor i kernefamilie, oplever at blive truet eller tævet af børn, de ikke kender, samt blive bestjålet, end blandt børn af fængslede, der bor i en stedfamilie, alene med deres mor eller er anbragt uden for hjemmet (ikke vist). Dette er også tilfældet for børn generelt (Ottosen m.fl., 2015).

UDØVET KRIMINALITET

Børn og unge på 13, 15 og 17 år er i spørgeskemaet blevet spurgt, om de (nogensinde) – alene eller sammen med andre – har gjort noget af følgende:

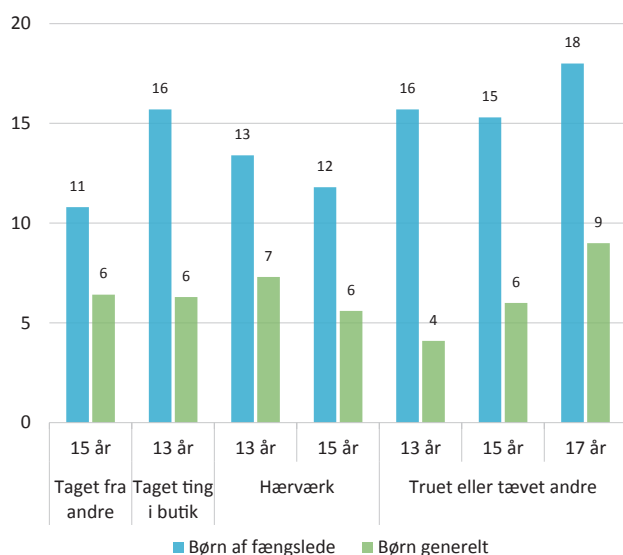
- Taget ting fra andre uden tilladelse
- Taget ting i en butik uden at betale
- Købt hælervarer
- Ødelagt andres ting med vilje (hærværk)
- Begået indbrud i butik
- Truet eller udøvet vold
- Båret våben i byen.

For kriminel adfærd viser vi kun de resultater, som er signifikante, og kun indikatorer for kriminel adfærd for de aldersgrupper, hvor vi finder en forskel. Vi finder ingen forskel mellem børn af fængslede og børn generelt, når det kommer til indbrud i butik, købe hælervarer eller det at bære våben.

Det overordnede billede viser, at børn af fængslede begår langt flere kriminelle handlinger end andre børn, og det ser ud til at starte tidligt – dvs. i 13-års-alderen. Blandt 13-årige børn af fængslede har 16 pct. stjålet varer i en butik, mens 13 pct. har begået hærværk, og 16 pct. har truet eller tævet andre. Det samme gælder for henholdsvis 6, 7 og 4 pct. af 13-årige generelt. Blandt 15-årige ser vi også, at børn af fængslede oftere har begået kriminalitet. 11 pct. har stjålet fra andre, 12 pct. har begået hærværk, og 15 pct. har truet eller tævet andre. Til sammenligning har 6 pct. af 15-årige generelt stjålet fra andre, 6 pct. har begået hærværk, og 6 pct. har truet eller tævet andre. Ligesom ved risikoadfærd peger resultaterne i retning af, at denne adfærd udligner sig med alderen. Alt andet lige kan vi konstatere, at der ikke er nogen signifikante forskelle blandt 17-årige på seks af de syv kriminelle forhold, de unge er blevet spurgt om. Kun med hensyn til have truet eller tævet andre svarer 17-årige børn af fængslede oftere (18 pct.) bekræftende, sammenlignet med 17-årige generelt (9 pct.).

Hvis vi ser på familietype og udelukkende på børn af fængslede, er det markant færre, der bor i en kernefamilie, der har stjålet fra andre, stjålet fra butik eller begået hærværk, end blandt børn, der bor i en stedfamilie, alene med deres mor eller er anbragt uden for hjemmet. Der er ikke forskel på, om børnene har truet eller tævet andre, alt efter hvilken familietype, de bor i.

FIG. 13.6: Andelen af børn, der har udøvet kriminalitet, opdelt på typer af kriminalitet. Særskkilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Stjålet fra andre: Børn af fængslede: N = 222, Børn generelt: N = 1.713. Butikstyveri: Børn af fængslede: N = 306, Børn generelt: N = 191. Hærværk: Børn af fængslede: N = 528, Børn generelt: N = 1.904. Truet eller tævet andre: Børn af fængslede: N = 728, Børn generelt: N = 2.061.

AFRUNDING

Overordnet finder vi, at børn af fængslede har en mere risikobetonet adfærd – særligt i en ung alder, men at forskellen med hensyn til denne mere risikobetonede adfærd udlignes gennem ungdomsårene. Det vil sige, at der tegner sig et billede af, at børn af fængslede debuterer tidligt, men at deres jævnaldrende så at sige indhenter dem op gennem ungdomsårene i de forhold, vi her har belyst.

I forhold til fritid finder vi, at børn af fængslede i mindre grad har venner med hjem og ser deres bedsteforældre mindre. I forhold til relationer og netværk kan dette være bekymrende, fordi det peger i retning af, at børn af fængslede er sårbare i forhold til relationer og netværk. Hertil finder vi, at børn af fængslede i lidt mindre grad går til fritidsaktiviteter. Fritidsaktiviteter er en god forudsætning for at danne netværk og et godt udgangspunkt for et prosocialt liv, hvor venskaber og bekendtskaber kan opstå. Ydermere peger den eksisterende forskningslitteratur på, at fritidsaktiviteter kan være et fristed for børn af fængslede. Derfor er det vigtigt at styrke deltagelse i fritidslivet blandt børn af fængslede. I forhold til læsning ser vi kun en forskel blandt 11-årige børn af fængslede og deres jævnaldrende. Det er positivt, da læsning blandt andet kan forbedre ens empathiske evner. Der er dog betydeligt flere børn af fængslede, som ikke følger med i nyheder, end blandt børn generelt, og de er dermed antageligt mindre orienterede om, hvad der foregår i samfundet.

Børn af fængslede adskiller sig kun lidt fra børn generelt i forhold til risikoadfærd. Det er positivt i og med, at risikoadfærd kan bidrage til en negativ trivsel og udvikling for barnet. Resultaterne viser, at der er tendens til, at børn af fængslede starter tidligere med rygning, hash og sex, mens børn generelt starter tidligere med alkohol. Men efterhånden som børnene bliver ældre, udlignes forskellene.

Ser vi på det at være offer for kriminalitet og udøver af kriminelle handlinger, er der langt større andele blandt børn af fængslede end blandt børn generelt. Der er markant flere børn af fængslede i alle aldersgrupper, som har været offer for kriminalitet, og dermed er det både et tidligt og et vedblivende problem for denne gruppe. Hvad angår det at udøve kriminalitet, ser det ud til, at der sker en udligning med alderen (dvs. efter det femtende år), hvor forskellen mellem børn af fængslede og børn generelt udviskes.

For alle de aspekter af livsstil, vi har undersøgt, er det tydeligt, at det at bo i kernefamilie er en beskyttende faktor. De børn af fængslede, der bor i en kernefamilie, har en betydeligt mindre risikobetonet adfærd (med hensyn til at ryge, drikke, ryge hash, have seksuelle erfaringer, være udsat for kriminalitet og begå kriminalitet) og en større aktiv deltagelse i positive fællesskaber, end tilfældet er blandt børn, som bor i stedfamilier, alene med deres mor eller er anbragt uden for hjemmet.

---

30 Fordi der er tale om selvrapporteret kriminalitet og ikke sigtelser eller afgørelser, kan det derfor diskuteres, om det er korrekt at bruge betegnelsen "kriminalitet". For en diskussion af dette se: Nielsen, Sørensen & Osmecc, 2011.

KAPITEL 14

SUBJEKTIV TRIVSEL

I dette kapitel undersøger vi den subjektive trivsel blandt børn af fængslede. Mange undersøgelser viser, at børn af fængslede har dårligere trivsel, selvom der ikke er entydige konklusioner, ligesom trivsel måles på forskellige måder. Et systematisk review viste, at børn af fængslede har øget risiko for anti-social adfærd og dårligt psykisk helbred sammenlignet med andre børn (Farrington, Coid & Murray, 2009), mens et nyere systematisk review tilsvarende påviste, at børn af fængslede har større risiko for anti-social adfærd (Murray m.fl., 2014). Et amerikansk studie viste, at der er en sammenhæng mellem fængsling og stigning i børns aggression, adfærdsproblemer og social isolation (Wildeman & Western, 2010). I andre undersøgelser er der skelnet mellem eksternaliserende og internaliserende problemer, og et studie af unge, der modtog hjælp fra sundhedsvæsenet, viste, at unge med forældre i fængsel havde større sandsynlighed for at have ADHD og adfærdsforstyrrelser end for at have depression end andre unge (Phillips m.fl., 2002). Et komparativt anlagt studie i fire europæiske lande viste, at børn af fængslede havde større risiko for mentale problemer. Risikoen er særligt udtalt for børn ældre end 11 år, og når det omhandler følelsesmæssige/emotionelle problemer og kammeratskabsproblemer (Jones & Wainaina-Wozna, 2013). For alle studier gælder, at det er vanskeligt at identificere årsagen til børnenes mistrivsel og mentale vanskeligheder – disse kan være forårsaget af andre forhold i børnenes liv, der eksisterede før fængslingen og sideløbende med fængslingen (Farrington, Coid & Murray, 2009).

Mentalt helbred kan måles på flere måder, fx "objektivt" gennem typer af diagnoser, barnet er registreret med, eller subjektivt gennem børns egen oplevelse af deres mentale helbred. I dette kapitel fokuserer vi på den subjektive trivsel, som den måles med måleredskabet SDQ.³¹ SDQ er en forkortelse for "The Strengths and Difficulties Questionnaire", som er et spørgeskema-baseret screeningsinstrument, der anvendes til at identificere psykiske udfordringer og afvigende social adfærd hos børn og unge. Det er udviklet til analyse af 4-16-årige børns følelser, adfærd og relationer og er tillige velafprøvet til forskningsbrug. I kapitel 6 undersøgte vi også den psykiske trivsel blandt børn af fængslede gennem brug af SDQ, men fordelt på forskellige typer af fængselsforløb for fædre. Denne analyse viste, at der ikke var forskel mellem børn af fædre med forskellige fængselsforløb. I dette kapitel ser vi nærmere på de forskellige komponenter af SDQ med afsæt i den samlede population af børn af fængslede i spørgeskemaundersøgelsen.

SDQ bygger på i alt 25 spørgsmål om barnets/den unges personlige styrker og vanskeligheder på fem områder:

- Det følelsesmæssige/emotionelle område
- Det adfærds-mæssige område
- Det kammeratskabs-mæssige område.
- Hyperaktivitet
- Prosocial adfærd.

De første fire temaer anvendes til at konstruere et samlet mål for barnets sociale og psykiske problemer, mens det femte tema mere siger noget om, hvorvidt barnet klarer sig godt socialt. Under hvert tema stilles fem uddybende spørgsmål, der kan have både positiv eller negativ betydning for det samlede indeks. Børn, der kun har problemer inden for ét af de nævnte områder, vil i den samlede opgørelse blive karakteriseret ved en normal adfærd. SDQ opfanger altså kombinationer af problemer inden for forskellige områder. Det vil sige, at barnet skal have mere end ét problem, før det placeres i gruppen ikke normal. For hvert af de 25 spørgsmål får barnet en score. Børn med almindelig trivsel defineres her som de børn, der har en score mellem 0 og 13. Det vil altså sige både de børn, der slet ikke har nogen af de problemer, der er spurgt til, samt de børn, der har udvalgte problemer, om end alt i alt på et relativt lavt niveau. Gråzonen mellem normalområdet og uden for normalområdet er de børn, der gives en score mellem 14 og 15 point på SDQ-skalaen. Endelig kategoriseres de børn, der scorer mellem 16 og 40 point på SDQ-skalaen, som børn med lav trivsel eller uden for normalområdet (Ottosen m.fl., 2010). I et udsnit af børn og unge i almindelighed vil mere end 90 pct. falde inden for normalområdet, og mindre end 5 pct. falde klart uden for. Det skal bemærkes, at SDQ ikke alene giver tilstrækkeligt grundlag for en egentlig diagnosticering, men indikerer, at der er problemer eller udfordringer, som bør undersøges nærmere.

I dette kapitel undersøger vi, om subjektiv trivsel blandt børn af fængslede overordnet adskiller sig fra subjektiv trivsel blandt

børn generelt. Efterfølgende ser vi på, om der er forskelle mellem børn af fængslede og børn generelt på de første fire underkategorier. Figurerne viser andelen af børn, som falder uden for normalområdet.

DET SAMLEDE SDQ-MÅL FOR BØRN AF FÆNGSLEDE

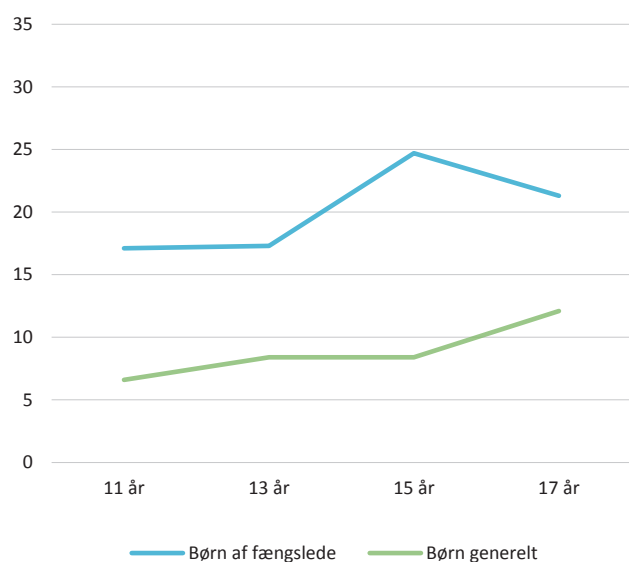
I dette kapitel undersøger vi børnenes SDQ-score samlet for børnegruppen og sammenligner med børn generelt.

Af figur 14.1 fremgår det, at blandt børn af fængslede er andelen, der ligger uden for normalområdet, langt højere end blandt børn generelt. Det gør sig gældende for alle fire aldersgrupper, men forskellen er særligt stor blandt 15-årige. Her er det 25 pct. af børn af fængslede, der falder uden for normalområdet, til forskel fra 8 pct. blandt børn generelt. Det er tilmed en højere andel, der er uden for normalområdet, end hvad man finder blandt anbragte børn og unge (Ottosen m.fl., 2015), som ellers er en anden gruppe med en forholdsmæssig stor andel uden for normalområdet.

DE FIRE UNDERKATEGORIER AF SUBJEKTIV TRIVSEL

Ser vi på de fire underkategorier af subjektiv trivsel, er der flere interessante resultater. Af figur 14.2 til figur 14.5 fremgår det, at 11-, 15- og 17-årige børn af fængslede signifikant oftere falder uden for normalområdet end deres jævnaldrende, når det gælder emotionelle problemer. Det er dog ikke tilfældet for 13-årige. Jævnfør figur 14.1 er et højere niveau også forventeligt. Emo-

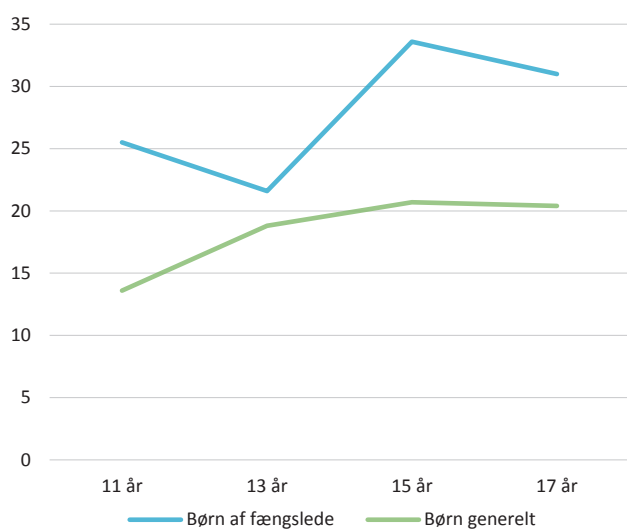
FIG. 14.1: Andelen af børn, hvis samlede SDQ-score ligger uden for normalområdet, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.126, Børn generelt: N = 3.492.

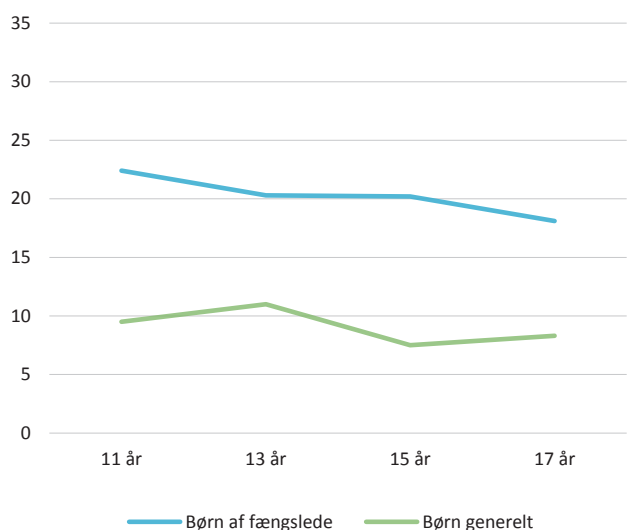
tionelle problemer er et fænomen, der især forekommer blandt piger (Ottosen m.fl., 2010, 2014), hvilket også er tilfældet for pigebørn af fængslede (figur ikke vist). Det er den eneste af de fire underkategorier, hvor niveauet for piger ikke bare er højere end blandt piger og drenge generelt, men også markant højere end blandt drengebørn af fængslede.

FIG. 14.2: Andelen af børn, hvis SDQ-score i de fire underkategorier (her emotionelle problemer) ligger uden for normalområdet, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.126, Børn generelt: N = 3.496.

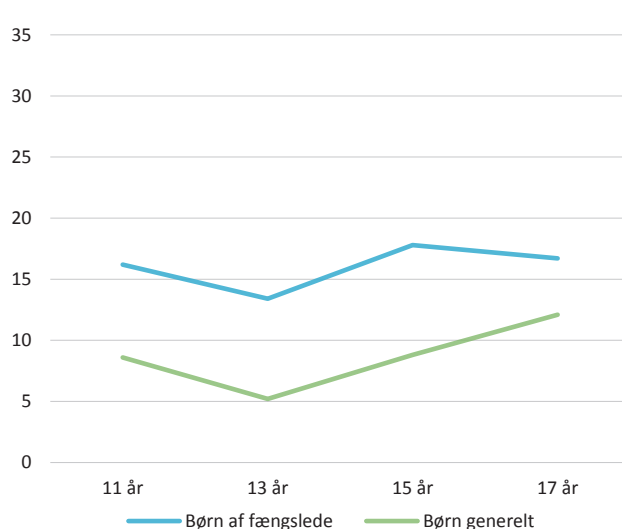
FIG. 14.4: Andelen af børn, hvis SDQ-score i de fire underkategorier (her adfærdsvanskeligheder) ligger uden for normalområdet, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.126, Børn generelt: N = 3.499.

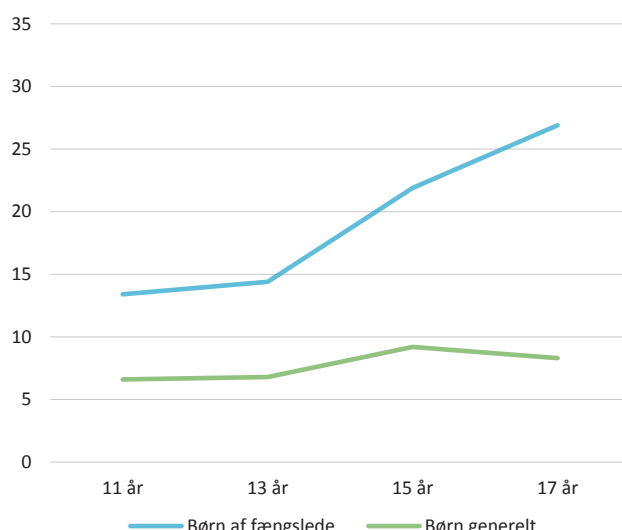
For hyperaktivitet, som fx rastløshed, uro i kroppen eller det at handle, før man tænker, er tendensen den samme for 11-, 13- og 15-årige børn af fængslede og børn generelt – om end på to forskellige niveauer. 11-, 13- og 15-årige børn af fængslede falder 2-2,5 gange så ofte uden for normalområdet som deres jævnaldrende med hensyn til hyperaktivitet. Der er dog ikke signifikant

FIG. 14.3: Andelen af børn, hvis SDQ-score i de fire underkategorier (her hyperaktivitet) ligger uden for normalområdet, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.126, Børn generelt: N = 3.496.

FIG. 14.5: Andelen af børn, hvis SDQ-score i de fire underkategorier (her problemer med jævnaldrende) ligger uden for normalområdet, opdelt på alder. Særskilt for børn af fængslede og børn generelt. Procent.

Anm.: Børn af fængslede: N = 1.126, Børn generelt: N = 3.494.

forskel mellem 17-årige. Her konvergerer kurverne mod hinanden således, at 17-årige børn af fængslede i mindre grad ligger uden for normalområdet, og 17-årige generelt i lidt højere grad ligger uden for normalområdet.

Adfærdsmæssige problemer henviser fx til, at man let bliver vred, slår, lyver eller stjæler. For denne kategori er der igen en tydelig niveauforskel, som er ens for alle aldersgrupperne. For både børn af fængslede og børn generelt ser vi en nedadgående trend, som kan indikere, at børn, efterhånden som de bliver ældre, får nemmere ved at styre deres følelser og dermed i mindre grad handler impulsivt/i affekt, men at børn af fængslede *vedbliver* at være på et højere niveau.

Den sidste af de fire underkategorier er forholdet til jævnaldrende, som blandt andet dækker over, om man har få venner, om man bliver mobbet, eller om man føler sig bedre tilpas med voksne end med jævnaldrende. Denne kategori er særligt interessant. Igen falder flere børn af fængslede i alle aldersgrupperne uden for normalområdet, end tilfældet er blandt børn generelt. For 11- og 13-årige børn af fængslede er det dobbelt så mange, men fra 15-års-alderen sker der en stigning i andelen af børn af fængslede problemer i forhold til jævnaldrende. 15-årige børn af fængslede har 2,5 gange så ofte problemer med jævnaldrende, og 17-årige børn af fængslede har 3,5 gange så ofte problemer med jævnaldrende, som børn generelt.

AFRUNDING

Kapitlet undersøger den samlede population af børn af fængslede, der deltog i spørgeskemaundersøgelsen. Den viser, at denne gruppe generelt har et meget højere niveau af dårlig trivsel, målt på SDQ. Selvom der altså ikke er forskelle mellem de fædre-fængselsforløb, som børnene oplever, så har gruppen som helhed

dårligere trivsel end andre børn, som vi så i kapitel 6. Det gælder både det samlede mål for SDQ, såvel som at de på alle områder, det følelsesmæssige/emotionelle, det adfærdsmæssige område, det kammeratskabsmæssige område og for hyperaktivitet dobbelt så ofte som jævnaldrende har problemer. Dermed understøtter undersøgelsen tendensen i de internationale undersøgelser om trivsel hos børn af fængslede, der viser, at børne- og ungegruppen har dårligere trivsel.

BILAG

Bilagstabellerne B5.A og B5.B indeholder resultaterne af vores logistiske regressionsanalyser af sammenhængen mellem typen af fædrefængsling og henholdsvis børnenes anbringelsessandsynlighed og sandsynlighed for at få en psykiatrisk diagnose. Bilagstabellerne B6.A - B6.E indeholder resultaterne af vores logistiske regressionsanalyser af sammenhængen mellem typen af fædrefængsling og børnenes subjektive trivselsmål. I læsning

gen af resultaterne er det vigtigt at pointere, at man ikke direkte kan sammenligne odds ratio'er på tværs af modellerne (Karlson, Holm & Breen, 2012).

Modellerne er også estimeret med OLS, som et slags robusthedstjek, og resultaterne afviger ikke nævneværdigt.

BILAGSTABEL B5.A Fædres fængslingsforløb og sandsynligheden for barnets anbringelse uden for hjemmet i løbet af barndommen (0-17 år). Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed
Fædres fængslingsforløb	1,527 ** (0,197)	1,168 (0,259)	1,173 ** (0,0724)	1,255 * (0,145)	1,072 (0,0815)
Pige	0,875 (0,0652)	0,904 (0,0703)	0,927 (0,0707)	0,911 (0,0709)	0,911 (0,0710)
Indvandrer/efterkommer	0,400 *** (0,0597)	0,402 *** (0,0620)	0,423 *** (0,0629)	0,412 *** (0,0632)	0,398 *** (0,0614)
Født i 1995	0,992 (0,0738)	0,934 (0,0726)	0,952 (0,0725)	0,931 (0,0724)	0,933 (0,0726)
Mor psykiatrisk diagnose	2,652 *** (0,232)	2,660 *** (0,243)	2,682 *** (0,240)	2,645 *** (0,242)	2,698 *** (0,246)
Far psykiatrisk diagnose	1,296 ** (0,111)	1,340 ** (0,120)	1,322 ** (0,115)	1,341 *** (0,120)	1,365 *** (0,122)
Mor lavindkomst	2,130 *** (0,165)	2,009 *** (0,163)	2,002 *** (0,159)	2,001 *** (0,162)	2,027 *** (0,165)
Far lavindkomst	1,562 *** (0,127)	1,596 *** (0,134)	1,611 *** (0,135)	1,610 *** (0,135)	1,595 *** (0,134)
Mors højeste uddannelse: folkeskole	2,562 *** (0,209)	2,629 *** (0,223)	2,665 *** (0,222)	2,641 *** (0,224)	2,697 *** (0,229)
Fars højeste uddannelse: folkeskole	1,414 *** (0,114)	1,358 *** (0,113)	1,363 *** (0,112)	1,370 *** (0,114)	1,346 *** (0,112)
N	5.240	4.914	5.044	4.904	4.910
Pseudo R2	0,122	0,116	0,120	0,118	0,120

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

BILAGSTABEL B5.B Fædres fængslingsforløb og sandsynligheden for, at barnet får en psykiatrisk diagnose i løbet af barndommen (0-17 år). Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

	Kort varighed	Lang varighed og sen fængsling	Mange fængslinger	Meget lang varighed	Mellemlang varighed
Fædres fængslingsforløb	1,148 (0,183)	1,394 (0,276)	1,174 * (0,0808)	1,224 (0,130)	1,194 * (0,0957)
Pige	0,765 ** (0,0673)	0,769 ** (0,0701)	0,759 ** (0,0679)	0,774 ** (0,0706)	0,785 ** (0,0716)
Indvandrer/efterkommer	0,408 *** (0,0742)	0,418 *** (0,0776)	0,423 *** (0,0775)	0,413 *** (0,0776)	0,418 *** (0,0776)
Født i 1995	1,338 *** (0,117)	1,378 *** (0,126)	1,358 *** (0,121)	1,354 *** (0,124)	1,378 *** (0,125)
Mor psykiatrisk diagnose	1,889 *** (0,196)	1,900 *** (0,206)	1,920 *** (0,204)	1,885 *** (0,205)	1,886 *** (0,205)
Far psykiatrisk diagnose	1,327 ** (0,132)	1,340 ** (0,139)	1,327 ** (0,135)	1,371 ** (0,141)	1,372 ** (0,142)
Mor lavindkomst	1,124 (0,109)	1,114 (0,111)	1,104 (0,108)	1,100 (0,110)	1,100 (0,110)
Far lavindkomst	1,082 (0,0999)	1,043 (0,0987)	1,063 (0,100)	1,052 (0,0995)	1,037 (0,0981)
Mors højeste uddannelse: folkeskole	1,237 * (0,113)	1,247 * (0,118)	1,224 * (0,114)	1,222 * (0,116)	1,237 * (0,117)
Fars højeste uddannelse: folkeskole	1,061 (0,0976)	1,097 (0,104)	1,102 (0,103)	1,109 (0,105)	1,087 (0,103)
N	5.240	4.914	5.044	4.904	4.910
Pseudo R2	0,031	0,032	0,033	0,032	0,032

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

BILAGSTABEL B6.A Fængslingsforløb og sandsynligheden for, at barnet synes, at det klarer sig nogenlunde eller ikke så godt i skolen rent fagligt. Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

	1 vs 2	1 vs 3	1 vs 4	2 vs 3	2 vs 4	3 vs 4
Fængslingsforløb	0,64 (0,28)	0,79 ** (0,10)	1,07 (0,07)	0,98 (0,29)	1,31 * (0,14)	1,98 *** (0,21)
13 år	1,36 (0,28)	1,19 (0,25)	1,53 * (0,24)	1,45 (0,38)	2,15 ** (0,36)	1,61 * (0,29)
15 år	3,16 *** (0,32)	2,95 *** (0,27)	2,38 *** (0,26)	2,86 *** (0,38)	2,30 ** (0,37)	2,19 *** (0,30)
17 år	2,30 ** (0,36)	2,01 ** (0,32)	2,00 ** (0,28)	1,97 (0,43)	2,10 ** (0,36)	1,94 ** (0,32)
Mor fængslet	1,44 (0,50)	2,15 * (0,45)	1,04 (0,52)	4,20 *** (0,54)	1,53 (0,65)	3,51 * (0,65)
Far dansk	1,61 (0,38)	1,26 (0,33)	0,77 (0,31)	1,17 (0,48)	0,69 (0,42)	0,56 * (0,34)
Far indkomstkventil	0,91 (0,13)	0,81 * (0,12)	0,92 (0,11)	0,88 (0,17)	1,03 (0,13)	0,89 (0,13)
Far højeste uddannelse	0,76 ** (0,13)	0,90 (0,10)	0,82 ** (0,09)	0,83 (0,13)	0,74 *** (0,12)	0,87 (0,10)
Far psykisk diagnose	0,77 (0,25)	0,94 (0,21)	0,97 (0,20)	1,09 (0,28)	1,17 (0,26)	1,29 (0,22)
Mor dansk	1,11 (0,42)	0,98 (0,37)	1,39 (0,34)	1,01 (0,48)	1,40 (0,43)	1,54 (0,36)
Mor indkomstkventil	1,06 (0,16)	1,01 (0,14)	0,99 (0,13)	0,99 (0,21)	0,97 (0,18)	0,93 (0,15)
Mor højeste uddannelse	0,86 (0,11)	0,88 (0,09)	0,91 (0,09)	0,86 (0,13)	0,91 (0,12)	0,93 (0,10)
Mor psykisk diagnose	0,77 (0,31)	0,91 (0,27)	0,78 (0,27)	0,83 (0,38)	0,70 (0,36)	0,81 (0,30)
_cons						***
	(0,87)	(0,72)	(0,62)	(1,25)	(0,85)	(0,93)
N	390	548	561	332	345	503

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

BILAGSTABEL B6.B Fængslingsforløb og sandsynligheden for, at barnet har konflikter flere gange om ugen med dem, han/hun bor med. Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

Konflikter	1 vs 2	1 vs 3	1 vs 4	2 vs 3	2 vs 4	3 vs 4
Fængslingsforløb	1,44 (0,27)	0,80 ** (0,11)	0,98 (0,07)	0,52 ** (0,31)	0,75 * (0,15)	1,34 (0,24)
13 år	0,82 (0,29)	0,73 (0,25)	0,65 * (0,26)	1,45 (0,36)	1,15 (0,37)	1,03 (0,30)
15 år	1,06 (0,32)	1,01 (0,28)	0,78 (0,28)	1,19 (0,40)	0,87 (0,39)	0,87 (0,32)
17 år	1,02 (0,35)	0,94 (0,34)	0,61 (0,30)	1,72 (0,42)	0,92 (0,38)	0,87 (0,35)
Mor fængslet	0,79 (0,56)	0,82 (0,53)	1,20 (0,51)	0,37 (0,76)	0,78 (0,73)	0,74 (0,64)
Far dansk	0,82 (0,42)	2,13 (0,47)	0,88 (0,37)	2,11 (0,63)	0,61 (0,46)	1,62 (0,45)
Far indkomstkventil	1,21 (0,14)	1,05 (0,13)	0,91 (0,12)	1,03 (0,16)	0,82 (0,14)	0,76 ** (0,14)
Far højeste uddannelse	1,25 * (0,12)	1,14 (0,10)	1,15 (0,10)	1,14 (0,13)	1,22 (0,12)	1,10 (0,10)
Far psykisk diagnose	0,76 (0,25)	0,71 (0,22)	1,01 (0,22)	0,63 (0,31)	1,30 (0,28)	0,99 (0,25)
Mor dansk	1,60 (0,49)	0,68 (0,49)	1,50 (0,41)	0,84 (0,57)	2,10 (0,50)	0,95 (0,44)
Mor indkomstkventil	1,12 (0,16)	1,07 (0,15)	1,09 (0,14)	0,91 (0,21)	1,00 (0,18)	0,94 (0,17)
Mor højeste uddannelse	0,87 (0,11)	0,91 (0,10)	0,89 (0,09)	0,94 (0,13)	0,93 (0,13)	0,95 (0,11)
Mor psykisk diagnose	0,61 (0,33)	0,95 (0,28)	0,65 (0,29)	1,05 (0,37)	0,52 * (0,39)	1,03 (0,31)
_cons	*** (0,80)	* (0,69)	* (0,63)	* (1,12)	 (0,91)	* (1,04)
N	408	574	589	346	361	527

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

BILAGSTABEL B6.C Fængslingsforløb og sandsynligheden for, at barnet bliver helt eller delvist mobbet. Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

Mobbet	1 vs 2	1 vs 3	1 vs 4	2 vs 3	2 vs 4	3 vs 4
Fængslingsforløb	0,61 (0,40)	0,98 (0,11)	1,10 (0,08)	1,48 (0,42)	1,46 * (0,22)	1,52 * (0,25)
13 år	0,79 (0,33)	0,52 ** (0,28)	0,72 (0,27)	0,33 *** (0,42)	0,65 (0,40)	0,44 *** (0,31)
15 år	0,54 (0,43)	0,56 * (0,32)	0,43 ** (0,33)	0,53 (0,40)	0,49 (0,44)	0,46 ** (0,33)
17 år	0,59 (0,48)	0,29 *** (0,47)	0,32 *** (0,38)	0,36 ** (0,51)	0,37 ** (0,44)	0,23 *** (0,41)
Mor fængslet	0,40 (0,74)	0,48 (0,62)	0,56 (0,68)	0,89 (0,77)	1,57 (0,78)	1,12 (0,69)
Far dansk	1,85 (0,62)	1,22 (0,39)	1,53 (0,45)	0,72 (0,54)	0,98 (0,56)	0,79 (0,39)
Far indkomstkventil	1,30 * (0,16)	1,08 (0,13)	1,21 (0,13)	0,98 (0,16)	1,09 (0,15)	0,96 (0,13)
Far højeste uddannelse	0,95 (0,15)	1,01 (0,11)	1,03 (0,11)	0,94 (0,15)	0,96 (0,15)	1,02 (0,12)
Far psykisk diagnose	1,80 ** (0,29)	1,47 (0,24)	1,49 * (0,23)	1,30 (0,34)	1,26 (0,33)	1,21 (0,26)
Mor dansk	0,74 (0,62)	1,05 (0,43)	0,71 (0,45)	1,33 (0,58)	0,77 (0,56)	1,19 (0,40)
Mor indkomstkventil	1,06 (0,19)	0,74 * (0,16)	0,86 (0,16)	0,59 ** (0,24)	0,81 (0,22)	0,57 *** (0,18)
Mor højeste uddannelse	0,86 (0,13)	0,92 (0,10)	0,79 ** (0,11)	1,23 (0,14)	0,93 (0,16)	0,98 (0,11)
Mor psykisk diagnose	1,61 (0,35)	1,51 (0,28)	1,16 (0,29)	2,17 * (0,41)	1,27 (0,41)	1,36 (0,32)
_cons	*					
	(1,13)	(0,80)	(0,73)	(1,40)	(1,12)	(1,14)
N	406	573	585	347	359	526

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

BILAGSTABEL B6.D Fængslingsforløb og sandsynligheden for, at barnet føler sig ensom meget ofte, ofte eller af og til.
Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

Ensom	1 vs 2	1 vs 3	1 vs 4	2 vs 3	2 vs 4	3 vs 4
Fængslingsforløb	1,09 (0,26)	1,12 (0,09)	1,07 (0,06)	1,05 (0,28)	1,00 (0,13)	1,05 (0,19)
13 år	0,85 (0,27)	1,23 (0,22)	0,97 (0,23)	1,37 (0,31)	0,90 (0,34)	1,39 (0,26)
15 år	0,89 (0,31)	1,41 (0,24)	1,06 (0,25)	1,80 * (0,32)	1,26 (0,34)	1,80 ** (0,26)
17 år	1,79 * (0,32)	1,64 * (0,28)	2,14 *** (0,26)	1,41 (0,36)	2,03 ** (0,32)	2,21 *** (0,28)
Mor fængslet	1,21 (0,44)	2,08 * (0,42)	1,34 (0,46)	1,41 (0,58)	0,63 (0,66)	1,86 (0,57)
Far dansk	1,15 (0,37)	1,21 (0,32)	1,14 (0,30)	0,95 (0,42)	0,80 (0,40)	0,99 (0,32)
Far indkomstkventil	0,97 (0,12)	1,11 (0,11)	1,11 (0,10)	1,14 (0,13)	1,12 (0,13)	1,24 ** (0,11)
Far højeste uddannelse	0,85 (0,12)	0,83 ** (0,09)	0,98 (0,09)	0,72 *** (0,12)	0,94 (0,11)	0,87 (0,09)
Far psykisk diagnose	1,01 (0,22)	1,60 ** (0,19)	1,22 (0,19)	1,80 ** (0,25)	1,26 (0,26)	1,89 *** (0,21)
Mor dansk	1,36 (0,41)	1,02 (0,34)	0,95 (0,33)	1,12 (0,41)	0,99 (0,41)	0,85 (0,33)
Mor indkomstkventil	0,95 (0,15)	0,94 (0,13)	1,06 (0,12)	0,86 (0,17)	1,06 (0,16)	1,01 (0,13)
Mor højeste uddannelse	0,99 (0,10)	1,00 (0,08)	0,93 (0,08)	1,09 (0,10)	0,98 (0,11)	0,99 (0,09)
Mor psykisk diagnose	1,02 (0,28)	1,09 (0,24)	0,77 (0,25)	1,10 (0,31)	0,63 (0,33)	0,78 (0,26)
_cons			**			
	(0,77)	(0,64)	(0,58)	(1,17)	(0,87)	(0,85)
N	406	573	585	347	359	526

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

BILAGSTABEL B6.E Fængslingsforløb og sandsynligheden for, at barnets adfærd er uden for normalområdet (SDQ).

Logistiske regressionsmodeller. Odds ratio.

SDQ	1 vs 2	1 vs 3	1 vs 4	2 vs 3	2 vs 4	3 vs 4
Fængslingsforløb	0,92 (0,32)	0,93 (0,11)	0,97 (0,08)	0,96 (0,34)	0,99 (0,16)	1,14 (0,23)
13 år	0,83 (0,33)	1,03 (0,28)	0,90 (0,28)	0,99 (0,43)	0,81 (0,43)	1,14 (0,33)
15 år	1,50 (0,34)	2,12 *** (0,28)	1,18 (0,29)	2,69 ** (0,40)	1,17 (0,42)	1,75 * (0,33)
17 år	1,48 (0,39)	0,99 (0,37)	1,36 (0,30)	1,00 (0,49)	1,37 (0,39)	1,25 (0,36)
Mor fængslet	0,33 (0,71)	0,46 (0,60)	0,56 (0,64)	0,81 (0,66)	1,28 (0,73)	1,62 (0,65)
Far dansk	1,23 (0,44)	1,45 (0,42)	1,10 (0,41)	1,37 (0,51)	0,76 (0,47)	0,94 (0,42)
Far indkomstkventil	1,13 (0,14)	1,08 (0,13)	1,07 (0,12)	1,28 (0,18)	1,14 (0,14)	1,09 (0,14)
Far højeste uddannelse	0,85 (0,14)	0,88 (0,11)	0,97 (0,10)	0,76 * (0,15)	0,92 (0,13)	0,91 (0,11)
Far psykisk diagnose	1,29 (0,27)	1,60 ** (0,23)	1,25 (0,22)	2,76 *** (0,30)	1,92 ** (0,29)	1,98 *** (0,24)
Mor dansk	0,69 (0,48)	0,98 (0,47)	0,73 (0,43)	2,92 * (0,56)	1,09 (0,47)	1,54 (0,44)
Mor indkomstkventil	1,18 (0,17)	1,09 (0,15)	1,09 (0,14)	1,07 (0,22)	1,01 (0,20)	0,98 (0,16)
Mor højeste uddannelse	0,81 * (0,12)	0,87 (0,10)	0,88 (0,10)	0,95 (0,13)	1,00 (0,13)	0,98 (0,10)
Mor psykisk diagnose	1,56 (0,33)	1,70 ** (0,27)	1,11 (0,29)	1,74 (0,36)	0,80 (0,40)	1,07 (0,31)
_cons	*	**	**	***	*	***
	(0,94)	(0,78)	(0,68)	(1,43)	(0,99)	(0,98)
N	406	573	586	347	360	527

Anm.: Standardfejl i parentes. * p < 0,1, ** p < 0,05, *** p < 0,01.

REFERENCER

- Aldridge, J. & S. Becker (1993): *Children who Care: Inside the World of Young Carers*. Loughborough: Dept. of Social Sciences, Loughborough University, in association with Nottinghamshire Association of Voluntary Organisations.
- Amato, P.R. (2010): "Research on Divorce: Continuing Trends and New Developments". *Journal of Marriage and Family*, 72(3), s. 650-666.
- Amato, P.R. & J.E. Cheadle (2008): "Parental Divorce, Marital Conflict and Children's Behavior Problems: A Comparison of Adopted and Biological Children". *Oxford Journals*, 86(3), s. 1139-1161.
- Andersen, S.H. & C. Wildeman (2014): "The Effect of Paternal Incarceration on Children's Risk of Foster Care Placement". *Social Forces*, 93(1), s. 269-298.
- Arditti, J.A. (2012): *Parental Incarceration and The Family. Psychological and Social Effects of Imprisonment on Children, Parents and Caregivers*. New York and London: New York University Press.
- Arditti, J.A., J. Lambert-Shute & K. Joest (2002): "Saturday Morning at the Jail: Implications of Incarceration for Families and Children". *Family Relations*, 52(3), s. 195-204.
- Arditti, J.A., S.A. Smock & T.S. Parkman (2005): "'It's Been Hard to Be a Father': A Qualitative Exploration of Incarcerated Fatherhood". *Fathering*, 3(3), s. 267-288.
- Backett-Milburn, K., S. Wilson, A. Bancroft & S. Cunningham-Burley (2008): "Challenging Childhoods: Young People's Accounts of 'Getting By' in Families with Substance Use Problems". *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 15(4), s. 461-479.
- Baumrind, D. (1966): "Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior". *Child Development*, 37(4), s. 887-907.
- Billari, F. & R. Piccarreta (2005): "Analyzing Demographic Life Courses through Sequence Analysis". *Mathematical Population Studies*, 12(2), s. 81-106.
- Bille, M., F. Hastrup & T.F. Sørensen (2010): "Introduction: An Anthropology of Absence". I: M. Bille, F. Hastrup, & T.F. Sørensen (red.): *An Anthropology of Absence. Materializations of Transcendence and Loss*. New York: Springer, s. 3-22.
- Bocknek, E., J. Sanderson & P. Britner (2009): "Ambiguous Loss and Posttraumatic Stress in School-Age Children of Prisoners". *Journal of Child & Family Studies*, 18(3), s. 323-333.
- Boswell, G. (2002): "Imprisoned Fathers: The Children's View". *The Howard Journal of Criminal Justice*, 41(1), s. 14-26.
- Bradshaw, J., P. Hoelscher & D. Richardson (2006): *Comparing Child Well-Being in Rich Countries: Concept and Methods. Innocenti Working Paper No. 2006-03*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

- Bronfenbrenner, U. (1979): "Contexts of Child Rearing: Problems and Prospects". *American Psychologist*, 34(10), s. 844-850.
- Bronfenbrenner, U. & P.A. Morris (1998): "The Ecology of Developmental Processes". I: *Handbook of Child Psychology: Theoretical Models of Human Development (Vol 1. 5.th ed.)* New York: John Wiley & Sons, Inc., s. 993-1028.
- Brzinsky-Fay, C., U. Kohler & M. Luniak (2006): "Sequence Analysis with Stata". *Stata Journal*, 6(4), s. 435-460.
- Chan, T.W. & A. Koo (2011): "Parenting Style and Youth Outcomes in the UK". *European Sociological Review*, 27(1), s. 385-399.
- Christensen, A.I., M. Davidsen, O. Ekholm, P.V. Pedersen & K. Juel (2014): *DANSKERNES SUNDHED. Den Nationale Sundhedsprofil 2013.* (L.R. Hvass, red.) København: Rosendahls.
- Christensen, E. (1999): *Forældre i fængsel – en undersøgelse af børns og forældres erfaringer.* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 99:05.
- Christensen, P., A. James & C. Jenks (2000): "Home and Movement: Children Constructing 'Family Time'". I: S.L. Holloway & G. Valentine (red.): *Children's Geographies – Playing, Living, Learning.* London & New York: Routledge, s. 139-156.
- Clopton, K.L. & K.K. East (2008): "Are There Other Kids like Me? Children with a Parent in Prison". *Early Childhood Education Journal*, 36(2), s. 195-198.
- Comfort, M. (2007): "Punishment Beyond the Legal Offender". *Annual Review of Law and Social Science*, 3(1), s. 271-296.
- Condry, R. (2007): *Families Shamed: The Consequences of Crime for Relatives of Serious Offenders.* Cullompton: Willan Publication.
- Corsaro, W.A. & D. Eder (1990): "Children's Peer Cultures". *Annual Review of Sociology*, 16(1), s. 197-220.
- Currie, C., C. Zanotti, A. Morgan, D. Currie, M. De Looze, C. Roberts, O. Samdal, O. Smith & V. Barnekow (2012): *Social Determinants of Health and Well-Being among Young People. Health Behavior in School-aged children (HBSC) Study. International report from the 2009/ 2010 Survey.* København: WHO Regional Office for Europe.
- Dahl, K.M. (2014): *Frihed, lighed og fælleskab i teenagefamilien – sociologiske kategoriseringer af familiepraksis i børnenes teenageår samt analyser af årsager til og konsekvenser af familiers praksis.* København: Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Københavns Universitet.
- Dallaire, D.H., A. Ciccone & L.C. Wilson (2010): "Teachers' Experiences with and Expectations of Children with Incarcerated Parents". *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31(4), s. 281-290.
- Daly, K.J. (1996): *Families & Time. Keeping Pace in a Hurried Culture.* California: Sage Publications.
- Dansk Center for Undervisningsmiljø (2011): *Trivsel i folkeskolen. Indsatser, organisering og effektvurdering.* Randers: Dansk Center for Undervisningsmiljø.
- Davey, M.P., J. Askew & K. Godette (2003): "Parent and Adolescent Responses to Non-Terminal Parental Cancer: A Retrospective Multiple-Case Pilot Study". *Families, Systems & Health: The Journal of Collaborative Family Health Care*, 21(3), s. 245-258.

- Dawson, A., D. Jackson & A. Nyamathi (2012): "Children of Incarcerated Parents: Insights to Addressing a Growing Public Health Concern in Australia". *Children & Youth Services Review*, 34(12), s. 2433-2441.
- Deding, M. & F. Gerstoft (2009): *Børnefattigdom i Danmark 2002-2006*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 09:10.
- Dermott, E. (2008): *Intimate Fatherhood. A Sociological Analysis*. New York: Routledge.
- Egelund, T., D. Andersen, A.-D. Hesbæk, M. Lausten, L. Knudsen, R.F. Olsen & F. Gerstoft (2008): *Anbragte børns udvikling og vilkår. Resultater fra SFI's forløbsundersøgelse af årgang 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 09:23.
- Egmont Fonden (2014): *Alvorlig sygdom og sorg*. København: Egmont Fonden.
- Eldén, S. (2014): "Bortom kærnfamiljen? Omsorgsgørnde från barns perspektiv". I: *Kvinder, Køn & Forskning NR. 1-2 2014. Familier og forældre* (Bd. 23) København: Kvinder, Køn & Forskning, s. 22-44.
- Enroos, R. (2015): "From Invisibility to Protection – Children in Prison with their Parent in Finland". *Children & Society*, 29(5), s. 399-409.
- Farrington, D.P., J.W. Coid & J. Murray (2009): "Family Factors in the Intergenerational Transmission of Offending". *Criminal Behaviour & Mental Health*, 19(2), s. 109-124.
- Geller, A. (2013): "Paternal Incarceration and Father-Child Contact in Fragile Families". *Journal of Marriage & Family*, 75(5), s. 1288-1303.
- Gilbert, R., C.S. Widom, K. Browne, D. Fergusson, E. Webb & S. Janson (2009): "Burden and Consequences of Child Maltreatment in High-Income Countries". *The Lancet*, 373(9657), s. 68-81.
- Goffman, E. (1963): *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Goodman, A. & R. Goodman (2011): "Population Mean Scores Predict Child Mental Disorder Rates: Validating SDQ Prevalence Estimators in Britain". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(1), s. 100-108.
- Goodman, R. (1999): "The Extended Version of the Strengths and Difficulties Questionnaire as a Guide to Child Psychiatric Caseness and Consequent Burden". *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40(5), s. 791-799.
- Hagen, K.A. & B.J. Myers (2003): "The Effect of Secrecy and Social Support on Behavioral Problems in Children of Incarcerated Women". *Journal of Child and Family Studies*, 12(2), s. 229-242.
- Hansen, F.K. & A.M. Hussain (2009): *Konsekvenser af de laveste sociale ydelser – Forsørgelsesgrundlag og afsavn*. København: CASA.
- Hansen, F.K. & Hansen, H. (2013): *Afsavn og indkomst – afsavn i et fattigdomsperspektiv*. København: CASA.
- Heidegren, C.G. (2010): *Anerkendelse – kort og godt*. København: Samfundslitteratur.
- Hibell, B. (2013): *The 2012 ESPAD Impact Survey*. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

- Holloway, S.L. & G. Valentine (red.) (2000): *Children's Geographies Playing, Living, Learning*. New York: Routledge.
- Hamel, R. & A. Burns (1989): "Environmental Quality and the Well-Being of Children". *Social Indicators Research*, 21(2), s. 133-158.
- Huebner, B.M. & R. Gustafson (2007): "The Effect of Maternal Incarceration on Adult Offspring Involvement in the Criminal Justice System". *Journal of Criminal Justice*, 35(3), s. 283-296.
- Jacob, B. & L. Lefgren (2003): *Are Idle Hands the Devil's Workshop? Incapacitation, Concentration and Juvenile Crime*. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- James, A. (2013): *Socializing Children (Studies in Childhood and Youth)*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- James, A. & A. Prout (red.) (1997): *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. (2. udg.) London and Bristol: Falmer Press.
- Johnson, E.I. & B. Easterling (2012): "Understanding Unique Effects of Parental Incarceration on Children: Challenges, Progress, and Recommendations". *Journal of Marriage & Family*, 74(2), s. 342-356.
- Jones, A.D. & A.E. Wainaina-Wozna (2013): *Children of Prisoners. Interventions and Mitigations to Strengthen Mental Health*. Huddersfield: University of Huddersfield.
- Jones, G.M. (2014): "'Secrecy'". *Annual Review of Anthropology*, 43(1), s. 53-69.
- Justitsministeriet (2015a): *Vejledning om adgangen til besøg m.v. til indsatte, der udstår fængselsstraf eller forvaring i kriminalforsorgens institutioner (besøgsvejledningen)*. VEJ nr 9215 af 13/04/2015. Justitsministeriet.
- Justitsministeriet (2015b): *Bekendtgørelse om ophold i varetægt (varetægtsbekendtgørelsen)*. BEK nr 419 af 09/04/2015. Justitsministeriet.
- Kaufman, L. & P.J. Rousseeuw (2009): "Finding Groups in Data: An Introduction to Cluster Analysis". *John Wiley & Sons*, 344(1).
- Karlson, K.B., A. Holm & R. Breen (2012): "Comparing Regression Coefficients Between Same-sample Nested Models Using Logit and Probit: A New Method". *Sociological Methodology*, 42(1), s. 286-313.
- Kidd, D.C. & E. Castano (2013): "Reading Literary Fiction Improves Theory of Mind". *Science*, 342(6156), s. 377-380.
- Korsby, T.M. (2013): "Hemmeligheder, Distance og Kontrol af Viden: Menneskehandel i Italien og Rumænien". I: V. Steffensen, H.O. Mogenssen & K.F. Olwig (red.): *Familie og slægtskab. Antropologiske perspektiver*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 131-147.
- Kriminalforsorgen (2015): *Hvad er bedst for børnene? Til forældre og andre voksne tæt på børn med en mor eller far i fængsel*. Kriminalforsorgen. Tilgængelig på: <http://www.kriminalforsorgen.dk/Familie-170.aspx>. Besøgt 14-12-2015.
- Kriminalforsorgen & Det Kriminalpræventive Råd (2016): *I fængsel – hvad med børnene?* Kriminalforsorgen & Det Kriminalpræventive Råd. Tilgængelig på: http://www.dkr.dk/sites/default/files/dkr_mat_097.pdf. Besøgt 08-02-2016.
- Kruttschnitt, C. & C.C.J.H. Biljeveld (2015): *Lives of Incarcerated Women. An international perspective*. London: Routledge.
- Lausten, M., D. Andersen, P.R. Skov & A.A. Nielsen (2013): *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 13:07.

- Lamborn, S.D., N.S. Mounts, L. Dornbusch & S.M. Steinberg (1991): "Patterns of Competence and Adjustment among Adolescents from Authoritative, Authoritarian, Indulgent, and Neglectful Families". *Child Development*, 62(1), s. 1049-1065.
- Lansky, C., F. Lösel, L. Markson & K.A. Souza (2014): "Re-framing the Analysis: A 3-dimensional Perspective of Prisoners' Children's Well-being". *Children & Society*, 29(5), s. 484-494.
- Manby, M., A.D. Jones, L. Foca, J. Bieganski & S. Starke (2015): "Children of Prisoners: Exploring the Impact of Families' Reappraisal of the Role and Status of the Imprisoned Parent on Children's Coping Strategies". *European Journal of Social Work*, 18(2), s. 228-245.
- Manderson, L., M. Davis, C. Colwell & T. Ahlin (2015): "On Secrecy, Disclosure, the Public, and the Private in Anthropology". *Current Anthropology*, 56, s. S183-S190.
- Mathiassen, C. (2009): *Doing Family in Prison – a Possibility?* Paper præsenteret på 11th European Congress of Psychology, Oslo, 7-10 July.
- Meah, A. & P. Jackson (2015): "The Complex Landscape of Contemporary Fathering in the UK". *Social & Cultural Geography*, s. 1-20.
- Mehana, M. & A.J. Reynolds (2004): "School Mobility and Achievement: A Meta-Analysis". *Children and Youth Services Review*, 26(1), s. 93-119.
- Morgan, D.H.J. (2011): *Rethinking Family Practices*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Murray, J. (2005): "Effects of Imprisonment on Families and Children of Prisoners". I: A. Liebling & S. Maruna (red.): *The Effects of Imprisonment*. Cullompton: Willan Publishing, s. 442-462.
- Murray, J. (2007): "The Cycle of Punishment: Social Exclusion of Prisoners and their Children". *Criminology & Criminal Justice: An International Journal*, 7(1), s. 55-81.
- Murray, J., C.C.J.H. Bijleveld, D.P. Farrington & R. Loeber (2014): *Effects of Parental Incarceration on Children. Cross-National Comparative Studies*. Washington DC: American Psychological Association.
- Murray, J. & D.P. Farrington (2005): "Parental Imprisonment: Effects on Boys' Antisocial Behaviour and Delinquency through the Life-Course". *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, 46(12), s. 1269-1278.
- Murray, J. & D.P. Farrington (2008): "Parental Imprisonment: Long-Lasting Effects on Boys' Internalizing Problems through the Life Course". *Development & Psychopathology*, 20(1), s. 273-290.
- Murray, J., D.P. Farrington & I. Sekol (2012): "Children's Antisocial Behavior, Mental Health, Drug Use, and Educational Performance After Parental Incarceration: A Systematic Review and Meta-Analysis". *Psychological Bulletin*, 138(2), s. 175-210.
- Murray, J., C.-G. Janson & D.P. Farrington (2007): "Crime in Adult Offspring of Prisoners: A Cross-National Comparison of Two Longitudinal Samples". *Criminal Justice and Behavior*, 34(1), s. 133-149.
- Murray, J. & L. Murray (2010): "Parental Incarceration, Attachment and Child Psychopathology". *Attachment & Human Development*, 12(4), s. 289-309.
- Müller, M., A.M. Hussain, J.E. Larsen, H. Hansen, F.K. Hansen & M. Ejrnæs (2015): *Fattigdom, afsavn og coping. (1. udg.)* København: Hans Reitzels Forlag.

- Nesmith, A. & E. Ruhland (2008): "Children of Incarcerated Parents: Challenges and Resiliency, in their own Words". *Children & Youth Services Review*, 30(10), s. 1119-1130.
- Nielsen, C.P., A.T. Hansen, V.M. Jensen & K.S. Arendt (2015): *Folkeskolereformen. Beskrivelse af 2. dataindsamling blandt elever*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:36.
- Nielsen, J.C., N.U. Sørensen & M.N. Osmec (2011): "Unge og kriminalitet". I: N.U. Sørensen & J.C. Nielsen (red.): *Når det er svært at være ung i DK – unges trivsel og mistrivsel i tal*. København: CEFU – Center for Ungdomsforskning, s. 196-209.
- Obel, C., S. Dalsgaard, H. Stax & B. N. (2003): "Spørgeskema om barnets styrker og vanskeligheder (SDQ-DAN): Et nyt instrument til screening for psykopatologi i alderen 4-16 år". *Ugeskrift for Læger*, 165(5), s. 462-465.
- Oldrup, H., R.F. Olsen, S. Frederiksen, S. Henze-Pedersen & T. Jørgensen (2016): *Temahæfte: Hverdagsliv og trivsel blandt børn af fængslede*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Olsen, R.F. (2013): *Invisible Consequences of Punishment: Parental Imprisonment and Child Outcomes*. Aarhus: Politica – Tidsskrift for Politisk Videnskab.
- Olsen, R.F. (2014): "Forældres fængsling – en stratificerende livsbegivenhed?". *Dansk Sociologi*, 25(1), s. 59-80.
- Olsen, R.F., T. Egelund & M. Lausten (2011): *Tidligere anbragte som unge voksne*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 11:35.
- Olsen, R.F. & S. Frederiksen (2015): "Growing up with an Incarcerated Mother: Life Course Trajectories of Children of Incarcerated Mothers in Denmark". I: C. Bijleveld & C. Kruttschnitt (red.): *Lives of Incarcerated Women – an International Perspective*. Abingdon: Routledge, s. 73-88.
- Ottosen, M.H. (2012): *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:30.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, K.M. Dahl, A.T. Hansen, M. Lausten & S.V. Østergaard (2014): *Børn og unge i Danmark : Velfærd og trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 14:30.
- Ottosen, M.H., D. Andersen, L.P. Nielsen, M. Lausten & S. Stage (2010): *Børn og Unge i Danmark. Velfærd og Trivsel 2010*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 10:20.
- Ottosen, M.H., M. Lausten, S. Frederiksen & D. Andersen (2015): *Anbragte børn og unges trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:01.
- Pedersen, A.-J.B., B. Kyvsgaard & F. Balvig (2015): *Udsathed for Vold og andre Former for Kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005-2014 med særligt afsnit om vold og reviktimisering*. København: Justitsministeriet.
- Phillips, S.D., B.J. Burns, R. Wagner, T.L. Kramer & J.M. Robbins (2002): "Parental Incarceration among Adolescents Receiving Mental Health Services". *Journal of Child & Family Studies*, 11(4), s. 385-399.

- Phillips, S.D. & T. Gates (2011): "A Conceptual Framework for Understanding the Stigmatization of Children of Incarcerated Parents". *Journal of Child and Family Studies*, 20(3), s. 286-294.
- Poehlmann, J. (2005): "Incarcerated Mothers' Contact With Children, Perceived Family Relationships, and Depressive Symptoms". *Journal of Family Psychology*, 19(3), s. 350-357.
- Punch, S. (2002): "Research with Children: The Same or Different from Research with Adults?" *Childhood*, 9(3), s. 321-341.
- Qvortrup, J., M. Bardy, G. Sgritta & H. Wintersberger (1994): "Childhood Matters: An Introduction". I: European Centre for Social Welfare Policy and Research (red.): *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*. Aldershot: Avebury Press.
- Rakt, M.V.D., J. Murray & P. Nieuwebeerta (2012): "The Long-Term Effects of Paternal Imprisonment on Criminal Trajectories of Children". *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 49(1), s. 81-108.
- Rasmussen, K. (2004): *Børnene i kvarteret – kvarteret i børnene – om børns hverdagsliv, steder og ruter*. (1. udg.) Frederiksberg: Roskilde Universitets Forlag.
- Røde Kors (2016): *Samtalegrupper for børn af indsatte*. Tilgængelig på: <http://hovedstaden.drk.dk/sw120234.asp>. Besøgt 11-01-2016.
- Scharff-Smith, P. (2014): *When the Innocent are Punished. The Children of Imprisoned Parents*. London: Palgrave MacMillan.
- Schlafer, R.J. & J. Poehlmann (2010): "Attachment and Caregiving Relationships in Families Affected by Parental Incarceration". *Attachment & Human Development*, 12(4), s. 395-415.
- Schonlau, M. (2002): "The Clustergram: A Graph for Visualizing Hierarchical and Nonhierarchical Cluster Analyses". *Stata Journal*, 2(4), s. 391-402.
- Sievertsen, H.H. & C.J. De Montgomery (2015): *Børn i lavindkomstfamilier*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:22.
- Simmel, G. (1906): "The Sociology of Secrecy and of Secret Societies". *American Journal of Sociology*, 11(4), s. 441-498.
- Skov, P.R. & M.H. Ottosen (2012): "Materiel velfærd og fattigdom". I: *15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra femte dataindsamling af forløbsundersøgelsen af børn født i 1995*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 12:30, s. 73-103.
- Smith, P.S. & L. Gampell (2011): *Children of Imprisoned Parents*. Skive: The Danish Institute for Human Rights.
- Smith, P.S. & J. Jakobsen (2010): *Når straffen rammer uskyldige. Børn af fængslede i Danmark*. København: Gyldendal.
- Steinberg, L. (2001): "'We Know Some Things: Parent-Adolescent Relationships in Retrospect and Prospect'". *Journal of Research on Adolescence*, 11(1), s. 1-19.
- Stenbak, E. & B. Møller (2006): *Når børn er pårørende*. København: Socialt Udviklingscenter.
- Thomas, N., T. Stainton, S. Jackson, V.C. Wai, S. Doubtfire & A. Webb (2003): "'Your Friends don't Understand': Invisibility and Unmet Need in the Lives of 'Young Carers'". *Child & Family Social Work*, 8(1), s. 35-46.

- Thomson, P. (red.) (2008): *Doing Visual Research with Children and Young People*. London and New York: Routledge.
- Townsend, P. (1979): *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*. London: University of California Press.
- Tranæs, T. & L.P. Geerdsen (2008): *Forbryderen og samfundet – livsvilkår og uformel straf*. København: Gyldendal.
- Ubbesen, M.B., L. Petersen, P.B. Mortensen & O.S. Kristensen (2012): "Out of Care and Into Care Again: A Danish Registerbased Study of Children Placed in Out-Of-Home Care before their third Birthday". *Children and Youth Services Review*, 34(11), s. 2147-2155.
- Vigne, N.G. La, R.L. Naser, L.E. Brooks & J.L. Castro (2005): "Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoners' Family Relationships". *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 21(4), s. 314-335.
- Wakefield, S. & C. Wildeman (2014): *Children of the Prison Boom Mass Incarceration and the Future of American Inequality*. New York: Oxford University Press.
- Wildeman, C., S.H. Andersen, H. Lee & K.B. Karlson (2014): "Parental Incarceration and Child Mortality in Denmark". *American Journal of Public Health*, 104(3), s. 428-433.
- Wildeman, C. & B. Western (2010): "Incarceration in Fragile Families". *Future of Children*, 20(2), s. 157-177.
- Østergaard, S.V., A.B. Steensgaard, A.T. Hansen, S. Henze-Pedersen & J. Østergaard (2015): *På vej mod ungdomskriminalitet. Hvilke faktorer i barndommen gør en forskel?* København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:08.
- Aaron, L. & D.H. Dallaire (2010): "Parental Incarceration and Multiple Risk Experiences: Effects on Family Dynamics and Children's Delinquency". *Journal of Youth and Adolescence*, 39(12), s. 1471-1484.

Mellem 5 og 6 procent af en børneårgang oplever, inden de fylder 18 år, at deres far eller mor afsoner en fængselsdom. Denne undersøgelse afdækker hverdagsliv og trivsel blandt disse børn og unge.

Undersøgelsen giver viden om, hvilken betydning forældres – særligt fædres – fængsling har for deres børn. Det gør den ved at belyse, hvordan indsatte forældres forskellige fængselsforløb og forskellige familiebaggrunde har betydning for børnenes hverdagsliv og trivsel. Undersøgelsen beskriver desuden børnenes vilkår med fokus på deres materielle vilkår, deres familieliv med en far i fængsel, relationen til faren og hverdagen i skolen og fritiden.

Undersøgelsen benytter sig både af registerdata, spørgeskemaundersøgelse og kvalitative interviews for at indkredse børnenes vilkår. Egmont Fonden har finansieret undersøgelsen, som er gennemført af SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.